

T.C
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK

**EKONOMİK GELİŞMELER VE
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
1980 SONRASI YAŞANAN KRİZLERİN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

RAMAZAN BAŞAK

İSTANBUL, 2009

T.C
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK

**EKONOMİK GELİŞMELER VE
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
1980 SONRASI YAŞANAN KRİZLERİN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

RAMAZAN BAŞAK

DANIŞMAN: PROF. DR. SUDİ APAK

İSTANBUL, 2009

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Tablo Listesi	XII
Grafik Listesi	XVI
Kısaltmalar	XVII
Özet	XIX
Abstract	XXI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1980–1988 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELERİN ANALİZİ

1.1. 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ.....	4
1.2. 1980–1988 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER	6
1.2.1. 1980 Sonrasında Uygulamaya Konan Kararlar ve Etkileri	6
1.2.1.1. Finansal Liberalizasyon Dönemi ve Getirdikleri	6
1.2.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları	7
1.2.2. Krizler Dönemi	8
1.2.2.1. 1982 Bankerler Krizi	8
1.2.2.2. Beş Bankanın Faaliyetlerine Son Verilişi	9
1.2.2.3. Yaşanan Mali Kriz Sonrası Alınan Tedbirler	12
1.2.2.4. Merkez Bankası'nın Asli İşlevlerini Kazandığı Dönem (1986–1989)	15

1.3. 1980–1988 DÖNEMİNDE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER	19
1.3.1. 1980–1988 Dönemi Konsolide Bütçe Dengesi	19
1.3.2. 1980–1988 Döneminde İç Borçların Gelişimi	20
1.3.3. 1980–1988 Yılları Arasında Enflasyonun Gelişimi	22
1.3.4. 1980 ve 1988 Yılları Arasında Dış Borçların Gelişimi.....	23
1.3.5. Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı	24
1.4. 1980–1988 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	25
1.4.1. 1980–1988 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Makro Büyüklükleri ve Kaydedilen Gelişmeler	25
1.4.1.1. 1980–1988 Döneminde Banka Bilançoları Toplamında Meydana Gelen Gelişmeler	25
1.4.1.2. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço Büyüklüğündeki Nominal Büyüme, Enflasyon ve Devalüasyon	27
1.4.1.3. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Millî Gelire ve M2'ye Oranları	27
1.4.1.4. 1980–1988 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler	28
1.4.1.5. 1980–1988 Döneminde Sahiplik Durumuna Göre Banka Sayıları	29
1.4.1.6. 1980–1988 Yılları Arasında Sektörde Yer Alan Banka Gruplarının Ağırlığında Meydana Gelen Gelişmeler	30
1.4.1.7. 1980–1988 Döneminde Banka Gruplarına Göre Şube Sayıları	31
1.4.1.8. 1980–1988 Döneminde Bankalarda Çalışan Sayısı	32
1.4.2. 1980–1988 Yılları Arasında Bankacılık Sektörünün Ana Bilanço Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler	33
1.4.2.1. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektörünün Pasif Ana Kalemlerinde Görülen Gelişmeler	33
1.4.2.1.1. 1980–1988 Döneminde Mevduata İlişkin Kaydedilen Gelişmeler	33

1.4.2.1.2. 1980–1988 Dönemi Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi	34
1.4.2.1.3. 1980–1988 Döneminde Kârlılık ve Özkaynaklarda Kaydedilen Gelişmeler	35
1.4.2.1.3.1. Kâr ve Özkaynakların Dağılımı ve Ağırlığı	35
1.4.2.1.3.2. Banka Gruplarına Göre Özkaynakların Dağılımı	37
1.4.2.1. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektörünün Aktif Ana Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler	38
1.4.2.1.1. 1980–1988 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler	38
1.4.2.1.2. 1980–1988 Döneminde Donuk Aktiflerde Meydana Gelen Gelişmeler	40
1.4.2.1.3. 1980–1988 Döneminde Menkul Değerler Cüzdanında Gelişmeler	41
1.4.3. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektörü Faiz Gelir ve Giderleri ve Karlılık Rasyoları	42
1.4.3.1. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelir ve Giderlerinde Kaydedilen Gelişmeler	42
1.4.3.2. 1980–1988 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı	43
1.4.4. 1980–1988 Döneminde Kârlılık Rasyolarının Gelişimi	44
1.4.4.1. 1980–1988 Döneminde Aktif, Özkaynaklar ve Öz Sermaye Kârlılığında Meydana Gelen Gelişmeler	44
1.5. 1980–1988 DÖNEMİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	46

İKİNCİ BÖLÜM

1989–1994 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELERİN ANALİZİ

2.1. 1989–1994 DÖNEMİNDE EKONOMİDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER	49
2.1.1. 32 Sayılı Karar ve Bu Kararın Ekonomiye Etkileri	49
2.1.1.1. 32 Sayılı Karar	49
2.1.1.2. 32 Sayılı Kararın Ekonomiye Etkileri	51
2.1.2. 1989–1994 Yılları Arasında Makro Ekonomik Göstergelerde Yaşanan Gelişmeler	53
2.1.2.1. 1989–1994 Döneminde Bütçe Açıklarına İlişkin Gelişmeler ..	53
2.1.2.2. 1989–1994 Döneminde İç Borçlara İlişkin Gelişmeler	56
2.1.2.3. 1989–1994 Döneminde Enflasyonda Kaydedilen Gelişmeler ..	58
2.1.2.4. 1989–1994 Döneminde Dış Borçlara İlişkin Gelişmeler	58
2.1.2.5. Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı	59
2.1.2.6. 1989–1994 Döneminde Dış Ticaret Dengesi ve Cari Denge	
Meydana Gelen Gelişmeler	60
2.1.2.6.1. 1989–1994 Döneminde Dış Ticaret Dengesi	61
2.1.2.6.2. 1989–1994 Döneminde Cari Denge	61
2.1.2.7. Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme	62
2.2. 1989–1994 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER	63
2.2.1. 1989–1994 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Makro Büyüklükleri	63
2.2.1.1. 1989–1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamında Meydana Gelen Gelişmeler	63
2.2.1.2. 1989–1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço Büyüklüğündeki Nominal Büyüme, Enflasyon ve Devalüasyon	64
2.2.1.3. 1989–1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Millî Gelire, M2'ye ve M2Y'ye Oranları (%)	65

2.2.1.4. 1989–1994 Yılları Arasında Sektörde Yer Alan Banka Gruplarının Ağırlığında Meydana Gelen Gelişmeler	66
2.2.1.5. 1989–1994 Döneminde Banka Grupları ve Sayılarında Kaydedilen Gelişmeler	67
2.2.1.6. 1989–1994 Döneminde Türk Mali Piyasasında Bankaların Ağırlığı	68
2.2.2. 1989 ve 1994 Yılları Arasında Bankacılık Sektörünün Ana Bilanço Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler	69
2.2.2.1. 1989–1994 Döneminde Bankacılık Sektörünün Pasif Ana Kalemlerinde Görülen Gelişmeler	69
2.2.2.1.1. 1989–1994 Döneminde Mevduata İlişkin Kaydedilen Gelişmeler	69
2.2.2.1.2. 1989–1994 Döneminde Mevduat Dışı Kaynaklara İlişkin Kaydedilen Gelişmeler	71
2.2.2.1.3. 1989–1994 Döneminde Kâr ve Öz kaynaklarda Meydana Gelen Gelişmeler	72
2.2.2.1.3.1. 1989–1994 Döneminde Kâr ve Özkaynakların TL Bazında Gelişimi ..	74
2.2.2.1.3.2. 1986–1997 Döneminde Özkaynakların Banka Gruplarına Göre Dağılımı	75
2.2.2.2. 1989–1994 Döneminde Bankacılık Sektörünün Aktif Ana Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler	76
2.2.2.2.1. 1989–1994 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler	75
2.2.2.2.2. 1989–1994 Döneminde Takipteki Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler	77
2.2.2.2.3. 1989–1994 Döneminde Finansal Varlıklarda (MDC) Meydana Gelen Gelişmeler	79
2.2.3. 1989–1994 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı	82
2.2.4. 1989–1994 Döneminde Kârlılık Rasyolarında Meydana Gelen Gelişmeler	82

2.2.5. 1989–1994 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Açık Pozisyonların Gelişimi	85
2.2.5.1. 1989–1994 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Kaydedilen Gelişmeler	85
2.2.5.1.1. 1989–1994 Döneminde Pasiflerin TL, YP Yapısında Kaydedilen Gelişmeler	85
2.2.5.1.1.1. 1989–1994 Döneminde Mevduatın YL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Gelişmeler	86
2.2.5.1.2. 1989–1994 Döneminde Aktiflerin TL, YP Yapısında Kaydedilen Gelişmeler	87
2.2.5.1.2.1. 1989–1994 Döneminde Kredilerin TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Gelişmeler	88
2.2.5.2. 1989–1994 Döneminde Bilanço Büyüklüğünde Yabancı Paranın Payı ve Açık Pozisyon	89
2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE OFFSHORE UYGULAMALARININ BAŞLAMASI	90
2.4. 1994 BANKACILIK KRİZİ VE NEDENLERİ	95
2.4.1. Ekonomide Meydana Gelen Gelişmeler	96
2.4.2. Fiktif Açık Pozisyon Uygulamaları ve Yasal Kur Riski Oranları	103
2.4.2.1. Açık Pozisyonların Gizlenmesi	107
2.4.3. Kamunun Aydınlatılması Görevinin Yerine Getirilememesi ve Banka Bilançolarında Şeffaflığın Sağlanamaması	112
2.5. 1994 KRİZİ SONRASINDA YAŞANANLAR VE ALINAN ÖNLEMLER ..	115
2.6. 1989–1994 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ'NÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1995–2001 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELERİN ANALİZİ

3.1. 1995–2001 DÖNEMİNDE EKONOMİDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER	121
3.1.1. 1995–2001 Döneminde Makro Ekonomik Göstergelerde Yaşanan Gelişmeler	122
3.1.1.1. 1995–2001 Döneminde Bütçe Açıklarına İlişkin Kaydedilen Gelişmeler	122
3.1.1.2. 1995–2001 Döneminde İç Borçlara İlişkin Kaydedilen Gelişmeler	124
3.1.1.3. 1995–2001 Döneminde Enflasyon Oranlarında Kaydedilen Gelişmeler	126
3.1.1.4. 1995–2001 Döneminde Dış Borçlara İlişkin Kaydedilen Gelişmeler	127
3.1.1.5. Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı	128
3.1.1.6. 1995–2001 Döneminde Dış Ticaret Dengesinde Kaydedilen Gelişmeler	129
3.1.1.7. 1995–2001 Döneminde Cari İşlemler Dengesinde Kaydedilen Gelişmeler	129
3.1.1.8. 1995–2001 Döneminde Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyümede Kaydedilen Gelişmeler	130
3.2. 1995–2001 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER	131
3.2.1. 1995–2001 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Makro Büyükliklerinde Kaydedilen Gelişmeler	133
3.2.1.1. 1995–2001 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamında Meydana Gelen Gelişmeler	133
3.2.1.2. 1995–2001 Döneminde Banka Gruplarının Sayılarında Kaydedilen Gelişmeler	135
3.2.1.3. 1995–2001 Döneminde Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma	136

3.2.1.4. 1995–2001 Döneminde Banka Gruplarına Göre Şube Sayısında Gerçekleşen Artışlar	137
3.2.1.5. 1995–2001 Döneminde Banka Gruplarına Göre Personel Sayısında Gerçekleşen Artışlar	138
3.2.1.6. 1995–2001 Döneminde Türk Mali Piyasasında Bankaların Ağırlığı	139
3.2.2. 1995–2001 Döneminde Bankacılık Sektörünün Ana Bilanço Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler	140
3.2.2.1. Bankacılık Sektörünün Pasif Ana Kalemlerinde Görülen Gelişmeler	140
3.2.2.1.1. 1995–2001 Döneminde Mevduatta Kaydedilen Gelişmeler	140
3.2.2.1.1.1. 1995–2001 Döneminde TL Mevduat ve DTH Hesaplarının Gelişimi	141
3.2.2.1.2. 1995–2001 Döneminde Mevduat Dışı Kaynaklarda Kaydedilen Gelişmeler	143
3.2.2.1.3. 1995–2001 Döneminde Kar ve Özkaynaklarda Meydana Gelen Gelişmeler	144
3.2.2.2. 1995–2001 Döneminde Bankacılık Sektörünün Aktif Ana Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler	147
3.2.2.2.1. 1995–2001 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler	147
3.2.2.2.2. 1995–2001 Döneminde Donuk Aktiflerde Kaydedilen Gelişmeler	149
3.2.2.2.3. 1995–2001 Döneminde Menkul Değerler Cüzdanında Kaydedilen Gelişmeler	150
3.2.3. 1995–2001 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı	154
3.2.4. 1995–2001 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler	154
3.2.4.1. 1995–2001 Döneminde TL ve YP Pasif Hesapların Banka Gruplarına Göre Ağırlığı	156

3.2.4.2. 1995–2001 Döneminde TL ve YP Aktif Hesapların Banka Gruplarına Göre Ağırlığı	158
3.2.4.3. Banka Gruplarına Göre TL ve YP Aktif ve Pasif Hesapların Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi	159
3.2.5. 1995–2001 Döneminde Kârlılık Rasyolarında Meydana Gelen Gelişmeler	160
3.2.6. Kamu Bankalarının Görev Zararları	162
3.3. 1997 ASYA VE 1998 RUSYA KRİZLERİ	164
3.4. 1999 YILINDA EKONOMİNİN VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU	166
3.4.1. 1999 Yılında Ekonominin Genel Görünümü	166
3.4.2. 1999 Yılında Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü	169
3.5. 2000 YILI İSTİKRAR PROGRAMI VE BANKACILIK SİSTEMİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER	174
3.6. 2000 KASIM VE 2001 ŞUBAT KRİZLERİ ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER	178
3.6.1. 2000 Kasım Krizi Öncesi Gelişmeler	178
3.6.2. 2001 Şubat Krizi Öncesi Gelişmeler	182
3.6.3. Banka Devirlerinin Kronolojisi ve TMSF'ye Devirlerden Sonraki Gelişmeler	184
3.7. KASIM 2000 VE ŞUBAT 2001 KRİZLERİNİN NEDENLERİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ	186
3.7.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Nedenleri	186
3.7.1.1. Makro Ekonomik İstikrarsızlık	187
3.7.1.1.1. Bütçe Açıkları	188
3.7.1.1.2. Enflasyon	189
3.7.1.1.3. Cari Açıklar	191
3.7.1.1.4. Politik İstikrarsızlık	195
3.7.1.2. Bankacılık Sektörünün Sahip Olduğu Problemler	196
3.7.1.2.1. Kamu Erkinden Kaynaklanan Problemler	196
3.7.1.2.1.1. Banka Kuruluşlarında ve Hisselerin Devrinde Yeterli Özenin	

Gösterilmemesi	196
3.7.1.2.1.2. Kamunun Aydınlatılması Gereğinin Yerine Getirilememesi ve Banka Bilançolarında Şeffaflığın Sağlanamaması	201
3.7.1.2.1.3. Denetim Sonuçlarının Gereğince Yerine Getirilememesi	202
3.7.1.2.1.4. Denetim Zafiyetleri	204
3.7.1.2.2. Bankalardan Kaynaklanan Problemler	206
3.7.1.2.2.1. Bankacılık Sektörünün Sahip Olduğu Risklerin Yönetiminde Yaşanan Zafiyetler	206
3.7.1.2.2.1.1. Likidite Riski	206
3.7.1.2.2.1.2. Kredi Riski	207
3.7.1.2.2.1.3. Faiz Riski	208
3.7.1.2.2.1.4. Kur Riski	213
3.7.1.2.2.1.5. Operasyonel Risk	217
3.7.1.2.2.1.6. Bankacılık Sektörünün Sahip Olduğu Risklerin Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerindeki Rolü ve Değerlendirilmesi	218
3.7.1.2.2.2. Banka Bilançolarının Olumsuz Yapısı ..	220
3.7.1.2.2.2.1 Özkaynak Yetersizliği	220
3.7.1.2.2.2.2. Düşük Aktif Kalitesi	221
3.7.1.2.2.3. Hâkim Hissedar ve Yöneticilerin Suistimalleri	222
3.7.1.2. Yapısal Faktörler	222
3.7.1.2.1. Yüksek Faiz Düşük Kur Politikası	222
3.7.1.2.2. Kamu Bankalarının Ağırlığı	223
3.7.1.2.3. Mevduata Tam Güvence Verilmesi	224
3.7.2. Krizlerden Sonra Bankacılık Sektörünün Geldiği Nokta	227
3.8. TMSF'YE DEVREDİLEN BANKALARA İLİŞKİN	

DEĞERLENDİRMELER	228
3.8.1. TMSF'ye Devredilen Bankaların Gerçek Zararları	233
3.8.2. TMSF'ye Devredilen Bankalar ve IMF'nin Rolü	238
3.9. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1995–2001 DÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	242

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAŞANAN KRİZLERDEN SONRA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN ÖNEMLİ GELİŞMELER VE NEDENLERİ

4.1. KRİZE BAĞLI OLARAK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER	247
4.1.1. 2002–2007 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler	247
4.1.2. Krizlerden Sonra Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Yabancılaşma Eğiliminin Analizi	251
4.1.3. Krizlerden Sonra Bankacılık Sektöründe Çalışanların Sayısında Kaydedilen Gelişmeler	257
4.2. 2002–2007 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEMDE TMSF'YE YAPILAN DEVİRLER	258
4.2.1. Pamukbank'ın TMSF Kapsamına Alınması	255
4.2.2. İmar Bankasının TMSF Kapsamına Alınması	261
ÖZET ve SONUÇ	265
EKLER	273
KAYNAKÇA	279

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Konsolide Bütçe Dengesi (1980–1988)	20
Tablo 2: İç Borçların Gelişimi (1980–1988)	22
Tablo 3: Enflasyonun Gelişimi	23
Tablo 4: Dış Borçlar (1980–1988)	24
Tablo 5: Borç Faiz Ödemeleri / Vergi Gelirleri Oranı (1980–1988)	25
Tablo 6: Banka Bilançolarının Gelişimi (1980–1988) (Milyon Dolar)	26
Tablo 7: Aktif Toplamının Millî Gelire ve M2'ye Oranı (%)	28
Tablo 8: Gruplara Göre Banka Sayıları (1980–1988)	30
Tablo 9: Bankacılık Sektörü Şube Sayısı (1980–1988)	32
Tablo 10: Bankacılık Sektörü Çalışan Sayısı (1980–1988)	33
Tablo 11: Mevduatın Gelişimi (1980–1988) (Milyon Dolar)	34
Tablo 12: Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi (1980–1988) (Milyon Dolar)	35
Tablo 13: Kârlılık ve Öz Kaynaklara İlişkin Gelişim (1980–1988) (Milyon Dolar)	37
Tablo 14: Banka Gruplarına Göre Özkaynakların Ağırlığı (%)	38
Tablo 15: Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler (1980–1988) (Milyon Dolar) ..	40
Tablo 16: Donuk Aktiflerde Meydana Gelen Gelişmeler (1980–1988) (Milyon Dolar)	41
Tablo 17: Menkul Değerler Cüzdanında Meydana Gelen Gelişmeler (1980–1988) (Milyon Dolar)	42
Tablo 18: Faiz Gelir ve Giderlerinin Gelişimi (1980–1988)	43
Tablo 19: Bankacılık Sektörünün Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı (1980–1988)	44
Tablo 20: Kârlılık Rasyoları (1980–1988)	45
Tablo 21: Aktif ve Pasif Hesapların Banka Bilançolarındaki Ağırlığı (1980–1988)	48
Tablo 22: Konsolide Bütçe Dengesi (1989–1994)	56
Tablo 23: İç Borçlanma Faiz Oranları ve Vade Yapısı (1989–1994)	58
Tablo 24: Enflasyon Oranlarının Gelişimi (1989–1994)	58
Tablo 25: Dış Borçların Gelişimi (1989–1994)	59

Tablo 26: Borç Faiz Ödemeleri / Vergi Gelirleri (1989–1994)	60
Tablo 27: Dış Ticaret Rakamları (1989–1994) (Milyon Dolar)	61
Tablo 28: Cari İşlemler Dengesi (1989–1994) (Milyon Dolar)	62
Tablo 29: Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme (1989–1994)	63
Tablo 30: Banka Bilançolarının Gelişimi (1989–1994) (Milyon Dolar)	64
Tablo 31: Bankacılık Sektörü Aktiflerinin Millî Gelire Oranı (1989–1994)	66
Tablo 32: Gruplarına Göre Banka Sayıları (1989–1994)	68
Tablo 33: Türk Mali Piyasasında Faaliyet Gösteren Kuruluşlar (1989–1994)(%)	69
Tablo 34: Mevduatın Gelişimi (1989–1994) (Milyon Dolar)	70
Tablo 35: Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi (1989–1994) (Milyon Dolar)	72
Tablo 36: Kârlılık ve Özkaynakların Gelişimi (1989–1994) (Milyon Dolar)	73
Tablo 37: Kârlılık ve Öz kaynakların Gelişimi (1989–1994) (Bin TL)	74
Tablo 38: Kredilerin Gelişimi (1989–1994) (Milyon Dolar)	77
Tablo 39: Takipteki Kredilerin Gelişimi (1989–1994) (Milyon Dolar)	78
Tablo 40: Finansal Varlıklardaki Gelişim (1989–1994) (Milyon Dolar)	80
Tablo 41: Finansal Varlıkların TL. Bazında Gelişimi (1989–1994)	81
Tablo 42: Bankacılık Sektöründe Faiz Gelirlerinin Dağılımı (1989–1994)	82
Tablo 43: Karlılık Rasyoları (1989–1994)	84
Tablo 44: Açık Pozisyon Oran ve Değerleri (1989–1994) (%)	90
Tablo 45: Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Notları	101
Tablo 46: Yıllar İtibariyle Fazla (Açık) Pozisyon Tutarı (Milyon TL)	106
Tablo 47: Bilanço İçi Net Döviz Pozisyonu (Milyon Dolar) (1989–1994)	107
Tablo 48: Bankacılık Yapma Yetkisi Kaldırılan Bankaların Büyüklükleri (1993 Yıl Sonu İtibari İle) (Milyar TL.)	116
Tablo 49: Bankacılık Yapma Yetkisi Kaldırılan Bankaların Bankacılık Sisteminden Aldıkları Paylar (1993 Yıl Sonu İtibari İle) (Milyar TL)	116
Tablo 50: Aktif ve Pasif Hesapların Bilançodaki Ağırlıkları (1989–1994)	120
Tablo 51: Konsolide Bütçe Dengesi (1995–2001)	123
Tablo 52: Seçilmiş Ülkelerde Toplam Bütçe Açıkları / GSYİH Oranları (1997–2001) (%)	124
Tablo 53: İç Borçlar (1995–2001)	126

Tablo 54: Enflasyon Oranları (1995–2001)	127
Tablo 55: Dış Borçlar (1995–2001)	128
Tablo 56: Borç Faiz Ödemeleri / Vergi Gelirleri Oranı (1995–2001)	128
Tablo 57: Dış Ticaret Dengesi (1995–2001)	129
Tablo 58: Cari İşlemler Dengesi (1995–2001)	130
Tablo 59: Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme (1995–2001)	131
Tablo 60: Bilançolarının Gelişimi (Milyon Dolar) (1995–2001)	134
Tablo 61: Banka Bilançolarının Gelişimi (Milyar TL) (1995–2001)	135
Tablo 62: Gruplara Göre Banka Sayıları (1995–2001)	136
Tablo 63: Bankacılıkta Yoğunlaşma Oranları (1995–2001) (%)	137
Tablo 64: Bankaların Şube Sayıları (1995–2001)	138
Tablo 65: Bankaların Personel Sayıları (1995–2001)	139
Tablo 66: Türk Mali Piyasasında Bulunan Kuruluşlar (1995–2001) (%)	140
Tablo 67: Mevduatın Gelişimi (1995–2001) (Milyon Dolar)	141
Tablo 68: TL ve YP Mevduatın Dağılımı ve Artış Hızları (1995–2001)	142
Tablo 69: Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi (1995–2001) (Milyon Dolar)	144
Tablo 70: Karlılık ve Öz Kaynaklara İlişkin Gelişim (1995–2001) (Milyon Dolar)	145
Tablo 71: Kârlılık ve Özkaynaklara İlişkin Gelişim (1995–2001) (Milyar TL.) .	147
Tablo 72: Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler (Milyon Dolar) (1995–2001) .	148
Tablo 73: Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler (Milyar TL) (1995–2001)	149
Tablo 74: Donuk Aktiflerde Meydana Gelen Gelişmeler (1995–2001) (Milyon Dolar)	150
Tablo 75: Menkul Değerler Cüzdanında Meydana Gelen Gelişmeler (1995–2001) (Milyon Dolar)	152
Tablo 76: Menkul Değerler Cüzdanında Meydana Gelen Gelişmeler (1995–2001) (Bin TL)	153
Tablo 77: Bankacılık Sektörünün Faiz Gelirlerinin Oluşumu (1995–2001)	154
Tablo 78: Aktif ve Pasif Hesapların TL ve YP Dağılımı (1995–2001)	156
Tablo 79: Banka Gruplarına Göre Pasif Yapısının TL ve YP Dağılımı (1995–2001) (%)	157

Tablo 80: Banka Gruplarına Göre Aktif Yapısının TL ve YP Dağılımı (1995–2001) (%)	159
Tablo 81: Kârlılık Rasyoları (1995–2001)	162
Tablo 82: 1995–2001 Döneminde Görev Zararlarının Büyüklüğü ve GSMH’ye Oranı (Milyon TL Cari Fiyat)	163
Tablo 83: Banka Devirlerinin Kronolojisi (1999–2003)	184
Tablo 84: Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler	185
Tablo 85: 12 Aylık Cari Açık/ Döviz Rezervi Oranı	193
Tablo 86: Kısa Vadeli Borç/Döviz Rezervi Oranları	194
Tablo 87: Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları (%)	211
Tablo 88: Türkiye’de Döviz Kurları ve Enflasyon (1995–2001)	214
Tablo 89: TMSF Bankalarının Devir Zararları (Milyon Dolar)	234
Tablo 90: Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Maliyeti	235
Tablo 91: Kredilerin Gelişimi ve GSMH’ye Oranları (2002–2007) (Milyon Dolar)	251
Tablo 92: Yabancı Sermayeli Bankaların Sektör Payı (%)	252
Tablo 93: Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısının Analizi	254
Tablo 94: Yıllar İtibari İle Bankacılık Sektöründe Çalışan Sayısı	257

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Bilânço Büyüklüğündeki Nominal Büyüme, Enflasyon ve Devalüasyon (%)	27
Grafik 2: Banka Gruplarına Göre Bilânço Büyüklüğünün Dağılımı (%)	31
Grafik 3: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sektörü	46
Grafik 4: Bilânço Toplamında Nominal Büyüme (%)	65
Grafik 5: Banka Gruplarına Göre Bilânço Büyüklüğünün Dağılımı (%)	67
Grafik 6: Banka Gruplarına Göre Özkaynakların Dağılımı (%)	75
Grafik 7: Özkaynak Karlılığı	84
Grafik 8: Pasiflerin TL, YP Yapısı (1989–1994) (%)	86
Grafik 9: Mevduatın TL, YP Dağılımı (1989–1994) (%)	87
Grafik 10: Aktiflerin TL, YP Dağılımı (1989–1994)	88
Grafik 11: Kredilerin TL, YP Dağılımı (1989–1994) (%)	89
Grafik 12: Diğer Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı (1995–2001) (Kamu Bankaları, %)	164

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DGM	:	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DİBS	:	Devlet İç Borçlanma Senedi
DTH	:	Döviz Tevdiat Hesapları
GEGP	:	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDTM	:	Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
IMF	:	İnternational Monetary Fund
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKBG	:	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MDC	:	Menkul Değerler Cüzdanı
ÖYK	:	Özelleştirme Yüksek Kurulu
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kuruluşları
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurumu
SYR	:	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBS	:	Türk Bankacılık Sektörü
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDHP	:	Tek Düzen Hesap Planı
TEFE	:	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi
TL	:	Türk Lirası
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	:	Tüketici Fiyatları Endeksi
TPKK	:	Türk Parasının Kıymetini Koruma
USD	:	United States Dollar

YP : Yabancı Para
YPNGP : Yabancı Para Net Genel Pozisyonu
YTL : Yeni Türk Lirası

ÖZET

Türk ekonomisinde ve Türk bankacılık sektöründe en önemli değişim hareketi, 1980 yılında uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları ile başlamıştır.

Bu yıllarda sürekli olarak artış gösteren bütçe açıklarının kapatılmasında vergi politikaları yerine borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye ve bu açıkların kapatılmasında ise bankacılık sektörü aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1989 yılında alt yapısı hazırlanmadan çıkartılan 32 sayılı Karar ile kambiyo kontrolleri ile yurt dışı borçlanmalar önünde engeller kaldırılmış ve bankacılık sektöründe bazı fiktif işlemler yardımı ile ciddi büyüklüklerde açık pozisyon uygulanmaya başlanmıştır. Ancak 1994 yılında kurlarda yaşanan önemli artışlara bağlı olarak bankacılık sistemi ciddi bir biçimde tahrip olmuş ve üç banka sistem dışına çıkartılmıştır.

İç borçlanma ve açık pozisyonları artırmaya yönelik olan bu politikalar sonucunda alınan faiz ve kur riskleri 2000 yılı başına kadar ciddi bir biçimde artarak devam etmiştir. Bankacılık sektöründe mali bünyelerinin iyileştirilmesi için etkin önlemlerin alınamaması ve yeterli mali gücü olamayan kişi ve gruplara banka sahibi olma hakkının verilmesi ve denetim sonuçlarının gerektiği ölçüde yerine getirilememesi sonucunda, 2000 ve 2001 yıllarında Cumhuriyet tarihinin en önemli ekonomik krizleri yaşanmıştır. Yaşanmasına neden olunan bu ekonomik krizler ise bankacılık krizlerini tetiklemiştir. Bu krizler sonucunda ise, 21 banka daha sistem dışına çıkartılmış ve Türk ekonomisi yanında Türk bankacılık sektörü de önemli ölçüde tahrip olmuştur.

Yaşanan bu krizlerin nedenleri tam olarak ortaya konulamamış ve bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmesi siyasi, bürokratik ve ekonomik rant ve çıkar sağlama adına yanlış yönlere çekilmiştir. Bu anlayışlara paralel olarak neden olunan zarar rakamları da kamuoyunda sürekli olarak artırılmıştır. Bu süreçte krizlerin sorumluluğu sadece banka hakim hissedar ve yöneticilerinin üzerine yıkılmış ve en az bu kadar sorumluluğu bulunan diğer nedenler göz ardı edilmiştir.

Oldukça ciddi bir kamu zararının ortaya çıkmasına ve ekonominin önemli ölçüde tahrip olmasına neden olan bu krizlerin sağduyulu bir biçimde analiz edilememesi sonucunda; bir yandan bankacılık sektörünün kredi hacmi ciddi oranlarda daralmış ve sektör kredi vermek biçiminde belirlenmiş asli işlevini yeterince yerine getirememiş, diğer yandan ise özellikle 2004 yılından itibaren Türk bankacılık sektörü'nde yabancılaşma eğilimleri de artmaya başlamıştır.

Çalışma süresince, bana her zaman hoşgörülü davranan ve uygun çalışma ortamı hazırlamak için önemli çaba gösteren aileme sonsuz teşekkürler ediyor, bu çalışmayı, engin tecrübesi ve bilgi birikimi ile bizlere her zaman hoşgörü ve sevecen bir anlayışla yaklaşan ve yol gösteren, çok erken yaşta kaybettiğimiz rahmetli Hocam Prof. Dr. Sn. İlhan ULUDAĞ'a ithaf ediyorum.

ABSTRACT

The most challenging movement in the Turkish economy and Turkish banking sector started with the implementation of 24 January Measures in 1980.

Thereafter, public borrowing practice instead of tax policies dominated the financing of ever increasing budgetary deficits and banking sector was started to be used as the intermediary during this era.

With the enactment of Decree No.32 in 1989 controls on capital account and foreign borrowing were removed without setting the required infrastructure in advance which in turn led to the practice by the banking sector of holding remarkably high short-positions with the help of recourse to some fictitious transactions. However, high increases occurred in foreign exchange rates in 1994 badly damaged the banking sector and eventually three banks were taken out of the system.

As a result of these domestic borrowing-oriented and open position-facilitating policies, interest rate and foreign exchange rate risks undertaken by the banking sector continued at high and still increasing rates by the beginning of 2000. Lack of efficient policy taking to improve banking sector's financial structure, granting of establishment or take-over licenses to inappropriate or financially weak persons and groups, and failing to take prompt and sufficient corrective actions in accordance with bank audit results altogether culminated into the most important economic crises of the Republic's history in 2000 and 2001. These economic crises triggered banking sector crises. As a result of these banking crises 21 banks were removed from the system this time and TBS as well as the Turkish economy faced heavy damages.

The causes of the said crises were not fully explored and bank-takeovers by the Savings Deposit Insurance Fund were hauled to blundering routes for the sake of political, bureaucratic and economic rent-seeking. In parallel to such conceptions loss figures were tended to be continuously elevated in the public opinion. During the said process, responsibilities over the crises were pushed onto the main-shareholders and managers of banks only and other causes having as much responsibility were ignored.

As a result of the inability to objectively analyze these crises, which caused devastating effects on the economy including a huge public loss, the banking sector's credit volume contracted seriously and the sector became not able to perform its primary function of lending in a sufficient manner. Meanwhile, foreign participation in the Turkish banking sector started to increase especially in 2004 onwards.

I would like to thank my family for their continuous indulgence and efforts to provide me with a suitable environment during my study. I dedicate this study to our dearest teacher we have lost at an untimely age, Prof. Dr. İlhan ULUDAĞ, who always guided and approached us with tolerance and affection.

GİRİŞ

Fon arz edenlerle talep edenlerin buluştuğu piyasaları ifade eden mali piyasaların en önemli aktörleri kuşkusuz bankalardır. Gelişmiş ülkelerde genel olarak, büyük hacimli fonların biriktiği sigorta sektörü ve emeklilik fonları, banka sahipleri ve mali sektörün en büyük oyuncularındır. Ancak gelişmekte olan diğer ülkelerin aksine, sosyal güvenlik kurumlarının, sigorta sektörünün ve banka dışı finansal kurumların yeterince gelişmediği ülkemizde bankacılık, Türk mali sisteminin % 90 ile en önemli bölümünü oluşturan sektörü konumundadır. Tasarrufların yatırıma dönüşmesinde önemli bir işlevi yerine getiren bankacılık sektörü, bu anlamda da kalkınma ve gelişmenin lokomotif gücüdür.

Bankacılık sektörünün bugünkü durumu, geçmişe dayalı sebeplerinin yanı sıra, kamu otoritesinin tercih ve öncelikleri, genel olarak ekonomiyi yönlendirmedeki popülist tercihleri, siyasî istikrarsızlıkların ekonomik krizlerin sebebi – sonucu olması, kriz yönetimindeki başarısızlıklar gibi başka önemli sebeplerinin bir sonucudur.

İşlem çeşitliliği ve hizmet kalitesi bakımından uluslararası kaliteyi yakalamayı başarmış olan Türk Bankacılık Sektörü (TBS); uluslararası ölçekte değerlendirildiğinde, aktif büyüklüğü, kredileri ve mevduatının Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH)'ya oranı gibi makro büyüklükler bakımından oldukça yetersiz düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde toplam aktiflerin GSMH'ye oranı % 334, toplam kredilerin oranı % 136 ve toplam mevduatın oranı % 157 iken, bu oranların Türkiye'de sırasıyla % 66, % 42 ve % 33 olduğu dikkate alındığında bu yetersizlik açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Esas olarak TBS'de meydana gelen krizlerin gerçek nedenleri ile yaşanan krizlerin neden olduğu önemli gelişmelerin analiz edilmeye çalışıldığı bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde; Uluslararası konjonktürün de etkisi ile liberalleşme politikalarının uygulanmaya başlandığı, dolayısı ile başta banka sayısı ve hizmet çeşitliliği olmak üzere yabancı banka sayısının artmaya başladığı 1980-1990 dönemi incelemeye tabi tutulacaktır.

İkinci bölümde, bankaların mali bünyelerine ilişkin problemlerin artmaya başladığı, 32 sayılı Karar ile ekonominin ve bankacılık sektörünün tamamen dışa açıldığı ve alt yapısı hazırlanmadan uygulamaya konulan bu düzenlemeler sonucunda daha sonra yaşanan krizlerin de nedenleri arasında gösterilen önemli bir bankacılık krizinin yaşandığı 1989-1994 dönemi ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde, gerek ekonominin genel görünümünün gerekse bankaların mali yapısının belirgin bir biçimde bozulmaya başladığı ve Cumhuriyet tarihinin en önemli ve en tahrip edici krizleri olarak görülen Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşandığı 1995-2001 dönemi ele alınacaktır. Bu bölüm, aynı zamanda ikinci bölümle birlikte çalışmamızın da en önemli bölümünü oluşturmaktadır.

Dördüncü bölümde, yaşanan krizler sonrasında TBS’de meydana gelen önemli değişmelere değinilecek ve bu değişimlerin nedenleri değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu çalışmanın, Türk ekonomik ve siyasi hayatında en çok tartışılan ve kamuoyunda oldukça yoğun olarak speküle edilen konuların başında gelen 1989-2001 dönemi ve özellikle de 1995-2001 dönemi üzerinde yoğunlaşacak olmasının iki temel nedeni vardır:

Birincisi, bankacılık krizlerine yol açan nedenlerin tam olarak ortaya konulamadığının düşünülmesidir.

İkincisi ise tam ve doğru biçimde ortaya konulamayan sorunlara doğal olarak yine tam ve doğru çözümlerin üretilmemiş olduğunun düşünülmesidir. Başka bir deyişle, bu dönemde mevcut hastalığa veya rahatsızlığa, doğru teşhisler konulamadığı için uygulanan tedavi ve yazılan reçete de doğal olarak çok isabetli olamamıştır.

Sonuçta, Türk ekonomisi açısından milyarlarca dolarlık bir maliyete, 25’e yakın banka ile binlerce iş yerinin kapatılmasına ve çoğu kalifiye olmak üzere yüz binlerce insanın işsiz kalmasına neden olan bu dönemin çok iyi değerlendirilmesi ve doğru sonuçlara ulaşılmaya çalışılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu anlamda çalışma, her türlü önyargıdan uzak bir biçimde, doğru ve tarafsız bir bakış açısı ile yapılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle söz konusu çalışmanın okuyucular tarafından da aynı bakış

açısı ile değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Başta yetkililer olmak üzere sergilenecek bu tarz bir yaklaşım, aynı hataların bir daha tekrar edilmemesini sağlayacak ve sonuçta, Türk bankacılık sisteminin ve Türk ekonomisinin tekrar çok ciddi zararlarla karşılaşmasını engelleyecektir.

Bu çalışmada üç aşamalı bir yöntem izlenmiştir.

İlk olarak; ekonomide meydana gelen gelişmelerin bankacılık sektörünü de yakından etkilediği gerçeğinden hareketle, bankacılık sektörüne önemli etkileri olabileceği düşünülen önemli ekonomik gelişmelere değinilmiştir.

İkinci olarak ekonomide meydana gelen gelişmelerin ışığında, bankacılık alanında meydana gelen gelişmeler değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve bu değerlendirmeler ise kendi içerisinde iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde bankacılık sektörünün makro ekonomik büyüklükleri verilerek bu büyüklükler üzerinden analizler yapılmış, ikinci bölümde ise bankacılık sektörünün aktif ve pasifinde yer alan önemli bilanço kalemleri tek tek ele alınarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Üçüncü ve son aşamada ise, tüm bu gelişmelerin Türk bankacılık sektöründe yaşanan krizlerde oynadığı roller ve yaşanan krizlerin neden olduğu gelişmeler analize tabi tutulmaya çalışılmıştır .

BİRİNCİ BÖLÜM

1980-1988 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELERİN ANALİZİ

İnceleme dönemimiz itibari ile sağlıklı bir analizin yapılabilmesi için 1980 öncesi dönemde Türk bankacılık sektörünün genel durumunu kısaca özetlemekte yarar görülmektedir.

1.1. 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Bu bölümde, 1980 yılına kadar olan dönem kısaca özetlendikten sonra, 1980 yılından itibaren ekonomide ve Türk bankacılık sektöründe alınan kararlar ve kaydedilen gelişmelerle, bu karar ve gelişmelerin bankacılık sektörüne olan etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1980 dönemi öncesinde Türk ekonomisinde uzun yıllar ithal ikameci politikalar uygulanmış ve faiz oranları ile döviz kurları gibi temel göstergeler dünya piyasalarından bağımsız bir biçimde belirlenmiştir. Bu dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmış, mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiştir. Bankaların temel işlevi ise, kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde yeni yabancı banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir.¹ Yeni banka kurulmasına izin verilmemesi daha çok banka tasfiyelerinin artış göstermesinden kaynaklanmıştır. Yani tasfiyeye tabi bankaların bolluğu planlı dönemde mümkün olduğu kadar yeni banka kurulmaması yönünde bir politikaya da dayanak olmuştur.² Banka kuruluşlarına izin verilmemesi ve tasfiye edilen bankaların çokluğu nedeniyle bu dönemde banka sayısında bir azalış yaşanmıştır. Buna göre, 1961 yılında 52 olan banka sayısı, takip eden yıllarda azalmış ve yaklaşık 18 yıl sonra yani 1979 yılı itibari ile 43'e gerilemiştir.

¹ 40.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-97, TBB Yayını, İstanbul, 1998, Yayın No: 207, s.8-9.

² Tuncay Artun, İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık, 1. Basım, Tekin Yayınları, 1980, s.49.

Böylece sınırlı olan sektör kaynaklarının, sınırlı bir rekabet ortamında, mevcut bankalar aracılığıyla, planlarda belirtilen şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılmıştır. Faiz ve döviz fiyatı değişmelerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet gösteren özel sektör bankaları, negatif reel faizle topladıkları mevduatları artırmak amacıyla şube bankacılığına yönelmişlerdir.³ Nitekim anılan dönemde banka sayısında görülen azalışa karşın, sektörün şube sayısında ciddi bir artış yaşanmış ve 1961 yılında bankacılık sektöründe yer alan şube sayısı 1 716 iken, bu sayı % 235 oranında artarak 1979 yılı itibari ile 5 748'e yükselmiştir.

Özellikle 1960-1979 yılları arasında yaşanan planlı dönemde hızlı bir kalkınma sağlanmış olmakla birlikte, sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin dışarıya yönelememesi, 1970'li yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Bu darboğazı aşmak için alınan dövize çevrilebilir mevduat uygulaması ve benzeri önlemler sonucu dış borçlar önemli oranda artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu nedeniyle, dışalım yapılmasının zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisi ile kurulan fabrikaların dışalım girdisi almasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle eksik kapasite ile çalışmaya başlaması, 1980'li yılların başında, bu sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan bir stratejinin benimsenmesine neden olmuştur.⁴ Döviz darboğazının yaşandığı yıllarda Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu bu olumsuz durum ünlü bir siyasetçi tarafından "70 cente muhtacız" şeklinde ve oldukça dramatik bir biçimde ifade edilmiştir.

Kısacası 1980 öncesi dönemde Türk bankacılık sektörü, sorunları gittikçe artan bir ekonomik ortamda ve Türk ekonomisi gibi dışı kapalı bir biçimde ve dar bir rekabet ortamında faaliyet göstermiş, hizmet çeşitliliği mevduat toplamak ve kredi vermekten öteye gidememiştir.

---

³ 40. Yılında TBB ve TBS, s. 3.

⁴ 50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, TBB. Yayını, Yayın No: 262, 2008, s.14.

1.2. 1980-1988 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER

1.2.1. 1980 Sonrasında Uygulamaya Konan Kararlar ve Etkileri

1.2.1.1. Finansal Liberalizasyon Dönemi ve Getirdikleri

1980 öncesi dönemde enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması, 1980’li yılların kronik enflasyon dönemine de zemin hazırlamıştır. Bu dönemde belli aşamalardan geçen TBS ise finansal liberalizasyonun etkisiyle yeni bir boyut kazanmıştır.⁵

Finansal serbestleştirme yolunda alınan ilk kararlar 1981 tarihinde, önce banka faizlerinin sonra tüm faizlerin serbest bırakılması ile ilgili olmuştur. Çıkarılan 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile bankacılık sektörüne giriş kolaylaştırılmış, ayrıca atıl kaynakların ve kayıt dışı ekonomideki paranın bir kısmının sektöre çekilmesi amaçlanmıştır. Alınan bu kararlar sonucunda, mali sistemde liberalizasyon ve ‘deregulation’ süreci ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapılan düzenlemelerle esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamalarına geçilmiş, döviz işlemleri ve sektöre yeni banka girişi serbest bırakılmıştır. Mali piyasalarda yapılan bu reformlar, tasarrufların artması, sistemin derinleşmesi ve sektörde rekabetin yoğunlaşmasıyla finansal faaliyetlerin etkinleşmesi sonuçlarını hedef almıştır.⁶

Yeni stratejiyi desteklemek, ekonominin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılanmasını ve tasarrufların istikrarlı büyüme için gerekli seviyeye yükseltilmesini sağlamak amacıyla, yukarıda da belirtildiği üzere, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu doğrultuda, bankacılık sektörüne yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sonucu sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabet ise bankaların klasik mevduat bankacılığı yerine, hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığı benimsemesini sağlamıştır.⁷

⁵ Şenol Babuşcu, Oğuz M. Köksal, Arzu Ünsün ve Zeynep Yazıcı, Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Doğru Türk Bankacılık Sektörü, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2000, s.15.

⁶ Babuşcu ve diğerleri, a.g.e., s.15.

⁷ 40.Yılında TBB ve TBS, s.11-12.

1.2.1.2. 24 Ocak 1980 Kararları

24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar programının ana ögesi, Türkiye'nin ithal ikameci büyüme modelinden ihracata dayalı dışa açık bir büyüme modeline geçmeyi amaçlamasıdır. Bu bağlamda içe dönük faaliyet gösteren sanayi şirketlerinin dış piyasalarda rekabet gücünü yükseltmek için ihracat teşvik politikası uygulanmıştır. Burada da temel amaç döviz ve enerji darboğazını aşmak olmuştur.⁸

İstikrar programının mali kesimi ilgilendiren bölümünde ise, devletin fonksiyonlarının azaltılarak, bütçe açığının daraltılmasının ve sistemin fonlarının yönünü mali sektöre çevirme isteğinin bulunduğu söylenebilir.

Bir ekonomide mali sektörün rolü, kaynakları fon fazlası bulunan sektörlerden fon açığı bulunan sektörlerle en az maliyetle aktarmaktır. Yapısal reformlara dayanan istikrar programlarında serbest piyasa ekonomisinin rolünün artacağı vurgulanmakta, makro-ekonomik istikrar ve ekonomik büyümenin, kaynakların en etkin bir biçimde kullanılması ile mümkün olacağı, bunun için de mali liberalleşmenin programın ayrılmaz bir parçası olduğunun altı çizilmektedir. Mali sektörde liberalleşme çabalarının başladığı ekonomik ortama göz atıldığında, enflasyonun yüksek ve dalgalı, kamu açıklarının yüksek ve bankaların mali bünyelerinin ise yetersiz olduğu göze çarpmaktadır.

Programın uygulamaya konduğu 1980 yılında, mali sistemin büyüklüğünün GSMH'ye oranı % 15,6 ve reel faiz oranları negatif olarak % 25 ila % 50 arasında değişmektedir.⁹ Oluşturulan mevzuat çerçevesinde bu yıllarda başlatılan mevduat sertifikası uygulaması ise banker krizinin yaşanmasına önemli bir zemin hazırlamıştır.

1.2.2. Krizler Dönemi

1.2.2.1. 1982 Bankerler Krizi

---

⁸ Sudi Apak ve Ayhan Aytaç, Küresel Krizler, Kronolojik Değerlendirme ve Analiz, Avcı ol Basım Yayın, İstanbul, 2009, s.110.

⁹ Şükrü Binay ve Kürşat Kunter, Mali Liberalleşmede Merkez Bankası'nın Rolü 1980-1997, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9803, Aralık 1998, s.6.

24 Ocak 1980 tarihinden sonra uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda, Türkiye ekonomisi dış şoklara karşı duyarlı bir hale gelmiş, bu gelişmeler finansal yapılandırmanın iki ana amacı olan iç ve dış dengelerin sağlanmasını zorlaştırmıştır.

Finansal alanda yapılan bu reformların, sanayinin rekabet gücünü artırma, hızlı büyüme, yeni yatırımlar, iç talebin kontrolü gibi makro-ekonomik hedefler ve stratejiler ile çelişmeye başlamasından sonra, finansal sistemin serbestliğine dönük politikaların reel kesim üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar yoğunlaşmış; ama anlaşılabilir bir biçimde, söz konusu etkilerin yönü konusunda tam bir fikir birliğine ulaşılamamıştır.

1980 sonrası alınan istikrar kararları çerçevesinde, sisteme girişin serbestleşmesi bankacılık sektöründe rekabeti artırmış, bankalar tarafından yoğun bir şekilde ihraç edilen mevduat sertifikaları, bankerlik kuruluşları tarafından 'geri alım sözleşmesi' (repo) işlemleri ile değerlendirilmiştir. Bankerler, bankaların yaptığı gibi fon fazlası olanlarla, fon talep edenler arasında aracılık etmekten çok, bankalarla fon piyasaları arasında aracılık işlemlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde, banker şirketlerinin kurulması son derece kolay, izlenmesi ise, belli bir sistemin kurulamaması ve yasal altyapının oluşturulamaması nedeniyle oldukça zor olmuştur.

Bankerlik kuruluşları arasında ortaya çıkan faiz yükseltmeleri, bir süre sonra bankerleri borç alınan paraların faizinin ödenmesi için, sonradan daha yüksek faiz ile borçlanmak zorunda bırakmıştır. Böyle bir ortamda ayakta kalmanın tek yolu, devamlı olarak faiz yükseltmektir. Nitekim, böyle de yapılmış, ancak bu kısır döngünün sürdürülememesi sonucunda 1982 yılında 'Bankerler Krizi' olarak adlandırılan olay gerçekleşmiştir. Bu dönemde, serbest faiz politikasının ve banker iflaslarının, bireysel bankaların uygulamaları ile yönetim tarzlarının birleşmesinin bir sonucu olarak, çok sayıda bankanın mali bünyesinde sorunlar yaşanmıştır.

1982 yılındaki Bankerler Krizi, mevduatın bankalar arasında dağılımının değişmesi sonucunu doğurmuştur. Kriz döneminde mevduat özel bankalardan, kamu

bankalarına doğru yönelmiş ve bu yöneliş, etkisini uzun süre bankacılık sektöründe hissettirmiştir.¹⁰

1.2.2.2. Beş Bankanın Faaliyetlerine Son Verilişi

Rekabete hazır olmayan bankacılık sektörünün faizlerin serbest bırakılmasına tepkisi, büyük bankaların aralarında anlaşarak (1. Centilmenlik Anlaşması, 1 yıllık mevduata yüzde 30 faiz verilmesi konusunda bankalar anlaşmaya varmıştır.) faizlerin belli bir düzeyin üzerine yükselmesini önlemek şeklinde olmuştur. Faizler yükselmesine rağmen reel faizler 1979 yılından çok da farklı olmamıştır. Bunun temel nedeni, 1980 yılının Ocak ayında yapılan yüksek oranlı devalüasyonun, enflasyonu yılın başında % 130 düzeyine çıkarmasıdır. Üçüncü çeyreğin sonunda ise enflasyon % 100 olarak tespit edilmiştir.

Mali sistemi derinleştirmek amacıyla sağlanan serbestlik, banka ve bazı holdinglerin ‘aracı kurumlar’ kurmaları ve bu kurumlara mevduat sertifikalarını iskonto ile satmaları ile devam etmiştir. Aynı sertifikalar, yine halka daha yüksek bir fiyatla satılmış ve buradan elde edilen tasarruflar genelde yüksek riskli yatırımlarda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Halka, aracı kurumlar tarafından (bankerler) genelde mevduat sertifikalarının kendisi değil, bu sertifikaları temsil eden senetler verilmiştir. Bazı bankaların başlattığı bu uygulama ‘Centilmenlik Anlaşması’ni bozmuş, bankalar mevduatlarını artırmak amacıyla faizleri önemli ölçüde yükseltmişlerdir. Sistem, sürekli mevduat sertifikası üreten ve çoğunlukla bunu halka pazarlayan bir duruma dönüşmüştür. Sistemin bu şekle dönüşmesi, mali liberalleşmede amaçlanan “pozitif reel faiz” hedefinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmuştur. Böylece mevduata reel faiz ilk kez 1981 yılının üçüncü çeyreğinde verilmeye başlanmıştır.

Bu gelişmeler hiç kuşkusuz mevduatın bankaya maliyetini önemli ölçüde yükseltmiştir. Mevduatın yükselen maliyeti, kredi kullanan firmaların durumlarını güçleştirmiştir. Bankaların geri ödenmeyen kredileri sonucunda mevduat faizleri daha da artmıştır. Özellikle küçük bankalar yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla

---

¹⁰ Oğuz Yıldırım, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri, Anadolu Üniversitesi, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc>, erişim tarihi: 05.05.2008, s.4.

faizlerini daha da yüksek seviyelere çekmek zorunda kalmışlardır. Bazı büyük bankaların da faiz yükseltme yarışına katılması, 1982 yılında faizlerin daha da artmasına neden olmuştur.

1982 yılında Hisarbank'ın 1 yıllık mevduata % 80 faiz önermesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Enflasyonun % 30'lar düzeyinde olduğu böyle bir faiz, hükümet yetkilileri ile bankaların bir araya gelmesini gerekli kılmıştır.

Yapılan toplantılar sonrasında alınan önlemler şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bankalarca çıkarılan mevduat sertifikalarının aracı kurumlar vasıtasıyla satılmasının durdurulması,
- ✓ Bankaların ortak faiz uygulamaları konusunda zorlanmaları ve anlaşmaya uyulmaması durumunda çeşitli yaptırımların uygulamaya konulması.

İlk defa bu toplantıda para otoriteleri günün koşullarının ciddiyetini anlamış ve paniği önlemek amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) piyasaya likidite vermeye devam etmiştir. Bu arada yaşanan bu olumsuz gelişmelere bağlı olarak Temmuz ayında ekonomi yönetimi ile ilgili bazı bürokratlar istifa etmiştir.

Bürokrasinin yeni takımı, ekonomi politikalarında revizyona gitme gereği duymuştur. 1983 yılının Ocak ayında TCMB, faiz oranlarını yeniden düzenlemiş ve faizlere sınır getirmiştir. Bu arada İstanbul Bankası, Hisarbank, Ortadoğu İktisat Bankası (Odibank) ve T. Bağcılar Bankası (Bağbank) olmak üzere dört banka kamulaştırılmış, beşinci banka olan İşçi Kredi Bankası ise İş Bankası'na devredilmiştir.

Hisarbank, Odibank ve Bağbank'ın kamulaştırılmasındaki ortak unsur, genel ekonomide meydana gelen gelişmeler sonucunda kredi kullandırılan firmaların zor duruma düşerek kredilerini ödeyememeleri sonucunda aktif kalitesinin hızla bozulması, likidite teminine yönelik olarak bankerlik kuruluşları aracılığı ile mevduat sertifikası

pazarlanması yoluna gidilmesi ve bankerlik kuruluşlarının batması nedeniyle likidite probleminin hızla artmasıdır.¹¹

Sözü edilen kamulaştırmadan önce Hisarbank ve Odibank arasında dikkat çekici bir satın alma olayı yaşanmıştır. Hisarbank kaynak sorunlarının had safhaya ulaştığı ve buna bağlı olarak artan likidite problemini çözmeye çalıştığı 1982 yılında Odibank'ı satın alma girişiminde bulunmuş ve teklif Banka tarafından 14.5.1982 tarihinde kabul edilmiştir. Mali bünyesi zaafiyet içinde olan bir banka tarafından satın alınan Odibank, kendi bünyesinde taşıdığı sorunlara Hisarbank yönetiminden kaynaklanan sorunlar da eklenince, aynı dönemde T.C. Ziraat Bankası'na devredilen ikinci banka olmuştur.¹²

Serbest faiz uygulamasının sürdüğü 18 aylık süre içinde beş banka ve onlarca aracı kurum batmıştır. Finansal krizin ekonomiye maliyeti ise GSMH'nin % 2,5'i oranında olmuştur. Ancak beş bankanın kapatılmasıyla mali kriz sona ermemiştir. Özellikle mevduata verilen yüksek reel faiz, banka bilançolarını önemli ölçüde bozmuştur. Yapılan incelemeler, reel faizin iki sebepten yükseldiğini ortaya koymuştur. Birincisi, bankalar arasındaki faiz yarışı, ikincisi ise 1980 sonunda % 95 olan Tüketici Fiyatları Endeksi (TEFE) şeklindeki enflasyon oranının, 1982 yılı sonunda % 23'e düşmüş olmasıdır.

Mali sistemin derinliğine bakıldığında ise, bu dönemde sistemin toplam finansal varlıklarının GSMH'ye oranı 1980'de % 15,6 iken, 1982 yılı sonunda % 23,1'e yükseldiği görülür. Bunun temel nedeni ise, yüksek reel faizle açılan kredilerin dönmeyen bölümleri için tekrar kredi açılmasının mali sistemi büyütmesidir. Bir diğer önemli neden ise, mevduat sertifikaları üzerinde denetimin olmamasının, bazı bankaların bir anlamda faizle kendi paralarını basarak sistemin karşılıksız olarak büyümesine yol açmasıdır.

---

¹¹ Selda Yavuz, Türkiye'de Banka İflaslarının Ekonomik Konjonktür ile İlişkilendirilerek İrdelenmesi ve Erken Uyarı Sistemleri, BDDK, Yayınlanmamış Yetki Etüdü, s.62.

¹² Yavuz, a.g.e., s.21.

1980-82 döneminde kredi faiz oranlarının artışıyla beraber bankaların verdikleri kredilerde de artış görülmektedir. Müşterilerin bu düzeydeki faiz oranlarını kabul etmeleri iki açıdan mümkün olabilir:

1. Şirketi batma durumundadır (default risk),
2. Borç aldığı bankanın batacağını bilmektedir ve geri ödemeyi düşünmemektedir (default yield).

Banka açısından bakıldığında, daha önce verdiği ve geri dönmesi mümkün olmayan kredileri tekrar kredilendirilmekte ve nakit ihtiyacına düşmesine rağmen bilanço kârlılığı sürdürülmektedir. Tasarruf sahipleri açısından bakıldığında ise riskli bankaya mevduat yatırılması iki şekilde açıklanabilir:

- ✓ Birincisi reel faiz mevduat faizi ayırımları ile ilk defa karşılaşmaları ve bankanın batabileceğini düşünmemeleri,
- ✓ İkincisi ise batık mevduatların devlet tarafından karşılanacağı inancıdır.

Bütün bu yaşananlardan sonra, 1980-82 döneminde mali liberalleşme çabalarının başarılı bir sonuç vermediği söylenebilir. Faizlerin serbest bırakıldığı bir ortamda etkin bir denetlemenin olması gerektiğinden ekonomi literatüründe sıkça bahsedilmektedir. İstikrarsız bir ekonomik ortamdan (1980'de enflasyon oranı % 95) görece olarak istikrarlı bir döneme (1982'de enflasyon oranı % 23) geçilmesine rağmen bankaların etkin bir şekilde denetlenememesi ve denetim raporlarına ilişkin gereklerin zamanında yerine getirilememesi, bankaların batışına ve faizlerin tekrar TCMB tarafından kontrol edildiği bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

1.2.2.3. Yaşanan Mali Kriz Sonrası Alınan Tedbirler

1983 yılında yaşanan kriz, mali sistemin yakından izlenebilmesi açısından denetim ve gözetimin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu amaçla 1983 yılı içerisinde sınırlı bir mevduat sigortası sistemi hayata geçirilmiştir. Sadece vadeli tasarruf mevduatının korunduğu bu yasal düzenleme ile mevduatın 3 milyon Türk Lirası (TL)'na kadar olan bölümünün % 100'ü, 3-6 milyon TL arasında olan bölümünün ise %

60'ı sigorta kapsamına alınmıştır. 6 milyon TL'nin üzerindeki mevduatlara ise koruma sağlanmamıştır.

Bu sigortanın kaynağı, tasarruf mevduatının belirlenen bir oranının "Tasarruf Mevduatı Kurumu"na verilmesi ile oluşturulması kararlaştırılmıştır. Oranlar Sermaye Yeterlilik Rasyosu (SYR) % 8'in üzerindeki bankalar için vadeli mevduatlarının % 0,25'i, diğer bankalar için ise % 0,26'sı olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan mali aracılığın (financial intermediation) maliyetini azaltmak amacıyla mevduat faizi gelirinden elde edilen stopaj vergileri, 1983 ve 1984 yıllarında düşürülmüştür. Reel faizlerin seviyesi göz önüne alındığında, mali aracılıkta maliyetin azalmasının yalnızca bankacılık sisteminin kârlılığını artırdığı ileri sürülebilir.

1983'de Bankalar Yasası'na yapılan ilave ile geri dönmeyen krediler konusunda Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiştir. Bu yasaya dayanarak 1985 yılında çıkarılan Kararnamede, bankaların gecikmiş alacaklarına karşılık olması amacıyla ihtiyati karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir. Aynı zamanda bankaların verdikleri kredilerin bir bölümü kadar da rezerv tutma mecburiyetleri bulunmaktadır. Gecikmiş alacak tanımının kredi müşterisinin gerçek durumunu tam olarak yansıtmaması ve ayrılması öngörülen karşılıkların düşük tutulması nedeniyle, düzenleme ihtiyaçlara tam olarak cevap verememiştir.

1984 yılında yurt içinde ikamet edenlerin döviz taşımaları, ticari bankalarda döviz cinsinden hesap açtırmaları, nakit döviz çekmeleri ve yurt dışına transfer etmeleri olanağı sağlanmıştır. Döviz tevdiat hesaplarına uygulanacak faiz oranı konusunda banka ve müşteri arasında pazarlık yapılabilmesi; fakat uygulanacak oranların Euro piyasasında oluşan faizlerin üzerine çıkmasına izin verilmemesi kararlaştırılmıştır. Bu uygulamanın amacı, bankacılık sisteminin kaynaklarını artırmak, bankaların yurt dışında bulunan döviz rezervlerini yurt içine çekmek ve sermaye çıkışını durdurmaktır. Böyle bir uygulamanın olumlu etkilerinin yanı sıra enflasyonist bir ortamda yapılması TL'nin daha güçlü bir para ile ikame edilmesi sonucunu doğurabilecekti ki bu sonuca kısa sürede ulaşılmıştır. Döviz ikamesini önlemede uygulanacak en etkin yöntem hiç kuşkusuz TL varlıkların getirisini artırmaktır. 1984 yılının Ağustos ayında ve 1985 yılının Haziran ayında mevduat faiz oranlarının artırılması bu nedene bağlanabilir.

1982 yılında % 20'lere düşen enflasyonun 1984'de % 50'lere tırmanması, bazı önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. 1984-1985 yılları arasında, kısa vadeli faizlerin enflasyon artışı üzerindeki etkisi düşünülerek enflasyonist beklentilerin kırılması amacıyla, 3 aylık mevduat faizinin getirisi, diğer vadelerde tutulan mevduatın getirisinin üzerinde tutulmuştur. Para ikamesinin dövize geçiş boyutu senyoraaj gelirlerini azaltmış, para arzındaki artışın doğrudan enflasyon artışı ile sonuçlanmasına yol açmıştır. Enflasyonun yükselmesi, bankaların pasiflerinde yer alan borçların vadelerinin kılmasına yol açmıştır. 1983 yılında tasarruf mevduatları içindeki payı % 9,2 olan 3 aylık mevduatın payı, yeni faiz politikası ile 1984 yılında % 88'e çıkmış, 1985 yılında ise % 49,5'e düşmüş ve daha sonraki yıllar ise bu payını korumuştur.

Para arzının aktarım mekanizmasının kredi arzı olduğu ekonomilerde, etkin bir para arzı kontrol aracı olan zorunlu karşılık oranları, 1981-1985 döneminde çok değişmemiştir. Fakat 1986 yılında piyasaların TCMB bünyesinde kurulması, para arzını kontrol amacıyla piyasanın yeni enstrümanlarla tanışması, munzam karşılık oranlarının işlevini azaltmıştır. Bu nedenle zaman içerisinde (özellikle 1986 yılında) zorunlu karşılık oranları azaltılmıştır. 1980 yılında % 22 olan efektif munzam karşılık oranı, 1986 yılında % 15 düzeyine gerilemiştir. Bu aynı zamanda Hazine'nin borçlanmasını da kolaylaştırmıştır. 1985 yılında munzam karşılıklara faiz ödenmesine son verilmiş ve döviz tevdiat hesaplarına zorunlu karşılık uygulaması başlatılmıştır. Disponibilite oranı ise zorunlu karşılık oranı ile oldukça ters bir eğilim izlemiştir. Hükümetin yurt içi piyasalardan borçlanmasını kolaylaştırmak amacıyla bu oran sürekli artırılmıştır.¹³

Sonuç olarak, 1982'deki kriz ve 5 bankanın faaliyetlerine son verilmesi ile liberalizasyon süreci, daha ilk yıllarında olumsuz gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada liberalizasyonun sadece 'deregulation' anlamına gelmediği, finansal sistemin etkin bir şekilde sürekliliği için devletin kurumsallaşmaya ve yapısal önlemlere de yer vermesinin şart olduğu anlaşılmıştır. Liberalizasyonun 1983-1987 yılları arasındaki ikinci döneminde, bu kurumsal yapının oluşturulması için bazı adımlar atılmıştır. Finansal reformun güçlendirilmesine yönelik bu program bir tarafta TCMB diğer tarafta ise Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından yürütülmüştür.

---

¹³ Binay ve Kunter, a.g.e., s.10.

Öte yandan 1985 yılında, Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) ihale yöntemiyle satışa sunulmuş, kamu finansman ihtiyacı için iç borçlanma süreci başlatılmıştır.¹⁴ 1982 yılında kurulan SPK, Sermaye Piyasası Kanunu ile hisse senetleri piyasasının kurumsal temellerini hazırlamış, bu temeller üstüne, 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir. SPK aynı zamanda bankacılık sistemini sermaye piyasaları faaliyetlerine adapte ederek Türkiye'deki bankacılığı uluslararası standartlara yaklaştırılmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

1985 yılında, 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu Kanunda yer alan düzenlemelerle 1982 krizine yol açan bankacılık sisteminin yapısal eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Sermaye Yeterliliği Rasyosu (SYR) yükümlülüğü ve kredi sınırları tanımı getirilmiştir. Uluslararası bankacılık standartları, denetim ve gözetim sistemleri bankalara tanıtılmış, bilançoların dış denetime tabi tutulması ve tek düzen muhasebe sistemi uygulaması başlatılmıştır. Ayrıca mali sistemde güven unsurunu güçlendirmek amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuş ve takipteki krediler için karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiştir.¹⁵

1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlükte kaldığı 14 yıllık süre içinde 18 adet ilgili Kanun, 12 Bakanlar Kurulu Kararı, 4 Yönetmelik, 26 Tebliğ çıkarılmıştır.

1.2.2.4. Merkez Bankası'nın Asli İşlevlerini Kazandığı Dönem (1986-1989)

TCMB, para politikası araçlarını geliştirerek, 1986 yılında Bankalar arası Para Piyasası (Interbank)'ı kurmuştur. 1987 yılında açık piyasa işlemlerinin başlaması sayesinde TCMB, para politikasını idare etmenin yanı sıra, iç borçlanma senetlerinin alım-satımını yapma ve Devlet Tahvilleri için ikinci bir pazar oluşturma imkanına da kavuşmuştur. Böylece TCMB, uyguladığı para politikalarıyla piyasa likiditesini daha etkin düzenleme fırsatını elde etmiştir.¹⁶

Yine 1988 yılının Ağustos ayında Döviz-Efektif Piyasası, 1989 Nisan ayında ise Altın Piyasası kurulmuştur. Bu piyasaların kurulma amacı; atıl tasarrufların mali

¹⁴ Babuşcu ve diğerleri, a.g.e., s.15.

¹⁵ Babuşcu ve diğerleri, a.g.e., s.16.

¹⁶ Babuşcu ve diğerleri, a.g.e., s.16.

sisteme girişini hızlandırmak, alternatif yatırım alanları yaratmak, fiyatların serbestçe piyasada oluşmasını sağlamak, bunlardan daha önemlisi ise bankalar için fon idare yönteminin oluşturulmasına öncülük edilmesidir. Söz konusu piyasaların kurulması ile birlikte bankalar, alternatif piyasalarda arbitraj imkanı elde etmiştir.

Bankacılık alanında yaşanan tecrübeler, kayıt düzeninin önemini ortaya koymuş ve 1983 yılında çıkarılan Yasa ile 1986 yılından başlamak üzere Türkiye'deki tüm bankaların Tek Düzen Hesap Planı (TDHP)'na dahil olmaları gerekli görülmüştür. TDHP, genel muhasebe prensiplerine uygun bir şekilde hazırlanmış ve değişen ihtiyaç ve şartlara göre sürekli olarak değiştirilmiştir.

Bankaların daha etkin denetimi amacıyla mali tablolarının bağımsız denetimden geçme uygulaması ise 1987 tarihinde başlamıştır. Uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda yerli bankalar ile yurt dışı bankalar arasındaki işlem yoğunluğunun artması, bankaların bağımsız denetimden geçmesini de gerekli kılmıştır. Bağımsız denetim, TCMB ve Hazine Müsteşarlığı tarafından kabul edilen kurumlara yaptırılmakta ve bu kurumlar raporlarını TCMB'nin istediği formatta hazırlama zorunluluğuna tabi tutulmaktadır. TCMB, denetim raporlarını incelemekte ve gerekirse denetleyici kurumu uyarmaktadır. Bağımsız denetimden gelen raporlar, TCMB'nin, o banka ile görüşleri ile birlikte değerlendirilmekte ve banka yöneticileri gerekirse bankalarının durumunu tartışmak amacıyla TCMB'ye davet edilmektedir.

Bankaların denetiminin artırılması amacıyla 1986 yılında TCMB nezdinde 'Bankaları Gözetim Müdürlüğü' kurulmuştur.

Faizlerin serbest bırakılmasının üzerinden altı yıl geçtikten sonra bankaların gelişen şartlara uygun olarak denetlenme işlevinin TCMB tarafından başlatılması, bu işlevin oldukça geç başlatıldığını göstermektedir.

Düşük enflasyon oranlarına paralel olarak 1986 yılından başlamak üzere faiz oranları da kademeli olarak düşürülmüştür. Faiz oranlarının düşmesine paralel olarak ise enflasyon oranı 1986 yılı sonunda düştüğü % 24,5'lik düzeyinden, 1987 yılı sonunda %48,9'a çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 1987 yılının sonundan başlamak üzere faiz oranları negatife dönmeye başlamıştır. 1988 Şubat ayında TL'den kaçıışı durdurmak ve

enflasyonu kontrol altına almak amacıyla faiz oranları tekrar yükseltilmiştir. Enflasyonun hızlanma dönemine girmesi nedeniyle reel faiz oranları negatif düzeyini bir müddet daha devam ettirmiştir.

Sonuçta TCMB, mevduat faiz oranlarını bir kez daha serbest bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak faizlerin kontrolsüz yükselişi, TCMB'nin piyasalara müdahalesini tekrar gerekli kılmıştır. TCMB, bu defa faizlere üst limit getirmiş, bankalardan ileriye dönük faiz oranlarını açıklamaları beklenmiştir. Tedbirler sadece faizlerle sınırlı kalmamış, zorunlu karşılık ve disonibilite oranları yükseltilirken, zorunlu devirlerin gecikme cezaları artırılmıştır. Buna rağmen reel faiz oranları 1987 Aralık-1990 Haziran döneminde çoğunlukla negatif seyrini sürdürmüştür.

1988 yılında ortaya çıkan bu mini kriz atlatılmış; fakat mali liberalleşmeyle beraber yanlış faiz politikalarının sistemi nasıl kolayca krize taşıyabileceği de açıkça görülmüştür.

Finansal reform döneminde bir diğer önemli gelişme ise döviz işlemleri ile ilgilidir. 1988 yılında TCMB, Döviz ve Efektif Piyasalarını faaliyete geçirmiş, 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında TL'nin konvertibilitesinin ilan edilmesiyle de reformun yabancı para işlemleriyle ilgili bölümü tamamlanmıştır.¹⁷

1980'li yıllarda başlayan finansal liberalizasyon, TBS'nin gelişmesinde ve bugüne gelmesinde büyük rol oynamıştır. Bu sürecin bankacılık sistemine getirdikleri şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Finansal liberalizasyon sürecinde faizlerin, döviz işlemlerinin, sektöre yerli yabancı yeni banka girişinin ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması finansal sistemin sınırlarını genişletmiştir.
- ✓ Banka bilançoları büyümüş, toplam aktiflerin GSMH içindeki payı artmıştır. Banka aktiflerinin GSMH'ye oranını 1980'de % 28'den 1987

---

¹⁷ Binay ve Kunter, a.g.e., s.12.

de % 54'e ulaşmıştır. Ancak, 1987'den sonra bu süreç tersine dönmüş ve 1990 yılında % 43 seviyesine inmiştir.¹⁸

- ✓ Bu düşüşün sebebi 1985'de yürürlüğe giren Bankalar Kanunu'nun getirdiği sıkı denetim ve yükselen enflasyonun neden olduğu ekonomideki belirsizlik olarak açıklanabilir.
- ✓ Sektöre banka girişine izin verilmesi, mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması rekabeti artırmıştır. Sisteme toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekli bankalar girmiş, büyük ölçekteki özel bankaların pazar payı gerilemiştir. Diğer taraftan sektörde kamu sermayeli bankaların sayısı azalırken, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların sayısı artmıştır.
- ✓ Türk bankaları yurt dışında banka kurma ve şube açma yoluyla dışarıya açılmışlardır.
- ✓ Artan rekabetle bankalar klasik mevduat bankacılığında, yeni kaynak ve plasman alanlarına yönelmişlerdir. Dış ticaretin finansmanı, leasing ve factoring gibi işlemler, tüketici kredileri ve kredi kartları gibi hizmetler sunulmaya başlanmıştır.
- ✓ Bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılmaya başlanılmış ve nitelikli personelin bulundurulması önem kazanmıştır.
- ✓ Liberalizasyonun sağladığı diğer bir gelişme ise, yabancı para ağırlıklı finansal varlıkların gündeme gelmesidir. Bankalarda yabancı para cinsinden mevduat bulundurulmasının serbest bırakılması ile bankalar bu önemli bir tasarruf enstrümanını da yaygın olarak kullanmaya başlamıştır.

1.3. 1980-1988 DÖNEMİNDE MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1.3.1. 1980-1988 Dönemi Konsolide Bütçe Dengesi

---

¹⁸ Babuşcu ve diğerleri, a.g.e., s.16.

Ekonomide oluşan tüm olumsuz gelişmelerin temelinde kuşkusuz yıllardır kronik bir şekilde artış eğilimi gösteren bütçe açıkları gelmektedir. İnceleme dönemi olan 1980 ve 1988 yılları arasında bütçe dengesine ilişkin veriler Tablo 1’de yer almaktadır. Buna göre, inceleme dönemimiz itibari ile bütçe gelirleri ile bütçe giderlerinin dalgalı seyrine bağlı olarak, gerçekleşen bütçe açıkları da dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde bütçe dengesinin tutturulamaması nedeni ile her yıl açık verilmiş ve en yüksek bütçe açığı 3.038 milyon dolar ile 1987 yılında gerçekleşmiştir. 1980 ile 1988 yılları arasında ise toplam olarak 17.738 milyon dolar düzeyinde bütçe açığı verilmiştir. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere, bu dönemde bütçe disiplini sağlanamamıştır.¹⁹

Aynı dönemde bütçe gelirleri ile bütçe giderlerinin GSMH’ye oranları genel olarak azalma eğilimi göstermiş olsa da yıllar itibari ile bütçe gelir ve giderlerinde de olduğu gibi dalgalı seyrini korumuştur.

Her iki rasyoda azalma eğilimi gösteren bu gelişim, bütçe gelirlerinin GSMH’ye oranı açısından olumsuz değerlendirilmekle birlikte, şüphesiz ki bütçe giderlerinin GSMH’ye oranı bakımından olumlu bir gelişmedir.

Öte yandan yıllar itibari ile bütçe açıklarının GSMH’ye oranlarına bakıldığında ise burada da dalgalı bir seyir izlendiği görülmektedir.

Tablodan da görüleceği üzere, en yüksek oran % 4.4 ile 1984 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 1 : Konsolide Bütçe Dengesi (1980-1988)

---

¹⁹ 50 Yılında TBB ve TBS, s.7.

Yıllar	Gelir (Myn\$)	Gider (Myn\$)	Bütçe Açığı (Myn\$)	Gelir/ GSMH (%)	Gider/ GSMH (%)	B.Açığı/ GSMH (%)	B.Açığı/ Gider (%)	B.Açığı/ Gelir (%)
1980	12.493	14.781	-2.288	17,2	20,3	3,1	15,5	18,3
1981	11.805	12.839	-1.034	17,4	18,9	1,5	8,1	8,8
1982	8.979	9.948	-969	13,6	15,1	1,5	9,7	10,8
1983	10.264	11.659	-1.393	16,5	18,7	2,2	11,9	13,6
1984	7.697	10.371	-2.681	12,7	17,1	4,4	25,9	34,9
1985	8.901	10.418	-1.518	13,0	15,3	2,2	14,6	17,1
1986	10.684	12.788	-2.100	14,0	16,7	2,7	16,4	19,7
1987	12.205	15.244	-3.038	13,9	17,4	3,5	19,9	24,9
1988	12.378	15.095	-2.717	13,6	16,6	3,0	18,0	21,9

Kaynak: Aydın Üzeyir, Türkiye’de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.109.

1.3.2. 1980-1988 Döneminde İç Borçların Gelişimi

Yaşanan tüm ekonomik problem ve krizlerin en temel nedeni olan bütçe açıklarının finansmanı amacıyla, 1985 yılında DİBS’lerin ihale yöntemi ile satışına başlanmış ve böylece, kamu finansman ihtiyacı için iç borçlanma süreci başlatılmıştır.²⁰

İç borçların gelişimine ilişkin veriler Tablo 2’de yer almıştır. Tablodan da görüleceği üzere, iç borç stoku ve dolayısıyla da iç borçlar nedeniyle ödenen faizler yıldan yıla ciddi montanlarda artış göstermiştir. Bu bağlamda, 1980 yılı itibari ile 9.678 milyon dolar olan iç borç stoku, 1980-1988 döneminde % 104.6 gibi önemli bir oranda artarak 1988 yılı itibari ile 19.799 milyon dolara yükselmiştir. Yine tablodan görüleceği üzere, aynı dönemde iç borç stokundaki artışa paralel olarak ödenen anapara ve faizlerin toplamında da ciddi montanlarda bir artış görülmektedir. İç borç stokunda kaydedilen söz konusu artışlara paralel olarak inceleme dönemi olan 1980-1988 yılları arasındaki 8 yıllık dönemde iç borçlara ödenen anapara ve faiz toplamı da artmış ve toplamda 30.642 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İç borçların GSMH’ye oranına bakıldığında ise, artış eğilimine bağlı olarak olumsuz bir seyir göze çarpmaktadır.

1980’li yıllarda başlayan ve özellikle de 1990’lı yılların sonlarına doğru hız kazanan bütçe açıklarının en önemli finansman aracı haline gelen kamu iç borçlanma

²⁰ Nurgül Chambers, Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2004, s.6.

politikası sonucunda, kaynakların önemli bir bölümü bankacılık sektörü kanalı ile kamuya aktarılmaya başlanmıştır. Kamu kesiminin yüksek borçlanma ihtiyacının bankacılık sektöründe ağırlığının artması ve dolayısıyla kaynakların önemli bir bölümünün iç borçlanma yolu ile kamu sektörüne aktarılması Dışlama Etkisi (Crowding out) yaratarak özel sektöre aktarılabacak kaynakları sınırlandırmıştır. Diğer bir deyişle, kamu sektörü borçlanma gereği, özel sektör borçlanma gereklerini dışlamıştır.²¹

İktisat ve finans literatüründe “Ponzi” önemli bir fiyaskonun adı ile anılır. Bu fiyasko daha sonra ‘Ponzi Game’ diye bilinen teorik bir modelin de kurulmasına yol açmıştır. Ponzi Game aslında bir saadet zinciridir. Sisteme ilk girenlerin parası son girenlerden alınarak ödenir. Yeterli sayıda yeni yatırımcı veya girişler olduğu sürece sistem tıkanmadan işler. Ancak belirli bir süreden sonra yeni girişlerde yaşanan bir yavaşlama veya duraklama sistemi sonlandırır. Kısacası Ponzi Game serveti son girenlerden ilk girenlere transfer eder. Ülkemizde iç borç stoku ve iç borçların yıllar itibari ile gelişimine bakıldığında maalesef ülkemizin bir Ponzi Game sarmalına girdiği görülmektedir.²²

Gerçekten de Tablo 2’de yer alan iç borçların gelişimine bakıldığında, iç borç stokunun ve iç borçlar nedeniyle ödenen faizlerin yıllar itibari ile ve ciddi bir oranda arttığı görülmektedir. Şüphesiz ki asıl olan iç borç stokunun ve bu borçlara ödenen faizlerin, ülke içerisinde yaratılan kaynaklarla ve gelirlerle ödenerek yıllar itibari ile azaltılmasıdır. Ancak sadece iç borçları değil, ileriki bölümlerde de belirtileceği üzere vadesi gelen dış borçların da vadeden önce yeni bir ihale yapılarak ve/veya vadesinin uzatılarak kapatılması, daha doğrusu konsolide edilmesi, Ponzi Game’e uygun bir model oluşturmaktadır.

Öte yandan iç borçlanma nedeniyle verilen reel faizlere bakıldığında, 1980 ve 1987 yılları dışında negatif olan reel faizlerin inceleme dönemi içerisinde kalan diğer yıllarda ciddi bir oranda artarak pozitif döndüğü görülmektedir. Son olarak iç borçlanmanın vade yapısına bakıldığında ise, vade yapısının yıllar itibari ile olumsuzluk arz ettiği ve vadelerin kısaltmakta olduğu görülmektedir. Buna göre, 1980 yılında 389

---

²¹ Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı ve Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s.95.

²² A.İhsan Karacan, Bankacılık ve Kriz, 1996, s 215-216.

gün olan iç borçların ortalama vadesi 1988 yılında 257 güne gerilemiştir. Reel faizlerin artmasına karşın iç borçlanma vade yapısında görülen azalma, tasarruf sahipleri nezdinde beklenti ve güvenin yeterince tesis edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2 : İç Borçların Gelişimi (1980-1988)

Yıllar	Anapara Ödemesi (Milyon\$)	Faiz Ödemesi (Milyon\$)	İç Borç Stoku (Milyon\$)	İç Borç Stoku/ GSMH (%)	Hazine İhaleleri Ağr Ort. Bileşik Faizi (%)	Reel Faiz (%)	Ortalama İç Borçl. Vadesi (Gün)
1980	362	268	9.678	13,6	45,5	-44,8	389
1981	1.283	325	8.254	12,4	46,1	12,0	384
1982	1.379	194	8.149	12,6	45,2	17,8	375
1983	4.880	495	13.899	22,3	46,5	18,4	359
1984	652	423	12.553	20,9	54,5	8,1	324
1985	2.363	491	13.293	19,7	50,2	6,4	311
1986	3.374	1.051	15.422	20,5	55,6	22,1	253
1987	5.338	1.944	19.982	23,0	45,9	-6,0	274
1988	4.091	1.730	19.799	22,0	62,8	2,7	257

Kaynak: Aydın Üzeyir, Türkiye’de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.115.

1.3.3. 1980-1988 Yılları Arasında Enflasyonun Gelişimi

Bu dönemdeki enflasyonun gelişimi Tablo 3’de verilmiştir. Buna göre, 1980-1988 yılları arasında enflasyon oranında göreceli olarak bir gerileme yaşanmıştır. 1979 yılında % 78.9 olan ve 1980 yılında % 93.7’ye yükselen enflasyon oranı, 1981 yılından itibaren alınan kararların etkisini göstermesi ile birlikte % 27.1’e gerilemiş ve izleyen yıllarda genel olarak bir artış göstererek 1988 yılında % 75.2’ye yükselmiştir. Ancak dönem başına göre bir azalma söz konusudur. 1980-1988 yıllarını kapsayana 9 yıllık dönemde enflasyon ortalama olarak % 48.8 oranında artmıştır. Bu dönemde fiyat istikrarını hedefleyen bir para politikasının da uygulamaması sonucu²³ yaşanan

²³ 50.Yılında TBB ve TBS, s.7.

enflasyon oranlarındaki bu yüksek seyir, aynı zamanda 1980 sonrasında alınan kararlar doğrultusunda ekonominin içine girmiş olduğu yüksek faiz düşük kur politikasının da doğal bir sonucudur.

Serbest piyasa ekonomisine dayalı bir yapılanma politikasının belirlendiği 1980 sonrası finansal liberalizasyon döneminde, önceki dönemlerde de olduğu gibi, kamu finansman açıklarının artması sonucu yaşanan söz konusu yüksek enflasyon, bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir.²⁴

Tablo 3 : Enflasyonun Gelişimi

<u>Yıllar</u>	<u>TEFE Yıllık %</u>
1980	93.7
1981	27.1
1982	26.3
1983	37.1
1984	50.0
1985	44.2
1986	30.8
1987	55.1
1988	75.2

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.185.

1.3.4. 1980 ve 1988 Yılları Arasında Dış Borçların Gelişimi

Yukarıda da bahsedildiği üzere, yıllar itibari ile artan bütçe açıkları, kamu gelir ve giderleri ile ilgili alınan önlemlerle giderilmeye çalışılmamış, iç ve dış borçlarla finanse etme daha yaygın bir uygulama haline getirilmiştir. İnceleme dönemimiz itibari ile iç borçlara ilişkin bilgiler daha önce verilmiştir. Dış borçlara ilişkin kaydedilen gelişmeler ise şöyledir:

Dış borçlara ilişkin verilerin yer aldığı Tablo 4'te de görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1980-1988 yıllarında, iç borç stokunda olduğu gibi, dış borçlarda da ciddi bir artış söz konusudur. Buna göre; 1980-1988 yılları arasında dış borç stoku % 159.2 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak, 15.709 milyon dolardan 40.722 milyon dolara yükselmiştir. Keza, bu gelişmeye paralel olarak dış borçların

²⁴ Babuşçu ve diğerleri, a.g.e., s.18.

GSMH'ye oranı da yıllar itibari ile ciddi bir artış göstermiş ve bu oran 1980-1988 döneminde ortalama olarak % 34.2 olarak gerçekleşmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, 1980 yılında kısa vadeli dış borç stokunun toplam dış borç stoku içerisindeki oranı % 15,4, uzun vadeli borç stokunun, Kamu borçlanmalarının da etkisi ile yüksek düzeyde gerçekleşen toplam dış borç stoku içerisindeki oranı ise % 84.6 iken, bu oranlar inceleme dönemimiz sonu itibari ile fazla değişmeyerek, 1988 yılında sırasıyla % 15.8 ve % 84.2 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4 : Dış Borçlar (1980-1988)

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Dış Borç Stoku/ GSMH (%)	Kısa vadeli Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (Milyon \$)
1980	15.709	22,2	2.505	13.722
1981	16.559	22,7	2.569	13.990
1982	17.857	26,9	2.458	15.399
1983	19.238	30,8	2.281	16.104
1984	20.823	34,2	3.180	17.479
1985	25.660	37,7	4.759	20.717
1986	32.206	42,1	6.349	25.752
1987	40.326	46,0	7.623	32.805
1988	40.722	44,9	6.417	34.305

Kaynak: Aydın Üzeyir, Türkiye'de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.107.

1.3.5. Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı

Ülkemiz kamu mali yönetiminde 1980'li yıllardan itibaren vergilendirme politikalarını geliştirmek yerine, borçlanma politikalarına ağırlık verilmesinin yarattığı çarpık sonuçlar Tablo 5'de net bir biçimde görülmektedir.²⁵ Tablodan da görüleceği üzere, 1980'li yıllarda toplanan vergilerin sadece % 4'ü borç faiz ödemelerine giderken inceleme dönemimiz itibari ile bu oran 1985 yılı hariç sürekli olarak artış göstermiş ve 1988 yılında % 35 gibi oldukça önemli bir seviyeye yükselmiştir:

²⁵ Akbulak ve diğerleri, a.g.e., s.48.

Tablo 5 : Borç Faiz Ödemeleri / Vergi Gelirleri Oranı (1980-1988)

<u>Yıllar</u>	<u>Faiz/Vergi Oranı</u>
1980	4
1981	6
1982	7
1983	11
1984	19
1985	18
1986	22
1987	25
1988	35

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı ve Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s.48.

1.4. 1980-1988 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1.4.1. 1980-1988 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Makro

Büyüklikleri ve Kaydedilen Gelişmeler

1.4.1.1. 1980-1988 Döneminde Banka Bilançoları Toplamında Meydana Gelen Gelişmeler

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan liberal düzenlemelere paralel olarak, faiz oranlarının serbest bırakılması, sektöre yabancı bankalarla birlikte yeni bankaların da girişine izin verilmesi ve uygulanan esnek döviz kuru politikalarına rağmen, banka bilançolarında 1980 ve 1988 yılları arasında dalgalı bir seyir söz konusudur.

Tablo 6’da, 1980-1988 döneminde bankacılık sektörünün bilanço toplamalarının gelişimi verilmiştir. 1979 yılında 28.932 milyon dolar olan sektörün bilanço toplamı, % 35.6 gibi ciddi bir oranda azalarak 1980 yılı itibari ile 18.631 milyon dolara gerilemiştir. Bu gerilemede en önemli etken kurların 1980 yılında % 154.2 gibi yüksek seviyede artmasıdır. 1983 yılında meydana gelen ve beş bankanın sistem dışına çıkması ile sonuçlanan bankacılık krizinin de etkisi ile bankacılık sektörü bilanço toplamı anılan yılda yine % 6.1 oranında küçülmüştür. Söz konusu olumsuz trend 1988 yılında da tekrarlanmıştır.

Beş bankanın sistem dışına çıkarılması ile sonuçlanan 1983 krizi sonrasında ise bankacılık sektörü hemen hemen hiç büyüme kaydedememiştir. Diğer yıllarda ise bankacılık sektörünün bilanço toplamalarında bir büyüme söz konusudur.

Bu dönemde, aktif toplamının GSMH'ye oranı % 31.4 iken, bu oran izleyen yıllarda istikrarlı bir büyüme kaydetmiş ve 1988 yılı sonunda % 52.9'a yükselmiştir. Dolar bazındaki bilanço toplamalarında gerilemenin olduğu 1980, 1983 ve 1988 yıllarında, gerçekte TBS'nin TL bazındaki bilanço toplamaları itibari ile bir gerileme yaşanmamış, aksine bir artış kaydedilmiştir.

Nitekim 1980, 1983 ve 1988 yıllarında enflasyon oranlarındaki artış sırasıyla % 93.7, % 37.1 ve % 75.2 iken, aynı dönemlerde TBS'nin TL bazında bilanço toplamaları sırasıyla % 42, % 62 ve % 64 oranında artış kaydetmiştir.²⁶

Verilen bu oranlardan da görüleceği gibi, bilanço toplamalarında dolar bazında bir gerilemenin yaşandığı 1980 ve 1988 yıllarında, 1983 yılı hariç olmak üzere aynı zamanda reel bir gerileme de yaşanmıştır.

Bir sonraki başlıkta bankacılık sektörü bilanço toplamalarının, enflasyon ve devalüasyon oranları karşısındaki gelişimi, grafik üzerinde verilecektir.

Tablo 6 : Banka Bilançolarının Gelişimi (1980-1988) (Milyon Dolar)

Yıllar	Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamı	Artış %	ABD Doları Kur Artışı %	Aktifler/ GSMH
1980	18.631	(35.6)	154.2	31.4
1981	22.574	22.1	48.3	37.2
1982	23.940	6.1	40.2	41.7
1983	22.470	(6.1)	51.4	45.2
1984	22.678	0.1	58.2	45.3
1985	27.144	20.0	29.6	43.9
1986	33.461	23.3	31.7	49.4
1987	40.611	21.4	34.7	55.1
1988	37.702	(7.2)	78.1	52.9

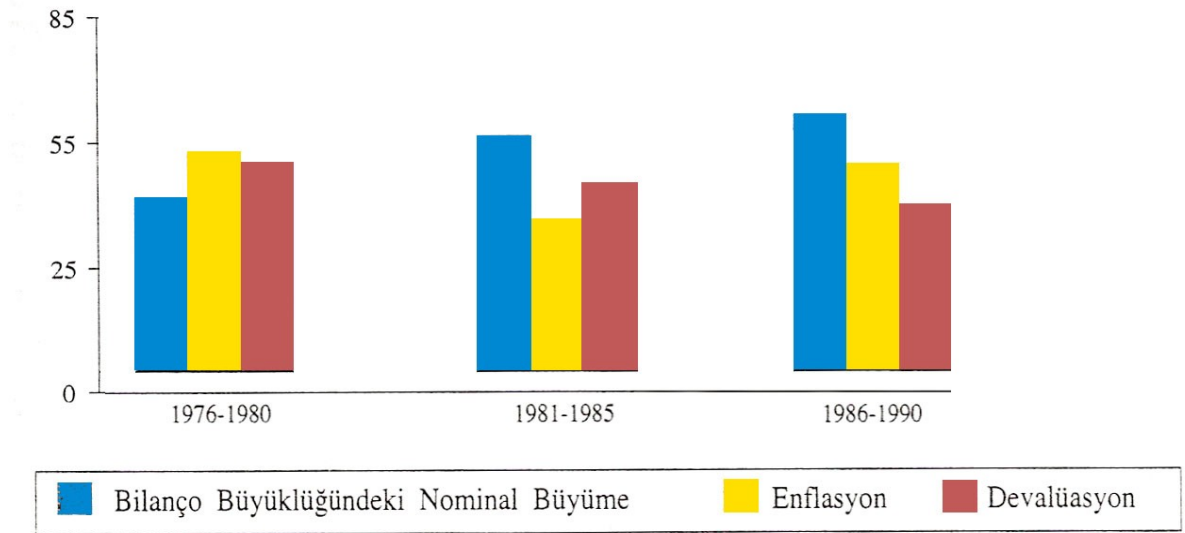
Kaynak : 40. ve 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sektörü s.78, 185 Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

1.4.1.2. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço

Büyüklüğündeki Nominal Büyüme, Enflasyon ve Devalüasyon

²⁶ 50.Yılında TBB ve TBS, s.110-185.

1980-1988 döneminde, bankacılık sektörü bilanço toplamları, çoğunlukla gerek enflasyon, gerekse devalüasyon oranlarının üstünde bir oranda artış kaydetmiştir. Bu gelişim aşağıdaki yer alan Grafik 1’de de açıkça görülmektedir.

Grafik 1: Bilanço Büyüklüğündeki Nominal Büyüme, Enflasyon ve Devalüasyon (%)

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.19.

1.4.1.3. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Millî Gelire ve M2'ye Oranları

Bankacılık sektöründe büyümenin en önemli göstergelerinden biri de Sektör Aktif Toplamının, Millî Gelir'e oranlanmasıdır. Tablo 7'den de görüleceği üzere, bankacılık sektörüne ilişkin bilanço toplamının Millî Gelire oranı 1980 yılında % 31.4 iken, bu oran uygulamaya konulan politikalar ve sektöre girişlerin serbest hale getirilmiş olması ile birlikte artmaya başlamış ve 1988 yılında başlangıç dönemine göre % 68.5 oranında artış kaydederek % 52.9'a ulaşmıştır. Bu gelişim aynı zamanda bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye oranla daha iyi bir performans gösterdiğini de ortaya koymaktadır.

Özellikle 1980 sonrasında uygulamaya konulan düzenlemeler ve politikalar sonucunda ciddi bir büyüme gösteren bankacılık sektörünün, hangi banka grupları ve hangi hesaplar bazında büyüdüğü de ileride ele alınacaktır.

Tablo 7 : Aktif Toplamının Millî Gelire ve M2'ye Oranı (%)

<u>Yıllar</u>	<u>Millî Gelire Oranı</u>	<u>M2'ye Oranı</u>
1980	31.4	188.6
1981	37.2	182.4
1982	41.7	173.3
1983	45.2	191.3
1984	45.3	193.8
1985	43.9	190.6
1986	49.4	207.8
1987	55.1	234.3
1988	52.9	251.4

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.179.

1.4.1.4. 1980-1988 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler

Bankacılık sektörünün bilanço toplamında genel olarak reel büyümeler elde edilirken, uygulamaya konulan liberalizasyon politikaları sonucunda sektörün bilanço yapısı içerisindeki TL ve Yabancı Para (YP) dağılımında da YP hesaplar lehine önemli değişimler meydana gelmiştir. Tamamına yakın bölümünü Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) ile yurt dışı bankalardan kullanılan kredilerin oluşturduğu YP kaynakların toplam pasifler içerisindeki payı inceleme dönemi içerisinde bulunan yıllar itibari ile artış göstermiştir. Buna göre, 1981 yılında DTH'ların toplam mevduatlar içerisindeki payı % 0.2 gibi neredeyse sifira yakın iken, bu oran 1980 sonrasında uygulamaya konan liberalizasyon politikaları sonucunda hızla artmış ve inceleme dönemimizin sonu olan 1988 yılında % 24.5'e yükselmiştir. Keza, yabancı para pasifler içerisinde ikinci büyük kalemi oluşturan yurt dışı bankalardan yapılan borçlanmalarda aynı seyri izlemiş ve yurt dışı borçlanmaların pasif içerisindeki payı 1981 yılında % 1.4 iken, bu oran 1988 yılı itibari ile % 5.8'e yükselmiştir.²⁷

Bankacılık sektörünün pasif yapısında görülen YP hesapların artış trendine bağlı olarak bankacılık sektörünün aktif yapısında da YP ağırlığı artmaya başlamıştır. İnceleme dönemi olan 1980-1988 yılları arasında aktif ve pasif YP hesapların artış

²⁷ Babuşçu ve diğerleri, a.g.e., s.28-29.

oranları ciddi dengesizlikler göstermemiş, dolayısıyla da bu yıllar arasında bankacılık sektörünün açık pozisyon rakamları ciddi düzeylerde gerçekleşmemiş; hatta bazı yıllarda fazla pozisyon bile verilmiştir. Ancak bu trend ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, 1989 yılında yürürlüğe konan 32 sayılı Karar ile tersine dönmeye başlamış, bankacılık sektörünün açık pozisyon rakamları hızla ve ölçsüzce artarak 1994 yılında bankacılık krizinin meydana gelmesine ve bankacılık sektörünün çok ciddi yara almasına neden olmuştur.

1.4.1.5. 1980-1988 Döneminde Sahiplik Durumuna Göre Banka Sayıları

1980-1988 yılları arasında banka sayıları Tablo 8’de gösterilmiştir. Buna göre, 1980 yılında 43 olan banka sayısı, 1988 yılı itibari ile 60’a yükselmiştir. 1983 yılında toplam banka sayısında görülen azalma, meydana gelen kriz sonrasında 5 bankanın sistem dışına çıkarılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Anılan tablodan da görüleceği üzere, inceleme dönemi itibari ile özel sermayeli bankaların sayısında sadece bir artış vardır. Yani 1980-1988 yılları arasındaki dönemde özel bankaların sayısında bir gelişim söz konusu değildir. Buna karşılık anılan dönemde başta yabancı bankalar olmak üzere kalkınma ve yatırım bankalarının sayısında ciddi bir artış olmuştur. 1980 yılında 4 olan yabancı banka sayısında, uygulamaya konulan liberal politikaların etkisi ile önemli bir artış kaydedilmiş ve 1988 yılı itibari ile yabancı banka sayısı 19’a yükselmiştir. Çoğu şube biçiminde faaliyet gösteren yabancı bankaların sayıları 1988 yılı itibari ile 19 olmasına rağmen sistemden aldıkları pay oldukça sınırlıdır. Ancak bu sınırlılığa rağmen, yabancı bankaların gerek hizmet çeşitliliği ve kalitesi gerekse uyguladıkları yeni teknikler sayesinde TBS’nin gelişimine ve rekabet ortamının oluşumuna olumlu katkılar yaptıkları da açıktır. İnceleme döneminde kamusal sermayeli bankaların sayısı ise azalarak 12’den 8’e düşmüştür.

Tablo 8 : Gruplara Göre Banka Sayıları (1980-1988)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Özel Ser. Bankalar	24	24	24	19	19	20	24	24	25
Kamusal Ser. Bankalar	12	12	12	13	12	12	8	9	8

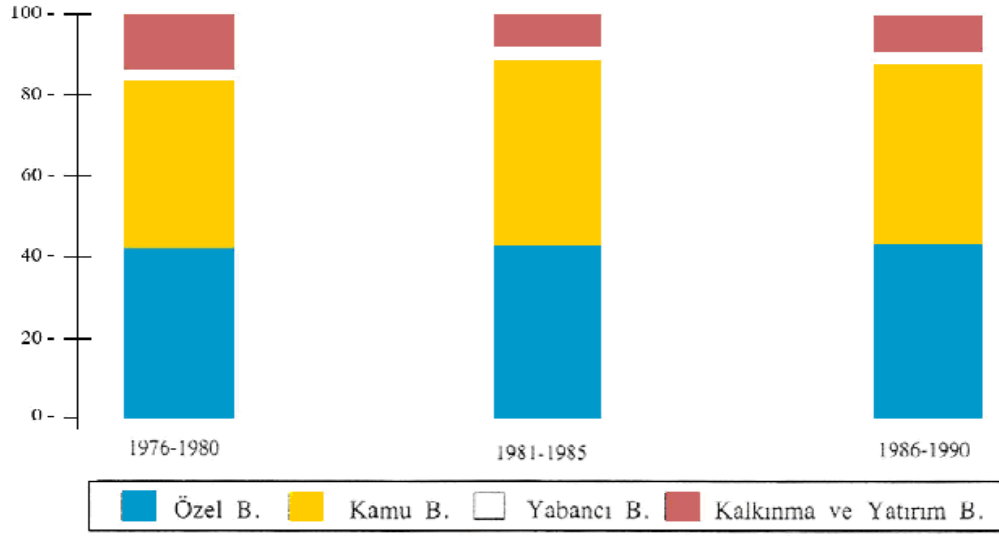
Yabancı Ser. Bankalar	4	6	9	10	13	15	17	17	19
Kalk. ve Yatırım Bankaları	3	3	3	3	3	3	6	6	8
Toplam	43	45	48	45	47	50	55	56	60

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sektörü, s.204.

1.4.1.6. 1980-1988 Yılları Arasında Sektörde Yer Alan Banka Gruplarının Ağırlığında Meydana Gelen Gelişmeler

TBS’de yer alan banka gruplarının ağırlıkları Grafik 2’de gösterilmiştir. Söz konusu grafikten de görüleceği üzere, incelemeye alınan dönemler itibari ile özel sektör bankaları ile kamu bankalarının sektör içerisindeki payı çok az oranda azalırken, aynı dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının payında bir artış söz konusudur.

Buna göre, inceleme dönemimizin başlangıcını oluşturan 1980 yılında TBS içerisindeki kamusal sermayeli bankaların payı % 44.1 ve özel sermayeli bankaların payı % 44.2 iken, bu oranlar yıllar itibari ile biraz azalarak 1988 yılında sırasıyla % 43.1 ve % 43.8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Görüleceği gibi, 1980-1988 döneminde TBS içerisinde kamu bankaları ile özel bankaların payı neredeyse eşit düzeydedir. Aynı yıllara bakıldığında ise, kalkınma ve yatırım bankalarının ağırlığında bir artış yaşanmış ve kalkınma ve yatırım bankalarının ağırlığı 1980 yılında % 8.9 iken, bu oran 1988 yılında % 9.5 düzeyine yükselmiştir. Aynı dönemde yabancı bankaların payı 1980 öncesi döneme göre artış kaydetmiş olsa da inceleme dönemi itibari ile bu payda ciddi bir değişim söz konusu değildir:

Grafik 2 : Banka Gruplarına Göre Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı (%)

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s..23.

1.4.1.7. 1980-1988 Döneminde Banka Gruplarına Göre Şube Sayıları

Bankacılık sektörünün 1980-1988 dönemine ait banka grupları bazında şube sayıları Tablo 9'da yer almaktadır. Buna göre, TBS'de faaliyet gösteren bankaların sahip oldukları şube sayılarında ciddi bir artış gerçekleşmemiş olup, 1980 yılında 5.975 olan şube sayısı sadece % 9.2 oranında artarak 1988 yılında 6.526'ya yükselmiştir.

Tabloya göre, en yüksek artış kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısında gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 6'dan % 100 oranında artarak 1988 yılı sonu itibari ile 12'ye yükselmiştir. Ancak TBS'deki şube sayısının artışının asıl kaynağı kamu bankalarının şube sayısında kaydedilen artıştır. Buna göre, 1980 yılında 2.490 olan kamu bankalarının şube sayısı % 18 oranında artarak,1988 yılı sonunda 2.951'e yükselmiştir.

Tablo 9 : Bankacılık Sektörü Şube Sayısı (1980-1988)

Yıllar	Kamu	Özel	Yabancı	Kalkınma ve Yatırım	Toplam
1980	2490	3374	105	6	5.975
1981	2591	3545	123	6	6.265
1982	2624	3618	127	6	6.375
1983	2841	3345	113	6	6.305
1984	2788	3315	117	6	6.226
1985	2841	3325	120	6	6.292
1986	2727	3493	117	11	6.348
1987	2898	3404	104	10	6.416
1988	2951	3457	106	12	6.526

Kaynak: TBB Elektronik Veri Tabanı

1.4.1.8. 1980-1988 Döneminde Bankalarda Çalışan Sayısı

Bankacılık sektörünün 1980-1988 dönemine ait banka grupları bazında çalışan sayıları Tablo 10'da yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, bankacılık sektöründeki çalışan sayısı 1980 yılı itibari ile 131.150 iken bu sayı % 15.3 oranında artarak 1988 yılı sonu itibari ile 151.262'ye yükselmiştir. Şube sayısında olduğu gibi, çalışan sayısında da en yüksek oranlı artış kalkınma ve yatırım bankalarında meydana gelmiştir. Buna göre 1980 yılında 394 olan kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı % 407 oranında artarak 1988 yılı sonu itibari ile 1.998'e yükselmiştir. Ancak yine şube sayılarında olduğu gibi 1980-1988 döneminde çalışan sayısında meydana gelen artışın en önemli kaynağı, kamu bankalarında çalışanların sayısında meydana gelen artıştır. Buna göre, 1980 yılı itibari ile kamu bankalarında 68.318 kişi çalışırken, bu sayı % 14.7 oranında artarak 1988 yılı sonu itibari ile 78.370'e yükselmiştir.

Tablo 10 : Bankacılık Sektörü Çalışan Sayısı (1980-1988)

Yıllar	Kamu	Özel	Yabancı	Kalkınma ve Yatırım	Toplam
1980	68318	60596	1842	394	131.150
1981	68127	62152	2034	401	132.714
1982	68788	65055	2453	430	136.726
1983	76134	61203	2603	453	140.393
1984	77310	61438	2769	457	141.974
1985	79619	62490	2652	449	145.210
1986	72024	66783	2901	1468	143.176
1987	78390	66045	2721	1839	148.995
1988	78730	67724	2810	1998	151.262

Kaynak: TBB Elektronik Veri Tabanı.

1.4.2. 1980-1988 Yılları Arasında Bankacılık Sektörünün Ana Bilanço Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

1.4.2.1. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektörünün Pasif Ana Kalemlerinde Görülen Gelişmeler

1.4.2.1.1. 1980-1988 Döneminde Mevduata İlişkin Kaydedilen Gelişmeler

TBS'nin her zaman en büyük kaynağı olan mevduatlardaki gelişim, Tablo 11'de verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağına göre, 1980/1988 yılları arasındaki dönemde mevduat toplamı bir önceki döneme göre ciddi artışlar kaydetmiştir. 1980, 1983 ve 1988 yıllarında, bir önceki yıllara göre meydana gelen düşüş ise, çoğunlukla bu yıllarda kurlarda görülen yüksek artıştan kaynaklanmaktadır. Bu yıllarda TL bazında bilanço toplamalarında bir gerileme değil tersine bir artış yaşanmıştır. Bu kapsamda, TL bazda mevduat artışları sırasıyla % 66, % 33 ve % 59 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu dönemde yaşanan enflasyon oranlarının sırasıyla % 93.7, % 37.1 ve % 75.2 olduğu dikkate alındığında²⁸, her üç yıl itibari ile nominal olarak artan bilanço toplamalarının gerçekte reel olarak gerilediği görülmektedir.

Mevduatın pasif yapısı içerisinde aldığı en yüksek pay % 64.2 ile 1985 ve % 62.6 ile 1986 yıllarıdır. 1980 yılından itibaren mevduat toplamında kaydedilen ciddi oranlardaki artış, bu yıldan itibaren uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda

²⁸ 50 Yılında TBB ve TBS, s.110-185.

faizlerin serbest bırakılmasına ve pozitif reel faiz uygulamalarının başlatılmasına bağlanabilir. Mevduatların GSMH içindeki payına bakıldığında, bu payın yıllar itibari ile artış kaydettiği görülmektedir. Bir başka deyişle 1988 yılı hariç olmak üzere diğer yıllarda mevduat artış hızı GSMH artış hızının hep üzerinde gerçekleşmiştir. Bunun da nedeni yukarıda belirtildiği üzere, pozitif reel faiz uygulamalarıdır. 1988 yılında görülen gerileme ise, 1988 yılında bir önceki yıla göre GSMH’de gerçekleşen % 40.5 oranındaki önemli artıştan kaynaklanmaktadır.

Tablo 11 : Mevduatın Gelişimi (1980-1988) (Milyon Dolar)

Yıllar	Mevduat Toplamı	Artış %	Pasifteki Ağırlığı %	Mevduat/ GSMH
1980	9.132	(34.9)	49.0	15.4
1981	12.498	36.8	55.4	20.6
1982	13.902	11.2	58.1	24.2
1983	12.205	(12.2)	54.3	24.5
1984	13.315	09.1	58.7	26.6
1985	17.365	30.4	64.2	28.2
1986	20.439	17.7	62.6	30.9
1987	23.728	16.1	58.4	32.2
1988	21.171	(10.8)	56.2	29.7

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.78,158,179, Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

1.4.2.1.2. 1980-1988 Dönemi Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi

Mevduattan sonra ikinci büyük kaynak konumunda olan ve uygulamaya konulan politikalara bağlı olarak artış gösteren mevduat dışı kaynakların gelişimi Tablo 12’de yer almıştır. Tablo incelendiğinde, mevduat dışı kaynakların inceleme dönemi itibari ile oldukça dalgalı bir seyir izlediği ve en yüksek artışın da % 129.6 ile 1981 yılında gerçekleştiği görülecektir. Her ne kadar diğer yıllarda bu eğilim devam etmemiş olsa da, 1981 yılında meydana gelen bu artış, 1980 yılında uygulamaya konulan liberal politikalarla uyumludur.

Tablo 11 ve Tablo 12 birlikte incelendiğinde ise, inceleme dönemi olan 1980-1988 yılları arasında, uygulamaya konulan liberal politikaların etkisi ile mevduat ve

mevduat dışı kaynaklarda dalgalı bir seyir izlenmiş olsa da genel olarak bir artış sağlandığı görülmektedir.

Tablo 12 : Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi (1980-1988) (Milyon Dolar)

Yıllar	Mevduat Dışı Kaynaklar %	Artış %	Pasif İçindeki Ağırlığı %
1980	1.155	--	6.2
1981	4.422	129.6	19.6
1982	3.101	(30.0)	13.0
1983	2.203	(30.0)	14.3
1984	1.880	(14.7)	8.3
1985	2.497	32.8	9.2
1986	4.948	98.2	14.8
1987	7.754	56.7	19.1
1988	7.519	(3.0)	14.9

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.78, 158 Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

1.4.2.1.3. 1980-1988 Döneminde Kârlılık ve Özkaynaklarda Kaydedilen Gelişmeler

1.4.2.1.3.1. Kâr ve Özkaynakların Dağılımı ve Ağırlığı

Ticari işletmelerin nihai amacı şüphesiz ki kârdır. Ancak kârın aktif kalitesini bozmadan elde edilmesi ise esastır. Problemlili kredi ve alacaklar nedeniyle bozulan aktif yapısı sonrasında elde edilen kârın herhangi bir anlamının olamayacağı açıktır. Öte yandan kuvvetli bir öz kaynak yapısı, bankacılık sektörünün krizlere karşı dirençli olmaları ve taahhütlerini karşılamaları açısından özel bir önem taşımaktadır. Nihai olarak aktif kalitesini bozmadan elde edilen öz sermaye karlılığı analizlerde dikkate alınan ve önemsenen en önemli göstergelerden biridir. Bu nedenle bu inceleme döneminde olduğu gibi diğer inceleme dönemlerinde de gerek kârlılık gerekse öz kaynak gelişimi ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

Tablo 13'den de görüleceği üzere, 1980-1988 yılları arasında bankacılık sektörünün 1983 yılı hariç, her yıl dolar bazında artan oranda kâr elde ettiği görülmektedir. Ancak kârlılık ve öz kaynak gelişiminde en kötü yıllardan biri de 1983

yılıdır. 1983 yılında kârlılık bir önceki döneme göre azalmış ve öz kaynak artışında ciddi bir yavaşlama yaşanmıştır. Bu gelişmelerin en önemli nedeni, 1982 ve 1983 yıllarında meydana gelen banker krizi ve beş bankanın sistem dışına çıkması ile sonuçlanan bankacılık krizi ile ilgili gelişmelerdir. Aynı dönemde öz kaynakların gelişimine bakıldığında ise, öz kaynaklarda da her yıl dolar bazında bir artış söz konusudur. Öz kaynaklarda kaydedilen artışta, 1985 yılında uygulamaya konulan ve bankalarca tutturulması zorunlu tutulan % 8 oranındaki SYR'nin de payı olduğu söylenebilir. Tablodan da görüleceği üzere, öz kaynaklardaki en yüksek artış % 41.9 ile 1981 yılında meydana gelmiş, bunu 1982 ve 1987 yılları takip etmiştir

Dönem kârlarının da dağıtımlar dışında öz kaynak hesaplamaları içerisinde yer aldığı gerçeğinden hareketle, kâr ve öz kaynak toplamalarının pasif yapısı içerisindeki ağırlığına bakıldığında ise, diğer göstergelerde olduğu gibi bu göstergenin de bankacılık sektörü açısından olumsuz ve istikrarsız bir görünüm arz ettiği görülmektedir.

İnceleme dönemi olan 1980-1988 yılları arasında öz kaynaklarda dolar bazında % 220.7 oranında artış gerçekleşmiştir. Anılan dönemde, özkaynaklarda TL bazda da sürekli bir artış kaydedilmiştir. Ancak 1980-1985 ve 1988 yıllarında gerçekleşen enflasyon oranları sırasıyla % 93.7, % 44.7 ve % 75.2 iken, Bu yıllarda özkaynak artış oranları % 54.5, % 35.9 ve % 68.2 olarak gerçekleşmiş ve bankacılık sektörünün özkaynakları reel olarak gerilemiştir. Diğer yıllarda ise reel olarak artış kaydedilmiştir. Ancak kârlılık ve öz kaynaklarda kaydedilen bu artışlara rağmen, kâr rakamları da dahil olmak üzere, bankacılık sektörünün sahip olduğu özkaynak toplamının, pasif toplamı içerisindeki payının yeterli bir düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir.

İnceleme döneminde olduğu gibi diğer dönemlerde de öz kaynak yetersizliği TBS'nin en önemli yapısal problemlerinden biri olmaya devam etmiş ve bankacılık sektörünün krizlere karşı direncini azaltmıştır.

Tablo 13 : Kârlılık ve Öz Kaynaklara İlişkin Gelişim (1980-1988) (Milyon Dolar)

Yıllar	Kârlılık	Özkaynaklar	Kâr ve Özkaynakların Artışı %	Pasifteki Ağırlığı %
1980	266	762	(27.6)	5.5

1981	414	1.045	41.9	6.4
1982	407	1.473	28.9	7.9
1983	303	1.635	3.1	8.6
1984	496	1.874	22.3	9.5
1985	469	1.949	02.0	8.9
1986	650	2.013	10.1	7.9
1987	908	2.430	25.3	8.2
1988	1.004	2.444	2.0	9.2

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s. 78’de Yer Alan Verilerden Tarafımızca Hazırlanmıştır.

1.4.2.1.3.2. Banka Gruplarına Göre Özkaynakların Dağılımı

Özkaynakların banka gruplarına göre dağılımı Tablo 14’de verilmektedir. Bu tablodan da görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1980-1988 yılları arasında, TBS’de faaliyet gösteren kamu bankalarının sahip olduğu öz kaynakların payı yıllar itibari ile gittikçe azalırken, özel bankaların sahip olduğu öz kaynakların payında ise ciddi oranlarda bir artış söz konusudur. Oysa, banka gruplarının ağırlıklarının verildiği Grafik 2’de, bu dönemde kamu bankaları ile özel bankaların ağırlıklarının hemen hemen eşit olduğu görülmektedir. Bu veriler kamu bankalarının yıllara göre sektördeki ağırlıkları aynı iken, öz kaynaklarında gerçek anlamda bir gerileme yaşandığını göstermektedir. Aynı dönem itibari ile dalgalanma göstermekle birlikte toplam bankacılık sektörünün öz kaynakları içerisinde yabancı bankaların payı artış göstermiştir. Bu gelişme, uygulamaya konulan liberal politikaların etkisi ile yabancı bankaların sayısında kaydedilen artışla yakından ilgilidir.

İnceleme dönemi itibari ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam öz kaynaklardan aldığı payda da artış kaydedilmiş olmakla birlikte, bu pay dönem sonunda azalmıştır.

Tablo 14 : Banka Gruplarına Göre Özkaynakların Ağırlığı (%)

Yıllar	Kamusal Sermayeli Bankalar	Özel Sermayeli Bankalar	Yabancı Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
1980	59.5	24.1	1.6	14.8

1981	62.2	27.8	1.1	8.9
1982	40.3	36.8	2.1	20.8
1983	48.8	33.4	3.2	14.6
1984	47.1	29.5	4.4	18.9
1985	45.1	33.8	4.7	16.5
1986	37.2	38.2	4.6	19.9
1987	38.3	43.8	4.0	13.9
1988	35.3	48.4	3.3	13.0

Kaynak: 40.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, Kitabından Tarafımızca Derlenmiştir.

1.4.2.1. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektörünün Aktif Ana Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

1.4.2.1.1. 1980-1988 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler

TBS'nin kredi hacminde kaydedilen gelişmeler Tablo 15'de verilmiştir. Tabloya bakıldığında, bankacılık sektörünün 1980-1988 yılları arasında kredi hacminde istikrarlı sayılabilecek bir büyüme trendi yakalayamadığı görülmektedir. Kredi hacminin artış hızı, inceleme dönemi içinde kalan dört yılda bir önceki döneme göre azalış kaydederken, diğer yıllarda artış olmuş ve en yüksek artış % 34.2 ile 1986 yılında gerçekleşmiştir. İnceleme dönemi olan 1980-1988 yılları arasındaki 8 yıllık periyotta toplam kredi hacmi % 52.9 oranında artarak, 10.011 milyon dolardan 15.306 milyon dolara yükselmiştir.

Kredilerin aktif içerisindeki ağırlığına bakıldığında ise, kredilerin yıllar itibari ile banka aktiflerindeki ağırlığının azalmış olduğu görülmektedir. 1983 yılında meydana gelen ve beş bankanın sistem dışına çıkmasına neden olan bankacılık krizinin etkisi ile kredilerin banka aktifleri içerisindeki payı azalmış ve 1983 yılında % 47.5'e ve 1984 yılında ise % 39.1 ile en düşük seviyeye gerilemiştir.

1980-1988 yılları arasında kredilerin banka aktifleri içindeki payı % 25.8 oranında bir azalış göstermiştir. Yani söz konusu dönemde, TBS, asli görevi olan kredi verme fonksiyonunu tam olarak yerine getirememiş ve tasarrufları Bankalar

Kanunu'nun amaç bölümünde de değinildiği gibi ekonomik kalkınmanın gereklerine uygun bir biçimde yönlendirememiştir.

Kredilerin GSMH içerisindeki paylarına bakıldığında, 1984 ve 1988 yılları hariç olmak üzere, kredilerin GSMH içerisindeki payında bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. 1984 yılında kaydedilen gerileme, bu yılda meydana gelen ekonomik krizden kaynaklanmaktadır. 1988 yılında görülen gerilemenin kaynağı ise yukarıda da belirtildiği gibi, 1988 yılında, bir önceki yıla göre GSMH de kaydedilen % 40.5 oranındaki önemli artıştır.

İnceleme dönemimizde en göze çarpan gelişmelerden biri, mevduatın krediye dönüşme oranlarında yaşanmıştır. Buna göre, 1980 yılında toplanan mevduatın tamamı krediye dönüşmüş iken, bu oran izleyen yıllarda borçlanma politikalarına ağırlık verilmesi ile başlayan iç borçlanma süreci ile birlikte azalmaya başlamış ve 1984 yılında meydana gelen krizin de etkisi ile oldukça düşük seviyelere gerilemiştir. Krizin etkilerinin azalması ile birlikte mevduatın krediye dönüşme oranlarında da bir artış yaşanmış ve 1988 yılında bu oran % 71.6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 15 : Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler (1980-1988) (Milyon Dolar)

Yıllar	Krediler Toplamı	Artış %	Aktif İçindeki Ağırlığı %	Krediler/ GSMH	Krediler/ Mevduat
1980	10.011	(32.3)	53.7	16.8	109.6
1981	12.219	22.1	54.1	20.1	97.8
1982	11.963	(02.1)	50.0	20.8	86.1
1983	10.666	(10.8)	47.5	21.4	87.4
1984	8.860	(16.9)	39.1	17.7	66.5
1985	11.343	28.1	41.9	18.4	65.3
1986	15.236	34.2	45.5	22.5	74.5

1987	18.372	20.6	45.2	24.9	77.4
1988	15.306	(16.7)	40.6	21.5	71.6

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.78,158,179, Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

1.4.2.1.2. 1980-1988 Döneminde Donuk Aktiflerde Meydana Gelen Gelişmeler

Bankacılık sektöründe donuk aktiflerin gelişimi Tablo 16'da verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi, daha çok problemlili krediler ve tahsili şüpheli alacaklardan oluşan donuk aktifler 1980-1988 döneminde iki yıl hariç, her yıl önemli oranlarda artış göstermekle birlikte, en büyük artış % 64.2 ile 1986 yılında gerçekleşmiştir. Bunun nedeni ise, bankaların problemlili alacaklarına yönelik olarak yapılan mevzuat düzenlemesi sonucunda takipteki alacaklar hesabında kaydedilen artıştır.

1980-1988 yılları arasında bankacılık sektörünün donuk aktifleri, % 230.8 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak, 896 milyon dolardan 2.964 milyon dolara yükselmiştir. Donuk aktiflerin aktif içerisindeki ağırlığına bakıldığında ise, söz konusu payın % 64.6 oranında artarak % 4.8'den % 7.9'a yükseldiği görülmektedir. Bir başka deyimle, 1980-1988 yılları arasında bankacılık sektörünün aktif kalitesi donuk aktiflerdeki artışa bağlı olarak bozulma eğilimi göstermiştir.

Tablo 16 : Donuk Aktiflerde Meydana Gelen Gelişmeler (1980-1988) (Milyon Dolar)

Yıllar	Donuk Aktifler Toplamı	Artış %	Aktif İçindeki Ağırlığı %
1980	896	(43.6)	4.8
1981	929	3.7	4.1
1982	1.266	36.3	5.3
1983	1.231	(2.8)	5.5
1984	1.235	(--)	5.4
1985	1.583	28.2	5.9
1986	2.590	64.2	7.7

1987	2.909	12.3	7.2
1988	2.964	(0.02)	7.9

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.78-158. Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

1.4.2.1.3. 1980-1988 Döneminde Menkul Değerler Cüzdanında Gelişmeler

Bankacılık sektörünün sahip olduğu Menkul Değerler Cüzdanı (MDC)'nin gelişimi Tablo 17'de yer almaktadır. Anılan tablodan da görüleceği üzere; MDC tutarları 1980-1983 yılları arasında 1982 yılı hariç bir önceki yıla göre azalış göstermiştir. Ancak 1983 yılından itibaren uygulamaya konulan politikaların etkisi ve vergi politikaları yerine kamu iç borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye başlanması ile birlikte MDC'nin artış hızında ve banka aktiflerinde yer alan MDC'nin ağırlığında hissedilir ölçüde bir artış kaydedilmeye başlanmıştır. Tablo 17'den de görüleceği gibi, 1980-1983 yılları arasında MDC bakiyesi, bankacılık sektörü aktif toplamının ortalama olarak % 4.3'ünü oluşturur iken, oran bu yıldan itibaren önemli ölçüde artmaya başlamış ve 1984-1988 yılları arasında ortalama olarak % 9.6 düzeyine yükselmiştir. Yani, ileriki yıllara yönelik yapılan analizlerde de belirtileceği üzere, bankacılık sektörünün asli işlevi olan kredi verme fonksiyonundan uzaklaşması, dolayısıyla da kamu finansman açıklarını finanse etmeye başlaması bu yıllara dayanmaktadır.

Tablo 17 : Menkul Değerler Cüzdanında Meydana Gelen Gelişmeler (1980-1988)
(Milyon Dolar)

Yıllar	MDC Toplamı	Artış %	Aktif İçindeki Ağırlığı %
1980	1.201	(23)	6.4
1981	799	(33)	3.5
1982	1.004	25.7	4.2
1983	709	(29.3)	3.2
1984	1.509	112.8	6.7
1985	2.548	68.9	9.4

1986	3.026	18.8	9.0
1987	4.124	36.3	10.2
1988	3.903	(5.3)	10.4

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.78.

1.4.3. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektörü Faiz Gelir ve Giderleri ve Karlılık Rasyoları

1.4.3.1. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelir ve Giderlerinde Kaydedilen Gelişmeler

1980-1988 yılları arasında faiz gelirleri, faiz giderleri ile faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderlerle ilgili gelişmeler Tablo 18’de yer almıştır. Tabloya göre, inceleme dönemimizi ilgilendiren 1980-1988 yılları arasında, faiz gelirlerinin faiz giderlerini karşılama oranı azalırken, faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderleri karşılama oranı artış kaydetmiştir. Buna göre, 1980 yılı itibari ile % 181.8 olan faiz gelirlerinin faiz giderlerini karşılama oranı % 43.1 oranında azalarak, 1988 yılı itibari ile % 127.1’e gerilemiştir. Buna karşılık, söz konusu dönemde faiz dışı gelirlerin faiz dışı giderleri karşılama oranı % 46.6 artarak, % 55.8’den % 81.8’e yükselmiştir. Yukarıdaki gelişmeler, bankaların kredi ve menkul kıymetlere yaptıkları plasmanlar yanında, uygulamaya konulan politikalar doğrultusunda bankacılık sektörünün hizmet çeşitliliğinde kaydedilen artıştan ve bu kapsamda gerek yurt içi gerekse yurt dışı diğer bankacılık hizmetlerine ağırlık vermesinden kaynaklanmıştır.

Söz konusu gelişmeler aynı zamanda TBS’nin, klasik bir anlayıştan modern bir anlayışa geçmeye başladığını da göstermektedir.

Tablo 18 : Faiz Gelir ve Giderlerinin Gelişimi (1980-1988)

Yıllar	Faiz Gelirleri/ Faiz Giderleri	Faiz Dışı Gelirler/ Faiz Dışı Giderler	Toplam Gelirler Toplam Giderler
1980	181.8	55.8	111.1
1981	137.9	71.8	111.0
1982	113.2	92.8	107.0
1983	114.4	88.5	107.9

1984	116.5	98.6	112.7
1985	109.6	104.7	108.6
1986	115.2	98.3	111.8
1987	121.7	93.5	115.3
1988	127.1	81.8	114.6

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.52.

1.4.3.2. 1980-1988 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı

Tablo 19, kredilerde ve MDC’lerde kaydedilen gelişmelerin yer aldığı, Tablo 15 ve Tablo 17’nin sonucu niteliğindedir. Tabloya göre, 1985 yılına kadar bankacılık sektörünün en önemli plasmanı kredilerdir. Söz konusu yıla kadar kredilerden alınan faizler, toplam faiz gelirlerinin hemen hemen tamamını kapsamaktadır. Ancak, 1985 yılından itibaren vergi politikalarının ikinci plana itilmesi ve bunun yerine borçlanma politikalarının benimsenmesi üzerine, kredilerden alınan faizlerin payında bir azalma yaşanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1980 yılında % 95.2 olan ve daha sonra % 100’lere kadar yükselen kredilerden alınan faizlerin toplam faizler içerisindeki payı, bu tarihten itibaren bütçe açıklarının kapatılmasında borçlanma politikalarına ağırlık verilmesi sonucu azalmaya başlamış ve 1988 yılında % 69.8’e gerilemiştir.

Buna karşılık 1980 yılında MDC’den alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki payı % 4.8 ve daha sonra azalarak sıfıra kadar gerilemiş iken, bu pay, aynı dönemde borçlanma politikalarına ağırlık verilmesi sonucu 1985 yılından itibaren artmaya başlamış ve 1988 yılında % 19.3’e yükselmiştir. Kredilerde ve MDC’lerdeki gelişmelerin yer aldığı önceki başlıklar altında da değinildiği gibi, kronik hale gelen bütçe açıklarının kapatılması amacı ile 1985 yılından itibaren vergi politikalarından ziyade işin kolayına kaçılarak borçlanma politikalarına ağırlık vermeye başlanması ile birlikte bankacılık sektörü kredi vermek biçimindeki asli fonksiyonundan da yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştır.

Tablo 19 : Bankacılık Sektörünün Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı (1980-1988)

Kredilerden Alınan Faizler/	MDC’den Alınan Faizler/
------------------------------------	--------------------------------

Yıllar	Toplam Faiz Gelirler	Toplam Faiz Gelirleri
1980	95.15	4.81
1981	99.43	0.51
1982	99.85	0.12
1983	99.84	0.12
1984	99.88	0.08
1985	100.00	0.00
1986	69.01	17.78
1987	69.64	15.21
1988	69.77	19.34

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s,105.

1.4.4. 1980-1988 Döneminde Kârlılık Rasyolarının Gelişimi

1.4.4.1. 1980-1988 Döneminde Aktif, Özkaynaklar ve Öz Sermaye Kârlılığında Meydana Gelen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz itibari ile bankacılık sektörünün kârlılık rasyoları Tablo 20’de yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, 1980-1988 yılları arasında hem aktif kârlılığında hem de sermaye kârlılıklarında bir artış olduğu görülmektedir.

Buna göre, 1980 yılında % 1.7 olan aktif kârlılığı 1988 yılı sonunda % 3.1’e, % 40.2 olan özkaynak kârlılığı % 49.2’ye ve % 40.1 olan ödenmiş sermaye kârlılığı ise % 82.1’e yükselmiştir. Görüleceği gibi, % 105 artış oranı ile en yüksek artış ödenmiş sermaye kârlılığında kaydedilmiştir. Ödenmiş sermaye kârlılığı özellikle 1986 yılından itibaren ciddi bir biçimde artış göstermiştir.

Kârlılık rasyoları ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranları ile karşılaştırıldığında ise, özkaynak kârlılığının 1981 ve 1982 yılları hariç olmak üzere diğer yıllarda enflasyon oranlarının altında bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Diğer bir anlatımla bankacılık sektörü özkaynak kârlılığı açısından bu yıllarda iyi bir performans gösterememiştir. İnceleme dönemimiz itibariyle özkaynak kârlılığında kaydedilen bu olumsuz gelişmeye karşın, ödenmiş sermaye kârlılığında ise iyi bir performans sergilenmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, bankacılık sektörünün ödenmiş sermaye kârlılığı 3 yılda gerçekleşen enflasyon oranlarının gerisinde kalmış

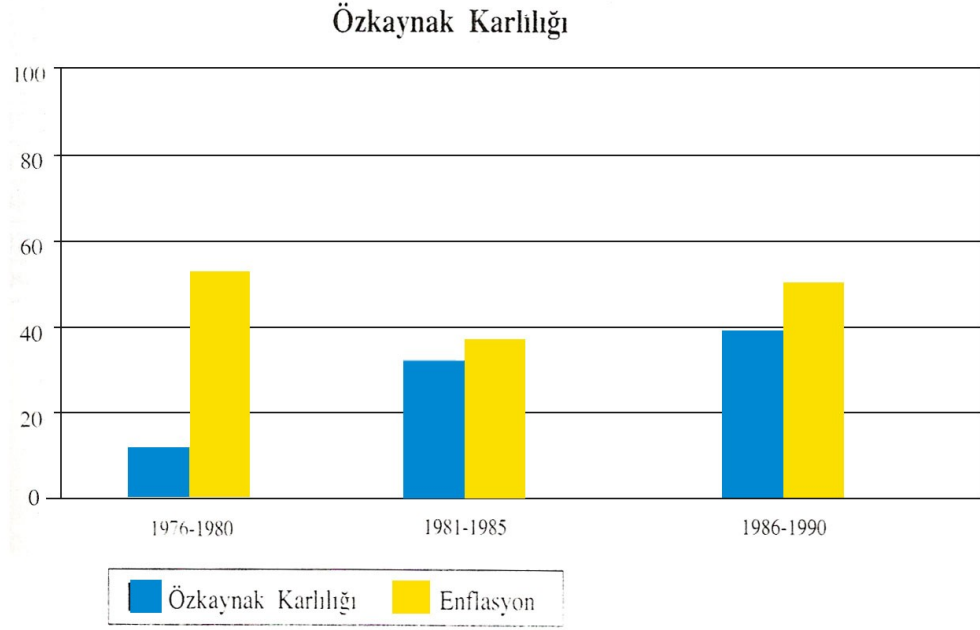
ancak yukarıda da vurgulandığı gibi özellikle 1986 yılından itibaren enflasyon oranlarının oldukça üzerinde bir artış kaydetmiştir. Başka bir deyişle, TBS 1986-1988 yılları arasında ödenmiş sermaye kârlılığında reel anlamda tatmin edici bir performans göstermiştir.

Tablo 20 : Kârlılık Rasyoları (1980-1988)

Yıllar	Net Dönem Kârı/ Aktifler	Net Dönem Kârı/ Özkaynaklar	Net Dönem Kârı/ Ödenmiş. Ser.	Tefe Yıllık Değişim
1980	1.7	40.2	40.1	93.7
1981	2.1	47.6	48.7	27.1
1982	1.5	27.0	31.7	26.3
1983	1.5	22.5	31.5	37.1
1984	2.7	34.6	50.2	50.0
1985	2.1	27.0	40.8	44.2
1986	2.2	34.7	55.5	30.7
1987	2.7	45.0	72.3	55.1
1988	3.1	49.2	82.1	75.2

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.176.

Aynı dönemler itibari ile öz kaynak kârlılığının grafik üzerinde gösterimi de Grafik 3'te verilmiştir. Grafikten de anlaşılacağı gibi, yukarıda yapılan değerlendirmelerle uyumlu olarak gerek 1980-1985 gerekse 1986-1990 yılları arasında TBS'nin özkaynak kârlılığı, enflasyon artışlarının gerisinde kalmış ve bir başka deyişle anılan dönemlerde banka özkaynakları reel olarak azalma göstermiştir.

Grafik 3 : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.50.

1.5. 1980-1988 DÖNEMİ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

İthal ikameci politikaların terk edilerek ihracata dönük bir büyüme modelinin tercih edilmesi sonucu uygulamaya konulan 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte ekonomide bir çok radikal kararlar alınmış ve önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bir yandan yeni ekonomik birimler oluşturulur iken, diğer yandan da Bankalar Kanunu gibi bankacılık sektörünü çok yakından ilgilendiren önemli düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. Ancak uygulamaya konulan bu politikalara rağmen, 1980-1988 döneminde ekonomik alanda tatmin edici düzeyde olumlu sonuçların alındığını söylemek mümkün değildir.

Bu dönemde bütçe açıkları, iç borçlar ve dış borçlar artış kaydetmiş, buna karşılık ise enflasyon oranlarında bir gerileme yaşanmıştır.

Bankacılık sektöründe de ekonomik gelişmelerden farklı bir gelişme yaşanmamıştır.

1982 yılında yaşanan banker krizi ve 1983 yılında yaşanan beş bankanın sistem dışına çıkartılması ile ilgili gelişmelerden bankacılık sektörü de ciddi bir biçimde etkilenmiştir.

Gerek bankacılık sektörü bilanço toplamı gerekse bilanço toplamlarının GSMH'ye oranları, bazı yıllar azalış göstererek dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, genel olarak artış göstermiştir. Söz konusu dönemde, TBS'deki banka sayısı 43'den 60'a yükselmiştir. Bu artışta en önemli pay, uygulamaya konulan liberal politikaların etkisi ile 4'den 19'a yükselen yabancı sermayeli bankalara aittir.

Yine, uygulamaya konulan liberal politikaların etkisi ile mevduat ve mevduat dışı kaynaklarda artış gerçekleşmiş ve mevduatın kompozisyonunda YP mevduatlar lehine bir gelişim yaşanmıştır. Kronik hale gelen bütçe açıklarının finansmanı için vergileme politikalarının tercih edilmemesi ve yerine borçlanma politikalarının hayata geçirilmesi sonucunda, bankacılık sektörünün aktifleri içerisinde kredilerin payı %58.7'den % 40.6'ya gerilerken, DİBS'lerin payı % 6.4'den % 10.4'e yükselmiştir.

Nitekim 1980 yılında mevduatın tamamı krediye dönüşmekte iken bu oran ilerleyen yıllarda azalmaya başlamış yaşanan krizin etkisi ile 1984 yılında en düşük seviye olan % 66.5'e gerilemiştir. 1988 yılı itibari ile bir miktar artış kaydederek % 71.6 olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemde, takipteki kredilerin toplam krediler payında bir artış kaydedilmiş ve çoğunluğunu tahsili şüpheli alacakların oluşturduğu duran aktiflerin payı % 4.9'dan % 7.9'a artmıştır. Diğer bir deyişle bu dönem bankacılık sektörünün aktif kalitesinde artan oranda bir bozulma yaşanmıştır.

Tablo 21'den de görüleceği üzere, 1980-1988 yılları arasındaki dönemde, aralarında MDC'nin de bulunduğu likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payı % 31.2'den % 40.3'e yükselerek olumlu bir gelişim kaydetmiştir. MDC hariç, bu oranlar sırasıyla % 24.7 ve % 30'olarak gerçekleşmiştir.

Bu gelişim aynı zamanda anılan dönemde bankacılık sektörünün likiditeye daha fazla önem verdiğini de göstermektedir. Ancak, gerek kârlılık rasyoları gerekse

kâr ve özkaynakların ağırlıklarının gösterildiği aşağıdaki tabloda yer alan verilerden de görüleceği üzere, bankacılık sektörü 1980-1988 yılları arasında hem özkaynaklar hem de kârlılık artışı bakımından tatmin edici düzeyde bir gelişim gösterememiştir.

Tablo 21 : Aktif ve Pasif Hesapların Banka Bilançolarındaki Ağırlığı (1980-1988)

AKTİF %	1980	1982	1984	1986	1988
Likit Aktifler	31.2	29.7	56.1	35.2	40.3
Krediler	58.7	50.0	39.1	45.5	40.6
Duran Aktifler	4.8	5.3	5.4	7.7	7.9
Diğer Aktifler	10.3	15.1	19.4	11.6	11.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
PASİF %					
Mevduat	49.1	58.0	59.7	62.6	56.2
Mevduat Dışı Kaynaklar	6.2	13.0	8.3	14.8	19.9
Diğer Pasifler	39.2	21.1	22.5	14.7	14.8
Özkaynaklar	4.1	6.2	8.3	6.0	6.5
Kâr	1.4	1.7	2.2	1.9	2.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.170.

İKİNCİ BÖLÜM

1989-1994 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELERİN ANALİZİ

Bir önceki dönemde olduğu gibi bu bölümdeki inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında da, öncelikle ekonomide ve bankacılık sektöründe kaydedilen gelişmelere değinilecek ve rakamsal verilerden de hareketle, kaydedilen gelişmelerin Türk bankacılık sektörüne olan etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.1. 1989-1994 DÖNEMİNDE EKONOMİDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

Bankacılık sektörü yapısı gereği ekonominin dinamikleri ile çok yakın ilişki halindedir. Alınan ekonomik kararlardan ve yürürlüğe konulan uygulamalardan direk olarak etkilenmektedir. Bir başka deyişle, bankacılık sektörünün ekonomik karar ve gelişmelerden soyutlanarak analiz edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılması mümkün değildir. Bu nedenle önceki bölümde olduğu gibi, bu bölümde de öncelikle ekonomik alanda kaydedilen gelişmelere değinilecek, daha sonra da bu gelişmelerin bankacılık sektörüne olan etkileri ele alınacaktır.

2.1.1. 32 Sayılı Karar ve Bu Kararın Ekonomiye Etkileri

2.1.1.1. 32 Sayılı Karar

Bu bölümde 1989-1994 yılları arasının analize tabi tutulmaya çalışılmasının temel nedenleri, söz konusu dönemin, kambiyo rejiminin serbestleştirilerek yurt dışı borçlanmaların kolaylaştırılmasını sağlayan 32 sayılı Karar ile başlaması ve bu düzenleme ile başlayan gelişmelerin ve sıcak para girişlerinin, başta 1994 yılında ortaya çıkan bankacılık krizi olmak üzere daha sonra meydana gelen krizlere de zemin hazırlamış olmasıdır. Başka bir deyişle bu dönem, yüksek faiz ve düşük kur politikalarının daha yaygın olarak uygulanmaya başladığı bir dönemi ifade etmektedir.

Gerçekten de, 1994 yılında ortaya çıkan kriz sonrasında bankacılık sektörünün uğradığı tahribat ve bu krizden sonra uzun yıllar yürürlükte kalan mevduata tam güvence sağlanması, daha sonraki yıllarda meydana gelen bankacılık krizlerinin de en önemli nedenleri arasında yer almıştır. Yani, 1990'lı yılların başlaması ile birlikte Türkiye, sık aralıklarla yaşanan ve birbirini besleyen krizlerin olduğu bir sürece girmiştir.

1980-1988 döneminin analize tabi tutulduğu bölümde de ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere, 1980 yılında 24 Ocak kararları ile başlayan dışa açılma ve serbestleşme politikalarının en son ve en önemli durağı 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı Karardır. Çünkü 32 sayılı Karar bu tarihten sonra ekonomide kamu maliyesinde ve özellikle de bankacılık sektöründe kaydedilen gelişmelerin ve ortaya çıkan olumsuzlukların da temel nedenini teşkil etmektedir. Bu nedenle Karar ve Karara ilişkin düzenlemelere ileride daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

Finansal serbestleşme genellikle hükümetlerin bankacılık sistemi üzerindeki resmi denetimlerin kaldırılması ya da gevşetilmesi (deregulation) ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılması sürecini tanımlar²⁹

Türk Parasının Kıymetini Koruma (TPKK) hakkındaki Kanuna istinaden 07.08.1989 tarihli çıkartılan 32 sayılı Kararın ‘amaç, konu, yetki ve saklı hükümler’ başlıklı 1. maddesinde;

“Türk parasının kıymetini korumak amacıyla, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, döviz ve dövizi temsil eden belgelere (menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil) ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve idaresine, Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin (menkul değerler ve diğer sermaye piyasası araçları dahil) ithal ve ihracına, kıymetli maden taş ve eşyalara ilişkin işlemlere, prim tahsili için bedelsiz ithal izni vermeye, ihracata, ithalata, özelliği olan ihracat, ithalata, görünmeyen işlemlere, sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici, sınırlayıcı esaslar karar ile tayin ve tespit edilmiştir”

denilmek suretiyle kambiyo rejiminde serbestiyetin ilk ve en önemli adımı atılmıştır.

32 sayılı Karar ile döviz işlemleri ve sermaye hareketleri tamamen liberalleştirilmiştir.

Bu uygulamadaki amaç;

---

²⁹ Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Altın Kitaplar 2007, s.171.

- Daha liberal bir döviz sistemi yaratmak ve Ortak Pazar ve diğer mali piyasalarla bütünleşmeyi kolaylaştırmak,
- Menkul kıymetlerin yurt içi ve dışında alım-satımı önündeki engelleri kaldırarak sermaye piyasalarının gelişimine yardımcı olmak,
- Sermaye hareketlerini serbestleştirmek, bu şekilde bankaların yurt dışından kredi bulmasını sağlamak,

şeklinde açıklanmıştır.

2.1.1.2. 32 Sayılı Kararın Ekonomiye Etkileri

32 sayılı Karar ile uygulamaya konulan bu yeni önlemler ile TL'nin konvertibl bir para olmasının yolu açılmış ve 1990 yılının Şubat ayında da TL, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan anlaşmanın 8. Maddesi uyarınca konvertibl bir para olarak ilan edilmiştir.

Döviz işlemlerinin liberalleştirilmesi ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması aynı zamanda para politikalarının uygulanmasını da karmaşık ve güç bir hale getirmiştir. TCMB, bir yandan faizleri gözetirken, diğer yandan da TL'nin istikrarını sağlamak amacıyla döviz piyasalarına müdahale etmek durumunda kalmıştır.

1989 yılında reel ücretlerdeki önemli sıçrama iç talebi canlandırırken ekonomiyi yüksek bir büyüme devresine sokmuştur. Ancak, Türk parasının konvertibl olması ve sermaye hareketlerinin libere edilmesini amaçlayan bu kararlar alınırken gerek ekonomi gerekse finans piyasalarının genel durumu ve alt yapısı ön planda tutulmamış ve anılan kararlar aceleye getirilmiştir. Dünyada yaşanan krizlerin gösterdiği gibi, ekonomi üzerinde yaşanacak olumsuz etkileri en aza indirebilmek için, finansal serbestleşmeye gitmeden önce çok güçlü bir denetleyici ve düzenleyici kurumsal çerçeve yaratılması gerekmektedir. Böyle bir çerçeve yoksa o zaman risk alma davranışları üzerinde kısıtlamalar getirmek de zorlaşacak ve muhtemel olumsuzluklar artacaktır.³⁰ Bu anlayışa paralel olarak dünya uygulamalarında sermaye

---

³⁰ Frederic S. Mishkin, The Economics of Money, Banking and Financial Markets, Newyork,1997,s.2,5.

hareketleri libere edilirken iki temel şartın gerçekleşmiş olup olmadığına bakılmaktadır.³¹

Bunlardan birisi, finans piyasalarının iyi regüle edilmiş ve dolayısı ile güçlü bir mali yapıya sahip olmasıdır, diğeri ve daha da önemlisi ise, kamu maliyesinin çok etkin olması ve kamu açıklarının ciddi boyutlarda olmamasıdır. Bu önemli iki kriter göz ardı edilerek tam aksine kamu maliyesi açıklarının sıcak para ile finanse edilmesi amacıyla sermaye hareketlerinin libere edilmesi gündeme gelmiştir. Gerçekten ülkemizde iyi bir altyapı oluşturulmadan sermaye hareketlerinin libere edilmesi ile daha yaygın ve net olarak uygulanmaya başlayan yüksek faiz-düşük kur dönemi başlamış ve sıcak para girişleri hızlanmıştır. Bu dönemde bankalar yurt dışında borçlanmalarını artırmışlar ve açık pozisyon uygulamaları ile bu fonları reel sektöre ve özellikle de DİBS'lere plase etmeye başlamışlardır.

Ancak, ekonomik alanda yürürlüğe konan bu temel değişikliğe rağmen, 1990'lı yıllarda makro dengesizliklerin daha da büyümesine neden olan çeşitli uygulamalar faiz ve kur risklerinin artmasına, istikrarsızlığın kalıcı hale gelmesine ve bankaların mali bünyelerinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuştur.³²

Fischer ve Chenard, finansal serbestleşme ile bankacılık krizleri arasındaki ilişkiyi teorik ve ampirik olarak incelemiş ve finansal liberizasyonun reel sektöre fon arzını artırdığı hipotezini test etmiştir. Finansal baskınlık altında çalışan ve finansal liberalizasyondan etkilenen teorik bir bankacılık reform modeli geliştirilmiştir. Model, finansal liberizasyonun şüphe götürmeyecek şekilde bankacılık sektörüne ilişkin riski artırdığını ve liberalizasyondan sonra bankacılık başarısızlıklarının ortaya çıkabileceği sonucunu üretmiştir.³³

Bir sonraki başlıkta; 1989 ve 1994 yılları arasındaki dönem dikkate alınarak, hem 32 sayılı Karar ve hem de 1980 yılından itibaren uygulanmaya başlanan politikalar sonucunda ekonominin ve bankacılık sektörünün ne şekilde etkilendiği ve nasıl bir değişim gösterdiği analiz edilmeye çalışılacaktır.

³¹ Hatice Aydoğdu ve Nurhan Yönezer, Krizin Sözlü Tarihi, Dipnot Yayınları, Ankara, 2007, s.227.

³² 50.Yılında TBB ve TBS, s.7.

³³ Halil Altıntaş, Erciyes Ün. İktisadi. ve İdari Bilimleri Fakültesi. Dergisi sayı: 22, 2004, s.47.

2.1.2. 1989–1994 Yılları Arasında Makro Ekonomik Göstergelerde Yaşanan Gelişmeler

2.1.2.1. 1989-1994 Döneminde Bütçe Açıklarına İlişkin Gelişmeler

Önceki bölümlerde de ayrıntılı olarak belirtildiği üzere, 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve sonrasında ortaya çıkan ekonomik problemler sonucunda artan bütçe açıklarını karşılayabilmek amacı ile üretimi artırmak yerine 1985 yılından itibaren iç ve dış borçlara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Politik istikrarsızlıklar yanında, popülist amaçlarla verimsiz alanlarda kullanılan bu kaynaklar, uzun dönemde enflasyonun kronik bir hal almasına neden olmuş ve ekonomik sistemi ciddi bir biçimde tahrip ederek krizlerin daha sık yaşanmasına da zemin oluşturmuştur.

1989 ve 1994 yılları arasında yaşanan ve krizle son bulan gelişmelerin temelinde de öncekilerde olduğu gibi farklı bir neden yoktur. Yani bu dönemde de ekonomik istikrarsızlığın temelinde kronik hale gelen bütçe açıkları yatmaktadır. Söz konusu döneme ait Konsolide Bütçe Dengesine ilişkin veriler Tablo 22’de yer almıştır.

Tablodan da görüleceği üzere, 1980-1988 yılları arasındaki 8 yıllık süreçte bütçe açıklarının toplamı 17.388 milyon dolar iken, bu rakam 1989-1994 yılları arasında % 134 gibi önemli bir oranda artarak toplam 40.884 milyona ulaşmıştır. Keza bir önceki periyotta toplam gelirlerin GSMH’ye oranı ortalama olarak % 14.6 ve toplam giderlerin GSMH’ye oranı ise % 17.3 iken, bu oranlar incelemeye esas alınan dönemde sırasıyla % 15.9 ve % 20.4 olarak gerçekleşmiştir. Son olarak, ortalama bütçe açıklarının GSMH’ye oranı bir önceki periyot da % 21.4 iken bu oran da inceleme dönemimizde ciddi bir yükseliş kaydederek % 26.8’e yükselmiştir.

Verilen rakamlardan da açıkça anlaşılacağı üzere, inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında, bütçe açıkları yıllar itibari ile önemli bir artış ivmesi göstermiştir. Yani bu dönemde bütçe disiplini biraz daha bozulmuştur.

Özel sektörün tasarruf fazlası, kamu kesimi tasarruf açığını her zaman karşılayamamış, bu nedenle yurt dışından borçlanma gereksinimi artmıştır. Bu açıkların finansmanında inceleme dönemimizi de içine alan 1990’lı yılların ilk yarısında TCMB kısa vadeli avansı ve kamu bankaları kaynakları kullanılmıştır. Ekonomik büyümenin

hızlı olduğu yıllarda, doğrudan kredilerin ekonomik olmayan performansları mevduatta kaydedilen büyümeler sayesinde maskelenmiştir. Ancak yavaşlamanın başladığı dönemlerde bu özellikler, bankacılık sisteminin kırılmasını da ana nedenlerinden birini oluşturmuştur.³⁴

En genel deyim ile toplam kamu gelirleri ve toplam kamu giderleri arasındaki negatif farkı ifade eden bütçe açıklarının, yıllarca artış eğilimi göstererek kronik bir hal almasının temelinde dört faktörün rol oynadığı düşünülmektedir:

- Vergi gelirlerinin artırılamaması,
- Verimsiz kamu harcamaları,
- Kamu İktisadi Kuruluşları (KİT) ve Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının (SGK) açıkları,
- Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü.

Gerçekten bir yandan doğrudan vergi gelirlerinin artırılamaması ve dolaylı vergilere ağırlık verilmesi, öte yandan sık sık yapılan seçimler nedeni ile ortaya çıkan verimsiz ve popülist harcamaların sürekli olarak artış göstermesi, bütçe açıklarının en temel nedenlerini oluşturmaktadır. Doğrudan vergi gelirleri yerine harcama üzerinden alınan vergilerin, yani dolaylı vergilerin artırılmaya çalışılması, aynı zamanda vergide adalet ilkesini de zedelemektedir.

Gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirleri içerisinde doğrudan yani gelir üzerinden alınan vergilerin payı yaklaşık olarak % 75 ve dolaylı yani harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin payı ise yaklaşık olarak % 25 düzeyinde iken, bu trend ülkemizde tam tersi bir gelişim göstermektedir. Ülkemizde gelir üzerinden muafiyetler, istisnalar ve vergi kaçakları nedeniyle toplanamayan vergiler, harcamalar üzerinden alınmaya çalışılmakta ve bu da yukarıda da ifade edildiği gibi vergide adaletin bozulmasına neden olmaktadır. Yine KİT'ler, izlenen yanlış politikalar sonucunda yıllarca zarar ettirilmiş, SGK'lar tarafından toplanan ve kamu bankaları nezdinde tutulan fonlar, kamu tarafından karşılığında Devlet Tahvili ve Hazine Bonosu

---

³⁴ 50. Yılında TBB ve TBS, s. 7.

verilmek suretiyle alınmış ve bu fonlar yıllarca verimsiz ve popülist harcamalarda kullanılmıştır. Böylece bir yandan KİT'ler ve SGK'ların tam bir borç batağına sürüklenmesine, bir yandan da iç borçların ciddi boyutlarda artışına neden olunmuştur. Söz konusu olumsuz gelişmeler ise, bütçe açıklarını artırarak yıllarca ekonomik dengelerin bozulmasına neden olmuş ve sık sık meydana gelen krizlere de adeta davetiye çıkarmıştır.

Öte yandan Maliye Bakanlığı'nca çeşitli aralıklarla yayımlanan verilere dayalı olarak Türk ekonomik faaliyetlerin yaklaşık % 45'inin kayıt dışı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıt dışılık, bir yandan bütçe açıklarının artışına, diğer yandan ise doğrudan vergiler yerine dolaylı vergilere yüklenilmesi gibi vergide adaleti bozucu etkilerin artmasına yol açmaktadır. Tüm ekonomik felaketlerin de en temel nedenini oluşturan bütçe açıklarının azaltılması veya ortadan kaldırılmasının en iyi yolu ise üretimin artırılmasıdır.

Aslında üretim artışı, sadece bütçe açıklarının değil, birçok problemin tek ve en önemli çözümü anlamına gelmektedir. Çünkü üretim vergi demektir, istihdam demektir, katma değer demektir. Kısacası ekonomik sorunların çözülmesi ve ekonomik canlanma ve kalkınma demektir.³⁵

Ancak, yıllar boyunca bu önemli gerçek hep göz ardı edilmiş ve işin çoğunlukla kolayına kaçılarak tüm bu olumsuzluklar sonucunda bozulan ve kronik hale gelen kamu mali dengesi, sık sık çıkartılan ve çok da bir işe yaramadığı görülen vergi reformları dışında, iç ve dış borçlara ağırlık verilerek düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu olumsuz düşünce yapısı günümüzde de çok farklı değildir.

Tablo 22 : Konsolide Bütçe Dengesi (1989-1994)

---

³⁵ Ramazan Başak, Bankacılık Sektörüne Doğru mu Yaklaşıyoruz, 10 Aralık 2003, Dünya Gazetesi, s.11.

Yıllar	Gelir (Myn\$)	Gider (Myn\$)	Bütçe Açığı (Myn\$)	Gelir/ GSMH (%)	Gider/ GSMH (%)	B.Açığı/ GSMH (%)	B.Açığı/ Gider (%)	B.Açığı/ Gelir (%)
1989	14.795	18.329	-3.537	13,6	16,9	3,3	19,3	23,9
1990	21.184	26.280	-5.096	13,9	17,3	3,3	19,4	24,1
1991	23.201	31.239	-8.038	15,3	20,5	5,3	25,7	34,6
1992	25.364	32.271	-6.906	15,8	20,1	4,3	21,4	27,2
1993	31.984	44.170	-12.184	17,6	24,3	6,7	27,6	38,1
1994	25.085	30.208	-5.123	19,2	23,1	3,9	17,0	20,4

Kaynak: Aydın Üzeyir, Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.109.

2.1.2.2. 1989-1994 Döneminde İç Borçlara İlişkin Gelişmeler

Yaşanan tüm ekonomik problem ve krizlerin ana kaynağı olan bütçe açıklarının finansmanı amacıyla, 1985 yılında DİBS’lerin ihale yöntemi ile satışına başlanmış ve kamu finansman ihtiyacı için iç borçlanma süreci başlatılmıştır.³⁶

Tablo 23’de iç borçların gelişimine ilişkin veriler yer almaktadır. Söz konusu tablodan da görüleceği üzere, iç borç stoku ve dolayısıyla da iç borçlar nedeniyle ödenen faizler yıldan yıla ciddi montanlarda artış göstermiştir.

1988 yılı itibari ile 19.799 milyon dolar olan iç borç stoku, inceleme dönemi olan 1989-1994 döneminde % 35.3 artarak 1994 yılı itibari ile 26.779 milyona yükselmiştir. İç borç stokunda, bu yılda meydana gelen azalma ise, anılan yıl yaşanan ve üç bankanın tasfiye olması ile sonuçlanan bankacılık krizlerinden kaynaklanmaktadır. Yine tablodan, aynı dönemde iç borç stokundaki artışa paralel olarak ödenen anapara ve faizlerin toplamında da ciddi montanlarda bir artış olduğu görülmektedir.

Bir önceki periyodu ifade eden 1980-1988 yılları arasındaki 8 yıllık dönemde iç borçlara ödenen anapara ve faiz toplamı 30.642 milyon dolar iken, bu tutar inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasındaki 6 yıllık dönemde % 228.3 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak toplam 100.038 milyona yükselmiştir.

³⁶ Chambers, a.g.e., s.6.

Öte yandan Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin (KKBG) artması ve dolayısıyla kaynakların önemli bir bölümünün iç borçlanma yolu ile kamu sektörüne aktarılması, 1980-1988 döneminde olduğu gibi, inceleme dönemimiz olan 1989-1994 döneminde de Dışlama Etkisi (Crowding out) yaratmaya devam etmiş ve özel sektöre aktarılacak kaynakları sınırlandırmıştır. Diğer bir deyişle; KKBG, yıllarca özel sektörün borçlanma gereğini dışlamıştır.³⁷

Yine, 1980-1988 döneminde olduğu gibi, incelemekte olduğumuz 1989-1994 döneminde de “Ponzi Game” devam etmiştir. Anılan dönemde de iç borç stoku sürekli olarak artış kaydetmiş ve iç borçların gerek anapara ödemeleri gerekse faiz ödemeleri yeniden borçlanarak karşılanmaya çalışılmıştır.³⁸

Gerçekten de, Tablo 23’de yer alan iç borçların gelişimine bakıldığında, iç borç stokunun ve iç borçlar nedeniyle ödenen faizlerin yıllar itibari ile ve ciddi bir oranda arttığı görülmektedir. Şüphesiz ki asıl olan iç borç stokunun ve bu borçlara ödenen faizlerin ülke içerisinde yaratılan kaynaklarla ve gelirlerle ödenerek yıllar itibari ile azaltılmasıdır. Öte yandan iç borçlanma nedeniyle verilen reel faizlere bakıldığında, 1989 ve 1990 yılında negatif olan reel faizlerin devam eden yıllarda ciddi bir oranda artarak pozitif döndüğü görülmektedir.

Bu gelişmeler, sıcak para girişini teşvik ederek döviz kurunun düşmesine ve paralelinde ise açık pozisyon uygulamalarının artışına neden olmuş ve 1994 krizine de zemin hazırlamıştır.

Son olarak, iç borçlanmanın vade yapısına bakıldığında ise, vade yapısının yıllar itibari ile olumsuzluk arz ettiği ve vadelerin kısaltmakta olduğu görülmektedir. Buna göre, bir önceki periyodu ifade eden 1980-1988 döneminde iç borçlanmanın vadesi ortalama olarak 325 gün iken, bu vade yapısı, 1989-1994 döneminde azalarak 211 gün seviyesine gerilemiştir.

Tablo 23 : İç Borçlanma Faiz Oranları ve Vade Yapısı (1989-1994)

³⁷ Akbulak ve diğerleri, a.g.e., s.95.

³⁸ Karacan, a.g.e., s.215-216.

Yıllar	Anapara Ödemesi (Milyon\$)	Faiz Ödemesi (Milyon\$)	İç Borç Stoku (Milyon\$)	İç Borç Stoku/ GSMH (%)	Hazine İhaleleri Ağr Ort. Bileşik Faizi (%)	Reel Faiz (%)	Ortalama İç Borçl. Vadesi (Gün)
1989	5.004	2.259	19.724	18,2	59,8	-4,5	227
1990	5.609	3.843	21.895	14,4	54	-6,4	230
1991	7.975	4.043	23.340	15,4	80,5	9,4	196
1992	11.921	4.949	28.199	17,6	87,7	21,7	213
1993	19.357	7.671	32.316	17,9	87,6	16,6	251
1994	19.704	7.703	26.779	20,6	164,4	38,9	151

Kaynak : Aydın Üzeyir, Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.115.

2.1.2.3. 1989-1994 Döneminde Enflasyonda Kaydedilen Gelişmeler

1989-1994 dönemindeki enflasyonun gelişimi Tablo 24’de verilmektedir. Buna göre, 1989 yılında % 68.8 olan enflasyon oranı 1993 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiş ve bu yıl itibari ile küçük oranda bir artış kaydetmiştir Ancak 1994 yılında meydana gelen krizin etkisi ile enflasyonda tam bir sıçrama yaşanmış ve enflasyon oranı 1989 yılına göre % 82.4 ve bir önceki yıla göre ise % 76.5 gibi önemli bir oranda artarak % 125.5’e yükselmiştir. Bu gelişmelerin bir diğer nedeni ise, 1980 sonrasında ekonominin içine girmiş olduğu yüksek-faiz düşük kur politikasıdır.

Tablo 24 : Enflasyon Oranlarının Gelişimi (1989-1994)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Tefe Yıllık Değişme %	68.8	60.4	71.1	66.0	71.1	125.5

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007. s.185.

2.1.2.4. 1989-1994 Döneminde Dış Borçlara İlişkin Gelişmeler

Yukarıda da değinildiği üzere, yıllar itibari ile artan bütçe açıklarının, iç ve dış borçlarla finansmanı da yaygın bir uygulama haline gelmiştir. İnceleme dönemimiz itibari ile iç borçlara ilişkin bilgiler önceki bölümlerde verilmiştir.

Dış borçlara ilişkin kaydedilen gelişmeler ise şöyledir: Dış borçlara ilişkin gelişmeler Tablo 25’de yer almaktadır. Tabloda, 1989-1994 dönemi itibari ile iç borç

stokunda olduğu gibi, dış borçlarda da yıllar itibari ile ciddi bir artış söz konusudur. Buna göre, inceleme dönemimiz olan 1989 yılında 41.751 milyon dolar olan toplam dış borç stoku,% 61.1 oranında artarak 1994 yıl sonu itibari ile 65.601 milyon dolara yükselmiştir. Keza, bu gelişmeye paralel olarak dış borçların GSMH'ye oranı da yıllar itibari ile ciddi bir artış göstermiştir. 1980-1988 döneminde ortalama olarak % 34.2 olan dış borçların GSMH'ye oranı, inceleme dönemimiz olan 1989-1994 döneminde artış kaydetmiş ve ortalama olarak % 37.6 seviyesine yükselmiştir.

Orta ve uzun vadeli dış borç stoku ile kısa vadeli dış borç stokunun toplam dış borç stokuna oranları da ciddi ölçülerde olmamak kaydı ile olumsuz bir gelişim göstermiştir. Buna göre, 1989 yılı itibari ile ise orta ve uzun vadeli dış borç stoku ile kısa vadeli dış borç stokunun toplam dış borç stokuna oranları sırasıyla % 86 ve % 14 iken, bu oranlar olumsuz bir gelişim kaydederek 1994 yılı itibari ile sırasıyla % 83 ve % 17 olarak gerçekleşmiştir. Tablo incelendiğinde, tıpkı iç borçlarda olduğu gibi, dış borçlarda da yıllardır devam etmekte olan bir 'Ponzi Game' söz konusudur.

Tablo 25 : Dış Borçların Gelişimi (1989-1994)

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Dış Borç Stoku/ GSMH (%)	Kısa vadeli Dış Borç Stoku (Milyon \$)	Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç Stoku (Milyon \$)
1989	41.751	38,4	5.745	36.006
1990	49.035	32,2	9.500	39.353
1991	50.489	33,2	9.117	41.372
1992	55.592	34,6	1.266	42.932
1993	67.356	37,2	18.533	48.823
1994	65.601	50,3	11.310	54.291

Kaynak: Aydın Üzeyir, Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.107.

2.1.2.5. Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı

Bütçe açıklarının kapatılabilmesi amacı ile vergilendirme politikalarına ağırlık verilmesi yerine, borçlanma politikalarına ağırlık verilmesi uygulaması, inceleme dönemimizi ilgilendiren 1989-1994 yılları arasında da devam etmiştir. Tablo 26'dan da görüleceği üzere, 1989 yılında borç faiz ödemeleri vergi gelirlerinin % 32'sini oluşturuyor iken, bu oran özellikle 1993 ve 1994 yıllarında ciddi bir artış kaydetmiş ve

1994 itibari ile borçlara ödenen faizler vergi gelirlerinin % 51'ini oluşturmaya başlamıştır.

Tablo 26 : Borç Faiz Ödemeleri / Vergi Gelirleri (1989-1994)

Yıllar	Faiz Ödemeleri/Vergi Gelirleri Oranı
1989	32
1990	31
1991	31
1992	29
1993	44
1994	51

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s.48.

2.1.2.6. 1989-1994 Döneminde Dış Ticaret Dengesi ve Cari Denge Meydana Gelen Gelişmeler

1980 yılından itibaren uygulanmaya başlanan liberal politikaların inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında iç ekonomiye yansımalarına ve etkilerine önceki başlıklarda kısaca değinilmiştir.

Uygulamaya konulan bu politikaların ve özellikle de 1989 yılında yürürlüğe giren ve kambiyo rejiminde tam serbestiyeti amaçlayarak TL'yi konvertibl hale getiren 32 sayılı Kararın, dış denge ve cari dengeye olan yansımaları ise aşağıda ele alınmaya çalışılacaktır.

32 sayılı Karar ile birlikte “1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılarak yurt dışında yerleşik kişilere, Türkiye’de, benzer şekilde yurt içinde yerleşik kişilere de yurt dışında menkul kıymet yatırımı yapma ve mevduat hesabı açtırma izni verilmiştir. Bu dönemde TL'nin yabancı paralar karşısında değerlenmesi ve yükselen faiz oranları nedeniyle hem özel hem de kamu kesiminin yurt dışından borçlanması cazip hale gelmiş ve artan kamu açıklarına bağlı olarak enflasyonun yükselmesi tasarruf sahiplerinin TL'den kaçışına neden olmuş ve dolayısıyla da yabancı paraya talep artmıştır.”³⁹

³⁹ 40. Yılında TBB ve TBS, s.18.

Kısaca yüksek faiz ve düşük kur döneminin devamının yaşandığı bu dönemde dış ticaret dengesi ve cari denge değişimleri şöyle gerçekleşmiştir:

2.1.2.6.1. 1989-1994 Döneminde Dış Ticaret Dengesi

Bir önceki periyot olan 1980-1988 dönemine ait sekiz yıllık dönemde toplam olarak 33.130 milyon dolar tutarında dış ticaret açığı verilmiş iken, Tablo 27’den de görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1989-1994 dönemindeki 6 yıllık süreçte bu açık, % 46 oranında artarak 48.367 milyon dolara yükselmiştir. Aynı dönemde dış ticaret açığının GSMH’ye olan oranı da yıllık GSMH artış oranından daha hızlı bir artış göstererek, ortalama % 5.2 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişim, önceki yıllarda olduğu gibi yüksek faiz ve düşük kur politikasının doğal sonucudur.

Tablo 27 : Dış Ticaret Rakamları (1989-1994) (Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT (X)	İTHALAT (M)	X-M	Dış Ticaret Açığı/GSMH	GSMH Büyüme Hızı (%)
1989	11,625	15,792	-4,167	3,7	1,6
1990	12,959	22,302	-9,343	6,3	9,4
1991	13,593	21,047	-7,454	4,8	0,4
1992	14,715	22,871	-8,156	5,1	6,4
1993	15,345	29,428	-14,083	7,8	7,6
1994	18,106	23,270	-5,164	3,2	-6,1

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s. 101 ve 103’deki Tablolardan Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.1.2.6.2. 1989-1994 Döneminde Cari Denge

Uygulanan politikaların inceleme dönemimiz itibari ile cari dengede meydana getirdiği değişiklikler ise şöyledir:

1980-1988 yılları arasındaki dönemde cari işlemler dengesi bir yıl hariç olmak üzere toplam olarak 11.346 milyon dolar açık vermiş iken, aşağıda yer alan Tablo 28’den de görüleceği gibi, 1989-1994 yılları arasındaki dönemde toplam üç yıl cari fazla verilmiş ve bu dönemdeki cari açık miktarı 6.189 milyon dolara gerilemiştir. Cari açıkta kaydedilen bu gerilemenin en önemli nedeni ise, 32 sayılı Karar ile birlikte yurt dışı borçlanmaların da artmaya başlamış olmasıdır.

Tablo 28 : Cari İşlemler Dengesi (1989-1994) (Milyon Dolar)

YILLAR	Dış Ticaret Dengesi	Sermaye Hareketleri	Cari Denge
1989	-4,167	780	961
1990	-9,343	4,037	-2,625
1991	-7,454	-2,397	250
1992	-8,156	3,648	-974
1993	-14,083	8,963	-6,433
1994	-5,164	-4,194	2,631

Kaynak: Aydın Üzeyir, Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, İstanbul, 2006, s.105 ve 106’daki Tablolardan Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.1.2.7. Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme

Daha önce de belirtildiği gibi, 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan ve 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı Karar ile en üst düzeye yükseltile liberalleşme politikaları ile birlikte, Türkiye’ye yurt dışından ciddi anlamda kısa vadeli kaynak gelmeye başlamıştır. 1989 yılında itibaren yaşanmaya başlayan mali genişleme ülkede aynı zamanda, son derece spekülatif ve tekrar yurt dışına çıkabilen sermaye girişlerine bağlı olarak kırılgan ve istikrarsız bir yapı da oluşturmuştur.⁴⁰

1989-1994 yılları arasında gerçekleşen büyüme hızları ve sermaye girişlerinin yer aldığı Tablo 29’den da görüleceği üzere, ülkeye sermaye girişi olduğu yıllarda makro ekonomik veriler de olumlu etkilenmekte ve büyüme hızları artmaktadır. Ters durumda ise büyüme hızları düşmekte ve/veya negatife dönmektedir.

Bu bağlamda, ülkeye 8.9 milyar dolar ile en yüksek sermaye girişinin olduğu 1993 yılında, büyüme hızı da % 8.1 gibi oldukça yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. Keza 4 milyar dolar net sermayenin geldiği 1990 yılında ise, büyüme hızı % 9.4 ile rekor kırmış ve inceleme dönemimiz itibari ile en yüksek seviyeye yükselmiştir. Buna karşılık; yaşanan krizin de etkisi ile ülkeden 4.1 milyar dolar tutarında net sermayenin

⁴⁰ Tolga Kabaş, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi, Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.110.

çıkıldığı 1994 yılında ise, büyüme hızı negatife dönerek eksi % 6.1 olarak gerçekleşmiş; yani ekonomi küçülmüştür.

Tablo 29 : Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme (1989-1994)

Yıllar	Büyüme Hızı %	Net Sermaye Girişleri (Milyar dolar)
1989	1.6	0.8
1990	9.4	4.0
1991	0.3	(2.4)
1992	6.4	3.6
1993	8.1	8.9
1994	(6.1)	(4.1)

Kaynak: Tolga Kabaş, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi, 2005, s.110.

2.2. 1989-1994 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER

2.2.1. 1989-1994 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Makro Büyüklikleri

2.2.1.1. 1989-1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamında Meydana Gelen Gelişmeler

1980 yılından itibaren uygulamaya konulan liberal düzenlemelere paralel olarak, faiz oranlarının serbest bırakılması, sektöre yabancı bankalarla birlikte yeni bankaların da girişine izin verilmesi ve uygulanan esnek döviz kuru politikalarının etkisi sonucunda, bankacılık sektörünün bilanço toplamları özellikle 1989 yılından itibaren hem mutlak hem de reel olarak artmış ve bilanço toplamının millî gelire oranı hızlı bir yükselme kaydetmiştir.

1989-1994 yılları arasında bankacılık sektörünün bilanço toplamlarının gelişimi Tablo 30'da verilmiştir. Tablodan da açıkça görüleceği üzere, 1989-1994 döneminde bankacılık sektörü bilanço toplamı, her yıl yükselme kaydetmiştir. Buna göre, 1989 yılı itibari ile bankacılık sektörünün toplam bilanço büyüklüğü 47.180 milyon dolar iken, bu tutar % 11.6 oranında artarak 1994 yılı sonu itibari ile 52.672 milyon dolara yükselmiştir. 1994 yılı itibari ile sektörün bilanço toplamında kaydedilen

% 27.3 oranındaki düşüşün nedeni, krizin de etkisi ile kurun % 165.7 oranında artmasıdır. Aslında bu yılda, bilanço toplamında bir gerileme değil aksine bir artış söz konusudur. Nitekim, 1993 ve 1994 yılları arasında enflasyon % 76.6 oranında artmış iken, bankacılık sektörünün bilanço toplamı TL bazında % 93 oranında artarak 1.047.988 TL'den 2.023.546 bin TL' ye yükselmiştir.

Tablo 30 : Banka Bilançolarının Gelişimi (1989-1994) (Milyon dolar)

Yıllar	Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamı	Artış Yüzdesi %	ABD. Doları Kur Artışı
1989	47.180	25.1	27.5
1990	58.171	23.3	26.7
1991	58.296	0.2	73.4
1992	64.743	11.1	68.6
1993	72.485	12.0	68.9
1994	52.672	(27.3)	165.7

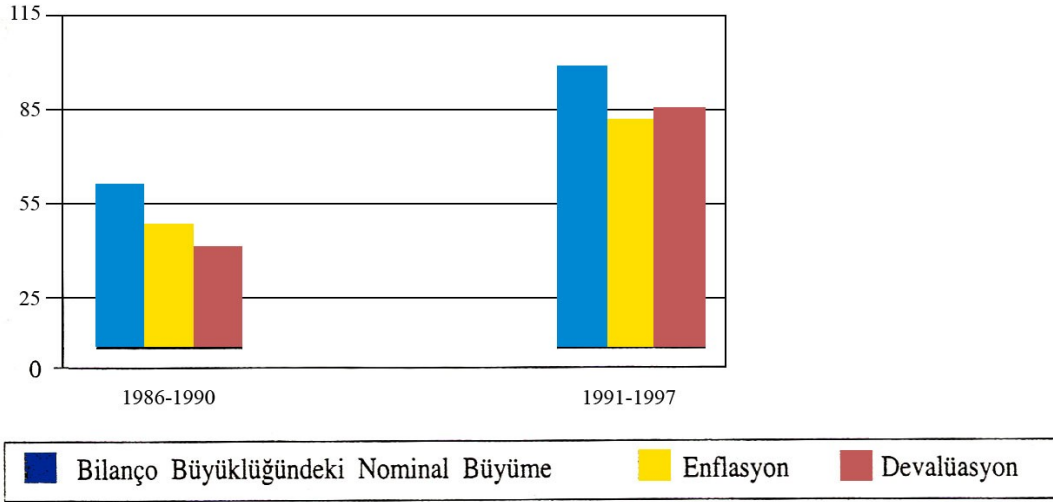
Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-2007, s.140 da Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.1.2. 1989-1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço

Büyükliğündeki Nominal Büyüme, Enflasyon ve Devalüasyon

Grafik 4'te, 1986-1990 ve 1991-1997 yılları arasında bankacılık sektörü bilanço toplamalarının ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon ve devalüasyon oranları ile karşılaştırmaları verilmektedir. Grafikten de görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yıllarını da kapsayan söz konusu dönemde bankacılık sektörünün bilanço toplamı, gerek enflasyon gerekse devalüasyon oranlarının üstünde bir artış kaydetmiştir. Bir başka deyişle, bu yıllarda bankacılık sektörünün bilanço toplamı hem mutlak hem de reel olarak artmıştır.

Grafik 4 : Bilanço Toplamında Nominal Büyüme (%)

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sektörü, 1958-1997, s.74-75.

2.2.1.3. 1989-1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Millî Gelire, M2'ye ve M2Y'ye Oranları (%)

Bankacılık sektörüne ilişkin büyümenin en önemli göstergelerinden biri de sektör aktif toplamının millî gelire oranlanmasıdır. Tablo 31'den de görüleceği üzere, bankacılık sektörüne ilişkin bilanço toplamının millî gelire oranı, 1989 yılında % 47.3 iken bu oran uygulamaya konulan politikalar ve sektöre girişlerin serbest hale getirilmiş olması ile birlikte artmaya başlamış ve 1992 yılında % 50'lerin üzerine çıkarak 1994 yılında % 52.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişim aynı zamanda 1989-1994 yılları arasında bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye oranla daha iyi bir performans gösterdiğini de ortaya koymaktadır.

Özellikle 1980 sonrasında uygulamaya konulan politikalar paralel olarak, izleyen yıllarda da olduğu gibi, 1989-1994 (ikinci yarısı hariç) döneminde de ciddi bir büyüme gösteren bankacılık sektörünün, hangi banka grupları ve hangi hesaplar bazında büyüdüğü ise bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

Tablo 31 : Bankacılık Sektörü Aktiflerinin Millî Gelire Oranı (1989-1994)

Yıllar	Millî Gelire Oranı %	M2'ye Oranı %	M2Y'ye Oranı %
1989	47.3	231.3	190.1
1990	43.3	237.9	194.6
1991	47.0	252.6	189.0
1992	50.7	290.4	194.5
1993	52.9	358.9	206.9
1994	52.3	315.0	168.1

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.179-180, Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

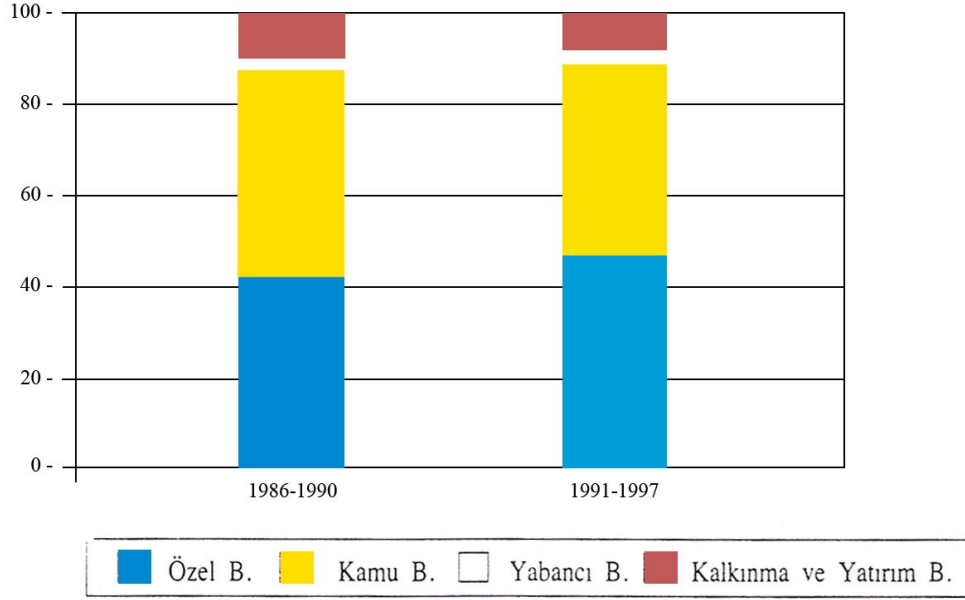
2.2.1.4. 1989-1994 Yılları Arasında Sektörde Yer Alan Banka Gruplarının Ağırlığında Meydana Gelen Gelişmeler

Bankacılık sektöründe yer alan banka gruplarının ağırlığında kaydedilen gelişmeler Grafik 5'te gösterilmektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere, incelemeye alınan dönemler itibari ile özel sektör bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki payında artış kaydedilirken, kamusal sermayeli bankaların payında ise bir gerileme yaşanmıştır. Buna göre, inceleme dönemimizin başlangıcını oluşturan 1989 yılında TBS içerisindeki kamusal sermayeli bankaların payı % 45.4 ve özel sermayeli bankaların payı % 42.3 iken, bu oranlar yukarıda da ifade edildiği gibi, yıllar itibari ile özel sermayeli bankalar lehine gelişim göstermiş ve 1993 yılında sırasıyla % 36.9 ve % 51.6 ve % 1994 yılında ise % 39.5 ve % 49.3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Aynı yıllar itibari ile bakıldığında ise, kalkınma ve yatırım bankalarının ağırlığında kriz yılı olan 1994 yılı hariç olmak üzere bir azalma yaşanırken, yabancı bankaların payında ise yine 1994 yılı hariç olmak üzere az da olsa bir artış söz konusudur. Bu bağlamda, inceleme dönemimizin başlangıcını oluşturan 1989 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının TBS içerisindeki payı % 9.1 ve yabancı bankaların payı % 3.1 iken, bu oranlar 1993 yılında sırasıyla % 7.1 ve % 3.8, 1994 yılında ise % 8.1 % 3.0 olarak gerçekleşmiştir.

Temel görevi uzun vadeli yatırım ve proje kredileri vermek olan kalkınma ve yatırım bankalarının yeterince gelişmemiş olması ve yıllar itibari ile sektör içerisindeki

payının azalmasının temel nedeni, başta enflasyon olmak üzere ekonomik ve siyasi belirsizliklerden dolayı uzun vadeli fon arzının kısıtlanmış olmasıdır. Bu gelişim ise şüphesiz yatırımları dolayısıyla da üretim kapasitesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Grafik 5 : Banka Gruplarına Göre Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı (%)

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.23.

2.2.1.5. 1989-1994 Döneminde Banka Grupları ve Sayılarında Kaydedilen Gelişmeler

1989-1994 yıllarını kapsayan inceleme döneminde sektörde yer alan bankaların yer aldığı gruplara göre sayılarında kaydedilen gelişmeler Tablo 32’de yer almıştır. Buna göre, 1989 yılına TBS’de 62 banka faaliyet gösteriyor iken, bu sayı sektöre yeni oyuncuların girmesi nedeniyle 1993 yılında 70’e yükselmiş ve 1994 yılında meydana gelen ve üç bankanın sistem dışına çıkması ile birlikte bu yıl sonu itibari ile 67’ye düşmüştür.

Bu dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının sayısının 9’dan 12’ye yükselmiş olmasına rağmen, yukarıda da değinildiği üzere bu bankacılık türünün bankacılık sistemindeki ağırlığı inceleme dönemimizde azalma eğilimindedir. Bu dönemde, sayıları 20’nin üzerinde bulunan yabancı bankaların çoğu şube şeklinde faaliyet

göstermektedir. Sayıları fazla olmasına karşın bu bankaların sistemden aldıkları pay oldukça sınırlıdır. Ancak yabancı bankaların gerek hizmet çeşitliliği ve kalitesi gerekse uyguladıkları yeni teknikler sayesinde TBS'nin gelişimine ve rekabet ortamının oluşumuna olumlu katkılar yaptıkları da açıktır.

Tablo 32 : Gruplarına Göre Banka Sayıları (1989-1994)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Özel Sermayeli Bankalar	24	25	26	31	32	29
Kamusal Sermayeli Bankalar	8	8	8	6	6	6
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	23	21	20	20	20
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9	10	10	12	12	12
Toplam	62	66	65	69	70	67

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.205.

2.2.1.6. 1989-1994 Döneminde Türk Mali Piyasasında Bankaların Ağırlığı

Türk mali sisteminde yer alan oyuncular ve bu oyuncuların sistemdeki ağırlıkları Tablo 33'de yer almaktadır. Tablodan da anlaşıldığına göre, Türk mali piyasalarında bankaların tartışılmaz bir ağırlığı vardır. Bankacılık sektörünün, 1989-1994 yılları arasında Türk mali sisteminde en yüksek ağırlığa sahip olduğu yıl, % 71.7 ile 1991 yılıdır. Bu yıldan itibaren bankaların Türk mali sistemindeki ağırlığında bir miktar azalma gerçekleşmiş ve 1994 yılında % 68'e gerilemiştir. Ancak bu gerilemeye rağmen inceleme dönemimizin başlangıcı olan 1989 yılına göre, Türk mali piyasalarında 1994 yılı itibari ile bankaların ağırlığında % 12.6 oranında bir artış söz konusudur. İnceleme dönemimiz itibari ile bankalar ve TCMB dışındaki diğer finansal kuruluşların ağırlıkları ise neredeyse yok denilebilecek düzeydedir.

Tablo 33 : Türk Mali Piyasasında Faaliyet Gösteren Kuruluşlar (1989-1994) (%)

Yıllar	TCMB.	BANKALAR	ÖFK.	SİGORTA ŞİRKETLERİ	DİĞER FİN. KURULUŞLAR
1989	32.5	60.4	0.0	0.7	0.1
1990	27.2	65.6	0.7	1.1	0.6
1991	25.0	71.7	0.9	1.2	1.2
1992	25.0	71.4	1.1	1.2	1.4
1993	20.8	73.8	1.2	1.4	2.8
1994	26.3	68.0	1.5	1.6	2.8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB, TBB ve ÖFK Birliği.

2.2.2. 1989 ve 1994 Yılları Arasında Bankacılık Sektörünün Ana Bilanço Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

2.2.2.1. 1989-1994 Döneminde Bankacılık Sektörünün Pasif Ana Kalemlerinde Görülen Gelişmeler

2.2.2.1.1. 1989-1994 Döneminde Mevduata İlişkin Kaydedilen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz itibari ile bankacılık sektörünün mevduat rakamları Tablo 34’de verilmiştir. Buradan da görüleceği üzere; TBS’nin mevduat hacmi 1989-1993 yılları arasında azalan oranlarda olmak üzere sürekli olarak bir artış kaydetmiştir. Mevduat hacminin azalan oranlarda artış göstermesinde, Körfez krizinin ve yıllar itibari ile artış oranları yükselen kurlardaki gelişimin etkili olduğu düşünülmektedir. Söz konusu tablodan da görüleceği üzere, mevduatlar, 1992 ve 1993 yıllarında tatmin edici düzeylerde artış göstermemiştir. Bu gelişimde, bir sonraki başlıkta da belirtileceği üzere, mevduat dışındaki kaynaklardaki artışın da etkisi olduğu düşünülmektedir.

1994 yılında görülen % 11.9 oranındaki azalma ise, aynı yıl gerçekleşen krizle bağlantılı olarak kurlarda yaşanan % 165.7 oranındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Çünkü, 1993-1994 yıllarında mevduatların bankacılık sektörü pasif toplamı içerisindeki payı, yaşanan kriz sonrasında mevduata verilen tam güvencenin de etkisi ile % 52’den, % 63.1’e yükselmiştir. Yani bu yıllarda verilen güvencenin de etkisi ile mevduatlarda bir artış söz konusudur. Nitekim, 1993-1994 yılları arasında gerçekleşen enflasyon

oranları sırasıyla % 71.1 ve % 125.5 iken, bankacılık sektörünün toplam mevduatı % 134.2 oranında artışla 544.966 bin TL'den, 1.276.368 bin TL'ye yükselmiştir. Bir başka deyişle, bu yıllarda enflasyon oranı % 76.5 oranında artmış iken, TBS'nin mevduat hacmi % 134.2 oranında artarak aynı zamanda reel bir gelişim de göstermiştir.

İncelenen dönemde mevduatın TL, YP dağılımına bakıldığında, bu dağılımın gelişiminde 32 sayılı Karar ile birlikte hayata geçirilen düzenlemelerin etkili olduğu açıkça görülmektedir. Buna göre, 1989 yılında döviz mevduatları toplam mevduatlar içerisinde % 18.1, TL mevduatlar ise % 81.9 oranında pay almakta iken, bu oranlar uygulamaya konan politikaların etkisi ile önemli bir değişim göstermiş ve 1994 yılında sırasıyla % 39.5 ve % 60.5 olarak gerçekleşmiştir.

Mevduatların GSMH içindeki ağırlığında ise bir artış söz konusudur. Buna göre, 1989 yılında % 27.1 olarak gerçekleşen oran, 1994 yılında artış kaydederek 1994 yılı itibari ile % 32.8'e yükselmiştir.

Tablo 34 : Mevduatın Gelişimi (1989-1994) (Milyon Dolar)

Mevduat/ Yıllar	Toplam		Ağırlığı %	Pasifteki	ABD Doları
	Mevduat	Artış %		Kur artışı %	GSMH
1989	26.999	27.5	57.2	27.5	27.1
1990	32.564	20.6	56.0	26.7	24.0
1991	32.787	0.7	56.2	73.4	26.2
1992	35.705	8.9	55.1	68.6	27.7
1993	37.693	5.6	52.0	68.9	27.3
1994	33.223	11.9)	63.1	165.7	32.8

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.140-185'de Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.2.1.2. 1989-1994 Döneminde Mevduat Dışı Kaynaklara İlişkin Kaydedilen Gelişmeler

Özellikle 1989 yılında yürürlüğe konan 32 sayılı Karardan sonra, ağırlıklı olarak yurt dışı kaynaklara dayalı olarak gelişim gösteren mevduat dışı kaynaklardaki gelişmeler Tablo 35’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, 1991 yılı hariç olmak üzere, diğer yıllarda bankacılık sektörünün başta yurt dışından alınan krediler olmak üzere mevduat dışı kaynaklara yöneldiği ve bu yönelişin de artarak devam ettiği görülmektedir. Adı geçen kaynaklarda 1991 yılında görülen % 4.4 oranındaki azalma ise, bu yılda gerçekleşen Körfez Krizi nedeniyle yurt dışı kredi akışının olumsuz etkilenmesinden kaynaklanmıştır. Mevduat dışı kaynaklarda 1994 yılında gerçekleşen % 52.2 oranındaki düşüşte, ise, aynı yıl gerçekleşen bankacılık krizinin ve aynı yılda kurlarda gerçekleşen % 165.7 gibi önemli sıçramanın etkili olduğu söylenebilir.

TBS’deki mevduat ve mevduat dışı kaynaklara ilişkin gelişmelerin yer aldığı Tablo 34 ve Tablo 35 birlikte incelendiğinde, 1994 yılında mevduatın pasif yapısı içerisindeki ağırlığında önceki yıllarla karşılaştırıldığında ciddi bir artış kaydedilirken, buna karşılık mevduat dışı kaynakların ağırlığında ise önemli bir gerileme söz konusudur. Bunun en temel nedeni ise, 1994 yılında meydana gelen krizdir.

1994 yılının ilk yarısında meydana gelen krizin etkisi ile bankalar o ana kadar uyguladıkları politikaları terk etmek durumunda kalmışlar ve yurt dışı krediler yolu ile artırdıkları açık pozisyonlarını kapatarak yeniden mevduat kaynağına yönelmeye başlamışlardır.

Tablo 35 : Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi (1989-1994) (Milyon dolar)

Yıllar	Mevduat Dışı Kaynaklar	Artış %	Pasif İçerisindeki Ağırlığı %
---------------	-------------------------------	----------------	--------------------------------------

1989	9.064	20.5	19.2
1990	11.760	29.7	20.2
1991	11.248	(4.4)	19.3
1992	14.383	27.9	22.2
1993	18.959	31.8	26.2
1994	9.091	(52.2)	17.3

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.140'da Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.2.1.3. 1989-1994 Döneminde Kâr ve Öz kaynaklarda Meydana Gelen Gelişmeler

Bankacılık sektörünün finansal sağlamlık göstergelerinden en önemlisi özkaynak yapısıdır. Kuvvetli bir öz kaynak yapısı bankacılık sektörünün krizlere karşı dirençli olmaları ve taahhütlerini karşılamaları açısından özel bir önem taşımaktadır.

Öte yandan her işletmede olduğu gibi bankalar açısından da nihai amaç şüphesiz ki kâr elde etmektir. Bu nedenle gerek kârlılık gerekse öz kaynak gelişimi ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılacaktır. İnceleme dönemimiz olan 1989-1994 döneminde özkaynaklar ve kârlılıkta kaydedilen gelişmeler Tablo 36'da verilmiştir. Buradan da görüleceği üzere, inceleme dönemimizde hem kârlılık artışında hem de öz kaynakların izlediği seyir açısından bankacılık sektörünün iyi bir performans gösterdiğini söylemek mümkün değildir.

İlk olarak karlılık performansına bakıldığında, yıllık artışların son derece yetersiz olduğu ve bu dönemde bankacılık sektörünün tatmin edici düzeylerde bir kar elde edemediği görülmektedir. Buna göre, 1989 yılında 860 milyon dolar olan bankacılık sektörünün toplam karı, bir sonraki yıl % 59.1 oranında artmasına karşın, ilerleyen yıllarda bu artış hızı yavaşlamış ve 1994 yılında yaşanan krizin de etkisi ile bir önceki yıla göre % 39.7 gibi ciddi bir oranda düşerek, 1.179 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Bu dönemde öz kaynakların gelişimine bakıldığında ise, burada da bir istikrarsızlık ve olumsuz bir görünüm söz konusudur. Buna göre, 1989 yılı itibari ile 2.715 milyon dolar olan TBS'nin toplam özkaynakları, 1990, 1991 ve 1994 yıllarında bir önceki yıla göre azalma kaydetmiştir. 1994 yılında bir önceki yıla göre yaşanan % 26 oranındaki ciddi gerileme ise, söz konusu yılda gerçekleşen krizden ve bu krizle

bağlantılı olarak kurlarda görülen yüksek oranlı artıştan kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle, 1989-1994 döneminde bankacılık sektörünün toplam özkaynakları dolar bazında % 27.6 oranında azalarak, 2.715 milyon dolardan, 2.127 milyon dolar seviyesine gerilemiştir.

1989 ve 1990 yıllarında öz kaynaklarda kaydedilen artışın ise daha çok 1985 yılında uygulamaya konulan ve bankalarca tutturulması zorunlu tutulan % 8 oranındaki SYR'den kaynaklandığı düşünülmektedir. Dönem kârlarının da dağıtımlar dışında öz kaynak hesaplamaları içerisinde yer aldığı gerçeğinden hareketle kâr ve öz kaynak toplamalarının pasif yapısı içerisindeki ağırlığına bakıldığında ise, diğer göstergelerde olduğu gibi bu göstergenin de bankacılık sektörü açısından olumlu bir seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. Bankacılık sektöründe en önemli göstergeler arasında görülen kâr ve özkaynakların gelişimi, kur artışlarının olası yanıtıcı etkilerini bertaraf edebilmek ve daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için bir sonraki başlıkta TL bazında da verilecektir.

Tablo 36 : Kârlılık ve Özkaynakların Gelişimi (1989-1994) (Milyon Dolar)

Yıllar	Kârlılık	Özkaynaklar	Kar ve Özkaynak Artışı %	Özkaynakların Pasifteki Ağırlığı %	ABD Doları Kur Artışı %
1989	860	2.715	28.6	7.6	27.8
1990	1.368	3.167	33.0	7.8	26.7
1991	1.403	2.778	(7.3)	7.2	73.4
1992	1.660	2.249	(0.3)	6.0	68.6
1993	1.956	2.879	21.9	6.7	68.9
1994	1.179	2.127	(34.0)	6.3	165.7

Kaynak : 40. ve 50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, s.78-79' ve 185'deki Verilerden Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.2.1.3.1. 1989-1994 Döneminde Kâr ve Özkaynakların TL Bazında Gelişimi

İnceleme dönemimiz itibari ile kâr ve özkaynak rakamlarının TL bazında kaydettiği gelişmeler, bir önceki başlıkta yapılan değerlendirmelerle uyumludur.

TBS'nin TL bazında kar ve özkaynak rakamlarının verildiği Tablo 37'den de görüleceği üzere; bankacılık sektörünün kârlılığı ve özkaynak toplamı, her yıl artış kaydetmiştir. Ancak bu artışlar bazı yıllarda enflasyon oranlarının altında kalmış ve reel olarak gerilemiştir. Buna göre, 1991, 1992 ve 1993 yıllarında kâr rakamları dahil olmak üzere sektörün TL bazında özkaynak toplamı, sırasıyla % 59.8, % 57.6 ve % 82.3 oranında artmış olmakla birlikte, aynı yıllarda gerçekleşen ve sırasıyla % 71.1, % 66.0 ve % 125.5 oranındaki enflasyon oranlarının altında kalmış ve daha önce de ifade edildiği gibi sektörün özkaynakları bu yıllarda reel olarak gerilemiştir.

Sonuç olarak, gerek dolar gerekse TL bazında ortaya çıkan veriler, TBS'nin 1989-1994 döneminde kâr ve özkaynak performansı açısından tatmin edici bir gelişim kaydedemediğini göstermektedir.

Tablo 37 : Kârlılık ve Öz kaynakların Gelişimi (1989-1994) (Bin TL)

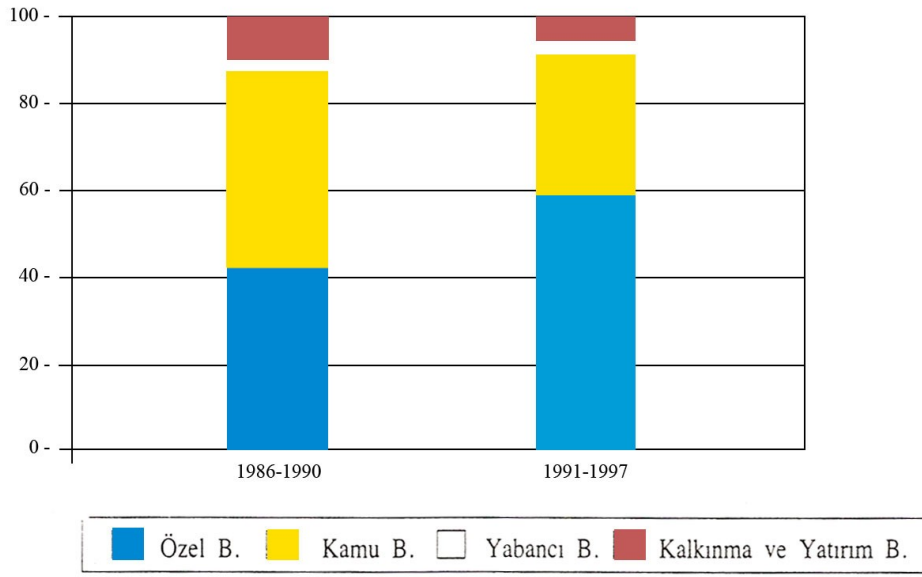
Yıllar	Kârlılık	Özkaynaklar	Kâr ve Özkaynak Artışı %	Enflasyon Oranları %
1989	1.988	6.276	86.5	68.8
1990	4.004	9.271	60.6	60.4
1991	7.122	14.098	59.8	71.1
1992	14.202	19.246	57.6	66.0
1993	28.286	41.617	109.0	71.1
1994	45.303	82.098	82.3	125.5

Kaynak: 50. Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.140 ve 185'deki Verilerden Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.2.1.3.2. 1986-1997 Döneminde Özkaynakların Banka Gruplarına Göre Dağılımı

Özkaynakların banka gruplarına göre dağılımı Grafik 6'da yer almaktadır. Söz konusu grafik incelendiğinde, 1989-1994 döneminde, TBS'de kamu bankalarının sahip olduğu özkaynakların payı gittikçe azalırken, özel bankaların sahip olduğu özkaynakların payında ise bir artış söz konusudur.

Buna göre, inceleme dönemimizin başlangıcı olan 1989 yılında, kamusal sermayeli bankaların özkaynak toplamı bankacılık sektörünün sahip olduğu özkaynak toplamının % 40.1'ini oluşturmakta iken, bu oran 1993 yılında % 34.7'ye ve 1994 yılında ise % 32.7'ye gerilemiştir. Buna karşın 1989 yılında özel bankaların özkaynak toplamı bankacılık sektörünün özkaynak toplamının % 45.2'sini oluşturmakta iken, bu oran 1993 yılında % 52.2'ye ve 1994 yılında ise % 58.7'ye yükselmiştir.

Grafik 6 : Banka Gruplarına Göre Özkaynakların Dağılımı (%)

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.48.

2.2.2.2. 1989-1994 Döneminde Bankacılık Sektörünün Aktif Ana Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

2.2.2.2.1. 1989-1994 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında, bankacılık sektörünün kredi hacmi 1991 yılında yaşanan Körfez krizi ve 1994 yılında meydana gelen bankacılık krizinin etkisi ile dalgalı bir seyir izlemiştir.

Anılan dönemde kredilere ilişkin gelişmelerin yer aldığı Tablo 38'den de görüleceği üzere; 1989-1990 yıllarında bankacılık sektörünün kredi hacminde dolar bazında önemli sayılabilecek bir artış gerçekleşmiştir. Kredi hacminde yaşanan bu artış, 1991 yılında ortaya çıkan Körfez Krizi nedeniyle yerini azalmaya bırakmış ve toplam krediler bu yıl bir önceki yıla göre % 6.3 oranında gerilemiştir. Kredi hacminde 1992-1993 yıllarında bir artış yaşanmış olsa da, gerçekleşen artış oranları tatmin edici düzeyden uzaktır. 1994 yılında kredi hacminde görülen % 31.4 oranındaki azalma ise, bu yılda gerçekleşen ve üç bankanın tasfiye olmasına neden olan bankacılık krizi ve bu krize bağlı olarak kurlarda kaydedilen anormal artışla yakından ilgilidir.

Aslında bu yıl itibari ile bankacılık sektörü kredi hacmi mutlak olarak artmış; ancak reel olarak azalmıştır. Nitekim, 1993-1994 yıllarında bankacılık sektörünün TL bazında kredi hacmine bakıldığında; 1994 yılı enflasyon oranının % 125.5 olmasına karşın, toplam kredilerin % 82.2 oranında arttığı ve 433.707 bin TL den, 790.109 TL ye yükseldiği görülmektedir. Öte yandan kredilerin toplam aktifler içerisindeki payında da yıllar itibari ile bir azalma kaydedilmiştir. Buna göre, 1989 yılı itibari ile krediler, toplam, aktiflerin % 42.2'sini oluşturur iken, bu oran ilerleyen yıllarda azalmış ve 1994 yılı itibari ile % 39'a gerilemiştir. Bu gelişme ise, bankacılık sektörünün reel sektöre fonlamaktan ziyade, artan bütçe açıkları nedeniyle devleti fonlamaya devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

İnceleme dönemimizde kredilerin GSMH içerisindeki payında ciddi bir değişiklik kaydedilmemiştir. Mevduatın krediye dönüşme oranını ifade eden krediler/mevduat rasyosu ise bu dönemde dalgalı bir seyir izlemiştir. 1989 yılında % 73.8 olan bu dönüşüm oranı, 1990 yılında % 84'e yükselmiş ve izleyen yıllarda azalarak yaşanan krizin kredi hacmini olumsuz etkilemesi ile birlikte 1994 yılı itibari ile % 61.9 seviyesine gerilemiştir.

Sonuç olarak, 1989-1994 yılları arasındaki dönemde kredilerde yaşanan gelişmelere bakıldığında, bankacılık sektörünün kredi hacminde, tatmin edici gelişmelerin yaşandığını söylemek mümkün değildir.

Tablo 38 : Kredilerin Gelişimi (1989-1994) (Milyon Dolar)

Yıllar	Krediler Toplamı	Aktif Artış %	ABD Doları İçerisindeki %	Krediler/ Kur Artışı %	Krediler/ GSMH
Mevduat					
1989	19.922	30.2	42.2	27.5	73.8
1990	27.342	37.2	47.0	26.7	84.0
1991	25.611	(6.3)	43.9	73.4	78.1
1992	27.061	5.7	41.8	68.6	75.8
1993	29.998	10.9	41.4	68.9	80.0
1994	20.566	31.4)	39.0	65.7	61.9

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.140-185'de Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.2.2.2. 1989-1994 Döneminde Takipteki Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında, takipteki kredilerin net bakiyesi % 22.7 oranında artarak 300 milyon dolardan 368 milyon dolara yükselmiştir. Takipteki kredilerin karşılıklardan sonraki net bakiyelerine ilişkin gelişmelerin yer aldığı Tablo 39'dan da görüleceği üzere, takipteki krediler, 1989 ve 1992 yıllarında azalmış, 1990 ve 1991 yıllarında artmış, diğer yıllarda ise aynı kalmıştır. Takipteki kredilerde en yüksek artış % 44.1 oranı ile Körfez Krizi'nin yaşandığı 1991 yılında gerçekleşmiştir.

Verilen bu rakamlar 1992 yılından itibaren ciddi düzeylerde artmaya başlayan ve 1994 yılında % 165.7 gibi astronomik düzeydeki kur artışları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, takipteki kredilerin net bakiyesinde görülen bu artışların, gerçekte çok daha fazla olduğu anlaşılacaktır. Tablodan da görüleceği gibi, takipteki kredilerin aktif toplamı içerisindeki ağırlığı ise kayda değer düzeyde değildir.

Verilen bu rakamlardan ilk başta takipteki kredilerin TBS için ciddi bir sorun oluşturacak düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu rakamlar, karşılıklardan sonraki net rakamlardır. İnceleme dönemimiz itibari ile karşılık rakamlarına ulaşamadığından bu rakamlar verilememiştir. Bu nedenle gerek net tutarların alınmış olması gerekse inceleme dönemimiz itibari ile gerçekleşen yüksek kur artışları nedeniyle sonuçlar yanıltıcı olabilmektedir. Nitekim; inceleme dönemimiz itibari ile

takipteki kredilerin TL bazında net bakiyelerine bakıldığında daha anlamlı sonuçlara ulaşılmaktadır. Buna göre, 1989 yılında 693 bin TL olan takipteki kredilerin net bakiyesi, 1991 yılından itibaren ciddi bir biçimde artmaya başlamış ve 1994 yılı itibari ile % 1.938 gibi son derece rekor bir oranla artarak, yıl sonu itibari ile 14.125 bin TL'ye ulaşmıştır.⁴¹ Yapılan bu açıklamalar gösteriyor ki, gerçekte takipteki alacakların brüt tutarlarının, bankacılık sektörünün en önemli problemlerinden biri olduğu ve aktif kalitesini bozarak TBS için ciddi bir sorun oluşturduğu genel kabul gören bir olgudur.

Tablo 39 : Takipteki Kredilerin Gelişimi (1989-1994) (Milyon Dolar)

Yıllar	Takipteki Krediler (Net)	Artış %	Aktif İçerisindeki Ağırlığı %
1989	300	(31.8)	0.6
1990	338	12.7	0.6
1991	487	44.1	0.8
1992	368	(24.4)	0.6
1993	368	-	0.5
1994	368	-	0.7

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-2007, s.140'da Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

2.2.2.2.3. 1989-1994 Döneminde Finansal Varlıklarda (MDC) Meydana Gelen Gelişmeler

1980-1988 döneminin incelendiği başlıkta da belirtildiği üzere, kronik hale gelen bütçe açıklarının finansmanı için 1985 yılından itibaren vergileme politikaları yerine borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. KKBBG'nin finansmanı için ihraç edilen DİBS'lerin risksiz ve yüksek getirili olması nedeniyle en büyük alıcısı bu dönemde de yine bankacılık sektörü olmuştur.

Tablo 40'da finansal varlıkların 1989-1994 döneminde kaydettiği gelişmeler verilmiştir. Daha sağlıklı bir analiz yapılabilmesi için tabloya, repo hesapları da ilave

⁴¹ 50. Yılında TBB ve TBS, s.110.

edilmiştir.⁴² Tabloda yer alan repo işlemleri, bankaların sahip olduğu DİBS'lerin geri alım vaadi ile satıldığı işlemleri göstermektedir. Bu repo işlemleri, inceleme dönemimiz itibari ile yürürlükte olan mevzuata göre bilanço içinde yer almamaktadır.

Gerek yayımlanan bilançolarda yer alan MDC'ler gerekse repo işlemleri, inceleme dönemimiz itibari ile mevduat ve ağırlıklı olarak da dış kredilerle fonlanmaktadır. Yani bu durum DİBS'lerin önemli bölümünün açık pozisyonlar ile finanse edildiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle 1989-1994 döneminde MDC portföyü nedeniyle bankacılık sektörü, ciddi bir faiz ve kur riski altına girmeye başlamıştır. Tamamına yakın bölümünü MDC'lerin oluşturduğu finansal varlıklarda kaydedilen gelişmelerin yer aldığı Tablo 40'a bakıldığında, bu varlıkların gelişiminde dalgalı bir seyir gözlenmektedir.

1989 yılı itibari ile 5.496 milyon dolar olan finansal varlıklar toplamı, 1993 yılına kadar bir artış kaydetmiş olup bu tarihten itibaren gerileme göstermiştir. Buna göre, repo hesapları dahil finansal varlıklar toplamı 1993 yılında, 1989 yılına göre % 112.3 oranında artış göstererek en yüksek seviyesi olan 11.669 milyon dolara yükselmiş ve 1994 yılı itibari ile % 20.9 oranında azalarak 9.228 milyon dolara gerilemiştir.

1994 yılında, bir önceki yıla göre kaydedilen % 20.9 oranındaki gerileme ise, söz konusu yılda gerçekleşen % 165.7 oranındaki rekor kur artışından kaynaklanmaktadır. Gerçekte, bu yıllar arasında nominal bazda bir azalma yoktur. Nitekim, 1993 yılında repo hesapları dahil 162.718 bin TL olan finansal varlıklar toplamı, % 117.9 oranında artış kaydederek 1994 yılı itibari ile 354.521 bin YTL'ye yükselmiştir. Ancak Tablo 41'den de görüleceği üzere bu yıllar arasında gerçekleşen enflasyon oranı % 125.5 olduğu için, finansal varlıklar aynı dönemde reel bir artış gösterememiştir.

Finansal varlıkların aktif içerisindeki ağırlığı da giderek artan bir seyir izlemiştir. Buna göre, söz konusu varlıklar, 1989 yılında aktiflerin % 11.6'sını oluşturmakta iken, bu oran 1993 yılında % 16.1'e ve 1994 yılında ise % 17.5'e

---

⁴² Repo İşlemleri, Menkul Kıymetlerin Geri Alım Vaadi İle Satım Veya Geri Satım Vaadi İle Alım İşlemlerini İfade Etmektedir.

yükselmiştir. Sözü edilen dönemde kredilerde yaşanan göreceli azalmaya karşın, tamamına yakın bir bölümü DİBS'lerden oluşmakta olan finansal varlıklarda kaydedilen artış, bankaların kredi vermek şeklinde belirlenen asli fonksiyonlarından uzaklaşarak kamuyu finanse etmeye devam ettiğini göstermektedir. Üstelik daha önce de ifade edildiği gibi, bu varlıklar çoğunlukla açık pozisyonlarla oluşturulmuş olup, bankacılık sektörü aktiflerinde bu varlıkların payı artarken, aynı zamanda sektörün üstlendiği kur riski ve faiz riski de buna bağlı olarak artmıştır.

Tablo 40 : Finansal Varlıklardaki Gelişim (1989-1994) (Milyon Dolar)

Yıllar	Finansal Varlıklar Toplamı	Repo Dahil Fin. Var. Toplamı	Artış %	Aktif İçerisindeki Ağırlığı %
1989	5.496	5.496	40.8	11.6
1990	5.997	5.997	9.1	10.3
1991	6.859	6.859	14.3	11.8
1992	7.289	8.165	19.0	12.6
1993	8.077	11.669	42.9	16.1
1994	5.985	9.228	(20.9)	17.5

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-2007, s.140'da Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

Ancak gerçekleşen kur artışları nedeniyle bu rakamlar yanıltıcı olabilmektedir. Gerçekte 1989-1994 döneminde çoğunlukla finansal varlıklarda enflasyondan arındırıldıktan sonra ciddi artışlar gerçekleşmiştir. Nitekim, Tablo 41'e bakıldığında, finansal varlıkların 1990 ve 1994 yılları hariç olmak üzere, diğer yıllarda enflasyon oranlarının üzerinde arttığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1989 yılı itibari ile 12.704 bin TL olan finansal varlıklar toplamı, TL bazında her yıl artış kaydetmiş ve 1994 yılı sonu itibari ile % 1.710 gibi ciddi bir oranında artarak 229.931 bin TL'ye ulaşmıştır.⁴³

Tablo 41 : Finansal Varlıkların TL. Bazında Gelişimi (1989-1994)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
*Finansal Varlıklarda Gerçekleşen Artış %	80.0	38.2	98.3	80.3	159.2	117.9
Enflasyon Oranı %	68.8	60.4	71.1	66.0	71.1	125.50

⁴³ 50. Yılında TBB ve TBS, s.110.

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.110 ve 185’de Yer Alan Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

* Hesaplamalara, ilgili yıllarda gerçekleştirilen repo işlemlerinin TL bakiyeleri ilave edilmiştir.

Kambiyo rejimine ilişkin düzenlemelerin yürürlüğe konulduğu 1989 yılı öncesinde ortalama olarak % 7’ler civarında olan Devlet Tahvili ve Hazine Bonosundan oluşan MDC’nin bankacılık sektörünün aktif toplamına oranı, Tablo 40’dan da görüldüğü gibi, bu tarihten sonra yaklaşık 6.3 puan civarında bir artış kaydederek ortalama olarak % 13.3’ler seviyesine yükselmiştir.

Sonuç olarak, gerek finansal varlıkların toplamında artışların olması gerekse bu mevcutların bankacılık sektörü aktif toplamındaki ağırlıklarının artması, bütçe açıkları nedeniyle bir yandan kamunun borçlanma politikalarına ağırlık vermeye devam ettiğini, diğer yandan ise ihraç edilen DİBS’lerin, bankalar tarafından da artan oranda tercih edilmeye devam ettiğini göstermektedir.

2.2.3. 1989-1994 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı

Kredilerde ve MDC’den alınan faizlerin gösterildiği Tablo 42, krediler ve MDC’lerdeki gelişmelerin yer aldığı Tablo 38 ve Tablo 40’ın sonucu niteliğindedir. Tablodan da görüleceği üzere, inceleme dönemimiz itibari ile kredilerden alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki payında önce artan ve daha sonra da azalan bir seyir söz konusudur. Buna göre, 1989 yılında kredilerden alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki payı % 65.1 iken bu pay, aynı dönemde kredilerde yaşanan gerilemeye paralel olarak azalmış ve 1994 yılı itibari ile % 61.7 seviyesine gerilemiştir. Buna karşılık 1989 yılında MDC’den alınan faizlerin, toplam faiz gelirleri içerisindeki payı % 22.6 iken bu pay, aynı dönemde MDC’nin, aktif toplamı içerisindeki ağırlığındaki artışına paralel olarak bir miktar artarak % 23 seviyesine yükselmiştir.

Tablo 42 : Bankacılık Sektöründe Faiz Gelirlerinin Dağılımı (1989-1994)

Yıllar	Kredilerden Alınan Faizler/ Toplam Faiz Gelirler	MDC den Alınan Faizler/ Toplam Faiz Gelirleri
1989	65.1	22.6
1990	69.2	20.4
1991	67.4	21.1
1992	64.0	23.1
1993	63.7	25.6
1994	61.7	23.0

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s.105.

2.2.4. 1989-1994 Döneminde Kârlılık Rasyolarında Meydana Gelen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz itibari ile bankacılık sektöründe gerçekleşen karlılık rasyoları Tablo 43’de verilmiştir.

Tabloda yer alan bilgilerden de anlaşılacağı üzere, bankacılık sektörünün kârlılık oranları ilgili yılların enflasyon oranları ile karşılaştırıldığında, olumlu bir performans gösterildiğini söylemek mümkün değildir. Her üç kârlılık rasyosuna ilişkin değerlendirmelerimiz şöyledir:

1989 yılında % 2.2 düzeyinde olan aktif kârlılığı, % 3.5 ile 1993 yılında en yüksek seviyeye yükselmiş, ancak daha sonra gerileyerek 1994 yılı sonu itibari ile tekrar 2.2 seviyesine inmiştir. Anılan oranlar tatmin edici bir aktif kârlılığını ifade etmekten uzaktır. Keza, 1989 yılında % 30.3 düzeyinde bulunan özkaynak kârlılığı, aktif kârlılığında olduğu gibi, 1993 yılında % 54.5 ile en yüksek seviyeye yükselmiş, ancak 1994 yılında meydana gelen krizin etkisi ile ciddi bir gerileme göstererek anılan yıl sonunda % 33.5 seviyesine düşmüştür.

Özkaynak kârlılığında, yıllara göre olumlu bir seyir gerçekleşmiş olsa da, söz konusu oran, ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranları ile karşılaştırıldığında bankacılık sektöründe reel anlamda bir kârlılığın elde edilemediği görülmektedir. Özkaynak kârlılığı, 1989-1994 yıllarının tamamında ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranlarının altında kalmıştır.

Ödenmiş sermaye kârlılığında ise, beklendiği gibi biraz daha olumlu bir tablo söz konusudur. Buna göre, 1990 ve 1993 yıllarında ödenmiş sermaye kârlılığı, ilgili yıllarda yaşanan enflasyon oranlarının üzerinde kalmış ve bu yıllarda bankacılık sektörü reel anlamda kâr elde etmiştir.

Tablodan da görüleceği üzere, 1990 ve 1993 yıllarında hesaplanan ödenmiş sermaye kârlılığı oranları sırasıyla % 62.3 ve % 87.9 iken, aynı yıllarda gerçekleşen enflasyon oranları ise bu oranların altında kalmış ve sırasıyla % 60.4 ve % 71.1 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, ödenmiş sermaye kârlılığında diğer yıllarda reel anlamda olumlu bir gelişim sağlanamamıştır. Bahsi geçen kârlılık rasyosunun, özkaynak kârlılığında da olduğu gibi, 1994 yılında % 87.9'dan keskin bir düşüşle % 58.4'e gerilemesi ise, 1994 yılında yaşanan bankacılık krizi ile yakından ilgilidir.

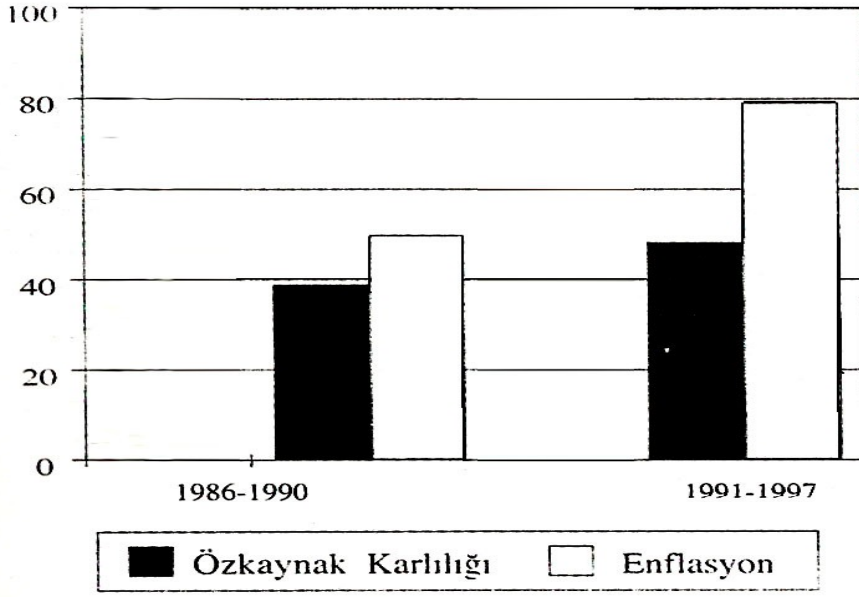
Sonuç olarak, her üç kategoride yer alan kârlılık rasyoları dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında, inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında, TBS'nin kârlılık rasyoları açısından olumlu bir performans gösteremediği anlaşılmaktadır.

Tablo 43 : Karlılık Rasyoları (1989-1994)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Net Dön. Kar (Zararı)/ Türkiye Aktif	2.2	2.8	2.4	2.8	3.5	2.2
Net Dön. Kar- (Zararı)/ Özkaynaklar	30.3	36.0	32.6	42.9	54.5	33.5
Net Dön. Kar- (Zararı)/ Öd. Sermaye	52.8	62.3	51.1	62.0	87.9	58.4
Tefe Yıllık Artış %	66.7	60.4	71.1	66.0	71.1	125.5

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

İnceleme dönemimizi de içine alan yıllar itibari ile özkaynak kârlılığının grafik üzerinde gösterimi ise aşağıdaki gibidir:

Grafik 7 : Özkaynak Karlılığı

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.50.

2.2.5. 1989-1994 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler ve Açık Pozisyonların Gelişimi

2.2.5.1. 1989-1994 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Kaydedilen Gelişmeler

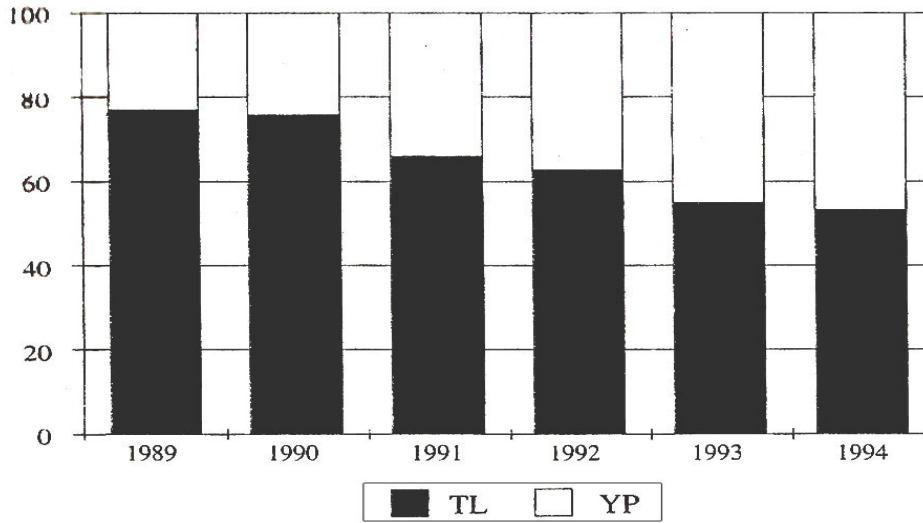
Bilindiği gibi, 24 Ocak Kararları ile birlikte 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan liberal politikalar ve özellikle de 1989 yılında uygulamaya konulan 32 sayılı Karar ile birlikte tüm ekonomide olduğu gibi bankacılık sektöründe de ciddi değişiklikler ve gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu dönemde, bankacılık sektörünün ana bilanço kalemlerinde kaydedilen gelişmelere paralel olarak, sektörün bilanço toplamında da oldukça yüksek reel büyümeler elde edilmiştir. Öte yandan aşağıda da ele alınacağı üzere, uygulamaya konulan söz konusu politikalarla uyumlu olarak, sektörün bilanço yapısı içerisindeki TL ve YP dağılımında da YP hesaplar lehine önemli değişimler kaydedilmeye başlanmıştır.

Yurt dışından borçlanmaların kolaylaştığı 1989 yılından itibaren bankalar yurt dışından sağladıkları bu yabancı fonları TL'ye dönüştürerek açık pozisyon uygulamalarına girmişler ve bu kaynakları kredilere ve DİBS'lere plase etmeye başlamışlardır.

2.2.5.1.1. 1989-1994 Döneminde Pasiflerin TL, YP Yapısında Kaydedilen Gelişmeler

Pasiflerin TL, YP dağılımı Grafik 8'de gösterilmektedir. Söz konusu grafikten de açıkça görüleceği üzere, 1989-1994 yılları arasında 32 sayılı Kararın yürürlüğe girmesi ve uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmiş olması ile birlikte, para ikamesi hızlanmış ve bankaların pasifleri içerisindeki YP hesapların ağırlığı belirgin bir şekilde artış kaydetmeye başlamıştır.

Önemli bölümünü DTH ile yurt dışı bankalardan kullanılan kredilerin oluşturduğu YP kaynakların toplam pasifler içerisindeki payı, 1988 yılında % 25 iken bu oran izlenen politikalar ve yürürlüğe sokulan mevzuat çerçevesinde süratle artmış ve 1994 krizi öncesinde % 50'nin üzerine çıkmıştır.

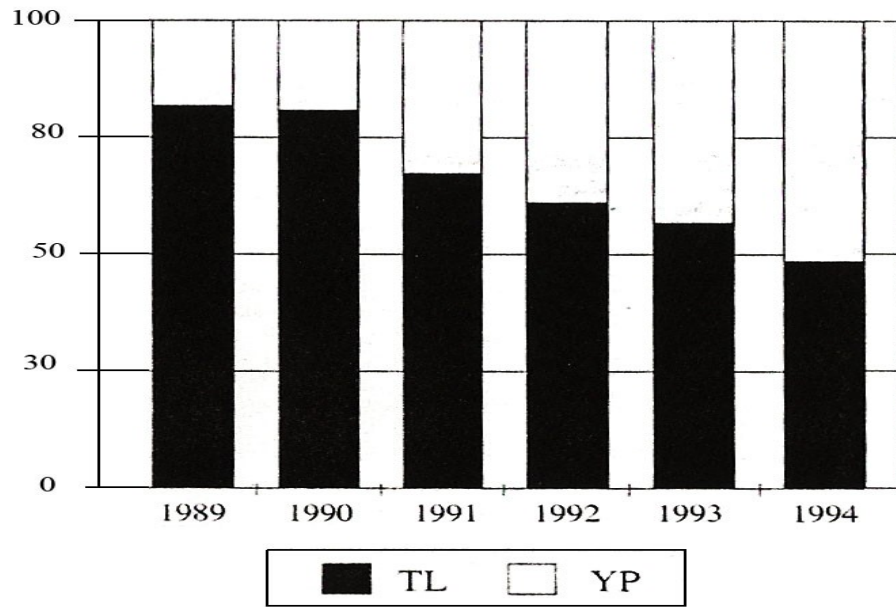
Grafik 8 : Pasiflerin TL, YP Yapısı (1989-1994) (%)

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.39.

2.2.5.1.1.1. 1989-1994 Döneminde Mevduatın YL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Gelişmeler

Banka pasiflerindeki YP ağırlığının en önemli nedeni, bu dönemde DTH'larda kaydedilen artıştır.

Grafik 9'dan da görüleceği üzere, 1980'li yılların ilk yarısında neredeyse tamamı TL mevduatlardan oluşan bankacılık sektörünün mevduat yapısı, özellikle 1990 yılından itibaren yapı değişimine uğramaya başlamış ve YP mevduatların payı kayda değer bir biçimde artış göstererek, toplam mevduatların yarısından fazlasını oluşturur düzeye gelmiştir.

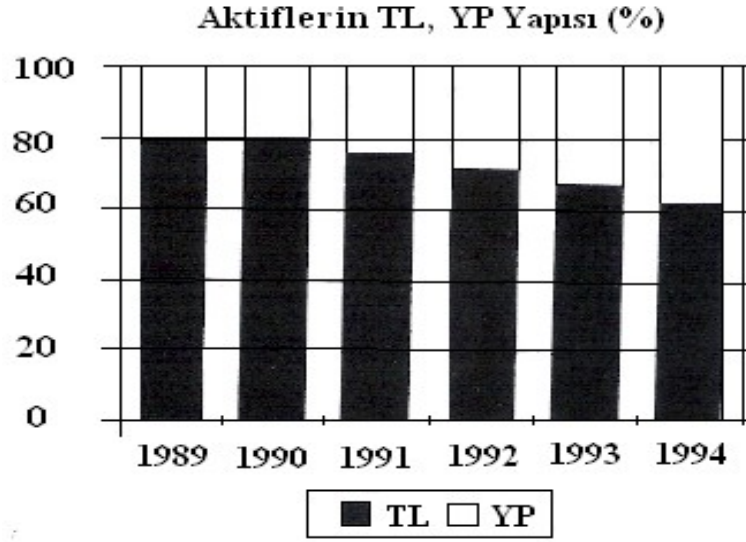
Grafik 9 : Mevduatın TL, YP Dağılımı (1989-1994) (%)

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958- 1997, s.43.

2.2.5.1.2. 1989-1994 Döneminde Aktiflerin TL, YP Yapısında Kaydedilen Gelişmeler

Bankacılık sektörü aktif toplamının TL, YP dağılımı, Grafik 10'da gösterilmektedir. Söz konusu grafikte, inceleme dönemimizi kapsayan yıllara göre aktifler içerisinde TL hesapların payında bir azalma, buna karşın YP hesapların payında ise bir artış kaydedilmiştir. Buna göre, inceleme dönemimizin başlangıcı olan 1989 yılında, bankacılık sektörü aktif toplamının % 80'i TL, ve % 20'si ise YP hesaplardan oluşmakta iken, bu kompozisyon ilerleyen yıllarda YP hesaplar lehine değişim

göstermeye başlamış ve 1994 yılı itibari ile bu kompozisyon, neredeyse % 50, % 50 seviyesine gelmiştir. Bu gelişme, YP pasiflerde görülen artışların, sektörün aktif yapısını da bu doğrultuda etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, 32 sayılı Karar ile birlikte YP hesapların artmaya başlaması YP aktiflerin de artışını sağlamıştır.

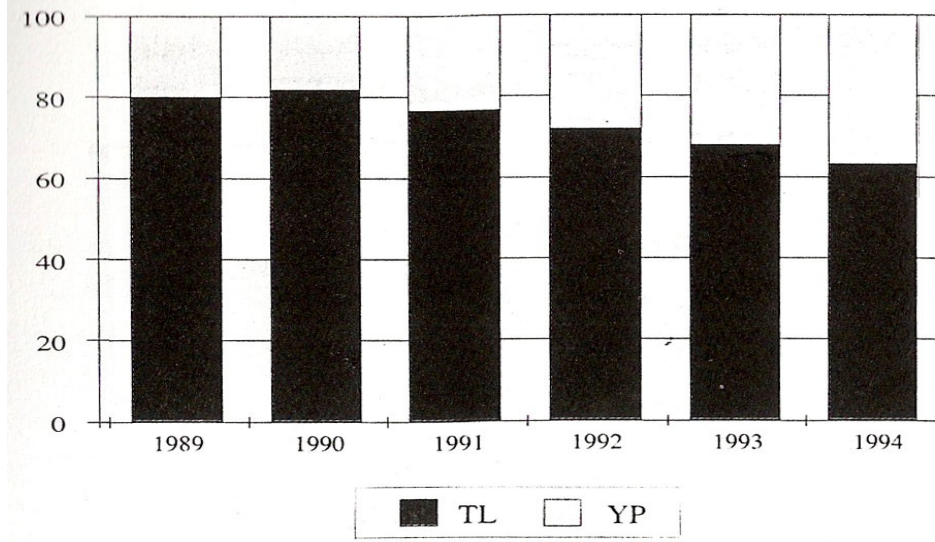
Grafik 10 : Aktiflerin TL, YP Dağılımı (1989-1994)

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.26.

2.2.5.1.2.1. 1989-1994 Döneminde Kredilerin TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Gelişmeler

Bankacılık sektörünün sahip olduğu kredilerin TL ve YP dağılımı ise Grafik 11'de gösterilmektedir. Buna göre, yıllar itibari ile TL kredilerin payında bir azalma, buna karşılık ise YP kredilerin payında ise bir artış söz konusudur. İnceleme dönemimizin başlangıcını oluşturan 1989 yılı itibari ile, toplam krediler içerisinde TL kredilerin payı yaklaşık % 78 ve YP kredilerin payı % 22 iken, bu oranlar ilerleyen dönemlerde YP krediler lehine ciddi oranlarda bir gelişim göstermiş ve 1994 yılı itibari ile YP kredilerin, toplam krediler içerisindeki payı % 50'nin üzerine çıkmıştır.

Bu gelişimin en önemli nedeni ise, bir önceki başlıkta da belirtildiği üzere, YP hesaplar lehine gelişim gösteren bankacılık sektörü pasif yapısının, aktif yapısını da bu yönde etkilemiş olmasıdır.

Grafik 11 : Kredilerin TL, YP Dağılımı (1989-1994) (%)

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.33.

2.2.5.2. 1989-1994 Döneminde Bilanço Büyüklüğünde Yabancı Paranın Payı ve Açık Pozisyon

Açık pozisyon, en genel anlamıyla, YP aktiflerle YP pasifler arasındaki negatif farkı ifade etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle 1989 yılında uygulamaya konulan 32 sayılı Kararla birlikte, bankacılık sektörünce yurt dışından sağlanan dövizli kaynakların önemli bir bölümü TL'ye çevrilmiş ve krediler ile DİBS'lere plase edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak bankacılık sektörünün açık pozisyon tutarları da hem nispi ve hem de mutlak olarak hızla artmaya başlamıştır.

Altyapısı hazırlanmadan ve aceleyle getirilerek uygulamaya konulan kambiyo rejimindeki düzenlemeler, bankacılık sektörünün açık pozisyon yaparak artan oranda devleti finanse etmesini de beraberinde getirmiş ve bu uygulamalardan da başlangıçta çok ciddi kârlar elde etmelerini sağlamıştır. Ancak bu uygulamalar, bankacılık sektöründe daha sonra yaşanacak tahribatın da başlangıcını oluşturmuştur.

Banka bilançoları içerisindeki yabancı paranın payı ve açık pozisyon yüzdelerini gösteren rakamlar Tablo 44’de verilmektedir. Söz konusu tablodan da görüleceği üzere, 32 sayılı Karar öncesinde bankaların açık pozisyonları yoktur ve tam tersine fazla pozisyonları vardır. Uygulamaya konulan liberalizasyon politikaları ve 32 sayılı Karar sonrasında sektörde açık pozisyon uygulamaları hızla artmış ve 1994 bankacılık krizi öncesinde pozisyon açığı ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Buna göre, inceleme dönemimizin başlangıcı olan 1989 yılı itibari ile açık pozisyonların, bilanço büyüklüğüne oranı eksi 1.2 ve parasal tutarı ise eksi 0.6 milyar dolardır. Yani bu yıl, bankacılık sektörünün açık değil fazla pozisyonu vardır. Bu oranlar ilerleyen yıllarda uygulamaya konulan politikaların etkisi ile tersine dönmüş ve bankacılık sektörünün açık pozisyon tutarları hızla artmaya başlamıştır. Krizin yaşandığı 1994 yılından bir önceki yıl, bankacılık sektörü açık pozisyonlarının toplam bilanço büyüklüğüne oranı % 7’ye ve parasal tutarı ise 5 milyar dolar ile rekor düzeye yükselmiştir.

Yine tablodan da görüleceği üzere, yaşanan krizden sonra bankacılık sektörünün açık pozisyonları hızla kapatılmış ve açık pozisyonların bilanço büyüklüğüne oranı % 1.6’ya, parasal tutarı ise 1 milyar doların altına gerilemiştir.

Tablo 44 : Açık Pozisyon Oran ve Değerleri (1989-1994) (%)

Yıl	Aktif	Pasif	Açık Pozisyon/Bilanço Büyüklüğü	Açık Pozisyon (milyar dolar)
1989	24,7	23,5	-1.2	-0,6
1990	22,9	26,0	3.1	1.8
1991	28,6	31,8	3.2	1,8
1992	32,1	37,0	4.9	3.2
1993	38,2	45,1	7.0	5.0
1994	45,2	46,8	1.6	0.9

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.40.

2.3. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE OFFSHORE UYGULAMALARININ BAŞLAMASI

Özellikle 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan ve 32 sayılı Karar ile pekiştirilen liberalizasyon politikaları sonucunda, 1990 yılının başından itibaren TBS’de, offshore uygulamaları da yaygınlaşmaya başlamıştır.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlere ilişkin bölümde de değinileceği üzere, offshore merkezleri yazılan bir çok rapora ve yapılan bir çok uyarıya rağmen gittikçe artan bir oranda suistimallerin ve mevcut mevzuatı dolanma gayretlerinin de merkezleri haline gelmiştir. Bu konuda zamanında alınmayan veya alınamayan önlemler sonucunda, bu tür kötü niyetli uygulamalar hızla yaygınlaşmış ve sonuçta ülke ekonomisine çok ciddi zararlar verilmiş, binlerce tasarruf sahibi de mağdur edilmiştir.

Bankacılık mevzuatının kredi, mevduat münzam karşılıkları disponibilite yükümlülüğü başta olmak üzere sınırlayıcı etkisinden kurtulmak isteyen bazı bankalar, özellikle kambiyo rejiminde serbestiyetin arttığı 1990 yılından itibaren, seçilmiş bazı bankacılık işlemlerini yurt dışına kaydırarak ya da yurt dışı bağlantılarını kullanarak yasal düzenlemelerin sınırlayıcı etkisinden kurtulmaya çalışmışlardır. Bu operasyonlar için de öncelikle bankacılık mevzuatının sıkı olarak uygulanmadığı bu offshore merkezler seçilmiştir. Bu merkezlerin başında ise Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti (KKTC) gelmektedir.

Özellikle 1990 yılının başından itibaren bankacılık sektöründe yaygınlaşma eğilimi gösteren bazı bankalardaki offshore uygulamaları, karar alıcılarının zamanında etkin önlem alınmasını sağlayamamaları yüzünden bankacılık sektöründe önemli ölçülerde artan bir oranda yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Offshore uygulamaları, çoğunlukla benzer prosedürler izlenerek gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalara örnek olması için seçilen ve Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından 16-12-1994 tarih ve R-5/5 sayı ile rapora bağlanmış bir offshore hikayesi şöyle gerçekleşmiştir.⁴⁴ (Banka adı X diye anılacak olup, tarihler ve rakamlar başta olmak üzere diğer bilgiler gerçek anlamda verilecektir) :

Bankacılık sektörünün büyük bankalarından biri olan X bankasının Yönetim Kurulu, 1993 tarihinde karar alarak KKTC’de, “X Banking Offshore Limited”

⁴⁴ Selahattin Narin, Yayınlanmamış Mevzuat Raporu, Hazine Müsteşarlığı, 1994.

unvanıyla 500 bin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları sermayeli bir banka kurulmasını ve sermayesinin % 82'sine Türkiye'deki ana bankanın iştirak etmesini benimsemiştir. Yönetim Kurulu kararında ayrıca, bu girişimin kıyı bankacılığın ulusal bankacılık sistemine yönelik yasal düzenlemelerin dışında kalan, döviz ve vergi açısından esneklik taşıyan yönü olduğu da özellikle vurgulanmıştır. Offshore bank için gerekli izinler alınmış ve sermaye payı transferi yapılmıştır.

Sermaye iştirak payının transferi yapıldıktan sonra ana banka, X tarafından Banka Yönetim Kurulunca alınan bir karar doğrultusunda offshore bankaya, faaliyetlerinin devamı için 100 milyon ABD Doları tutarında yurt dışı orta ve uzun vadeli kredi tahsis edilmiştir. Ancak bu tür bir işlem için yapılan tahsisin kambiyo mevzuatı uyarınca mümkün olmadığına anlaşılması üzerine yaklaşık bir ay sonra X Bankası Yönetim Kurulunca bu karar iptal edilmiş ve Yönetim Kurulunca, döviz pozisyonunda bulunan dövizlerin verimli bir şekilde değerlendirilmesini teminen offshore bank'a 100 milyon ABD Doları tutarında plase limiti tahsis edilmiş ve bu limit yaklaşık üç ay sonra 150 milyon ABD Dolarına yükseltilmiştir.

Limitler offshore bank tarafından Türkiye'deki bazı şirketlere döviz kredileri kullandırılması amacı ile tahsis edilmiştir. Offshore tarafından kullanılan bu plasmanlar daha sonra offshore adına Türkiye'deki X ana banka tarafından offshore bank adına toplanan mevduatlarla tasfiye edilmeye başlanmıştır. Bu amaçla çıkartılan bir iç genelgede, yeni kurulan bankanın offshore (kıyı) bankası niteliğinde olacağı, KKTC'ye yönelik herhangi bir bankacılık işlemi yapmayacağı, tüm bankacılık işlemlerinin Türkiye dahil diğer yabancı ülkelere yönelik olacağı, başta Türkiye olmak üzere diğer yabancı ülkelerde Türk Lirası ve döviz cinsleri üzerinden mevduat toplanacağı, aynı para cinsleri üzerinden nakdi ve gayri nakdi plasman yapılacağı, özellikle Türkiye'den toplanacak mevduat için yasal karşılıkların ayrılmayacak olmasının mevduat hamillerine yarar sağlayacağı, mevduat maliyetinin düşük olmasının nakdi kredi faizlerine de olumlu olarak yansıtacağı, dolayısıyla da iyi müşterilere bu banka vasıtasıyla daha düşük faizli kredi kullandırılmasının mümkün olacağı belirtilmiştir.

Offshore bank'a tahsis edilen kaynaklar, bu banka tarafından Türkiye'deki bazı şirketlere iki yılı aşan döviz kredileri şeklinde kullandırılmıştır. X bankası, offshore

tarafından kullanılan bu döviz kredileri için offshore bank'a dövize natik teminat mektupları vermektedir. Böylelikle X bankası bu döviz kredilerini nakit yerine gayri nakit krediler içerisinde izleme imkanına kavuşmakta ve kredilerin problemlili hale dönüşmesini takiben de bu krediler ile ilgili olarak verilen teminat mektuplarına istinaden Türkiye'de takip imkanı elde edilmektedir. X bankası nezdinde yapılan incelemelerde; ayrıca offshore bank tarafından verilen döviz kredilerinden teminat mektubu verilenlerin, X bankası tarafından izlenebildiği; ancak teminat mektubu verilmeyenler için böyle bir izlemenin yapılamadığı tespit edilmiştir.

Offshore bank tarafından Kasım 1994 itibari ile X bankasının teminat mektuplarına istinaden Türkiye'de faaliyet gösteren 29 şirkete kullanılan döviz kredilerinin toplamı yaklaşık olarak 77 milyon ABD Doları ve 113 milyon Alman Markı düzeyindedir. Bu işlemler devam ederken bir yandan da Türkiye'de bulunan X bankası tarafından ülke içinden offshore adına mevduat toplama işlemlerine ağırlık verilmeye de devam edilmiştir.

1994 Aralık ayı itibari ile X bankası tarafından offshore bank adına toplanan mevduatların toplam tutarı, yaklaşık olarak 26 milyon ABD Dolarına ulaşarak X bankasının *toplam mevduatının % 45.5'ini* oluşturacak düzeye yükselmiştir. Bir başka anlatımla; aynı tarih itibari ile X bankası, Türkiye'de toplamış olduğu mevduatın yaklaşık % 45.5'ine tekabül eden 26 milyon ABD Dolarını, offshore bank'a aktararak, mevduatın tabi olduğu önemli kanuni yükümlülüklerden de kurtulmuştur.

X Bankası tarafından gerçekleştirilen ve aslında o dönem birçok bankaca da uygulanan ve gittikçe de yaygınlaşan söz konusu offshore uygulamaları sonucunda, bu uygulamaları gerçekleştiren bankalar ile ilgili olarak şunlar söylenebilir:

- 1- Sermaye yeterlilik rasyoları gerçek durumu yansıtmamıştır,
- 2- Gerekli mevduat munzam karşılıkları tesis edilmemiştir,
- 3- Disponibilite yükümlülükleri yerine getirilmemiştir,
- 4- Kaynak kullanımı destekleme fonu kesintileri yapılmamıştır,
- 5- 32 sayılı Karara ilişkin çıkartılan döviz kredilerinin açılması

hükümlerine aykırı hareket edilmiştir,

6- Mevduat sigorta fonu'na sigorta primleri ödenmemiştir,

7- Kur riski ve likidite riski oranları yanlış hesaplanmıştır,

8- Tüm bu yükümlülüklerin yerine getirilmemiş olması nedeniyle de ilgili vergiler ödenmemiş ve gerekli fon kesintileri de yapılamamıştır.

Ayrıca offshore uygulamalarını bu şekilde gerçekleştiren bankalar ile bu yöntemi uygulamayan ve mevcut yasalara bağlı kalan bankalar arasında ciddi haksız rekabet meydana gelmiştir.

Diğer yandan ise, bu uygulamaların üstünlüklerini gören ve haksız rekabetin etkisinden kurtulmak isteyen bankaların da bu uygulamalar içerisinde olmak istemelerinden dolayı olayın boyutları ve yarattığı problemler giderek büyüme eğilimi içerisine girmiştir.

Tüm bu tespitlerden sonra, raporda son olarak, offshore uygulamalarının bankacılık sisteminde genişleme eğilimi gösterdiği, bu uygulamaların bankalarca toplanan mevduatın güvenceye alınmasına yönelik teşvik edici ve zorlayıcı yasal düzenlemelerin anlamını geçersiz kıldığı, devletin bankaların likiditesini kontrol altında tutulmasını sağlayıcı para politikalarının tatbikini olanaksızlaştırdığı ifade edilerek, bu alanda bankacılık düzenlemelerinin işlevlerinin sürdürülmesi ve bankalar arasında haksız rekabetin önlenmesine yönelik ivedi önlemlerin alınması istenmiştir.

Ancak Bankalar Yeminli Murakıplarınca bir çok bankada da yapılan bu yöndeki tespitlere rağmen; diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da gerekli önlemler maalesef alınamamıştır. Bu nedenle offshore uygulamalarının önlenememesi sonucu, olayın boyutları giderek artmış ve ileriki bölümlerde de değinileceği üzere 2000 ve 2001 krizlerinde de ülke ekonomisine ve TBS'ye ciddi zararlar verilmesine ve bir çok tasarruf sahibinin mağdur edilerek, toplumsal bir yaranın oluşmasına da sebebiyet verilmiştir.

2.4. 1994 BANKACILIK KRİZİ VE NEDENLERİ

1990'lı yıllarda yaşanan krizler İkincil Nesil Krizler olarak tanımlanmakta ve **bankacılık krizi** ile **döviz krizi** şeklinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir.⁴⁵

Bankacılık krizleri genelde aktif yapılarının bozulmasından ve bilançodan kaynaklanan olumsuzluklardan kaynaklanmaktadır. Geri dönmeyen krediler ve menkul değerler portföyünün piyasa değerlerinde meydana gelen azalmalar gibi temel nedenlerden oluşan likidite ve faiz riskleri sonucunda, bankalar taahhütlerini karşılayamaz duruma gelmekte ve bir krizin içine girmektedirler.

Finansal krizlerin bir diğer şekli olan döviz krizleri ise, sabit kura dayalı dezenflasyon programları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Döviz kuru çıpasına dayanan bu sistemde yerli paranın değer kazanması ile birlikte cari işlemler açığı büyümekte ve sabit kurdan çıkılamaması sonucunda da ülke nihayetinde bir krizin içine girmektedir.⁴⁶

Finansal krizlerin ortaya çıkış nedenleri ve bankacılık sektörünün sağlıklı bir ortamda faaliyet göstermesini engelleyen faktörleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- Makro ekonomik yapıdaki istikrarsızlık,
- Kamu kesimi açıkları,
- Finansal serbestleşme,
- Risk algılamasının zayıflaması,
- Bankaların bilançolarında meydana gelen bozulma,
- Banka mali tablolarının şeffaf olmaması,
- Sektörde ağırlığı olan kamu bankalarının sistemi bozucu etkileri,
- Ahlaki yapıdaki bozulma,

⁴⁵ Aslan Esen ve Bora Süslü, Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi, Makale, "Yeni Türkiye" 2001, s.3.

⁴⁶ Esen ve Süslü, a.g.e., s.2-3.

➤ Sürü psikolojisi.

Bankacılık sektörünün sağlıklı bir ortamda faaliyet göstermesini engelleyen bu kriterler, makro ekonomik istikrarsızlıklar başta olmak üzere 1994 yılında yaşanan krizlerin de ana nedenleri arasında görülmektedir.

Bu nedendir ki yaşanan bankacılık krizlerinde gerçekçi bir değerlendirme yapılabilmesini teminen bu çalışmada esas alınan tüm dönemlerde daha önce de ifade edildiği gibi öncelikle TBS'yi yakından etkileyen makro ekonomik göstergelerin gelişimi verilerek sektörün faaliyet gösterdiği ekonomik görünüm anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise bu veriler ışığında TBS'nin gerek makro gerekse de önemli bilanço kalemleri itibari ile kaydettiği gelişmelere değinilmiştir. Son olarak ise bu gelişmeler göz önüne alınıp 1980 sonrasında TBS'de yaşanan bankacılık krizleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda hem 1980-1988 yılları arasındaki dönemin ele alındığı birinci bölümde ve hem de 1989-1994 yılları arasındaki dönemin ele alındığı bu bölümde, bütçe açıklarına dayalı olarak artan makro ekonomik istikrarsızlıkların, bankacılık sektörünün gelişimini de olumsuz olarak etkilediği ve sektörün risk algılama yeteneğinin bulunmamasına bağlı olarak oluşan ve yıllardır da bir çözüme kavuşturulamayan mali bünye sorunlarını daha da ağırlaştırdığı görülmüştür.

Bu saptamalar ışığında 1994 yılında meydana gelen ve üç bankanın sistem dışına çıkmasına ve TBS'nin ciddi ölçüde tahrip olmasına neden olan gelişmeler ve 1994 krizine yol açan nedenler aşağıda üç başlık altında analiz edilmeye çalışılmıştır.

2.4.1. Ekonomide Meydana Gelen Gelişmeler

1980'li yıllarda olduğu gibi bugün de gelişmekte olan bir çok ülke, sıcak para politikaları doğrultusunda sermaye hareketlerini serbestleştirerek döviz kurunu kontrol altına almış ve bunun karşılığında da yüksek faiz politikası uygulamaya başlamıştır.

Kalkınmasını sermaye hareketlerine dayandıran bir ülke, sabit döviz kurunu benimseyip, döviz kuru rizikosunu azaltacak, bankaların ve şirketlerin dış borçlanmasını ise teşvik edecektir.⁴⁷

Yurt dışındaki konjoktüre uygun olarak 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile ülkemizde de kambiyo kontrolleri kaldırılmış ve yurt dışından borçlanmalar kolaylaştırılmıştır. Yüksek faiz ve düşük kur döneminin daha kapsamlı bir biçimde uygulanmaya başladığı bu dönemde, yüksek kamu açıklarının bir bölümünün kapatılmasında TCMB kaynaklarının kullanılması, bir yandan enflasyon üzerinde ciddi bir baskı oluşturur iken, önemli bir bölümünün de iç borçlanma ile karşılanması mali kaynaklara olan kamu talebini artırmıştır.⁴⁸ Öte yandan bu gelişmelerle uyumlu olarak temelde kronik bütçe açıklarından kaynaklanan kamunun kaynak ihtiyacını karşılamak amacı ile alt yapısı hazırlanmadan uygulamaya konulan bu politikalar sonucunda, bankacılık sektörü mevduat kaynağına alternatif olarak kontrolsüz bir biçimde yurt dışı borçlanmaya başlamış ve bu kaynakları TL'ye dönüştürerek aktifte kredilere ve DİBS'lere plase etmiştir.

Buna göre, 32 sayılı Karar ile birlikte artmaya başlayan ülkenin kısa vadeli dış borçları, % 225 oranında bir sıçrama kaydederek, 1993 yılı itibari ile 18.5 milyar dolara yükselmiş ve toplam dış borçların da % 27'sini oluşturur düzeye ulaşmıştır.⁴⁹ Gerçekten de bankalar o tarihlerde yurt içi yerleşiklere TPKK hakkındaki Kanun'un 17.maddesine istinaden istisnalar hariç ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlere yönelik olarak döviz kredisi kullanılabilmektedir. Ancak bir banka aracılığıyla olmak şartıyla, yurt dışından getirilen döviz kredileri için böyle bir sınır bulunmamaktadır. Yurt içinde toplanan DTH'larla ilgili herhangi bir sınırlamanın olmadığı, kullanılacak döviz kredilerinin ancak ihracat ve döviz kazandırıcı faaliyetlere dayalı olarak kullanılabilirdiği bir ortamda, bankalar, toplamış oldukları döviz tevdiatının önemli bir bölümünü yurt dışı bankalar veya şubeler nezdinde atıl olarak tutmaya veya yürürlükteki kambiyo mevzuatını dolanarak döviz kredisi olarak kullanılmaya

⁴⁷ Esen ve Süslü, a.g.e., s.8.

⁴⁸ 50. Yılında TBB ve TBS, s.15.

⁴⁹ Yıldırım Önal Beyazıt, Hatice Gereklioğlu Düzakın ve Meltem Akyüz, Türkiye'de Mevduat Sigorta Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini İçeren Aktif Bir Mevduat Sigortası Modeli Önerisi, İstanbul, Tbb. Yayınları, 1996.

başlamışlardır. Öte yandan, yine aynı dönemlerde bankacılık sektörü, mevcut mevzuattaki kur riski ile ilgili sınırlamalara uyararak veya uymayarak açık pozisyon uygulamalarını da artırma yoluna gitmiştir.⁵⁰

Yukarıda da ifade edildiği gibi, yüksek faiz ve düşük kur politikasına dayalı olarak yaygınlaşan sıcak para politikası, bankacılık sektöründe kontrolsüz ve oldukça tehlikeli bir biçimde açık pozisyon uygulamalarının artmasına da neden olmaya başlamıştır. Başlangıçta bankacılık sektörünün tatlı kârlar elde etmesini sağlayan bu uygulamalar, aynı zamanda sektörü önemli oranda kur ve faiz riski altına da sokmaya başlamıştır. Üstelik bir sonraki başlıkta da belirtileceği gibi TBS’de ciddi boyutlara ulaşan açık pozisyon rakamları bazı fiktif işlemlerle gizlenmeye çalışılmış ve gereklerin zamanında yapılmamasına bağlı olarak sektörün görünenden çok daha yüksek oranlarda açık pozisyon riski taşımasına da neden olunmuştur.

Önceki başlıklar altında verilen TBS’nin rakamsal verilerinden de açıkça görüleceği gibi bu yıllar aynı zamanda, bankacılık sektöründe başta öz kaynak yetersizliği ve aktif kalitesinde bozukluklar olmak üzere ciddi oranda mali bünye sorunlarının da yaşandığı yıllardır.

1990 yılında mali dengede başlayan bozulma kötüleşerek devam etmiş ve söz konusu yılda, KKBG’nin GSMH’ye oranı % 7,4’ten, bir sonraki yıl 10,2’ye yükselmiştir.

Türk ekonomisinin karşılaştığı dış etkenli ilk kriz ise 1990 yılında ortaya çıkan Körfez Krizi’dir.⁵¹ Krizin başlangıcı ile birlikte petrol fiyatları artmaya başlamış ve o tarihlerde düşük seviyelerde seyreden enflasyon oranlarında artış eğilimi başlamıştır. Irak’a fiili müdahalenin başlaması ile birlikte bu olumsuzluklar da artmaya başlamış ve bir yandan faizlerin yükselmesi ve dış kaynaklarda yaşanan daralma, öte yandan ise bu krize bağlı olarak bankalardan mevduat çekilişlerinin artmaya başlaması ile birlikte bankacılık sektörünün faiz ve likidite riski de artmaya başlamıştır. Sadece Körfez Savaşı’nın etkisiyle Türkiye 4 milyar dolar kayba uğramış, ekonomide var olan sorunlara kriz de eklenince, uluslararası sermaye ve finans çevrelerinin bölgeye yönelik

⁵⁰ Ayhan Altıntaş, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitapevi, 2006, s.200.

⁵¹ Niyazi Erdoğan, Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler, 2002, s.133.

endişesiyle Türkiye'nin ülke riski artmış ve artan ülke riski ile beraber uygun şartlarda dış kaynak bulma imkanı da daralmaya başlamıştır.⁵²

1991 yılında, mali kesimdeki bozulma ve Körfez Krizinin döviz kuru üzerinde yarattığı baskı nedeniyle, TCMB, Para Programını açıklayamamıştır. Esas itibariyle 1991 yılında Merkez Bankası'nın politikası, rezervlerde büyük kayba yol açmadan kurlar üzerinde anormal bir baskının yaratılmasını önlemeye çalışmak olmuştur.

1983 yılında % 10 olan disponibilitate oranı⁵³ 1991 Mart ayında % 35'e yükseltilmiştir. Özel sektörün kaynaklarını, kamu kesimine aktarma mekanizmasının en açık şekillerinden biri olan disponibilitate oranının bu denli yüksek bir oranda artırılması, kamu kesiminin mali sistem üzerindeki baskısını gittikçe artırması şeklinde yorumlanabilir. Bu arada yaşanan olumsuzlukların etkisi ile TCMB tarafından 1990 yılında Para Programı ile birlikte açıklanan uzun vadeli bilanço hedeflerinde de önemli sapmalar gerçekleşmiştir.

TCMB, 1992 yılında bir Para Programı daha açıklamıştır. Fakat gerek Hazine'nin kısa vadeli avansı yılın başında kullanıp bitirmesi, gerekse seçimin yarattığı harcamalar sonucu bozulan kamu dengesi, Programın uygulanmasını imkansız hale getirmiştir. 1992 yılında KKBG'nin, GSMH'ye oranı 1991'in de ötesine giderek % 10,6'ya ulaşmıştır.

1993 yılında ekonomi hızlı bir şekilde büyümüştür. Yüksek büyüme hızının altında iç talep genişlemesi yatmaktadır. İç talep genişlemesinin ise üç temel nedeni bulunmaktadır:

1. Yüksek kamu açığının GSMH içindeki payının 1980 yılından sonra tarihsel olarak en yüksek düzeyine ulaşması,
2. Yurt dışından ucuz kaynak sağlayan bankacılık sektörü kredilerindeki önemli reel artışın yarattığı finansman desteği,

---

⁵² Yavuz, a.g.e., s.38-39.

⁵³ Bankaların yükümlülüklerini kolaylıkla yerine getirebilmelerini teminen, kendilerine tevdi edilen paraları talep anında ve vadelerinde derhal iade edebilecek durumda olmaları ve ödeme güçlükleri ile karşılaşmamaları için Merkez Bankasındaki serbest hesaplarında nakit ve portföylerinde her an paraya çevrilebilir kamu menkul kıymetleri bulundurma zorunluluğu.

3. 1989-1990 döneminde kurlardaki değerlenmenin yüksek büyümeyle beraber yatırım talebini artırmasıdır.

Tüm bu gelişmeler sonucunda ise, dışarıdan kaynak ihtiyacı artmış ve cari işlemler açığının GSMH'ye oranı 1980 yılından bu yana rekor düzeye ulaşmıştır.

Öte yandan, 1980'li yıllarda başlayan ve 1990'lı yılların başından itibaren taşınamaz hal alan iç borçların faizlerinin artmaya ve vadelerinin ise kısalmaya başlaması ile birlikte, DİBS'lerin yanında, para piyasalarındaki faizler de artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, zaten ciddi mali bünye zafiyetleri içerisinde bulunan banka bilançolarının daha da olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Sektör böyle bir görüntü içinde iken, 1992 yılında bir kamu bankası olan Türkiye Öğretmenler Bankası (TÖBANK) sistem dışına çıkmış, toplam banka sayısı 69'a gerilemiştir. Adı geçen banka zarar ettiği için, öz kaynaklarının tamamını 1983 yılında kaybetmiştir. Bankanın özkaynakları bu yıllarda yitirildiği gibi, zararlar mevduata da sirayet etmiştir.⁵⁴ 1983 yılında özkaynaklarını yitirmiş bir bankanın, yaklaşık 9 yıl sonra sistem dışına çıkarılmasının gündeme gelmesi oldukça dikkat çekicidir. Ekonomide var olan ciddi sıkıntıların da etkisi ile 1993 yılının sonlarına doğru düşük döviz kuru tedirginliğine bağlı olarak kurlarda da yukarı yönlü hareketlenme başlamıştır.

İstanbul Sanayi Odası Dergisinin 373. sayısında Gonca ÜNDÜL tarafından yapılan "Derecelendirme Notları" konulu araştırma sonuçlarının yer aldığı Tablo 45'den de görüleceği üzere, 1994 yılının Ocak ayında uluslararası derecelendirme kuruluşları olan Moody's ve kısa bir süre sonra da Standart and Poors'un, Türkiye'yi kabul edilebilir risk düzeyinin altında değerlendirmeleri ile birlikte ülke notunun düşürülmesi, 1994 krizinin de başlangıcını oluşturmuştur. Piyasalarda başlayan dalgalanma ile birlikte sadece dışarıdan borçlanma imkanı sınırlanmamış, aynı zamanda bir anda yabancı sermayenin geldiği kadar kolayca dışarı çıkması ve TL'nin de değerinin süratle düşmesi gündeme gelmiştir.⁵⁵

---

⁵⁴ Cemalettin Yüksel ve M.Yavuz Gürsel, 31.12.1983 Tarihli Yayınlanmamış Mali Bünye Raporu, Hazine Müsteşarlığı.

⁵⁵ Üzeyir Aydın, Türkiye'de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.139.

Tablo 45 : Derecelendirme Kuruluşlarının Türkiye Notları

Yıl	Derecelendirme Kuruluşu	Derece	Derecenin Anlamı
1991	Standart and Poors	BBB	Borç ödeme Kapasitesi Uygun
Mayıs 1993	Standart and Poors	BB-	Ödeme Kapasitesi Olumsuz değişiyor
Ocak 1994	Moody's	BA1	Kabul Edilebilir Risk Düzeyinin Altında
Mart 1994	Standart and Poors	BB	Ödeme Kapasitesinde Risk Var
Haziran 1994	Moody's	BA3	Yatırım Yapılmamalı
Temmuz 1995	Standart and Poors	B+	Uzun Dönem Borçlarda Olumlu
Aralık 1996	Standart and Poors	B	Risk Yüksek
Mart 1997	Moody's	B1	Borçlanma Şartlarına Uyma İhtimali Yüksek

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye’de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi 2006, s.139.

Özellikle 32 sayılı Karardan sonra artmaya başlayan kısa vadeli sermaye hareketleri, yaşanan bu krizle birlikte tersine dönmüş ve 1994 yılı sonu itibari ile ülkeden 5.2 milyar dolar kadar sermaye çıkışı olmuştur.

Bu gelişmeler üzerine, Türkiye’nin kredi imkanlarının daralacağı ve devalüasyon yapılacağı beklentisi, döviz piyasasına talebi hızla artırmış ve TCMB, uzun bir süre dövize müdahaleden kaçınarak faizleri yükseltme yoluna gitmiş ve likidite sıkıntılarını aşmaya çalışmıştır. Ancak % 100’lerin üzerine fırlayan kamu borçlanma faizleri, dövize olan talebi ve dolayısıyla da kur artışlarını önleyemeyince hükümet devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır.⁵⁶ 1994 Ocak ayı sonunda TL, dolar karşısında % 13,6 oranında devalüe edilmek durumunda kalmıştır. Özellikle 1990’lı yılların başından itibaren artan bütçe açıkları ve yükselen fiyatların yol açtığı iç dengesizlikler

⁵⁶ Türk Bankacılık Sektörünün 10 Yıllık Gelişimi, Vakıfbank, 2003, s.3.

sonucu bozulan dış denge, 1994 yılındaki ekonomik gelişmeleri etkileyen önemli faktörler arasında yer almıştır.⁵⁷

“1994’ün başlarında yaşanan kriz, nitelik ve boyutları ile diğerlerinden oldukça farklıdır. Farklı olduğu kadar da Türk ekonomisinin kriz ve banka paniği deyimine en uygun düşen krizdir. Kriz çok hızlı bir biçimde ortaya çıkmış, gelişmiş ve bir süre sonra mali sektör üzerinde etkilerini hafifletmiş ve etkilerini reel sektöre aktarmıştır.” TBS’nin 1994 yılının başı itibari ile, hem bilgi işlem hem de haberleşme teknolojisi alanında gelişmiş bir alt yapıya sahip olması, bu krizin sistematik krize dönüşmesini gündeme getirmiş ve bu durum, krizi hızla yaygınlaştırarak, sona erdirilmesini de güçleştirmiştir.⁵⁸

Ersel ve Sak (1995), 1994 krizinin ortaya çıkış ve gelişimini şöyle açıklamaktadırlar:

“1993 yılı sonlarında hükümetin faiz oranlarını aşağıya çekmek amacıyla kamu menkul kıymet ihalelerini iptal etmeye yönelmesi ve Hazine’nin finansman gerekleri için Merkez Bankası kaynaklarına başvurmayı tercih etmesi, kamu menkul kıymetlerinin talebinin düşmesine ve 1994 yılı başında bu piyasanın fiilen ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu durumda Hazine’nin finansman gerekleri açısından Merkez Bankası kısa vadeli avansları dışında alternatifi kalmamıştır. Bu arada böyle bir durumda yapılabilecek ikinci hata yapılmış ve kamu menkul kıymetlerinden elde edilecek gelirlere stopaj kesintisi de getirilmiştir. Hükümetin iktisat literatüründe örnek olarak ele alınabilecek hatalarından kaynaklanan parasallaşma süreci ile piyasaya çıkan fazla likidite, oldukça sığ olarak tanımlanabilecek İMKB tarafından da emilemeyince ortada tek alternatif olarak kalan döviz piyasalarına yönelmiştir. Likidite fazlasının döviz piyasasına yönelmesi döviz kurlarında hızlı bir artışa yol açmıştır. Hükümetin faiz oranlarının yükselmesini gerekçe göstererek Merkez Bankası’nın açık piyasa işlemlerini yapmasını engellemesi piyasadaki likidite fazlasının

---

⁵⁷ Yıldırım, a.g.e., s.5.

⁵⁸ Karacan, a.g.e., s.178.

emilmesini engellemiştir. Bunun sonucunda da başka ülke deneyimlerinde gözlenenin, iktisat kuramının tersine, kuru savunma için sadece döviz satma aracına mahkum olan Merkez Bankası kısa zamanda başarısızlığını ilan etmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede Nisan 1994'e gelindiğinde ABD Doları, TL karşısında % 53 değer kazanmıştır. Bu aşamada hükümet politikalara tüm saygınlığını yitirmiş ve bankalardaki döviz hesaplarını TL'ye çevrileceği söylentisi ile döviz tevdiat hesaplarına yönelik olarak bankaya başlayan hücum (bank run) kısa sürede TL hesaplarını da içeren genel bir bankaya hücumu dönüşmüştür...Kriz ile gelen şok bankacılık sisteminin toplam varlıkların ciddi biçimde azaltılmış ve ayrıca aktif ve pasif yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır... ”⁵⁹

Böylece yaşanan bu kaos ortamında, bir yandan özellikle başta gecelik borçlanma faizleri olmak üzere, piyasa faizleri astronomik seviyelere yükselmiş ve krizin daha da büyüyeceği endişeleri ile kurlarda ciddi artışlar meydana gelmiştir. Öte yandan bu süreçte, sürü psikolojisinin de etkisi ile mevduat sahipleri mevduatlarını çekmek amacı ile bankalara hücum etmişler, reel sektöre de sirayet eden olumsuzluklar nedeniyle kredilerin geri dönüşlerinde ciddi problemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Zaten yıllardır özkaynak yetersizliği ve aktif kalitesindeki olumsuzluklar nedeniyle ciddi mali bünye sıkıntıları çeken bankacılık sektörü, bu gelişmeler üzerine daha çok fiktif işlemlerden kaynaklanan önemli montanlarda kambiyo zararları yazmak durumunda kalmış ve mevduat çekilişleri sonucunda bazı bankalar taahhütlerini karşılayamaz duruma düşmüştür.

Ekonomide yaşanan bu kaos ortamı ve kaos ortamına bağlı olarak kurlarda kaydedilen ciddi hareketlenmenin yaşandığı sırada TBS'nin gerçek açık pozisyonları ise bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

2.4.2. Fiktif Açık Pozisyon Uygulamaları ve Yasal Kur Riski Oranları

1989 yılından itibaren belirgin bir biçimde uygulamaya konulan yüksek faiz düşük kur politikasının, kur artışlarına paralel olarak gelişen olaylar zinciri sonunda

---

⁵⁹ Karacan, a.g.e., s.179.

krizle birlikte son bulmasının en temel ve en önemli nedeni, bankacılık sektörünün bu politikalara dayalı olarak sahip olduğu ve yasal dayanağı olmayan yüksek oranlardaki açık pozisyonlardır. Çünkü bu başlık altında da değinileceği üzere, o dönemlerde uygulanan yasal kur riski olan % 90 ve % 110 ile % 80 ve % 110 oranları, daha önce de ifade edildiği gibi, fiktif işlemlere başvurularak sektörün bazı temsilcileri tarafından uygulanmamıştır. Zaten esas sorun da buradadır. Gerçekten de o dönem, bankacılık sektörü açık pozisyon uygulamalarını yasal oranlar içerisinde gerçekleştirmiş olsaydı, kur artışları sonucunda o kadar yüksek kambiyo zararlarına muhatap kalmayacak, belki de kriz sonrasında olduğu gibi bazı bankalar kapatılmayacak ve bankacılık sektörü bu kadar büyük zararlara uğrayarak tahrip olmayacaktı. Bu konu aşağıda ayrıntılı bir biçimde ele alınmaya çalışılacaktır.

Bankaların dövizli borç ve taahhütlerine karşı bulundurmaları zorunda oldukları dövizli varlık ve alacakların oranı mevzuatla belirlenmektedir. Bu kapsamda, 32 sayılı Karara ilişkin olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM)'nce çıkartılan 91-32/5 sayılı Tebliğ ile, bankaların döviz mevcutlarının TCMB'ye devrine ilişkin oran ve esaslar ile bankaların taahhütleri dikkate alınarak nezdlerinde bulundurabilecekleri döviz mevcutlarının tespitine ilişkin esasların adı geçen bankaca belirleneceği ifade edilmiştir.

TCMB tarafından bu yetkiye istinaden 3 Temmuz 1991 yılında çıkarılan 1-M sayılı Genelge ile bankalar için kur riski yükümlülüğü getirilmiş ve Kur Riski Oranı tanımlaması yapılmıştır. Tanımlamaya göre, Kur Riski Oranının, bankaların döviz mevcutları ile döviz alacakları toplamının döviz borçları toplamına bölünmesi suretiyle bulunacağı ifade edilmiştir. Döviz mevcut ve alacakları ile döviz borçlarının neler olacağı ise aynı Genelge'de ayrıntılı bir biçimde belirtilmiştir. Bu düzenleme ile döviz mevcut ve alacakları ile döviz taahhütleri arasında belirli bir dengenin olması sağlanarak bankaların gerçekleştirebilecek kur artışlarında ciddi montanlarda kambiyo zararına maruz kalarak mali bünyelerinin bozulmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Başlangıçta döviz cinsleri itibari ile asgari % 80, azami ise % 120 olan kur riski oranı, ABD Doları karşılıkları için toplam % 85, % 115 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar 1 Nisan 1992 tarihinden itibaren döviz cinsleri itibari ile % 75, % 115 ve

toplam ABD Dolar karşılıkları için % 80, % 110 şeklinde değiştirilmiştir. Böylece Nisan 1992 tarihinden itibaren bankaların açık pozisyon yapabilme olanakları daha da artırılmıştır. Bu düzenlemelere göre, bankalar sahip oldukları her 100 birimlik döviz taahhüdünün, maksimum 20 birimini TL'ye çevirip kullanabileceklerdir. 20 birimin üzerinde bir tutarın TL'ye dönüştürülmesi durumunda ise, yasal asgari kur riski oranının altına düşüleceği için cezai şart gündeme gelecektir. Yine bu düzenlemelere bağlı olarak bankalar, her hafta Cuma günleri döviz mevcudu ve alacakları ile dövizli borç tutarlarını ayrıntılı olarak bir cetvel şeklinde düzenleyecekler ve hesaplanan Kur Riski Oranları ile birlikte TCMB'ye bildireceklerdir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, özellikle 32 sayılı Karar sonrasında artan açık pozisyonlara ilişkin bilgiler Tablo 46'da yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, gerek sistem dışına çıkan üç bankada gerekse tüm banka grupları itibari ile bankaların açık pozisyon rakamları yıllar itibari ile ciddi bir hızda artış göstermektedir. Ancak, sistem dışına çıkan üç bankanın açık pozisyon rakamlarına bakıldığında, özellikle Marmarabank ve İmpeksbank'taki açık pozisyonların artış hızında diğerleri ile kıyaslanamayacak derecede bir artış farkı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda; özellikle kriz öncesi yıl olan 1993 yılında, Marmarabank'ın sahip olduğu açık pozisyon tutarı bir önceki yıla göre % 1094.7 oranında artış göstererek 291.059 milyon TL'den 3.477.349 milyon TL'ye yükselmiştir. Keza İmpeksbank'ın 1993 yılı itibari ile açık pozisyon tutarı da bir önceki yıla göre % 622.2 oranında artarak 457.441 milyon TL'den 3.303.673 milyon TL'ye yükselmiştir.

Söz konusu tabloya bakıldığında; banka grupları itibari ile en yüksek artış hızının özel sermayeli bankalarda olduğu, bankacılık sektörünün geneline bakıldığında ise, 1993 yılında sahip olunan toplam açık pozisyon tutarının, bir önceki yıla göre % 145.8 gibi ciddi bir oranda artarak 29.045.870 milyon TL'den 71.245.363 milyon TL'ye yükseldiği görülmektedir.

Tablo 46 : Yıllar İtibariyle Fazla (Açık) Pozisyon Tutarı (Milyon TL)

Banka Adı	1989	1990	1991	1992	1993
Töbank	5,219	-71,608	129,898		
Marmarabank		-36263	-154,978	-291,059	-3,477,349
TYT Bank		-35,436	-3,337	-130,538	-282,546
İmpeksbank		-25,407	-129,497	-457,441	-3,303,673
Kamu Bankaları	274,401	-2,097,425	-2,774,942	-5,448,519	-9,365,731
Özel Sermayeli Bankalar	788,148	-2,634,317	-5,410,980	-18,436,063	-50,045,950
Yabancı Bankalar	169,260	-353,600	-531,174	-1,674,102	-4,819,133
Kalkınma Bankaları	79,891	-310,969	-563,090	-3,487,186	-7,014,549
SİSTEM TOPLAMI	1,311,700	-5,396,311	-9,280,186	-29,045,870	-71,245,363

Kaynak: Selda Yavuz, Türkiye’de Banka İflaslarının Ekonomik Konjonktür ile İlişkilendirilerek İrdelenmesi ve Erken Uyarı Sistemleri BDDK, Yayınlanmamış Yetki Etüdü, s.46.

Tablo 47’de ise, 1989-1994 yılları arasında TBS’nin sahip olduğu açık pozisyon rakamları dövizli aktif ve pasif hesaplar bazında verilmektedir. Tablodan da görüleceği gibi, dövizli aktiflerin miktarı yıllar itibari ile artmakla birlikte, hem dövizli pasifleri artış hızının daha yüksek olması, hem de dövizli pasiflerin döviz borçları içerisindeki payında görülen ciddi yükselişler sonucunda TBS’nin o yıllarda sahip olduğu açık pozisyon rakamları önemli ölçüde artış göstermiş ve bankacılık sektörü 1994 yılına 5 milyar dolar açık pozisyonla girmiştir.

Üstelik bir sonraki başlıkta da açıklanacağı gibi, açık pozisyonların fiktif işlemlerle gizlendiği göz önüne alındığında, TBS’nin sahip olduğu gerçek açık pozisyon rakamlarının çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 47 : Bilanço İçi Net Döviz Pozisyonu (Milyon Dolar) (1989-1994)

Yıllar	Dövizli Aktifler (Milyon \$)	Dövizli Borçlar/ Toplam Pasif	Dövizli Aktifler/ Dövizli Pasifler	Bilanço İçi Net Döviz Pozisyonu (Milyon \$)
1989	11.563	% 23,5	% 105,3	+586
1990	13.321	% 26,0	% 88,1	-1.795
1991	16.673	% 31,8	% 90,0	-1.848
1992	20.773	% 37,0	% 86,8	-3.156
1993	27.681	% 45,1	% 84,6	-5.045
1994	23.733	% 46,8	% 96,5	-865

Kaynak: Ayhan Altıntaş, Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, s.201.

2.4.2.1. Açık Pozisyonların Gizlenmesi

Bankacılık sektöründe alınan ölçsüz açık pozisyon riskine karşın, bankaların azami olarak sahip olacakları açık pozisyon miktarını gösteren mevzuat hükümleri, başta 1994 krizinde sistem dışına çıkan üç banka olmak üzere bazı bankalarca suistimal edilmiş ve bazı hesap oyunları ile gerçekte önemli boyutlardaki açık pozisyon miktarları gizlenmeye çalışılmıştır. Şöyle ki: O dönem bazı bankalar yasal asgari kur riski oranını tutturabilmek amacı ile kur riski oranlarının hesaplanacağı cuma günleri yurt dışı ve yurt içi bankalarla karşılıklı olarak depo ve/veya swap işlemleri gerçekleştirmişler ve gerçekte hafta içinde yasal oranın oldukça altında olan kur riski oranları, cuma günleri yasal sınırlar içerisine çekilmiş ve yapılan bu işlemler pazartesi günü ters kayıtlarla kapatılarak yine asgari oranların altına inilmiştir. Cuma günleri hariç olmak üzere hafta içinde kur riski oranının hesaplanması gerekmediği için bu uygulamalar otoritenin denetiminden de bir süreliğine kaçırılmış, ancak bu sefer de daha kötüsü olmuş ve krize yakalanılmıştır. Böylece hafta içerisinde yasal asgari kur riski oranı olan % 80'in

oldukça altında, % 30'lar düzeyinde gerçekleşen kur riski oranları, yapılan bu fiktif işlemler sonucunda, cuma günleri itibari ile % 80 seviyesine yükseltilmekte ve kur riski cetvelleri de buna göre düzenlenerek TCMB'ye gönderilmektedir.

Basit bir örnek yardımı ile konunun daha iyi anlaşılabilmesi sağlanabilir:

Bir bankanın hafta içinde kur riski görünümü şöyle olsun (Tüm rakamlar Bin ABD doları bazında verilecektir).

Döviz mevcut ve alacakları	30.000
-----	= ----- = % 30
Döviz borçları	100.000

Yani banka her 100 milyon dolar tutarındaki döviz mevcudu ve alacağının 70 milyon dolarını TL'ye dönüştürerek aktifte kullanmış ve yapılan bu açık pozisyon uygulaması sonucunda, hafta içinde kur riski oranı % 30'a gerilemiştir.

Kur riski cetvellerinin hazırlanacağı cuma günü, bu oran cezai şartı gündeme getireceği için aşağıdaki gibi fiktif bir işlem gerçekleştirilmektedir.

-----15-08-1993 -----

025 Yurt dışı bankalar 250.000

319 Yurt içi bankalar mevduatı 250.000

..... Bankasından alınan depo

-----/-----

Aynı gün,

-----15-08-1993 -----

023 Yurt içi bankalar YP 250.000 .

025 Yurt dışı bankalar 250.000 .

..... Bankasına verilen depo

-----/-----

Söz konusu muhasebe kayıtlarından da görüleceği üzere, karşılıklı olarak yapılan bu işlemler sonucunda bankanın aktif ve pasifi 023 Yurt içi bankalar hesabı YP ile 319 Yurt içi bankalar hesabı YP yer alan 250.000 bin dolar ölçüsünde artmaktadır. Böylece bankanın cuma günü itibari ile düzenleyeceği kur riski cetvelinde, dövizli mevcut ve alacaklar ile dövizli borçların tutarları aşağıdaki gibi gerçekleşecek ve yasal asgari oran olan % 80 tutturulmuş olacaktır.

$$\begin{array}{rcl} \text{Döviz mevcut ve alacakları} & 280.000 & \\ \text{-----} = & \text{-----} = \% 80 & \\ \text{Döviz borçları} & 350.000 & \end{array}$$

Üç gün sonra yani pazartesi günü düzenlenen kayıtlar ise sonuç olarak şu şekilde olacaktır;

$$\begin{array}{r} \text{-----18-08-1993-----} \\ 319 \text{ Yurt içi bankalar mevduatı YP. } 250.000 \\ \\ 023 \text{ Yurt içi bankalar YP. } 250.000 \\ \text{.....Bankasından alınan deponun kapatılması} \\ \text{-----}/\text{-----} \end{array}$$

Yukarıdaki işlemler özet halinde verilmiş olup sonuçta cuma günü tesis edilen hesaplar pazartesi günü ters kayıtlarla kapatılmakta ve kur riskinin yasal asgari sınırını tutturmayı amaçlayan bu işlemler sonlandırılmaktadır. Öte yandan bu işlemler nedeniyle alınan faiz ve komisyonlar birbirine eşit olarak belirlenmekte ve kur riski oranını tutturmaya çalışan banka, yapılan bu işlemler sonucunda herhangi bir artı veya eksi faiz ve komisyon ödememektedir.

Aşağıda yer alan formülden hareketle yapılan bu işlemler sonucunda, bazen 1'in yerine neredeyse banka bilanço toplamına yakın bir tutar konmak durumunda kalınmıştır.

$$\frac{N}{K} \neq \frac{N + 1}{K + 1}$$

TBS’de yaygın bir uygulama haline gelmeye başlayan söz konusu işlemler, Bankalar Yeminli Murakıplarınca da tespit edilmiş ve kriz öncesinde ilgili otoritelere raporlanmıştır. Bu konuda 02.11.1993 tarihinde Murakıplarca düzenlenen bir Rapor özetle şöyledir.⁶⁰ (Banka ismi “x” diye anılacak tarihler ve miktarlar aynen verilecektir):

X bankası yasal asgari risk oranının tesis edilmesi amacıyla, yurt dışı muhabir hesaplarının aracı olarak kullanılması sureti ile YP yurt içi bankalar hesabı ile karşılıklı olarak YP banka mevduat hesabı açmış ve bu uygulamalar ile, kur riski oranını veren kesrin pay ve paydasına aynı tutarda yüksek montanlı bir artış sağlanarak, kur riski oranı matematiksel olarak yasal asgari seviyenin biraz üstüne çıkarılmıştır.

Yurt dışı bankalar hesabı genel olarak The Bank of New York, yurt içi bankalar olarak ise çeşitli bankalarla işlem yapılmıştır.

Çok yüksek montanlarda gerçekleştirilerek Cuma günleri itibari ile aktif ve pasif hesaplara kaydedilen bu işlemler, 20.08.1993 tarihinde X bankasının 30.06.1993 tarihli duru bilanço aktif toplamının 2.5 katına kadar yükselmiştir. Bu oranın parasal tutarı ise 840 milyon dolardır. Başka bir deyişle, kur riski oranını tutturabilmek amacıyla anılan tarihte yapılan fiktif işlemlerle X bankasının aktif ve pasif hesapları bir günde ilgili bankanın duru bilanço toplamının 2.5 katı kadar artırılmıştır. Bunun gerçek dışı olduğu ise açıktır. Nitekim, Bankalar Yeminli Murakıpları da; “Söz konusu borcun 20.08.1993 tarihinde dört adet küçük ve orta ölçekli bankadan sağlanıp, aynı gün aynı özelliklerdeki beş adet bankaya aynı tutar, faiz oranı ve vadede plase edildiğini ileri sürmek olanak dışıdır.” diyerek olayı özetlemişlerdir. Böylece bazı bankaların yapılan bu işlemler sonucunda gizlemeye çalıştıkları açık pozisyon tutarları öylesine yüksek tutarlardadır ki, 1994 yılının başından itibaren artan kurlar karşısında çok ciddi kambiyo zararları yazmaları ve 1994 krizi ile birlikte bu bankaların sistem dışına çıkması neredeyse kaçınılmaz olmuştur.

O dönemlerde Hazine Müsteşarlığı’nda önemli görevlerde bulunan Ayhan Altıntaş ise bu gelişmeleri şöyle yorumlamıştır: “1989 yılında Türk Lirasının konvertibl ilan edilmesi portföy yatırımların kambiyo mevzuatında ayrıca tanımlanarak yabancı

---

⁶⁰ Orhan Ş. Karapazar, Yayınlanmamış Mevzuat Raporu, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.

sermaye mevzuatındaki prosedürün dışına çıkılması, Türk Lirası faizlerin tamamen serbestleştirilmesi, düşük döviz kuru artışları ile Türk Lirasının değerlendirilmesine izin verilerek Hazine kağıtlarına yüksek reel getiri sağlanması gibi unsurlardan beslenen yurt dışından kısa vadeli sermaye (sıcak para) çekme politikaları sektörü de peşinden sürüklemiştir. Sektör döviz olarak topladığı fonları satıp, çoğunlukla artan kamu kesimi borçlanma gereğine paralel olarak ihracı bollaşan 2000'li yıllara kadar risksiz addedilen Türk Lirası Hazine kağıtları satın alarak, kısmen de şirketlere Türk Lirası kredi kullandırılarak açık pozisyona girmiştir. Döviz kurları sürekli olarak yukarı doğru gittiğinden, sistem açık pozisyon nedeniyle kambiyo zararına maruz kalmış; ancak Türk Lirası kullanımlardan sağlanan faiz geliri kambiyo zararlarını fazlası ile telafi ettiğinden, zaman zaman kriz ve devalüasyonlarla kesintiye uğrayan, yasal sınırlamaların ise genellikle fiktif işlemlerle zorlandığı bir saadet zinciri kurulmuştur. Ancak bu zincir krizlerde derin yara alıp, sermaye yetersizliği sebebi ile yüksek faiz talep eden mevduat mudilerine adeta esir düşen bankalarda, yaraları iyileştirmeye çoğu kez yetmemiştir.⁶¹ Dolayısıyla kur riskini tutturabilmek amacı ile fiktif olarak gerçekleştirilen bu işlemler sonucunda, bankacılık sektörü yaşanan kur artışlarından dolayı normalin ve tahminlerin ötesinde etkilenmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak, zaten ciddi mali bünye sorunları ile boğuşan sektörün sorunları daha da ağırlaşmıştır. Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından 1994 öncesinde yapılan denetimlerde de tespit edilen bu hususlara ilişkin olarak birçok rapor da düzenlenmiştir.

1994 yılından önceki dönemde, yukarıda belirtilen sakıncanın kaldırılması amacı ile kur riski hesaplamalarına konu olan döviz varlık ve alacakları ile döviz borçlarının, sadece Cuma günleri değil, haftanın tüm günlerinin ortalaması alınarak hesaplanması gerektiği, o dönem ilgili otorite olan Hazine Müsteşarlığı'na bildirilmiştir.⁶² Vurgulanmaya da çalışıldığı üzere, kur riski mevzuatı önerilen şekilde değiştirilebilmiş olsaydı, bazı bankalarca aşırı düzeylerde taşınan açık pozisyon uygulamaları da gerçekleştirilemeyecek ve sistemin tahminlerin çok ötesinde zarar görmesi de engellenmiş olacaktı. Kur riski oranının bu zafiyeti yaşanan krizden sonra yani 1995 yılında Yabancı Para Net Genel Pozisyon (YPNGP) / Özkaynak Standart

⁶¹ Altıntaş, a.g.e., s.202.

⁶²Ramazan Başak, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na Sunulan Yayınlanmamış Rapor, 1993, 1994.

oranının yürürlüğe sokulması ile bir ölçüde giderilmiştir. Ancak, bankacılık sektörü bu sınırlamaları aşmak için bu defa da vadeli işlemlere yönelmiştir.⁶³

Bankacılık sistemi vadeli döviz alım-satım işlemlerini yani “forward”ları keşfedince, döviz pozisyon açıklarını gizlemek üzere başka bir yol bulması uzun sürmemiştir. Türev araçlarından biri olan ve döviz riskini azaltmak için uluslar arası finans çevrelerinde yoğun bir şekilde kullanılan vadeli döviz alım-satım işlemleri gerçek işlemlere dayandığında şüphesiz ki döviz riskini azaltan bir niteliğe sahiptir. Ancak bir sonraki bölümde de değinileceği üzere, bu işlemlerin gerçekliliğinin denetlenmesindeki güçlüğü de etkisi ile vadeli döviz alım-satım işlemleri o dönemlerde bankacılık sektöründe, fiktif hale dönüşmeye ve taşınan yüksek kur risklerini gizlemek için bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁴

2.4.3. Kamunun Aydınlatılması Görevinin Yerine Getirilememesi ve Banka Bilançolarında Şeffaflığın Sağlanamaması

Banka bilançolarında yeterli şeffaflığın sağlanamamasına bağlı olarak, bankalar ve mevduat sahipleri arasındaki sürdürülen asimetrik enformasyon, kriz zamanlarında bankaların mali yapısı hakkında çeşitli spekülasyonlara neden olur ve ortaya çıkan panik havası sonucu bankalar likidite krizi ile karşı karşıya kalırlar.⁶⁵ Keza bir diğer çalışmada da, finansal krizlere neden olan gelişmeler arasında şeffaflığın azalmasının önemli bir yer tuttuğu belirlenmiştir.⁶⁶

1994 krizinde bankacılık sektörünün, tahminlerin çok ötesinde zarar görmesi, özellikle de üç bankanın sistem dışına çıkmasının bir diğer nedeni ise, banka bilançolarında şeffaflığın sağlanamaması ve kamunun aydınlatılması yükümlülüğünün yerine getirilmemiş veya getirilememiş olmasıdır. Çünkü o dönem yürürlükte olan 3182 sayılı Bankalar Kanunu’nun “Bilanço ile kâr ve zarar cetvelinin ilgili mercilere gönderilmesi ve ilanı” başlıklı 54’üncü maddesinin 4’üncü fıkrasında; “*İlan olunan bir bilanço veya kar ve zarar cetvelinin gerçeğe aykırı olduğu tespit olunduğu takdirde*

⁶³ Altıntaş, a.g.e., s.209.

⁶⁴ Gazi Erçel, Bıçak Sirtında, Dünya Yayıncılık, Mayıs, 2003, s.29.

⁶⁵ Gerard Caprio,Jr, William C. Hunter, George G. Kaufman, Danny M. Leipziger, Preventing Bank Crises: Lessons From Recent Global Bank Failures, The World Bank Publications, Washington 2001, s.15.

⁶⁶ Garry J. Schinasi, Preserving Financial Stability, Economic Issues, Washington 2005, No,36, s.3-6.

ilgili banka, müsteşarlığın talimatı üzerine 15 gün içinde düzeltilmiş bilanço veya kâr ve zarar cetvelini düzeltme beyanı ile birlikte aynı gazetelerle ilân etmek zorundadır.” hükmü yer almaktadır.

Yıllardır Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yapılan denetimlerde, başta sistem dışına çıkan üç banka olmak üzere bir çok bankada bilanço ile kâr ve zarar cetvellerinin gerçeğe aykırı olduğu şeklinde birçok tespit yapılmıştır. Ancak hiçbir bankanın gerçek bilançosu, yukarıda verilen Kanun hükmü doğrultusunda, nedenleri de belirtilmek üzere yayımlanmamıştır. Bu tasarrufun kolay olmadığı ve tamamen güvene dayanan bankacılık sektöründe çok dikkatli uygulanması gerektiği açıktır. Ancak Bankalar Kanunu’nda yer alan bu yetkinin ilgili otorite tarafından kullanılmaması da, banka sahip ve yöneticilerinin, bir yandan özkaynak takviyesi olmak üzere bankalarının mali bünyelerini güçlendirmek için daha duyarlı olmalarını engellemiş, diğer yandan da gerçek durumu bilmesi gerektiği halde bilmeyen tasarruf sahiplerinden ciddi montanlarda mevduat toplayabilmişlerdir. Bu durum da bankacılık sektöründe tıpkı % 100 devlet güvencesinin vermiş olduğu ahlaki çöküntüye (Moral Hazard) benzer bir tahribat yaratmıştır.

Öte yandan 1995-2001 döneminin ele alındığı üçüncü bölümde de değinileceği üzere, sözkonusu hükmün takip eden yıllarda da uygulanmaması sonucu ahlaki çöküntünün artmasına ve 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerde bankacılık sektörünün daha çok tahrip olmasına da neden olunmuştur.

Kamunun aydınlatılması yükümlülüğünün yerine getirilmemesi veya getirilememesine bağlı olarak TBS’de yaşanan olumsuzlukların arttığına görülmesi üzerine 1995 yılında “Bankaların denetimi ve kamunun aydınlatılması” başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır.⁶⁷ Söz konusu yazıda; Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yapılan denetimler sonucunda elde edilen denetim sonuçlarının belirli bir çerçevede kamunun aydınlatılması amacıyla kullanılmamasının sistemin en önemli eksiğini oluşturduğu vurgulanarak, Kamu denetiminden geçmiş ve mevcut durumları rapora bağlanmış bankaların gerçek durumlarını bilmenin tasarruf sahiplerinin en doğal hakkı olduğu ifade edilmiştir. Yazı da ayrıca;

⁶⁷ Ramazan Başak, Bankaların Denetimi ve Kamunun Aydınlatılması, Dünya Gazetesi, 20.04.1995.

“Kamunun aydınlatılması konusunda yaşanan bu önemli eksikliğin giderilebilmesi için, öncelikle dünya uygulamalarında da görüldüğü gibi bankalarda derecelendirme (rating) sistemine geçilmesinde büyük yarar görüldüğü, böylece tasarruf sahiplerinin birikimlerinin daha bilinçli olarak değerlendirebilmelerine zemin hazırlanmış olacağı,

Yapılacak düzenleme ile birlikte mevduata getirilen güvencenin de kaldırılmasının gerekli olduğu, böylece devletin güvence yükümlülüğünden de kurtulunacağı ve devletin trilyonlarca lira tutarındaki mevduatı ve kredileri ödeme yükümlüğünün de ortadan kaldırılmış olacağı,

Yapılması önerilen böylesi bir düzenlemenin iki önemli etkisinin olacağı, bunlardan birincisinin, devletin tasarruf sahiplerinin ihtiyacı olan aydınlatma görevini yerine getirmiş olacağı, onların doğru bilgiler ışığında tasarruflarını bilinçli olarak değerlendirebilmelerine olanak sağlanmış olunacağını, ikincisi ise; derecelendirme sisteminin gündeme gelmesi ile bankalar, mevduat ve kredilere dayanan kaynakları en uygun koşullarda toplayabilmek için çok daha rasyonel çalışmaya gayret göstereceklerini ve bu uygulama ile başta sermaye artışı ve aktif kalitesinin yükseltilmesi olmak üzere banka mali bünyelerinin daha da güçlenmesinin sağlanacağı” belirtilmiştir.

1995 yılında, gerek derecelendirme (rating) sisteminin oluşturulmasının gerekse şeffaf bilançolar yolu ile kamunun aydınlatılmasına duyulan ihtiyaç, bugün de geçerliliğini aynen korumakta ve bu olguların ne kadar önemli olduğu bugün çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Öte yandan, bu tasarrufun kamu erki tarafından kullanılmamış olması şöyle bir sakıncayı da gündeme getirmiştir: 1994 krizi ile birlikte sistem dışına çıkan Marmarabank, İmpexbank ve TYT Bank’ta, yaklaşık 21 milyon USD (United State Dollars)’si Türkiye Kalkınma Bankası’nın olmak üzere kamu bankalarının tam 40 milyon USD alacağı batmıştır.⁶⁸

---

⁶⁸ Hasan Kılavuz, Hortum Düzeni, Güncel Yayıncılık, 2007, s.35.

Bankacılık sektörünün denetiminden sorumlu en yetkili ve etkin kurum olan Hazine Müsteşarlığı'nın, mali bünyelerinde görülen bozulmaya paralel olarak taahhütlerini karşılayamaz duruma düşmüş bankalar hakkında en yakın bilgiye sahip olduğu düşünüldüğünde, % 100 hissesi kendisine ait olan kamu bankalarının nasıl olup da batmak üzere olan bu bankalarda 40 milyon USD tutarındaki bir kamu alacağı batabiliyor, bunu anlamak mümkün değildir.

Bu ciddi çelişki, 1994 krizinden sonra soruşturularak yargıya intikal ettirilmiş ve yargı da bu üç bankaya bu tutarları depo yapan sorumluları cezalandırmıştır. Ancak her zaman olduğu gibi sorumlular tam olarak ortaya çıkartılamamış ve bu işlemlerdeki sorumluluk sadece bir tarafa yıkılmış ve mesele kapatılmıştır. Bu anlayış ve davranış biçimi, ileride de değinileceği üzere, özellikle 2000 ve 2001 krizlerinde de değişmemiş ve tüm sorumluluk sadece yönetici ve ortaklara yıkılarak, gerçek sorumluların tam olarak ortaya çıkması mümkün olamamıştır. Durum böyle olunca da şüphesiz yanlışlar ve bu yanlışların neden olduğu ciddi tahribatlar son bulmamakta ve ülke gündeminde sıkça yer bulmaktadır.

2.5. 1994 KRİZİ SONRASINDA YAŞANANLAR VE ALINAN ÖNLEMLER

Alt yapısı hazırlanmadan yürürlüğe sokulan 32 sayılı Karar ile Makro ekonomik istikrarsızlıklara bağlı olarak artan kurlar sonucunda fitili ateşlenen ve yıllardır çözülemeyen ciddi mali bünye sorunları yanında, fiktif açık pozisyonlarla gizlenen yüksek açık pozisyonlar nedeniyle adeta yangın yerine dönen bir ortam sonucunda yaşanan 1994 krizinde, TBS oldukça ciddi bir biçimde etkilenerek zarar etmiş ve bu süreç sonunda Marmarabank, Turizm Yatırım Dış Ticaret Bankası AŞ. (TYT Bank) ve Türkiye İthalat ve İhracat Bankası AŞ. (İmpeks Bank) kapatılarak sistem dışına çıkarılmıştır.

Yaşanan krizle birlikte sistem dışına çıkartılan bu üç bankanın, bazı büyüklükler itibari ile durumu Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48 : Bankacılık Yapma Yetkisi Kaldırılan Bankaların Büyüklükleri (1993 Yıl Sonu İtibari İle) (Milyar TL.)

	Şube	Personel			Gayri	Toplam	Tasarruf	
Banka	Sayısı	Sayısı	Özkaynak	Nakdi	Nakdi	Mevduat	Mevduatı	Net kar
Marmara	11	504	450,0	3676,4	3272,2	12870,1	56,1	70,3
Impeks	8	343	48,6	3092,7	4994,4	15076,0	8,6	105,7
TYT	11	376	468,8	2179,8	4769,2	3384,5	868,0	57,8
Toplam	30	1223	1357,4	8948,9	13035,9	31330,6	932,7	233,3

Kaynak: M. Kemal Çağlar, Batık Bankalar ve Türk Bankacılık Sistemi, (Mali Bünye Bozuklukları ve Düzenleyici Çalışmalar), 2001, s.7.

Adı geçen bankalara ait bazı büyüklüklerin, bankacılık sistemindeki aldıkları paylar ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo 48 ve Tablo 49 birlikte incelendiğinde, üç bankanın, TBS'nin ilgili büyüklükleri içerisinde önemli bir ağırlığının olmadığı görülmektedir. Ancak olumsuz etkileri, bu ağırlıklarla kıyaslanmayacak ölçüde fazla olmuştur.

Tablo 49 : Bankacılık Yapma Yetkisi Kaldırılan Bankaların Bankacılık Sisteminden Aldıkları Paylar (1993 Yıl Sonu İtibari İle) (Milyar TL)

	Şube	Personel			Gayri	Toplam	Tasarruf	
Banka	Sayısı	Sayısı	Özkaynak	Nakdi	Nakdi	Mevduat	Mevduatı	Net kar
Marmara	0,18	0,33	0,65	0,85	0,62	2,36	0,045	0,250
Impeks	0,12	0,23	0,63	0,71	0,96	2,77	0,007	0,375
TYT	0,18	0,25	0,67	0,54	0,92	0,62	0,700	0,205
Toplam	0,48	0,81	1,95	2,10	2,50	5,75	0,752	0,830

Kaynak: M. Kemal Çağlar Batık Bankalar ve Türk Bankacılık Sistemi (Mali Bünye Bozuklukları ve Düzenleyici Çalışmalar), 2001, s.7.

Yaşanan bu krize bağlı olarak makro ekonomik dengeler bozulmuş ve ekonomik göstergelerde önemli bir bozulma ortaya çıkmıştır. Buna göre, GSMH 1993 yılında % 8.0 artmış iken, bu oran 1994 yılı itibari ile % 5.5 oranında azalma göstermiştir. Keza 1993 yılında ortalama % 58.4 olan TEFE oranı, ciddi bir oranda artarak 1994 yılında ortalama % 120.7 olarak gerçekleşmiştir. Aynı gelişme Tüketici

Fiyat Endeksinde de (TÜFE) yaşanmış ve 1993 yılında % 66 olan artış oranı 1994 yılında % 106'ya yükselmiştir.

Şiddetini artıran bu kaos ortamını sona erdirmek amacı ile bankacılık sektörüne azalan güvenin tekrar sağlanması ve oluşan panik havasının dağıtılabilmesi amacı ile 5 Nisan 1994 tarihinde sektördeki tüm tasarruf mevduatları % 100 devlet güvencesi altına alınmıştır. Ancak mevduatlara getirilen bu güvencenin, makul bir süre sonra kaldırılmaması, uygulamada kalmaya devam etmesi, daha sonraki yıllarda sadece bankacılık sektörüne değil tüm ekonomiye de zarar vermiştir. Bu durum bir yandan sektörde haksız rekabete yol açarken, diğer yandan da bankaların riskli alanlara yönelmesini teşvik etmiş, sistemin etkinliğini olumsuz yönde etkilemiş ve sektörde piyasa disiplininin sağlanmasında önemli bir engel teşkil etmiştir.⁶⁹ Bir başka deyişle, mevduat sigorta sisteminde sınırın kaldırılarak sistemin arkasına devletin güvenini koymuş olmasına karşın uygulanan bu yöntem, evin çöplerinin halının altına süpürülmesi gibi bir etki ile sonuçlanmıştır.⁷⁰ Sonuçta, bu sistemin yıllarca devam ettirilmesi, bankacılık sisteminde ahlaki rizikoyu (moral hazard) artırmış ve yatırımcıların risk ve getiri çerçevesinde yatırım yapmaları engellenmiştir.⁷¹

Bir başka anlatımla, 1994 krizi ile birlikte sektörün ciddi düzeyde bozulan bu yapısı ve krizin etkilerini azaltmak amacı ile getirilen; ancak uzun yıllar kaldırılmayan % 100 mevduat güvencesi, bankacılık sektörünün sorunlarını daha da ağırlaştırmış ve bu tarihten sonra oluşan krizlerin de en temel nedenleri arasında yer almıştır.

2.6. 1989-1994 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ'NÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Üç bankanın sistem dışına çıkartılması ve bankacılık sektörünün çok ciddi tahribatlara uğradığı 1989-1994 yıllarını kapsayan dönem, hem Türk ekonomisi hem de TBS açısından oldukça önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, 1980 sonrasında yürürlüğe konulan 24 Ocak Kararları ile başlayan ve bir dizi önlemlerle

⁶⁹ Gazi Erçel, IMF İle Yapılan Stand By Anlaşması Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün 1999 ve 2000 Yılına Dönük Değerlendirmesi, Basın Açıklaması, Ankara, 12 Haziran 2000, s.75.

⁷⁰ Karacan, a.g.e., s.180.

⁷¹ Sinan Gümüşdiş, Bankaların Risk Yönetim Anlayışlarını Değiştirmeleri Gerekir, Asomedyâ Dergisi, Ocak 2001, s.19.

devam ederek 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile noktalanmış görülen liberal politikaların doğal bir sonucu olarak, ekonominin dışa açılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ayrıca, dış kaynaklara ulaşılmasının önündeki engeller kaldırılmış, yüksek düzeylerdeki kamu açıklarının etkisi ile birlikte ekonomide belirgin olarak yüksek faiz düşük kur dönemi başlamıştır.

Altyapısı hazırlanmadan yürürlüğe konulan bu politikalar sonucunda, yurt dışından borçlanılan kaynaklar, TL'ye dönüştürülmüş ve bu kaynaklar, krediler yerine daha çok risksiz ve yüksek kar getiren DİBS'lere yatırılarak açık pozisyon uygulamaları yaygınlaştırılmıştır. Bu uygulamalar sonucunda bankacılık sektörü bu dönemde ciddi bir biçimde kur riski ve faiz riski altına girmeye başlamıştır. 1989-1994 dönemi aynı zamanda ekonomik göstergelerde de olumsuz bir seyrin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde, kronik hale gelen bütçe açıklarında, iç borçlanma ile iç borçların faiz oranlarında ve dış ticaret dengesinde olumsuz gelişmeler yaşanmıştır.

En olumsuz gelişmelerden biri de, enflasyon oranlarında yaşanmıştır. 1989 yılında % 68.8 olan enflasyon oranı, ciddi bir artış göstererek, 1994 yılı itibari ile % 125.5'e yükselmiştir. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucunda, Türk ekonomisi 1994 yılında % 4.1 oranında küçülmüştür.

1989-1994 döneminde yaşanan bu olumsuz gelişmelere rağmen bankacılık sektörü bazı büyüklükler itibari ile nispeten olumlu bir gelişim göstermiştir. Kamusal sermayeli bankaların payının azaldığı, buna karşılık ise özel sermayeli bankaların payının arttığı söz konusu dönemde, bankacılık sektörünün bilanço toplamı hem mutlak ve hem de reel olarak artış kaydetmiştir.

İnceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında, TBS'ye ait ana bilanço kalemlerinin, bilançodaki ağırlıkları itibari ile toplulaştırılmış oranları Tablo 50'de verilmiştir. Tabloya göre, 1989 yılında uygulamaya konan 32 sayılı Kararın etkisi ile mevduata alternatif olarak yurt dışı kaynaklara ağırlık verilmeye başlanmış ve 1989-1993 döneminde mevduat dışı kaynaklar ciddi bir artış göstermiştir. 1994 yılında meydana gelen krizin etkisi ile de bu artış yerini azalışa bırakmıştır. Bankacılık sektörünün aktifinde yer alan krediler ve DİBS'lerin seyrinde ise önceki dönemlerden

farklı bir gelişim olmamış ve uygulamaya konulan yüksek faiz düşük kur politikası sonucunda bankacılık sektörünün aktif yapısı içerisinde kredilerin payında bir azalma yaşanırken, buna karşılık DİBS'lerin payında ise artış kaydedilmiştir.

Tabloya bakıldığında, 1989-1994 yılları arasında kalan dönemde bankacılık sektörü, gerek özkaynaklar gerekse karlılık açısından iyi bir performans gösterememiştir. Bu döneme ilişkin olarak hesaplanan kârlılık rasyoları da bu tespiti teyit etmektedir.

1989-1994 döneminin bankacılık sektörü açısından en önemli gelişmeleri arasında, açık pozisyon uygulamaları ve offshore uygulamalarının yaygınlaşmaya başlaması gelmektedir. Söz konusu dönemde bazı bankalar usulsüz işlemlere de başvurarak kontrolsüz bir biçimde açık pozisyon uygulamalarına girişmiş ve önemli risklerini offshore merkezlerde kurmuş oldukları çoğu kağıt üzerindeki kuruluşlara transfer etmişlerdir. Denetim sonuçlarının gerekli ölçüde değerlendirilememesine bağlı olarak, bu uygulamalar ciddi boyutlara ulaşmış ve önemli oranlarda kur riski ve faiz riski altına giren bankacılık sektörü, kurların artması ve paralelinde faizlerin yükselmesi ile birlikte 1994 yılında oldukça ciddi bir darbe almış ve üç banka sistem dışına çıkartılmıştır.

1994 yılında bankacılık sektöründe yaşanan krizin neden olduğu tahribat ve sonrasında bu tahribatın giderilmesi için yeterli önlemlerin alınamaması ve bu krizin olumsuz etkilerini azaltmak için uygulamaya konulan ve yıllarca da uygulamada bırakılan sınırsız mevduat güvencesinin neden olduğu ahlaki riziko nedeniyle TBS daha olumsuz bir sürece girmiştir. Bu süreçte yapılan hatalar, 2000 ve 2001 yıllarında ortaya çıkan krizlerin de en önemli nedenleri arasında yer almıştır.

Tablo 50 : Aktif ve Pasif Hesapların Bilançodaki Ağırlıkları (1989-1994)

AKTİF	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Likit Aktifleri	37,5	32,8	35,5	38,4	41,4	39,3
Krediler	42,2	47,0	43,9	41,8	41,4	39,0
Donuk Aktifler	8,6	8,0	8,5	7,9	7,1	8,0
Diğer Aktifler	11,7	12,2	12,1	11,9	10,0	13,6
Toplam	100	100	100	100	100	100
PASİF						
Mevduat	57,2	56,0	56,2	55,1	52,0	63,1
Mevduat Dış. Kay.	19,2	20,2	19,3	22,2	26,2	17,3
Diğer Pasifler	14,2	13,7	14,9	14,0	12,5	11,1
Özkaynaklar	7,6	7,8	7,2	6,0	6,7	6,3
Kar	1,8	2,4	2,4	2,6	2,7	2,2
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Bankacılık Sistemi, 1958-1997 s.158-159.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1995-2001 DÖNEMİNDE EKONOMİDE VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELERİN ANALİZİ

Önceki başlıklarda da olduğu gibi bu başlıkta da ekonomide ve bankacılık sektöründe kaydedilen gelişmelere değinilecek ve rakamsal verilerden de hareketle kaydedilen gelişmelerin Türk bankacılık sektörüne olan etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1.1995-2001 DÖNEMİNDE EKONOMİDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1994 yılında yaşanan krizin ardından alınan 5 Nisan Kararları ile birlikte, para politikasının etkin bir şekilde yürütülebilmesi için mali piyasalar ile ilgili bir çok yeni düzenleme yürürlüğe konmuştur. 5 Nisan ekonomik istikrar kararlarına yol açan gelişmeler, kararların başlangıç kısmında bizzat şöyle açıklanmaktadır: Türkiye ekonomisinde temel yapısal değişiklik yaratan 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri'nden sonra özellikle de 1990 yılından itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artmaya başlaması, vergi gelirlerinin iç borçların karşılanmasına bile yetmemesi, devletin nakit açığını iç borçlanmalar yolu ile finansa eder duruma gelmesi ve bu borçların kapatılması için dış borçlara ve TCMB kaynaklarına yönelmesi ile döviz rezervlerinin hızla erimesi, yeni bir istikrar programının yürürlüğe konulmasını zorunlu kılmıştır. Söz konusu kararların amacı, ilgili paragraflarda şöyle açıklanmıştır: Enflasyonu düşürmek, TL'nin istikrara kavuşmasını sağlamak, ihracatı artırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmak. Bu amaçlara ulaşılabilmesi için ise kamu kesimi açıklarının azaltılması başta olmak üzere bir dizi yapısal reformların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, döviz kuru, ücret ve fiyat politikaları, merkez bankası ve bankacılıkla ilgili tedbirler, gelir artırıcı ve harcama kısıcıcı tedbirler, ihracata yönelik tedbirler ve KİT'ler ile ilgili düzenlemeler, gibi bir çok tedbir alınarak hayata geçirilmeye çalışılmıştır.⁷²

Öte yandan krizin etkilerini hafifletmek amacı ile yürürlüğe konan ve bankalarda bulunan tasarruf mevduatının tamamının güvence altına alınmasına yönelik uygulamadan sonra, öncelikli olarak TCMB ile Hazine ve diğer kamu kuruluşları

---

⁷² Apak ve Aytac, a.g.e., s.111-114.

arasında var olan kredi ilişkisi yeniden düzenlenmiştir. TCMB, parasal kontrolü artırabilmek ve piyasalarda kaybolan güveni sağlayabilmek amacıyla mevduat munzam karşılık oranları ve dispoñibilite sisteminde değişikliğe gitmiştir. Bankaların tüm pasifleri üzerinden dispoñibilite alınmaya başlanmış ve DTH'lar lehine çalışan munzam karşılık uygulaması, TL mevduatlar lehine değiştirilmiştir. IMF ile yapılan stand-by anlaşması doğrultusunda, parasal bir çerçeve hazırlanarak 1994 Mayıs ayında uygulamaya konulmuştur. Parasal hedeflerin tamamı tutturulmuş ve yıl sonunda ekonomide istikrar büyük ölçüde sağlanmıştır.

3.1.1. 1995-2001 Döneminde Makro Ekonomik Göstergelerde Yaşanan Gelişmeler

3.1.1.1. 1995-2001 Döneminde Bütçe Açıklarına İlişkin Kaydedilen Gelişmeler

Daha önce de değinildiği gibi, 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ve sonrasında yaşanan ekonomik problemler sonucunda artan bütçe açıklarını karşılayabilmek amacı ile iç ve dış borçlara ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Politik istikrarsızlıkların yanında, popülist amaçlarla verimsiz alanlarda kullanılan bu kaynaklar, uzun dönemde enflasyonun kronik bir hal almasına neden olmuş ve ekonomik sistemi ciddi bir biçimde tahrip ederek sık sık krizlerin yaşanmasına da zemin oluşturmuştur.

Krizle son bulan 1994 yılında yaşananların temelinde de öncekilerde olduğu gibi farklı bir neden yoktur. Yani bu dönemde de ekonomik istikrarsızlığın nedenleri arasında, kronik hale gelen bütçe açıkları önemli bir rol oynamaktadır.

Yıllar itibari ile gerçekteşen bütçe açıkları Tablo 51'de verilmiştir. Bir önceki inceleme dönemimiz olan 1989-1994 yılları arasında gerçekteşen bütçe açığı toplam olarak 40.884 milyar dolar iken, bu tutar verilen tablodan da görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1995-2001 döneminde toplam olarak 116.674 milyon dolara yükselmiştir. Bir başka deyişle, 1989-1994 döneminde ortalama olarak her yıl 6.814 milyon dolar bütçe açığı verilirken, açık miktarı inceleme dönemimiz olan 1995-2001

döneminde % 144.6 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak, ortalama 16.667 milyon dolara yükselmiştir. Yani, inceleme dönemi itibari ile kamunun gelir gider dengesi ciddi ve artan bir biçimde bozulma eğilimine girmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda bir önceki dönem olan 1989-1994 döneminde, bütçe açıklarının GSMH'ye oranı ortalama % 4.8 olarak gerçekleşmiş iken, bu oran inceleme dönemimiz olan 1995-2001 döneminde % 91.7 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak ortalama % 9.2 olarak gerçekleşmiştir. Verilen rakamlar, 1995-2001 döneminde kamu gelir gider dengesindeki bozulmanın önceki dönemlerle kıyaslanamayacak derecede arttığını göstermektedir.

Yıllar itibari ile ciddi oranlarda artan ve kronik hale gelen bütçe açıkları, önceki yıllarda olduğu gibi 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin de ana nedenleri arasında görülmektedir.

Tablo 51 : Konsolide Bütçe Dengesi (1995-2001)

Yıllar	Gelir (Myn\$)	Gider (Myn\$)	Bütçe Açığı (Myn\$)	Gelir/ GSMH %	Gider/ GSMH %	B.Açığı/ GSMH %	B.Açığı/ Gider %	B.Açığı/ Gelir %
1995	30.504	37.428	-6.927	17,7	21,8	4,0	18,5	22,7
1996	33.304	48.562	-15.260	18,0	26,3	8,3	31,4	45,8
1997	37.978	52.769	-14.797	19,6	27,2	7,6	28,0	39,0
1998	45.716	59.935	-14.220	22,2	29,1	6,9	23,7	31,1
1999	45.167	66.699	-21.531	24,2	35,8	11,6	32,3	47,7
2000	54.122	74.719	-20.597	26,8	37,0	10,2	27,6	38,1
2001	41.456	64.798	-23.342	28,2	44,1	15,9	36,0	56,3

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, s.109.

Tablo 52'de, seçilmiş bazı ülkelerin 1997-2001 döneminde toplam bütçe açıklarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'ya oranları verilmiştir. Buna göre, 2000 yılı hariç olmak üzere söz konusu yıllar arasında ciddi bir olumsuz gelişim yaşanmış ve 1997 yılında eksi % 7.6 olan bütçe açıklarının, GSYİH'ye oranı 2001 yılında % 16.2'ye yükselmiştir. Bu tablo, Türkiye'nin kamu maliyesindeki bozulma itibari ile diğer ülkelerle kıyaslanamayacak ölçüde olumsuz bir yapıya sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

**Tablo 52 : Seçilmiş Ülkelerde Toplam Bütçe Açıkları / GSYİH Oranları
(1997-2001) (%)**

Ülkeler	1997	1998	1999	2000	2001
AB - 15 Ülke	-2.4	-1.6	-0.7	-0.9	-0.9
Belçika	-2.0	-0.7	-0.5	-0.1	-0.4
İtalya	-2.7	-2.8	-1.7	-0.6	-2.6
Yunanistan	-4.0	-2.5	-1.8	-1.9	-1.4
İsveç	-1.5	-1.9	-1.5	-3.4	-4.5
İspanya	-3.2	-2.7	-1.2	-0.8	-0.1
Almanya	-2.7	-2.2	-1.5	-1.1	-2.8
Fransa	-3.0	-2.7	-1.8	-1.4	-1.5
Portekiz	-2.7	-2.6	-2.8	-2.8	-4.2
İngiltere	-2.0	-0.2	-1.1	-3.9	-0.8
Türkiye	-7.6	-6.9	-11.6	-10.2	-16.2

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s-60.

3.1.1.2. 1995-2001 Döneminde İç Borçlara İlişkin Kaydedilen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz olan 1995-2001 yıllarında artan bütçe açıklarına paralel olarak iç borçlarda da önemli bir artış olmuştur. Tablo 53’de yıllar itibari ile iç borçların gelişimi verilmiştir. Buna göre, iç borç stoku, özellikle 1996 yılından itibaren artmaya başlamış ve 1995 yılında 29.618 milyon dolar olan iç borç stoku, 2001 yılında % 185 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak 84.300 milyon dolara yükselmiştir. Yani yukarıda da ifade edildiği gibi, anılan dönemde ciddi oranlarda artış eğilimi gösteren bütçe açıkları, popülist ve savurgan harcamaların kısılıp kamu gelirlerinin ve üretimin artırılması yolu ile kapatılmaya çalışılması yerine, işin kolayına kaçılarak iç borçlanmaya ağırlık verilmesi ile kapatılmaya çalışılmış ve yıllardır süregelen önemli bir hata, olumsuzlukların artarak devam etmesine sebep olmuştur.

1995-2001 dönemi itibari ile artan borçlanmaya bağlı olarak toplam 365.301 milyon dolar tutarında iç borç anapara ve faizi ödenmiştir. İç borç stokunun GSMH’ye oranına baktığımızda ise, artan iç borç stokuna paralel olarak burada da olumsuz bir

tablo karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, 1989-1994 döneminde iç borç stokunun GSMH'ye oranı ortalama olarak % 17.4 iken, bu oran 1995-2001 döneminde % 71.3 oranında artarak % 29.8'e yükselmiştir. Tabloda da görüleceği üzere, iç borç stokunun özellikle yaşanan krizin etkisi ile 2001 yılında bir önceki döneme göre % 45.1 oranında ve 26.186 milyon dolar artması oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca, inceleme dönemimiz itibari ile reel faiz oranlarının da, iç borç stokuna bağlı olarak ciddi oranlarda arttığı görülmektedir. 1995-2001 döneminde iç borçlara verilen reel faizlerin 2000 yılı hariç, önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak oranda arttığı ve inceleme döneminde ortalama olarak % 40'ların üzerinde seyrettiği görülmektedir.

Son olarak iç borçların vade yapısına bakıldığında, 1995-2001 döneminde iç borç vade yapısının önceki yıllara kıyasla olumlu bir seyir izleyerek uzadığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1989-1994 döneminde iç borçların ortalama vadesi 211 gün iken, bu vade yapısı 1995-2001 inceleme döneminde artarak 266 güne yükselmiştir.

Bu dönemde, iç borç stokunun ciddi oranlarda artış eğilimi göstermesine karşın, vade yapısının olumlu bir görünüm arz ederek uzaması, iç borçlara verilen % 40'ların üzerindeki reel faizlerden kaynaklanmıştır.

Tablo 53 : İç Borçlar (1995-2001)

Yılla	Anapara Ödemesi	Faiz Ödemesi	İç Borç Stoku	İç Borç Stoku/	Hazine İhaleleri	Reel Faiz	Ortalama İç Borçl.
-------	--------------------	-----------------	------------------	-------------------	---------------------	--------------	-----------------------

r	(Milyon \$)	(Milyon \$)	(Milyon \$)	GSMH (%)	Ağır OrTürkiye Bileşik Faiz (%)	(%)	Vadesi (Gün)
1995	26.103	10.289	29.618	17,3	121,9	45,9	171
1996	41.433	16.327	38.498	21,0	135,2	55,4	185
1997	20.576	12.939	40.967	21,4	127,2	28,1	248
1998	33.720	21.451	54.308	21,7	122,5	52,8	220
1999	36.910	23.452	63.698	29,3	109,5	40,7	504
2000	30.266	29.694	58.114	29,0	38	-1,0	386
2001	31.547	30.594	84.300	69,2	96,2	27,7	149

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, s.115.

3.1.1.3. 1995-2001 Döneminde Enflasyon Oranlarında Kaydedilen Gelişmeler

1994 yılında yaşanan ve bankacılık sistemini de ciddi bir biçimde tahrip eden ekonomik kriz sonrasında, bir önceki yıla göre ciddi bir artış göstererek % 125.5 seviyesine yükselen enflasyon oranı, sonraki yıllarda tedrici olarak düşmeye başlamıştır.

1995-2001 döneminde gerçekleşen enflasyon oranları Tablo 54'te verilmiştir.

Tabloda, meydana gelen ekonomik kriz sonrasında alınan önlemlere bağlı olarak enflasyon oranları tedrici olarak düşme eğilimine girdiği görülmektedir. 1995 yılı sonu itibari ile % 78.9 oranında gerçekleşen enflasyon oranı, 1997 yılında en yüksek seviye olan % 99.1'e yükseldikten sonra düşmeye başlamış ve 2000 yılında % 39 ile en düşük seviyesine gerilemiştir. Ancak yaşanan krizlerin etkisi ile tekrar artarak, 2001 yılı sonu itibari ile % 68.5'e yükselmiştir.

Tablo 54 : Enflasyon Oranları (1995-2001)

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
------	------	------	------	------	------	------

TEFE							
Artış %	78.9	79.8	99.1	69.7	68.8	39.0	68.5

Kaynak : 50. Yılda Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.185.

3.1.1.4. 1995-2001 Döneminde Dış Borçlara İlişkin Kaydedilen Gelişmeler

Öteden beri Türkiye’de süregelen bütçe açıklarının kamu gelir ve giderleri ile ilgili alınan önlemlerle giderilmesi yanında, iç ve dış borçlarla finansmanı da yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Bu dönemde dış borçlara ilişkin kaydedilen gelişmeler Tablo 55’de verilmiştir. Tabloya göre, 1995-2001 döneminde, iç borç stokunda olduğu gibi, dış borçlarda da ciddi bir artış söz konusudur. Buna göre, bir önceki inceleme döneminin sonu olan 1994 yılı itibari ile alınan toplam dış borç miktarı 65.601 milyon dolar iken, bu tutar 1995-2001 döneminde 48.347 milyon dolar ve % 61.1 oranında artarak 2001 yıl sonu itibari ile 113.948 milyon dolara yükselmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak dış borçların GSMH’ye oranı da yıllar itibari ile ciddi bir artış göstermiş ve 1989-1994 döneminde ortalama olarak % 37.6 olan bu oran, 1995-2001 döneminde artarak ortalama % 52.8 düzeyinde gerçekleşmiştir.

İnceleme dönemimiz itibari ile orta ve uzun vadeli dış borç stokunun, toplam dış borç stokuna oranı yaklaşık olarak % 80, kısa vadeli borç stokunun toplam dış borç stokuna oranı ise % 20 civarında gerçekleşmiştir.

Tablo 55 : Dış Borçlar (1995-2001)

Yıllar	Toplam Dış Borç Stoku	Dış Borç Stoku/GSMH	Kısa Vadeli Dış Borç Stoku	Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç
---------------	------------------------------	----------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

		(%)	(Milyon \$)	Stoku (Milyon \$)
1995	73.278	42,7	15.701	57.577
1996	79.767	43,3	17.072	62.122
1997	84.227	43,6	17.691	66.491
1998	96.418	47,0	20.774	75.539
1999	102.983	55,3	22.921	79.199
2000	118.686	58,9	28.301	90.314
2001	113.948	79,1	16.345	98.765

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi, 2006, s.107.

3.1.1.5. Borç Faiz Ödemelerinin Vergi Gelirlerine Oranı

1980’li yıllarda başlayan ve sürekli olarak artış eğilimi gösteren borç faiz ödemelerinin vergi gelirlerine olan oranı Tablo 56’da verilmiştir. Bu tabloya göre, borç faiz oranları 1995-2001 yılları arasındaki dönemde de önemli bir artış kaydetmiştir. Buna göre, borç faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı, 1997 yılı hariç sürekli olarak artış göstermiş ve 1995 yılında % 53 olan bu oran, 2001 yılında % 103 ile en dramatik seviyesine yükselmiştir. Bu sonuç, ülkede toplanan tüm vergilerin, borç faiz ödemelerine bile yetmediğini, faizleri ödemek için bile tekrar borçlanılmak zorunda kalındığını gösteren oldukça üzücü ve düşündürücü bir durumu göstermektedir.

Tablo 56 : Borç Faiz Ödemeleri / Vergi Gelirleri Oranı (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Faiz/ Vergi Oranı	53	67	48	67	72	72	103

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s.48.

3.1.1.6. 1995-2001 Döneminde Dış Ticaret Dengesinde Kaydedilen Gelişmeler

1989-1994 dönemini kapsayan altı yıllık süreçte, toplam olarak 48.367 milyon dolar tutarında dış ticaret açığı verilmiş iken, Tablo 57'den de görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1995-2001 dönemindeki yedi yıllık süreçte bu açık, % 165.2 gibi ciddi bir oranda artarak 126.609 milyon dolara yükselmiştir. Aynı dönemde, dış ticaret açığının GSMH' ye olan oranı da yıllık GSMH artış oranından daha hızlı bir artış trendi göstererek ortalama % 6.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişim, önceki yıllarda da olduğu gibi, uygulanan yüksek faiz ve düşük kur politikasının doğal sonucudur.

Tablo 57 : Dış Ticaret Dengesi (1995-2001)

Yıllar	İhracat (X) (Milyon \$)	İthalat (M) (Milyon \$)	X-M (Milyon \$)	İhracat İthalat (%)	Dış Ticaret Açığı/GSMH (%)	GSMH Büyüme Hızı (%)
1995	21.636	35.709	-14.073	60,6	7,7	8
1996	23.225	43.627	-20.402	53,2	5,7	7,1
1997	26.261	48.559	-22.298	54,1	7,9	8,3
1998	26.973	45.922	-18.949	58,7	6,9	3,9
1999	26.587	40.687	-14.100	65,4	5,6	-6,1
2000	27.774	54.502	-26.728	51	11,1	6,3
2001	31.340	41.399	-10.059	75,7	3,1	-9,5

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi s.101.

3.1.1.7. 1995-2001 Döneminde Cari İşlemler Dengesinde Kaydedilen Gelişmeler

Uygulanan politikaların inceleme dönemimiz itibari ile cari dengede meydana getirdiği değişiklikler ise şöyledir: 1989-1994 yılları arasındaki dönemde, cari işlemler dengesi üç yıl fazla vererek, toplam 6.819 milyon dolar açık vermiş iken, Tablo 58'den de görüleceği üzere, inceleme dönemimiz olan 1995-2001 yılları arasında, toplam iki yıl cari fazla verilmesine rağmen bu dönemdeki açık miktarı % 94.6 oranında artmış ve cari açık 13.273 milyon dolara yükselmiştir. Söz konusu dönem itibari ile en yüksek artış 2000 yılında kaydedilmiştir. Buna göre, 1999 yılında 1.360 milyon dolar seviyesinde olan cari açık rakamı, % 6.220 gibi astronomik seviyede artarak, 2000 yılında 9.819 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 58 : Cari İşlemler Dengesi (1995-2001)

Yıllar	Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)	Net Turizm Gelirleri (Milyon \$)	Özel Net Karşılıksız Transferler (Milyon \$)	Net Dış Faiz Ödemeleri (Milyon \$)	Cari Denge (Milyon \$)
1995	-14.073	4.046	3.425	-2.815	-2.339
1996	-20.402	4.385	3.892	-2.615	-2.437
1997	-22.298	5.286	4.552	-2.688	-2.638
1998	-18.949	5.423	5.568	-2.342	1.984
1999	-14.100	3.732	4.813	-3.100	-1.360
2000	-26.728	5.925	5.011	-3.463	-9.819
2001	-10.059	6.352	3.596	-4.381	3.396

Kaynak : Üzeyir Aydın, Türkiye 1980 Sonrası Dönemde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi s.105.

3.1.1.8. 1995-2001 Döneminde Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyümede Kaydedilen Gelişmeler

1980 yılından itibaren uygulamaya konulan ve 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile, en üst düzeye yükseltile liberalleşme politikalarıyla birlikte artmaya başlayan kısa vadeli sermaye akımları, inceleme dönemimiz olan 1995-2001 yılları arasında da dalgalı bir seyir izleyerek devam etmiştir. Tablo 59'dan da görüleceği üzere, ülkeye sermaye girişi olduğu yıllarda makro ekonomik veriler de olumlu etkilenmekte ve büyüme hızları artmaktadır. Tersine durumda ise büyüme hızları düşmekte ve/veya negatife dönmektedir. Buna göre, ülkeye 8.7 ve 8.6 milyar dolar sermayenin geldiği 1996 ve 1997 yıllarında, büyüme hızları da artmış ve bu yıllarda sırasıyla % 7.1 ve % 8.3 oranlarında büyüme hızları elde edilmiştir. Buna karşılık, ülkeye sermaye girişi değil de yaşanan krizin de etkisi ile ülkeden % 13.8 gibi önemli bir oranda net sermaye çıkışının olduğu 2001 yılında, büyüme hızı ciddi bir biçimde negatife dönmüş ve büyüme eksi % 9.4 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, söz konusu yılda ekonomi % 9.4 gibi ciddi bir oranda küçülmüştür.

Tablo 59 : Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Büyüme (1995-2001)

Yıllar	Büyüme Hızı %	Net Sermaye Girişleri (Milyar Dolar)
1995	8.0	4.6

1996	7.1	8.7
1997	8.3	8.6
1998	3.8	0.7
1999	(6.4)	4.6
2000	6.1	9.5
2001	(9.4)	(13.8)

Kaynak: Tolga Kabaş, Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi, 2005, s.110.

3.2. 1995–2001 DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Ekonomide kısa vadede istikrarı sağlayıcı tedbir ve düzenlemelerin yürürlüğe konulması ile birlikte, Haziran 1994'ten itibaren mali piyasalarda görece olarak istikrar sağlanmış ve faiz oranlarının düşme eğilimine girmesi ile birlikte mali kesimle reel kesim arasındaki kredilendirme işlemleri de yeniden işlerlik kazanmaya başlamıştır.

Sağlanan bu istikrar sonucunda, satışı gerçekleştirilen DİBS'lerin nominal faiz oranları da hızlı bir şekilde düşme eğilimine girmiştir. Ayrıca mevcut belirsizliklerin azalması ile birlikte, Hazine daha uzun vadeli borçlanma imkanına kavuşmuştur. Bu gelişmeleri, devletin tüm mevduatı sigorta kapsamına almasıyla sağlanan güven ortamının da etkisiyle, finans sektöründe istikrar sağlanması ve faiz düşüşü takip etmiştir.

Mevduat faizlerindeki düşüşün kaynak maliyetini olumlu etkilemesi, kredi faizlerinde de önemli oranda indirimi beraberinde getirmiştir. 1994 kriziyle zor bir döneme girmelerine rağmen bankalar dış yükümlülüklerini zamanında karşılamışlar ve kendi risklerinin ülke riski haline dönüşmesini engellemişlerdir.

1994 yılında bankacılık sistemi 7 milyar doların üzerinde dış borç ödemiştir. Bankaların toplam aktifleri ise 1994 yılı sonunda 52,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl mevduatın toplam kaynaklar içindeki payı % 52'den % 63'e yükselmiş, buna karşılık mevduat dışı kaynakların payı % 26'dan % 18'e gerilemiştir. Toplam mevduat içinde vadeli mevduatın payı % 70'den % 73'e, TL mevduat içinde ise % 61'den % 72'ye yükselmiştir. 1994 kriziyle yapısı daha da hassaslaşan mali sistemin

güçlendirilmesi için piyasalara yönelik müdahale ve tedbirler artırılmıştır. Likidite ve yasal yükümlülük oranları yükseltilerek kapsamı genişletilmiş, bankaların bünyesinde taşıdığı kur riskini azaltmak için açık pozisyona yönelik sınırlar getirilmiştir.

Diğer taraftan, enflasyondan dolayı yabancı paraya olan spekülasyon talebi engellemek ve sermaye hareketleri üzerinde kontrol sağlamak amacı ile vergilendirme politikaları devreye sokulmuştur. Piyasaları vergilendirme politikaları; her ne kadar olası başka finansal krizlerin önüne geçmek amacıyla taşısada da, Türk para ve sermaye piyasalarının uluslararası piyasaların gerisinde kalmasına yol açmıştır. Bankalar alım satım vergilerini para ve döviz piyasası ürünlerini kullananlara yansıtmış, dolayısıyla TBS'nin kaynak yaratma yolları önemli ölçüde tıkanmıştır.

Bankacılık sektörü, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte gelen hızlı bir küçülmenin ardından, 1996 yılında yüksek bir performans göstermiştir. 1995 ve 1996 yıllarında ekonomideki büyümenin bankacılık sektörüne de yansması sonucu, sektör, 1996 yılında dolar cinsinden % 21,7 büyümüş ve toplam aktifleri 83,3 milyar dolara ulaşmıştır

Bu gelişmelerin en önemli nedeni, ekonomik faaliyet ve kredi talebinin canlanması, TL'nin reel olarak değer kazanması ve mali piyasalara istikrarın gelmesidir.

Büyümenin nedenini ise, mevduattaki genişleme ve yurt dışından sağlanan kaynaklar oluşturmuştur. Bankalar şubeleşmeye önem verirken, maliyeti kriz öncesine göre artmış olan yurt dışı borçlanmaya tekrar ağırlık vermeye başlamışlardır. Yurt dışından yeniden kaynak sağlamaya başlayan bankalar, yüksek reel faizler nedeniyle açık pozisyon ve kamuyu finanse etme uygulamalarına devam etmiştir.

Kamunun artan kaynak talebi, kamu ortak hesabı uygulaması, enflasyona endeksli borçlanma, dövizli borçlanma, bedelsiz ithalat, sürekli avans kullanımı gibi yöntemlerle karşılanmaya çalışılmıştır.

1996 yılından itibaren banka kaynaklarında kısa vadeli araçların payı artmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak, yüksek faizli repo ve vadeli döviz işlemleri ciddi bir artış göstermiştir. Ayrıca hem TL hem de YP üzerinden borçlanma nedeniyle kaynak

maliyetinde meydana gelen artış ve getirilen vergilerle artan mali yükler, kaynakların bir bölümünün kıyı bankacılığına yönelmesi sonucunu doğurmuştur.

Bankacılık sektörü 1997 yılında da millî gelir artış hızının üzerinde bir hızla büyümüştür. Sektörde özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarının bilançoları büyürken, kamusal sermayeli bankaların, aktif, kredi ve mevduat büyüklükleri açısından sektör payı azalmıştır. Öte yandan, 1997 yılının ikinci yarısından itibaren enflasyonun ve faizlerin yükselme eğilimine girmesi, günlük repo işlemlerinden doğan kaynak maliyetini de artırmaya başlamıştır.

Hazine ve TCMB, 1997 yılında piyasalardaki belirsizliği gidermek amacıyla ortak bir protokol uygulamaya başlamışlardır. Alınan kararlar sonucunda, Hazine'nin TCMB'den avans kullanımı durdurulmuş, TL finansal araçlara olan talep artmış, faizler gerilemeye başlamış, repo gibi kısa vadeli işlemlere yönelen kaynaklar, tekrar mevduata yönelmiştir.⁷³

3.2.1. 1995-2001 Döneminde Türk Bankacılık Sektörünün Makro Büyüklüklerinde Kaydedilen Gelişmeler

3.2.1.1. 1995-2001 Döneminde Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamında Meydana Gelen Gelişmeler

Bankacılık sektörünün 1995-2001 dönemine ilişkin toplam bilanço büyüklükleri, Tablo 60'da verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, bankacılık sektörünün bilanço toplamı 1995-2001 döneminde 2001 yılı hariç olmak üzere her yıl dolar bazında yükselme kaydetmiştir. 2001 yılında, bir önceki yıla göre kaydedilen % 24.3 oranındaki azalma, 2001 yılında meydana gelen ve TL'nin bu yıl içerisinde ABD doları karşısında yaklaşık olarak % 115 oranında devalüe edilmesinden kaynaklanmıştır. Keza, 1999 yılında, bir önceki yıla göre bankacılık sektörünün bilanço toplamının artış hızında kaydedilen azalma da, Asya ve Rusya krizlerinin etkisi ve TL'nin 1999 yılında yaklaşık olarak % 72 oranında değer kaybetmesi ile yakından ilgilidir.

Tablo 60 : Bilançolarının Gelişimi (Milyon Dolar) (1995-2001)

⁷³ Babuşcu ve diğerleri, a.g.e., s.20.

Yıllar	Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamı	Artış Yüzdesi %	Kur Artışı %
1995	68.946	30.9	54.8
1996	83.337	20.9	80.7
1997	94.645	13.6	90.5
1998	116.386	23.0	53.2
1999	127.165	9.3	72.2
2000	155.258	22.1	24.4
2001	117.550	(24.3)	115.3

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.79. Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

Bu dönemde bilanço toplamalarının TL bazındaki gelişmelerine bakıldığında ise, bilanço toplamalarında, hem 1999 yılında gerçekleşen artış hızındaki yavaşlamanın hem de 2001 yılında yaşanan gerilemenin gerçekte olmadığı görülmektedir. Tablo 61’de, söz konusu dönem itibari ile TBS’nin bilanço toplamalarının TL cinsinden gelişimi ve ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranları verilmektedir. Buna göre, 1995-2001 yılları arasındaki dönemde, TBS’nin bilanço toplamı, genel olarak azalma eğilimi göstermiş olsa da her yıl bir önceki yıla göre nominal olarak artış kaydetmiştir. Bu artış, dolar bazında artış hızının önemli ölçüde gerilediği 1999 yılı ve gerilemenin yaşandığı 2001 yılı için de geçerlidir.

Keza yine tablodan da görüleceği üzere, bankacılık sektörünün TL bilanço toplamındaki artış, 2001 yılı hariç, her yıl enflasyon oranlarının üzerinde artarak reel bir gelişim göstermiştir. 2001 yılı bilanço artış hızının enflasyon oranının gerisinde kalması ise bu yılda meydana gelen ve bir önceki yıla göre % 75.6 oranında artış kaydeden enflasyon oranından kaynaklanmıştır.

Tablo 61 : Banka Bilançolarının Gelişimi (Milyar TL) (1995-2001)

Yıllar	Bankacılık Sektörü Bilanço Toplamı	Artış %	TefeYıllık Değişim (%)
1995	4.102.383	102.7	76

1996	8.959.111	118.4	79.8
1997	19.378.544	116.3	99.1
1998	35.087.983	81.1	69.7
1999	68.681.356	95.7	68.8
2000	104.283.106	51.8	39.0
2001	169.221.332	62.3	68.5

Kaynak: 40. ve 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, s.79-185. Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

3.2.1.2. 1995-2001 Döneminde Banka Gruplarının Sayılarında Kaydedilen Gelişmeler

1995-2001 yılları arasındaki dönemde, TBS’de yer alan bankaların yer aldığı gruplara göre sayılarında kaydedilen gelişmeler Tablo 62’de yer almaktadır. Buna göre, 1995 yılında 68 olan banka sayısı, 1999 yılında tarihinin en yüksek seviyesine yükselerek, 81’e ulaşmış ve 2001 yılı sonu itibari ile inceleme dönemimizin başlangıcındaki sayının da altına düşerek 61 seviyesine gerilemiştir. Banka sayısında 1999 yılı itibari ile görülen artış, kalkınma ve yatırım bankaları ile TMSF bankalarının sayılarında gerçekleşen artıştan ileri gelmektedir.

1999-2001 döneminde kaydedilen düşüş ise, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler dolayısı ile bir çok bankanın TMSF kapsamına alınmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 62 : Gruplara Göre Banka Sayıları (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Özel S. Bankalar	32	33	36	35	31	28	22

Kamusal S.Bankalar	5	5	5	4	4	4	3
Yabancı S.Bankalar	18	18	18	18	19	18	15
Kalkınma Yatırım Bankaları	13	13	13	15	19	18	15
TMSF Bankaları					8	11	6
Toplam	68	69	72	75	81	79	61

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.183.

3.2.1.3. 1995-2001 Döneminde Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma

TBS'de, finansal serbestleşme sürecinde rekabetçi bir piyasa yapısı oluşması sağlanamamıştır. Özellikle kamusal sermayeli bankaların baskısı ve piyasa giriş ve çıkış koşullarına ilişkin yasal düzenlemelerin sorunu çözmekten çok sorun yaratır konumda olması, bankacılık sektöründe rekabetçi bir ortamın oluşmasını da engellemiştir.⁷⁴

1995-2001 yıllarında bankacılık sektöründe yoğunlaşma oranlarının yer aldığı Tablo 63 incelendiğinde, ilk 5 banka itibari ile bankacılık sektöründe ciddi bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Ortalama olarak 75 bankanın faaliyette bulunduğu 1995-2001 yılları arasındaki dönemde, ilk 5 bankanın aktifte ve mevduattaki yoğunlaşma oranları önceki yıllara göre artış göstererek 2001 yılında sırasıyla, % 56 ve % 56 olurken, kredilerdeki yoğunlaşma oranı ise bir puan düşerek % 49 olarak gerçekleşmiştir. Keza ilk 10 bankanın yoğunlaşma oranlarına bakıldığında da, yine ciddi bir yoğunlaşmanın olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre; ilk 10 bankanın 1995 yılı itibari ile aktif büyüklüğü, mevduat ve kredilerdeki yoğunlaşma oranları sırasıyla, % 71, % 73 ve % 75 iken, bu oranlar 2001 yılı sonu itibari ile yükselerek sırasıyla % 80, % 81 ve % 80 seviyesine ulaşmıştır. Bir başka deyişle, 1995-2001 yılları arasında TBS'de yer alan ilk 10 bankanın ağırlığı yükselmiş ve bu bankaların, mevduat ve kredilerden aldığı pay ciddi bir biçimde artış kaydetmiştir.

Tablo 63 : Bankacılıkta Yoğunlaşma Oranları (1995-2001) (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
<u>İLK 5 BANKA</u>							

⁷⁴ Ö.Faruk Çolak ve Aslan Yiğidim, Türk Bankacılık Sektöründe Kriz, 2001, s.22.

Aktif Büyüklüğü	48	46	44	44	46	48	56
Mevduat	53	52	47	49	50	51	56
Kredi	50	46	48	42	42	42	49
İLK 10 BANKA							
Aktif Büyüklüğü	71	69	67	68	68	69	80
Mevduat	73	72	70	73	69	72	81
Kredi	75	72	72	73	73	71	80

Kaynak: TBB.

3.2.1.4. 1995-2001 Döneminde Banka Gruplarına Göre Şube Sayısında Gerçekleşen Artışlar

1995-2001 döneminde banka gruplarının sahip olduğu şube sayıları Tablo 64'de verilmiştir. Tabloya bakıldığında; 1994 krizinden sonra bankacılık sektörünün sahip olduğu şube sayısının artış kaydettiği; ancak Asya ve Rusya krizlerinin ortaya çıktığı 1997 ve 1998 yıllarından sonra, bu artış hızının yavaşladığı görülmektedir. 2000 ve 2001 krizlerinin etkisi ile yavaşlayan şube sayısındaki artış hızı, yerini gerilemeye bırakmış ve 2000 yılında 7.837 olan TBS'deki şube sayısı, % 13.4 oranında azalarak, 2001 yılı sonunda 6.908'e gerilemiştir. 1995-2001 yılları arasında kamu sermayeli bankaların şube sayısı azalmış, buna karşılık ise özel sermayeli banka şube sayısında ise bir artış kaydedilmiştir.

Tablo 64 : Bankaların Şube Sayıları (1995-2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kamu							

Sermayeli Bankalar	2.875	2.886	2.915	2.832	2.865	2.834	2.725
Özel Sermayeli Bankalar	3.240	3.249	3.754	4.393	3.960	3.783	3.523
Yabancı Sermayeli Bankalar	104	104	116	115	121	117	233
TMSF Bankaları	-	-	-	-	714	1.073	408
Kalkınma Yatırım Bankaları	21	23	24	30	31	30	19
Toplam	6.340	6.442	6.819	7.370	7.681	7.837	6.908

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.183.

3.2.1.5. 1995-2001 Döneminde Banka Gruplarına Göre Personel Sayısında Gerçekleşen Artışlar

Bankacılık sektörünün 1995-2001 dönemine ait banka grupları bazında banka çalışanı sayıları Tablo 65’de yer almıştır. TBS deki çalışanların sayısı, 1995 yılında 144.793 iken, bu sayı krizlerden sonra alınan önlemler ve yaratılan kısa süreli olumlu havanın etkisi ile 1999 yılında % 20.2 oranında artarak 173.988 ile en yüksek seviyeye yükselmiştir. Ancak, Asya ve Rusya krizleri ve çok daha ağır sonuçları olan 2000 ve 2001 yıllarında ortaya çıkan krizler sonucunda, bankacılık sektöründe çalışanların sayısında da ciddi azalmalar yaşanmış ve sektörde çalışan sayısı 1999 yılına göre % 265 oranında azalarak 2001 yıl sonunda 137.495’e gerilemiştir. Personel sayısındaki bu azalmada, kamu bankalarının ve özel bankaların personel azaltmaya devam etmelerinin yanında, TMSF’ye devredilen bankalarda ciddi sayıda personelin işten çıkartılması da kuşkusuz önemli bir rol oynamıştır.

Tablo 65 : Bankaların Personel Sayıları (1995-2001)

	1995	1999	2000	2001
Kamu Sermayeli Bankalar	72.699	72.007	70.191	56.108

Özel Sermayeli Bankalar	63.010	76.386	70.954	64.380
Yabancı Sermayeli Bankalar	2.985	4.185	3.805	5.395
TMSF Bankalar	-	15.980	19.895	6.391
Kalkınma Yatırım Bankaları	6.099	5.430	5.556	5.221
Toplam	144.793	173.988	170.401	137.495

Kaynak : Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-2007, s.183.

3.2.1.6. 1995-2001 Döneminde Türk Mali Piyasasında Bankaların Ağırlığı

Türk Mali Piyasalarda yer alan oyuncuların ağırlıkları Tablo 66'da verilmiştir.

Tablodan da görüleceği üzere; geçmişte de olduğu gibi inceleme dönemimiz itibariyle de, bankaların Türk mali piyasalarında tartışılmaz bir ağırlığı vardır. Bankaların, piyasalarda en yüksek ağırlığa ulaştığı yıl, % 72.4 ile 1999 yılıdır. Bu yıldan itibaren bankaların ağırlığı azalmaya başlamış ve 2001 yılında bu oran 1995 yılındaki ağırlığında altına düşerek, % 68.5'e gerilemiştir.

Tablo 66 : Türk Mali Piyasasında Bulunan Kuruluşlar (1995-2001) (%).

Yıllar	TCMB	BANKALAR	ÖFK.	SİGORTA ŞİRKETLERİ	DİĞER FİN. KURULUŞLAR
1995	25.2	68.8	1.5	1.5	3.1

1996	23.7	69.5	1.6	1.6	3.7
1997	24.5	69.3	1.5	1.5	3.2
1998	24.1	73.0	0.6	1.7	0.7
1999	21.7	72.4	0.4	2.0	3.6
2000	21.8	70.8	0.7	1.9	5.0
2001	26.2	68.5	0.7	1.3	3.3

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB, TBB, ÖFK Birliği.

3.2.2. 1995-2001 Döneminde Bankacılık Sektörünün Ana Bilanço

Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

3.2.2.1. Bankacılık Sektörünün Pasif Ana Kalemlerinde Görülen Gelişmeler

3.2.2.1.1. 1995-2001 Döneminde Mevduatta Kaydedilen Gelişmeler

1989-1994 yılları arasındaki dönemde mevduat, 1980-1988 yıllarını kapsayan bir önceki döneme göre ciddi artışlar kaydetmiş olsa da, sektörün pasif yapısı içerisinde 1994 yılı hariç % 52 ile % 57 aralığında bir ağırlığa sahip olmuş ve yıllar itibari ile toplam mevduatların bankacılık sektörünün pasif yapısı içerisindeki ağırlığında ciddi bir değişiklik olmamıştır. Bu gelişimin nedenleri ise, ilgili bölümde de belirtildiği üzere, bankacılık sektörünün özellikle 1989 yılından itibaren uygulamaya konulan liberal politikalar ve kambiyo rejiminde gerçekleştirilen düzenlemeler çerçevesinde, başta yurt dışı kaynaklar olmak üzere alternatif kaynak arayışlarına girmesidir. Ancak, 1995-2001 yılları arasındaki dönemde mevduata ilişkin gelişmelerin yer aldığı Tablo 67’de açıkça görüleceği üzere, 1994 yılında meydana gelen ve TBS’yi derinden etkileyen kriz sonrasında, bu yapının tersine döndüğü, yani bankacılık sistemin yurt dışı kaynaklar yerine, ağırlıklı olarak mevduata yöneldiği görülmektedir.

Buna göre, inceleme dönemimiz itibari ile mevduatın toplam pasifler içerisindeki ağırlığı, bir önceki inceleme dönemine göre yaklaşık 10 puan artarak, ortalama 67’ler seviyesine yükselmiştir. Mevduatlarda görülen bu artış, mevduatların GSMH içerisindeki payında da etkili olmuş ve GSMH’den daha hızlı bir artış trendi

yakalayan mevduatların GSMH'ye oranı 1995 yılında % 33 iken, bu oran izleyen yıllarda ciddi bir oranda artarak 2001 yılı itibari ile % 66.4'e yükselmiştir.

Tablo 67 : Mevduatın Gelişimi (1995-2001) (Milyon Dolar)

Yıllar	Mevduat Toplamı	Artış %	Pasifteki Ağırlığı %	Kur Artışı %	Mevduat/GSMH
1995	44.788	34.8	65.0	54.5	33.0
1996	57.165	27.6	68.6	80.7	41.0
1997	61.273	7.2	64.7	90.5	42.7
1998	77.095	25.8	65.7	53.2	45.2
1999	89.361	15.9	66.9	72.2	61.7
2000	101.898	14.0	65.6	24.3	54.5
2001	81.029	(25.8)	68.9	115.3	66.4

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.79 ve TBB. Veri Sisteminden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

Mevduatın vade yapısına bakıldığında ise, ekonomideki istikrarsızlıklara paralel olarak olumsuz bir görünüm göze çarpmaktadır. Bu dönemde bankacılık sektörü toplam mevduatlarının, 3 aylık bir vade diliminde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu da tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde ciddi bir eksiklik yaratmaktadır. Durum böyle olunca da kısa vadeli olarak toplanabilen mevduatlar daha çok yatırımların finansmanında değil, kamunun finansman açıklarının fonlanmasında kullanılmaktadır.

3.2.2.1.1.1. 1995-2001 Döneminde TL Mevduat ve DTH Hesaplarının Gelişimi

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almayan DTH'lar, 1983 yılı sonunda TPKK Kanunu'na ilişkin yeni düzenlemeler sonucu, Türkiye'de yerleşik kişilere de DTH açma olanağının tanınması ile birlikte hızlı bir artış göstermiştir. İzlenen kur ve faiz politikaları ile geleceğe ilişkin beklentiler, oransal birikimlerin TL mevduata ya da DTH'lara yönelmesinde, dolayısıyla artış hızlarında etkili olmuştur. Tablo 68'den de görüleceği üzere, 1995 yılında DTH'lar toplam mevduatların % 56 ile en büyük bölümünü oluşturur iken, bu oran ilerleyen yıllarda azalmış ve 2000 yılında terse dönerek % 46 seviyesine gerilemiştir. Ancak yaşanan krizlerin etkisi ile DTH'ların toplam mevduatlar içerisindeki payı tekrar önemli ölçüde yükselerek, 2001

yılı sonu itibari ile % 59 düzeyine ulaşmıştır. 1997 ve 2001 yılları hariç olmak üzere, diğer yıllarda, TL mevduatların DTH'lardan daha yüksek oranda arttığı görülmektedir. Bunun nedeni, bankaların TL kaynak yaratmak için, TL tasarruflarına daha yüksek faiz vermeleridir.

Oysa izlenen liberal politikalara dayalı olarak 1995 yılına kadar DTH'ların artış hızı, sürekli TL mevduat artış hızından fazla olmuştur. Şüphesiz ki söz konusu yıllarda gerçekleşen yüksek enflasyon oranları da ulusal paraya olan güvenin azalmasında ve tasarruf sahiplerinin mevduatlarını TL yerine döviz olarak tutmasında önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, 1995-2001 yılları arasında TL mevduat ve DTH'lar, çoğunlukla enflasyon oranlarının üzerinde artış kaydederek reel büyüme göstermiştir.

Tablo 68 : TL ve YP Mevduatın Dağılımı ve Artış Hızları (1995-2001)

Yıllar	Mevduatın Dağılımı %		Mevduatın Artış Hızı %		Tefe
	TL	DTH	TL	DTH	Artış %
1995	44	56	110	107	79
1996	49	51	153	108	80
1997	48	52	84	108	99
1998	49	51	101	82	70
1999	50	50	108	97	69
2000	54	46	34	30	39
2001	41	59	64	127	69

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007 ile TBB Bankalarımız Yıllıklarının Muhtelif Sayılarından Derlenmiştir.

3.2.2.1.2. 1995-2001 Döneminde Mevduat Dışı Kaynaklarda Kaydedilen Gelişmeler

İnceleme dönemimiz itibari ile mevduat dışı kaynakların gelişimi Tablo 69'da verilmiştir. Tablo incelendiğinde; 1995-2001 döneminde, mevduat dışı kaynakların toplam pasifler içerisinde ağırlığının 2000 yılı dışında yaklaşık % 16'lar düzeyinde olduğu görülecektir.

1989-1994 dönemindeki gelişmelerin ele alındığı bölümde de belirtildiği üzere, bu oran, anılan dönem itibari ile ortalama % 21 seviyesindedir.

1980 sonrasında uygulanan liberal politikalar ve özellikle de 1989 yılında yürürlüğe konan 32 sayılı Karar sonrasında, TBS'nin pasif yapısı içerisinde, başta yurt dışından alınan krediler olmak üzere mevduat dışı kaynakların payı hızla artmıştır. Bu gelişmeler, bankacılık sektörünün geleneksel kaynağı olan mevduattaki gelişimi engellemiş ve özellikle 1989-1994 yılları arasında mevduatın banka pasifleri içerisindeki payında ciddi bir artış meydana gelmemiştir.

Ancak, 1994 yılında meydana gelen ve üç bankanın sistem dışına çıkması ve bankacılık sisteminin de ciddi bir biçimde tahrip olmasına neden olan krizden sonra, bu yapı tersine dönmeye başlamış ve yurt dışı kaynak bulmada yaşanan ciddi sıkıntılar nedeniyle bankacılık sektörü yeniden mevduat kaynağına ağırlık vermeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda ise, mevduatların banka pasifleri içerisindeki payında ciddi artışlar olurken, mevduat dışı kaynakların payında da önemli oranda bir azalma yaşanmıştır.

Tablo 69 : Mevduat Dışı Kaynakların Gelişimi (1995-2001) (Milyon dolar)

Yıllar	Mevduat Dışı Kaynaklar %	Artış %	Pasifteki Ağırlığı %
1995	9.880	8.6	14.3
1996	11.851	19.9	14.2
1997	15.724	32.7	16.6
1998	18.217	15.6	15.7
1999	22.934	25.9	18.0

2000	29.438	28.4	20.0
2001	(18.467)	(37.3)	15.7

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.79 ve TCMB Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

3.2.2.1.3. 1995-2001 Döneminde Kar ve Özkaynaklarda Meydana Gelen Gelişmeler

İşletmelerin nihai amacı şüphesiz ki kârdır. Ancak kârın aktif kalitesini bozmadan elde edilmesi ise esastır. Problemlili kredi ve alacaklar nedeniyle bozulan aktif yapısı sonrasında elde edilen kârın herhangi bir anlamının olamayacağı açıktır. Öte yandan kuvvetli bir öz kaynak yapısı bankacılık sektörünün krizlere karşı dirençli olmaları ve taahhütlerini karşılamaları açısından özel bir önem taşımaktadır.

Nihai olarak aktif kalitesini bozmadan elde edilen öz sermaye kârlılığı analizlerde dikkate alınan ve önemsenen en önemli göstergelerden biridir. Bu nedenle, önceki bölümlerde de olduğu gibi, inceleme dönemimiz itibari ile, hem kârlılık hem de özkaynak gelişimi ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

1989-1994 yılları arasındaki dönemde, bankalar özkaynak ve kârlılık açısından olumsuz bir gelişim göstermiş, bu dönemde bankacılık sektörü reel olarak kâr elde edememiştir.

Özkaynak ve kâr rakamlarının 1995-2001 yıllarını kapsayan dönemde gelişimi ise Tablo 70'de verilmiştir. 1995-2001 yılları arasında yer alan dönemin 1998 yılına kadar olan bölümünde, gerek kârlılık artışında gerekse özkaynakların izlediği seyir açısından, bankacılık sektörünün bir önceki inceleme dönemine göre iyi sayılabilecek bir performans sergilediği görülmektedir. Ancak, 1997 ve 1998 yıllarında yaşanan Asya ve Rusya krizlerinin etkisi ile bankacılık sektörünün gelir gider dengesi bozulmuş ve sektör ciddi oranlarda zarar üretir hale gelmeye başlamıştır.

Gelir gider dengesinde yaşanan bu bozulmaya karşın, söz konusu tablodan da görüleceği üzere, özellikle ödenmiş sermaye, değerlendirme fonları ve yedek akçelerin artışı ile birlikte özkaynaklarda ciddi montanlarda bir artış gerçekleşmiştir. Özellikle 1999 yılından itibaren ödenmiş sermayede kaydedilen artışlara rağmen bankacılık sektörünün

geçmiş yıllarla kıyaslanamayacak derecede zarar üretmeye başlaması, TBS'nin, gelir gider dengesi açısından ne kadar olumsuz bir sürece girdiğini göstermekte ve oldukça özel bir önem taşımaktadır.

Dönem kârlarının dağıtımlar dışında özkaynak hesaplamaları içerisinde yer aldığı gerçeğinden hareketle, kâr ve özkaynak toplamalarının pasif yapısı içerisindeki ağırlığına bakıldığında ise, artan bir eğilim göze çarpmakla birlikte, bu toplamın pasifler içerisinde yeterli bir ağırlığa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 70 : Karlılık ve Öz Kaynaklara İlişkin Gelişim (1995-2001) (Milyon Dolar)

Yıllar	Kâr	Özkaynaklar	Kâr ve Özkaynak Artışı %	Kâr ve Özkaynakların Pasifteki Ağırlığı
				<u>%</u>
1995	1.576	4.579	(04.4)	6.1
1996	2.324	5.110	20.1	6.0
1997	2.017	6.913	20.1	6.5
1998	1.939	7.855	09.6	6.1
1999	(1.880)	8.514	(32.3)	5.9
2000	(6.641)	18.009	71.4	7.3
2001	(19.561)	30.127	(07.1)	9.0

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.79 ve 1999, 2000 ve 2001 Yıllarına Ait İstatistiki Tablolardan Tarafımızca Hazırlanmıştır.

(Tablolarda özkaynaklar arasında indirim kalemi olarak yer alan dönem ve geçmiş yıl zararları, ters mahsup ile özkaynak hesaplarına ilave edilmiş, buna karşılık ilgili yılların kâr rakamlarından mahsup edilmiştir.)

Bu dönemde, kurların dalgalanma göstermesi nedeniyle, döviz cinsinden verilen rakamlar da yanıltıcı olabilmektedir. Bu nedenle Tablo 71'de bankacılık sektörü açısından oldukça önemli göstergeler olan özkaynak ve kâr rakamlarının, TL cinsinden gelişimi, enflasyon oranları ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Tablodan da görüleceği üzere; TBS'nin, kâr ve özkaynaklarının artış yüzdesi, 1996 yılında bir önceki döneme göre % 200 oranında artarak en yüksek seviyesine çıkmıştır. Ancak sektörün kâr ve özkaynakları bu tarihten itibaren azalma trendine girmiş ve 1999 yılında Asya ve Rusya krizlerinin etkisi ile bir önceki döneme göre % 28.7 oranında artış kaydederek

inceleme dönemimizi ilgilendiren yıllar arasında en düşük artış oranı elde edilmiştir. Bu tarihten itibaren özkaynak rakamlarında bir önceki döneme göre oldukça ciddi oranlarda artış kaydedilmesine karşın, bankacılık sektörünün kâr dönemleri bitmiş ve sektörün zarar rakamları oldukça dramatik bir oranda yükselmeye başlamıştır.

Bankacılık sektörünün özkaynak rakamları, özellikle 1998 yılından itibaren ciddi oranlarda artış göstermiştir. Buna göre, sektörün özkaynak toplamı, 1998 yılında, bir önceki yıla göre % 89.5, 1999 yılında % 88.4, 2000 yılında % 139.4 ve 2001 yılında ise % 259 gibi oldukça ciddi bir oranda artış kaydetmiştir. Öte yandan, 1995-2001 yılları arasındaki dönemde bankacılık sektörünün karlılığı, başta Asya ve Rusya krizlerinin de etkisi ile 1999 yılından itibaren terse dönmüş ve sektör bu tarihten itibaren zarar üretir hale gelmeye başlamıştır. Buna göre, bankacılık sektörünün zararı; 1999 yılında bir önceki döneme göre % 134.9, 2000 yılında % 443 ve 2001 yılında ise % 531 gibi oldukça ürkütücü oranlarda artış göstermiştir.

Özellikle 2001 yılında bankacılık sektörünün toplam kar rakamında yaşanan ciddi düşüşe karşın, öz kaynaklarında görülen ciddi artış, 2000 yılı Kasım ve 2001 Şubat ayında yaşanan krizlerle yakından ilgilidir. Söz konusu dönemlerde yaşanan ve TBS'nin yaşadığı en derin ve tahrip edici bu krizler sonrasında, doğal olarak bankacılık sektörünün karlılığı da oldukça ciddi oranlarda düşmüştür. Buna karşın, sektörün özkaynakları, gerek otoritenin talimatları gerekse hakim hissedarların kendiliğinden yaptığı sermaye artışları sonucunda, kayda değer artış göstermiştir.

Bu dönemde, kâr ve özkaynak toplamında kaydedilen artışların, enflasyon oranları karşısındaki durumu göz önüne alındığında ise, Tablo 71'den de görüleceği üzere, 1994 krizinden bir sonraki yıl olan 1995 ile, Rusya krizinin etkisinin yaşandığı 1999 yılı hariç olmak üzere, bankacılık sektörünün kâr rakamları dahil özkaynak artışları, enflasyon oranlarının üzerinde kalmış ve bu yıllarda sektörün özkaynak rakamları reel anlamda artmıştır.

Tablo 71 : Kârlılık ve Özkaynaklara İlişkin Gelişim (1995-2001) (Milyar TL.)

	Kâr ve Özkaynak	Enflasyon
--	--------------------	-----------

Yıllar	Kârlılık	Özkaynaklar	Artışı %	Oranları %
1995	93.799	272.463	65.0	76
1996	249.832	549.439	200.2	79.8
1997	412.904	1.415.357	128.7	99.1
1998	608.199	2.682.121	80.0	69.7
1999	(820.037)	5.054.187	28.7	68.8
2000	(4.460.701)	12.096.472	80.4	39.0
2001	(28.160.186)	43.427.975	100.0	68.5

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.75 ve 1999, 2000 ve 2001 Yıllarına Ait İstatistiki Tablolardan Tarafımızca Hazırlanmıştır.

(Tablolarda öz kaynaklar arasında indirim kalemi olarak yer alan dönem ve geçmiş yıl zararları, ters mahsup ile öz kaynak hesaplarına ilave edilmiş buna karşılık ilgili yılların kâr rakamlarından mahsup edilmiştir).

3.2.2.2. 1995-2001 Döneminde Bankacılık Sektörünün Aktif Ana Kalemlerinde Meydana Gelen Gelişmeler

3.2.2.2.1. 1995-2001 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler

Bu dönemde, bankacılık sektörü kredi hacminde kaydedilen gelişmeler Tablo 72’de verilmiştir. Buna göre, TBS’nin kredi hacmi, dolar bazında dalgalanmalar göstermiş ve 2001 yılında, bir önceki yıla göre kredi hacminde dolar bazında yaklaşık % 50 düzeyinde bir azalma gerçekleşmiştir. Aslında, kredi hacminde dolar bazında bir gerileme yoktur. 2001 yılında kaydedilen % 50 düzeyindeki gerileme, yaşanan krizin etkisi ile kurların % 115.3 gibi önemli bir oranda artmış olmasından kaynaklanmıştır. Ancak 1995-2001 yılları arasında asıl dikkati çeken gelişme, kredi hacminin, bankacılık sektörü pasifleri içerisindeki payında yıllar itibari ile kaydedilen ciddi azalmadır. Bu bağlamda, 1995 yılında toplam krediler pasif yapısı içerisinde % 42.5 paya sahip iken, bu oran ilerleyen yıllarda azalmış ve yaşanan krizlerden sonra belki de TBS tarihinin en dramatik seviyesi olan % 24.6’ya gerilemiştir. Üstelik takipteki alacak niteliğinde bulunan; ancak canlı krediler içerisinde gösterilen tutarların da kuvvetle muhtemel var olduğu düşünüldüğünde, bu oranın çok daha alt seviyelerde olduğu düşünülmektedir.

İnceleme dönemimizde kredilerin GSMH içindeki payı dalgalı bir seyir izlemiş ve bu payda ciddi değişiklikler meydana gelmemiştir. Ancak bu dönemde kredilerde

yaşanan ciddi gerilemeye paralel olarak mevduatların krediye dönüşme oranlarında ise hissedilir oranda bir gerileme yaşanmıştır. Buna göre, 1995 yılında % 65.4 olan mevduatın krediye dönüşme oranı, izleyen yıllarda ciddi oranda azalarak 2001 yılı itibari ile % 31.8'e gerilemiştir. Bu gelişmeler, 1995-2001 yılları arasında bankacılık sektörünün reel sektörü ve ekonomiyi fonlama şeklindeki aslî işlevinden ciddi bir biçimde ve artan oranda uzaklaşmaya devam ettiğini net bir biçimde göstermektedir.

Tablo 72 : Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler (Milyon Dolar) (1995-2001).

Yıllar	Krediler Toplamı	Artış %	Aktif İçindeki Ağırlığı %	Kur Artışı %	Krediler/ GSMH	Krediler/ Mevduat
1995	29.305		42.5	54.8	22.2	65.4
1996	35.906	22.5	43.1	80.7	25.8	62.8
1997	43.037	(19.9)	45.5	90.5	30.0	70.2
1998	41.092	(4.5)	36.7	53.2	26.4	53.3
1999	40.206	(2.2)	30.1	72.2	27.7	45.0
2000	50.937	26.6	32.8	24.3	27.2	50.0
2001	25.762	(49.4)	24.6	115.3	23.2	31.8

Kaynak : 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.75-159 ve TBB. Veri Setindeki Verilerden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

Tablo 73'de, kredi hacmindeki gelişmeler bir de TL bazında verilmiştir. 1995-2001 döneminde gerçekleşen enflasyon oranlarının da verildiği tablodan da görüleceği üzere, bankacılık sektörünün kullandığı kredi hacminde mutlak artışlar meydana gelmiştir. Ancak artışlar, ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranları ile karşılaştırıldığında, artış oranlarının bazı yıllarda enflasyon oranlarının gerisinde kaldığını ve bankacılık sektörünün kredi hacminde bu yıllarda reel anlamda azalmaların yaşandığı görülmektedir. Buna göre, 1995-1997 yılları arasındaki üç yıllık dönemde kredi hacmi, ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranlarının oldukça üzerinde artmış ve sektörün kredi hacmi bu yıllarda reel olarak artış kaydetmiştir. 1998-2001 döneminde ise kredi hacmi, 2000 yılı hariç, ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranlarının altında kalarak reel anlamda azalma göstermiştir.

2001 yılında gerçekleşen enflasyon oranı % 68.8 olmasına karşın, aynı yıl kredilerde bir önceki yıla göre gerçekleşen artışın dramatik bir seviyede azalarak %

19.8'e düşmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu oran, bankacılık sektörünün temel görevinden ne kadar uzaklaştığını açıkça gözler önüne sermektedir. 2000 yılında enflasyon oranına göre kaydedilen reel artış ise, özellikle o dönemlerde tüketimde yaşanan hızlı artışların tüketici kredilerine yansımından kaynaklanmıştır.

Tablo 73 : Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler (Milyar TL) (1995-2001)

Yıllar	Krediler Toplamı	Artış %	Enflasyon oranı %
1995	1.743.685	120.7	78.9
1996	3.860.068	121.4	79.8
1997	8.811.893	128.3	99.1
1998	14.122.355	60.3	69.7
1999	21.714.974	53.8	68.8
2000	34.205.860	57.5	39.0
2001	40.982.498	19.8	68.5

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.110-185.

3.2.2.2.2. 1995-2001 Döneminde Donuk Aktiflerde Kaydedilen Gelişmeler

Donuk aktifler, takipteki krediler, iştirakler ve maddi duran varlıkların toplamı dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Tablo 74'de 1995-2001 yılları arasında donuk aktiflerde kaydedilen gelişmeler yer almaktadır. Tabloya bakıldığında, bankacılık sektörünün donuk aktifleri, özellikle 1999 yılından itibaren ciddi bir biçimde hızlanarak artış eğilimi göstermiştir. Buna göre, 1999 yılında 12.489 milyon dolar olan donuk aktiflerin hacmi, daha çok takipteki kredilerin artışı ve 2000 yılında meydana gelen krizin etkisi ile % 83.5 oranında artarak, 22.916 milyon dolara yükselmiştir. Donuk aktiflerdeki bu olumsuz gelişim, krizlerin etkisiyle 2000 ve 2001 yıllarında da devam etmiştir. Bu bağlamda, donuk aktiflerde 2000 yılında % 83.5 ve 2001 yılında ise % 68.6 gibi oldukça yüksek oranda artışlar meydana gelmiş ve hesabın bakiyesi 2001 yılı sonu itibari ile 38.635 milyon dolara ulaşmıştır. Diğer bir anlatımla, 1995-2001 yılları arasında, donuk aktiflerin % 640 oranında artması, bankacılık sektörünün aktif kalitesinin daha da bozulmasına neden olmuş ve yaşanan krizlerde sistemin daha olumsuz olarak etkilenmesine de zemin hazırlamıştır.

Tablo 74 : Donuk Aktiflerde Meydana Gelen Gelişmeler (1995-2001) (Milyon Dolar).

Yıllar	Donuk Aktifler Toplamı	Artış %	Aktif İçindeki Ağırlığı %	Kur Artışı
1995	5.224	23.8	7.6	54.8
1996	6.109	16.9	7.3	80.7
1997	6.312	3.3	6.7	90.5
1998	9.237	46.3	7.9	53.2
1999	12.489	35.2	9.4	72.2
2000	22.916	83.5	4.8	24.3
2001	38.635	68.6	37.7	115.3

Kaynak 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi,1958-1997, s.79-159 ve TCMB Verilerinden Hareketle Tarafımızca Hazırlanmıştır.

3.2.2.2.3. 1995-2001 Döneminde Menkul Değerler Cüzdanında Kaydedilen Gelişmeler

1985-1994 yılları arasındaki dönemde olduğu gibi, inceleme dönemimizde de kronik hale gelen bütçe açıklarının finansmanı için vergileme politikaları yerine, borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye devam edilmiştir. KKBG'nin finansmanı için ihraç edilen DİBS'lerin risksiz ve yüksek getirili olması nedeniyle en büyük alıcısı bu dönemde de yine bankacılık sektörü olmuştur. Tamamına yakın bölümü DİBS'lerden oluşan menkul değerlerin gelişimi Tablo 75'de yer almıştır.

Daha sağlıklı bir analiz yapılabilmesi için tabloya, repo hesapları da ilave edilmiştir. Tabloda yer alan repo işlemleri, bankaların sahip olduğu DİBS'lerin geri alım vaadi ile satıldığı işlemleri göstermektedir. Çoğunlukla overnight faizlerle fonlanan anılan repo işlemleri, inceleme dönemimiz itibari ile yürürlükte olan mevzuata göre bilanço içinde yer almamaktadır. (31.01.2002 tarihli Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Kurul Kararı ile, bankalarca yapılan repo ve ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi'nde 1.2.2002 tarihinden geçerli olmak üzere değişiklik yapılmış ve repo işlemleri bilanço içine alınmıştır.) Yayımlanan bilançolarda yer alan MDC'ler ise, mevduat ve/veya dış kredilerle fonlanan tutarları göstermektedir. Bunların önemli bölümü de açık pozisyonlar ile finanse edilmektedir. Yani önceki dönemlerde de olduğu gibi 1995-2001 döneminde de, TBS, MDC portföyü

nedeniyle, bir yandan sabit faizli bir portföyün değişken faizli overnight faizlerle, diğer yandan ise açık pozisyon ile finanse edilmesinden dolayı önemli oranda bir faiz, likidite ve kur riski altında faaliyet göstermeye devam etmiştir. Nitekim, TMSF'ye devredilmeden önce, Demirbank'ın repo ile bilanço dışında fonladığı portföy toplamı yaklaşık 4 milyar dolar olup bu gelişme bankanın fona devredilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Bankacılık sektörünün, kamu açıklarını finanse etmeye devam ederken, asli işlevlerinden ne kadar uzaklaştığını, buna bağlı olarak da yıllar itibari ile ne kadar önemli ölçüde faiz ve likidite riski altına girdiğini daha iyi görebilmek için repo toplamlarının MDC'ler içerisinde analiz edilmesi gerekmektedir. Söz konusu tablo incelendiğinde, 1999 yılına kadar menkul değerlere yatırılan kaynakların arttığı, ancak bu tarihten itibaren bu hesabın azalma trendine girdiği görülmektedir. Buna göre, repo hesapları dahil olmak üzere MDC'ler 1995 yılında bir önceki yıla göre % 31.2 oranında artarak 12.110 milyon dolara ve 1996 yılında ise % 85 gibi ciddi bir yükseliş kaydederek 22.402 milyon dolara yükselmiştir. Ancak Asya krizinin etkisi ile 1997 yılında keskin bir düşüş yaşanmış ve MDC'lerin bakiyesi bu yıl bir önceki yıla göre % 0.9 oranında azalmıştır.

1998 ve 1999 yıllarında da bir önceki yıla göre artış kaydeden menkul değerler bakiyesi, 1999 yılı sonunda 37.801 milyon dolara yükseldikten sonra azalmaya başlamış, ilk yıl % 9.5, ikinci yıl ise % 10'luk düşüşler kaydederek 2001 yılı sonunda 25.021 milyon dolara gerilemiştir. Menkul değerlerde özellikle 2000 ve 2001 yıllarında görülen % 9.5 ve % 10 oranındaki azalma ise dikkat çekici niteliktedir. Aslında TL bazındaki gelişmelere bakıldığında, 2000 ve 2001 yıllarında MDC'lerin artış hızında bir azalma kaydedilmiş olsa da, hesabın nominal olarak arttığı görülmektedir. MDC'lerin TL bakiyeleri itibari ile gelişiminin verildiği Tablo 76'dan da görüleceği üzere, MDC toplamı 1999 yılında bir önceki yıla göre % 97.7 oranında bir artış kaydetmiş iken, bu artış hızı ilerleyen yıllarda gerilemiş ve 2000 yılında bir önceki yıla göre % 12.6 ve 2001 yılında ise % 57.5 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 2000 ve 2001 yılında yaşanan MDC bakiyelerinde görülen düşüşün temel nedeni, özellikle 2001 yılında %

115.3 olarak gerçekleşen anormal kur artışlarıdır. Keza bu değerlerin toplam aktifler içerisindeki ağırlığı da hemen hemen benzer bir gelişim göstermiştir.

Tablo 75 : Menkul Değerler Cüzdanında Meydana Gelen Gelişmeler (1995-2001)
(Milyon Dolar).

Yıllar	MDC. Toplamı	Repo. Dahil MDC Top.	Artış %	Repo Dahil MDC'lerin Aktif İçindeki Ağırlığı %	Kur Artışı %
1995	7.315	12.110	31.2	17.6	54.8
1996	12.639	22.402	85.0	26.9	80.7
1997	12.447	22.210	(0.9)	23.5	90.5
1998	16.612	32.620	46.9	28.0	53.2
1999	22.955	37.801	15.9	29.7	72.2
2000	17.850	34.216	(9.5)	22.0	24.3
2001	11.703	25.021	(10.0)	21.7	115.3

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.140 ve 185 ile BDDK Verilerinden Tarafımızca Hazırlanmıştır.

Kurlarda yaşanan dalgalanmaların olumsuz etkilerini bertaraf edebilmek amacıyla MDC'lerde kaydedilen gelişmeler, enflasyon oranları ile karşılaştırmalı olarak Tablo 76'da, bir de TL bazında verilmektedir. Burada da gerçekçi bir analiz yapılabilmesi için repo hesapları MDC'lere ilave edilmiştir.

Tabloya göre, inceleme dönemimiz itibari ile MDC'lerin bakiyesi, her yıl artış göstermiştir: 1995 yılında 720.554 bin TL olan MDC bakiyesi, % 4.923 gibi oldukça önemli bir oranda artarak 2001 yılı sonu itibari ile 36.196.329 bin TL'ye yükselmiştir. En yüksek artış % 234 ve % 165.2 oranı ile 1996 ve 1997 yıllarında gerçekleşmiştir. Artış oranları; ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranları ile karşılaştırıldığında ise, 1998, 2000 ve 2001 yıllarında MDC'ler enflasyon oranlarının altında bir artış kaydederek reel olarak gerilemiştir. Diğer yıllarda ise reel artış söz konusudur.

Öte yandan, daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, menkul değerlere yapılan plasmanlarda kaydedilen gelişimin temel nedeni, 1985 yılından itibaren vergileme politikalarının yerine ağırlıklı olarak borçlanma politikalarının ikame edilmesidir.

Tablo 76 : Menkul Değerler Cüzdanında Meydana Gelen Gelişmeler (1995-2001). (Bin TL).

Yıllar	MDC Toplamı (Bin TL)	Repo Dahil MDC Toplamı	Artış %	Tefe Artışı %
1995	435.247	720.554		78.9
1996	1.358.744	2.408.315	234.0	79.8
1997	2.548.521	6.387.174	165.2	99.1
1998	5.211.149	10.326.970	61.7	69.7
1999	12.398.034	20.416.328	97.7	68.8
2000	11.991.268	22.985.373	12.6	39.0
2001	16.930.094	36.196.329	57.5	68.5

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.110 ve 185 ile BDDK. Verilerinden Tarafımızca Hazırlanmıştır.

3.2.3. 1995-2001 Döneminde Bankacılık Sektöründe Elde Edilen Faiz Gelirlerinin Dağılımı

Bankacılık sektöründe elde edilen faiz gelirlerinin dağılımı Tablo 77'de verilmiştir. Bu tablo, aynı zamanda krediler ve MDC'lere ait gelişmelerin yer aldığı, Tablo 73 ve Tablo 75'in sonucu niteliğindedir. Söz konusu tablodan da görüleceği üzere, 1995-2001 döneminde, kredilerden alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki payında hissedilir bir azalma yaşanmıştır. Buna göre, 1995 yılında kredilerden alınan faizlerin toplam faiz gelirleri içerisindeki payı, % 62.8 iken, bu oran 2001 yılında % 53.5 oranında azalarak % 29.2 seviyesine gerilemiştir. Buna karşılık 1995 yılında MDC'lerden alınan faizlerin, toplam faiz gelirleri içerisindeki payı % 23.9 iken, bu oran % 60.1 artarak, 2001 yılında % 36.4 seviyesine yükselmiştir.

Elde edilen faiz türlerinde kaydedilen gelişmeler aynı zamanda, TBS'nin, 1995-2001 yılları arasında önceki yıllarda da olduğu gibi kredi vermek şeklinde belirlenen asli işlevlerinden uzaklaşmaya devam ettiğini de göstermektedir.

Tablo 77 : Bankacılık Sektörünün Faiz Gelirlerinin Oluşumu (1995-2001)

Yıllar	Kredilerden Alınan Faizler/ Toplam Faiz Gelirleri	MDC'den Alınan Faizler/ Toplam Faiz Gelirleri
1995	62.8	23.9
1996	60.6	24.5
1997	61.3	21.9
1998	46.6	22.3
1999	37.2	24.7
2000	38.0	20.0
2001	29.2	38.4

Kaynak: Yavuz Akbulak, Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s.105.

3.2.4. 1995-2001 Döneminde Banka Bilançolarının TL ve YP Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler

1980-1988 ve 1989-1994 dönemlerinin incelendiği başlıklarda da belirtildiği gibi, 24 Ocak Kararları ile birlikte 1980 yılından itibaren uygulamaya konulan liberal politikalar ve özellikle de 1989 yılında uygulamaya konulan 32 sayılı Karar ile birlikte, tüm ekonomide olduğu gibi bankacılık sektöründe de ciddi değişiklikler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Bir önceki dönem olarak ele aldığımız 1989-1994 yılları arasında bankacılık sektörünün ana bilanço kalemlerinde kaydedilen gelişmelere paralel olarak, sektörün bilanço toplamında oldukça yüksek reel büyümeler elde edilmiş ve sektörün bilanço yapısı içerisindeki TL ve YP dağılımında da YP hesaplar lehine önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Yurt dışından borçlanmanın kolaylaşmasına bağlı olarak, 1989 yılından itibaren bankacılık sektörü tarafından yurt dışından sağlanan söz konusu yabancı fonlar, TL'ye dönüştürülerek, açık pozisyon uygulamaları yaygınlaştırılmış ve TL'ye dönüştürülen kaynaklar kredilere ve DİBS'lere plase edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler 1995-2001 yılları arasında da sürmüştür.

Bankacılık sektörü pasif yapısının TL ve YP dağılımı Tablo 78’de yer almaktadır. 1995-2001 döneminde de, sektörün pasif yapısında YP hesapların ağırlığı, önceki yıllara paralel olarak artış göstermiştir. Buna göre, 1995 yılında sektörün pasif yapısı içerisinde YP hesapların ağırlığı 47.9, buna karşılık TL hesapların ağırlığı % 52.1 iken, bu dağılım ilerleyen yıllarda YP hesaplar lehine gelişme göstermiş ve 2001 yılı sonu itibari ile sektörün pasif yapısı içerisinde YP hesapların ağırlığı % 57.5’e yükselmiş, buna karşılık ise TL hesapların ağırlığı 42.5’e gerilemiştir.

Bankacılık sektörü pasif yapısı içerisinde YP hesapların ağırlığının artması, sektörün aktif kompozisyonunu da etkilemiştir. 1995 yılında sektör aktif toplamının % 42.4’ünü oluşturan YP hesaplar, ilerleyen yıllarda artış kaydederek, 2001 yılı sonu itibari ile aktiflerin % 48.1’ini oluşturur düzeye yükselmiştir. Doğaldır ki, bu gelişmeye paralel olarak, TL hesaplarının ağırlığında da gözle görülür bir azalma yaşanmıştır.

Bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısı içerisindeki YP hesapların ağırlığının artmasının en önemli nedeni, DTH’larda kaydedilen artıştır. İnceleme dönemimizde kur artışları çoğunlukla enflasyon oranlarının üzerinde gerçekleşmiştir.⁷⁵ Devalüasyonun enflasyondan fazla olduğu dönemlerde YP mevduat ve kredilerin artması beklenen bir gelişmedir. Nitekim, inceleme dönemimizin başlangıcı olan 1995 yılında, DTH’ların toplam mevduatlar içerisinde payı % 55.1 iken bu pay, ilerleyen yıllarda artmış ve 2001 yılı sonunda DTH’ların toplam mevduat içerisindeki payı % 59.7’ye yükselmiştir,⁷⁶

Tabloda yer alan YP aktifler ve YP pasifler birlikte incelendiğinde ise, 1995-2001 yılları arasında, YP aktif hesapların, YP pasif hesaplardan daha düşük bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, 1990 yılından itibaren artmaya başlayan açık pozisyon uygulamalarının, 1995-2001 yılları arasında da artarak devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 78 : Aktif ve Pasif Hesapların TL ve YP Dağılımı (1995-2001)

Yıllar	Aktif Hesaplar		Pasif Hesaplar	
	TL	YP	TL	YP

⁷⁵ 50. Yılında TBB ve TBS, s.185.

⁷⁶ 50. Yılında TBB ve TBS, s.141.

1995	56.6	43.4	52.1	47.9
1996	55.4	44.6	52.3	47.7
1997	54.6	45.4	49.4	50.6
1998	59.9	40.1	52.8	47.2
1999	61.9	38.1	52.0	48.0
2000	64.7	36.3	53.5	46.5
2001	51.9	48.1	42.5	57.5

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.182.

3.2.4.1. 1995-2001 Döneminde TL ve YP Pasif Hesapların Banka Gruplarına Göre Ağırlığı

Banka gruplarının pasif yapısı içerisinde TL ve YP hesapların ağırlıklarına ilişkin gelişmeler Tablo 79’da yer almıştır. Tablo incelendiğinde, bu dönemde kalkınma ve yatırım bankaları hariç olmak üzere, tüm banka gruplarında, YP hesapların ağırlığının arttığı ve buna karşılık TL hesapların ağırlıklarının ise azaldığı görülmektedir. 1995 yılında kamu bankalarının pasif yapısı içerisinde YP hesaplar % 31.6 ve TL hesaplar ise % 68.4 oranında bir ağırlığa sahip iken, izleyen yıllarda YP hesapların payı azalmaya başlamış ve 1999 yılında % 19.5’e düşerek en düşük seviyesine gerilemiştir. YP hesapların ağırlığı bu yıldan itibaren tekrar artışa geçmiş ve 2001 yılı sonunda kayda değer bir yükselişle % 37.2’ye ulaşmıştır.

YP hesapların ağırlıklarında yaşanan bu gelişmelere karşın, TL hesaplarda da tam tersi bir gelişim kaydedilmiştir. 1995 yılında TL hesapların pasif yapısı içerisindeki ağırlığı % 68.4 iken, bu oran sonraki yıllarda artmaya başlamış ve 1999 yılında % 80.5 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Sözü edilen ağırlık, izleyen yıllarda azalmaya başlamış ve 2001 sonu itibari ile % 62.8’e gerilemiştir.

Özel sermayeli bankalara bakıldığında ise, TL ve YP ağırlıkların daha istikrarlı bir gelişim izlediği görülmektedir. Buna göre, 1995 yılında % 56.4 olan YP hesapların pasif yapısı içerisindeki ağırlığı, sonraki yıllarda artmış ve 2001 yılı sonu itibari ile % 68.6’ya ulaşmıştır. Buna karşılık TL hesaplarının da bu sonuca uyumlu bir gelişim göstererek, ağırlıkları % 43.6’dan, % 31.4’e gerilemiştir.

Yabancı sermayeli bankalar ile TMSF bankalarında da, özel sermayeli bankalardaki gelişime benzer bir değişim yaşanmıştır. 1995-2001 yıllar arasında bankacılık sektörünün pasif yapısı içerisinde YP hesapların ağırlığının artması, ancak aktif yapısı ile birlikte incelendiğinde anlamlı sonuçlar verecektir. Bu değerlendirme ise bir sonraki başlıkta yapılacaktır.

Tablo 79 : Banka Gruplarına Göre Pasif Yapısının TL ve YP Dağılımı (1995-2001)(%)

Yıllar	Kamu		Özel		Yabancı		TMSF	
	TL	YP	TL	YP	TL	YP	TL	YP
1995	68.4	31.6	43.6	56.4	45.3	54.7	-	-
1996	70.1	29.9	41.8	58.2	46.1	53.9	-	-
1997	70.6	29.4	39.3	61.7	38.7	61.3	-	-
1998	75.8	24.2	40.2	59.8	36.7	63.3	48.5	51.5
1999	80.5	19.5	38.0	62.0	35.4	63.6	15.5	84.5
2000	80.3	19.7	39.6	60.4	33.6	66.4	34.6	65.4
2001	62.8	37.2	31.4	68.6	37.1	62.9	33.7	66.3

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.182.

3.2.4.2. 1995-2001 Döneminde TL ve YP Aktif Hesapların Banka Gruplarına Göre Ağırlığı

Kalkınma ve yatırım bankaları hariç, tüm banka grupları itibari ile aktif yapısı içerisindeki TL ve YP hesapların ağırlıkları Tablo 80’de verilmiştir. Tabloya bakıldığında, 1995-2001 yılları arasında, aktif yapısı içerisinde YP hesapların ağırlığının arttığı, buna karşılık TL hesapların payının ise azaldığı görülmektedir. Ancak kamu sermayeli bankalar, pasif yapısının gelişiminde de olduğu gibi, ara dönemlerde diğer bankalardan farklı bir gelişim göstermiştir.

Buna göre, 1995 yılında kamu sermayeli bankaların aktif toplamının % 30.2’si YP hesaplardan oluşmakta iken, bu ağırlık izleyen yıllarda azalmış ve 2000 yılında % 18.5 ile en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu tarihten itibaren ise tekrar artmaya başlayarak 2001 yılı sonunda % 35.5 seviyesine yükselmiştir.

TL hesaplarda ise bu gelişmelerin tam tersi değişim yaşanmıştır. 1995 yılında aktif toplamının, % 69.8’i TL hesaplardan oluşmakta iken, bu oran sonraki yıllarda

artmaya başlamış ve 2000 yılında % 81.5 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak söz konusu ağırlık, bir sonraki yıl düşerek 2001 yılı itibari ile % 64.5'e gerilemiştir.

Özel sermayeli bankalar bakıldığında ise, pasif yapısında da olduğu gibi, TL ve YP ağırlıkların daha istikrarlı bir gelişim izlediği görülmektedir. Buna göre, 1995 yılı itibari ile YP hesaplar, toplam aktifler içerisinde % 49.5'iken, bu oran artmaya devam etmiş ve 2001 yılı sonu itibari ile % 55.1'e yükselmiştir. Buna karşılık, TL hesapların ağırlığı ise 1995 yılında % 50.5 iken, bu ağırlık izleyen yıllarda azalmaya devam etmiş ve 2001 yılı sonu itibari ile % 44.9 seviyesine gerilemiştir. Yabancı sermayeli bankalar ile TMSF bankalarında da benzer bir gelişim yaşanmıştır.

Tablo 80 : Banka Gruplarına Göre Aktif Yapısının TL ve YP Dağılımı (1995-2001)
(%)

Yıllar	Kamu		Özel		Yabancı		T M S F	
	TL	YP	TL	YP	TL	YP	TL	YP
1995	69.8	30.2	50.5	49.5	57.8	42.2	-	-
1996	69.6	30.4	47.5	52.5	56.1	43.9	-	-
1997	70.0	30.0	46.8	53.2	56.7	43.3	-	-
1998	76.3	23.7	50.6	49.4	50.2	49.8	81.2	18.8
1999	80.6	19.4	49.0	51.0	52.1	47.9	80.6	19.4
2000	81.5	18.5	55.3	44.7	51.8	48.2	65.2	34.8
2001	64.5	35.5	44.9	55.1	46.4	53.6	63.8	36.2

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.182.

3.2.4.3. Banka Gruplarına Göre TL ve YP Aktif ve Pasif Hesapların Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi

Önceki başlıklar altında verilen ve banka gruplarına göre TL ve YP hesapların gelişmelerinin gösterildiği, Tablo 79 ve Tablo 80 birlikte değerlendirildiğinde, ilginç sonuçlara ulaşılmaktadır. 1994 krizinde olduğu gibi, 2001 Şubat krizinde de, bankacılık

sektörünün sahip olduğu açık pozisyon ve taşıdığı kur riski, sektörün tahrip olmasının en önemli nedenleri arasında görülmektedir. Kur riskine tabi açık pozisyon rakamları mevzuata göre biraz daha değişik bir biçimde hesaplanıyor olsa da, konu bu başlıkta en genel anlamı ile değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Söz konusu tablolarda yer alan oranlar karşılaştırıldığında, kamu sermayeli bankaların, özel ve yabancı sermayeli bankalara göre, kur riski almada çok daha temkinli davrandığı görülmektedir. Nitekim, 1995 yılında kamu sermayeli bankalarının YP pasifleri % 31.6 iken, YP aktifleri % 30.2 paya sahiptir. Yani bu banka grubunda 1995'te düşük bir açık pozisyon mevcuttur. 1996-1997 yılları hariç olmak üzere bu temkinlilik 2001 yılına kadar hemen hemen değişmeden devam etmiştir. Ancak kamu sermayeli bankalarda bu temkinliliğe karşın, özel ve yabancı bankalarda tam tersi bir gelişim gözlenmektedir. Buna göre, özel sermayeli bankalarda, 1995 yılı itibari ile YP pasif hesapların ağırlığı % 56.4 iken, YP aktif hesapların ağırlığı % 49.5'dir. Yani bu banka grubunda anılan yılda açık pozisyon uygulaması mevcuttur. Mevcut açık pozisyon uygulaması, izleyen yıllarda artarak devam etmiş ve kriz öncesinde yani 1999 yılında sırasıyla % 62 ve % 51, 2001 yılı sonunda ise biraz daha artarak sırasıyla % 68.6 ve % 55.1 olarak gerçekleşmiştir.

Yabancı sermayeli bankalarda da benzer bir gelişim yaşanmıştır. TMSF bankalarında ise, Hazine tarafından verilen tahvillerle bağlantılı olarak açık pozisyon uygulaması yoktur. Kısacası, 1995-2001 döneminde kamu bankaları çok düşük oranlarda açık pozisyon uygularken, özel ve yabancı sermayeli bankalar bu dönemde açık pozisyonlarını artırmışlardır. Üstelik bu dönemde, ilerideki başlıklar altında da değerlendirileceği üzere, bazı fiktif işlemlerle de, görünürdeki bu oranların çok daha üzerinde açık pozisyon taşımışlardır.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin de en temel nedenleri arasında yer alan ve bir çok bankanın da TMSF'ye devredilmesine neden olan açık pozisyon uygulamaları, ileriki başlıklar altında daha geniş bir biçimde değerlendirileceği için bu başlıkta daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

3.2.5. 1995-2001 Döneminde Kârlılık Rasyolarında Meydana Gelen Gelişmeler

Mevcut finansal riskler yüzünden banka kârlılıklarında dalgalanmalar meydana gelmekte ve kârlardaki istikrarsızlıklar, bankaları zararlarla sonuçlanan ciddi sorunlara sürükleyebilmektedir. Türkiye’de, bankacılık sektöründe nominal olarak artmış görünen kârların, reel artışları konusunda ciddi kuşkulara rastlanmaktadır. Enflasyonun yarattığı aşındırmayı telafi edecek boyutlarda reel kâra sahip banka sayısının ise çok az olduğu görülmektedir.⁷⁷

TBS’nin 1995-2001 yıllarını kapsayan döneme ilişkin hesaplanan kârlılık rasyoları Tablo 81’de verilmektedir. Tablodan da görüleceği üzere, inceleme dönemimizi kapsayan yıllarda, TBS’nin kârlılık rasyoları gerek istikrar açısından gerekse enflasyon oranları ile karşılaştırıldığında olumlu bir seyir izlememiştir.

İnceleme dönemimizi kapsayan tüm yıllar itibari ile TBS’nin aktif kârlılığı son derece düşüktür. Yani sektör çok düşük düzeyde bir aktif kârlılığı içerisinde faaliyet göstermiştir. Tablodan da görüleceği üzere, tüm dünya ekonomilerini derinden sarsan Asya ve Rusya krizlerinin etkisi ile aktif kârlılığı 1999 yılından itibaren negatif bakiye vermeye başlayarak terse dönmüştür.

Tüm ticari işletmelerde olduğu gibi bankalar açısından da nihai hedef kârlılıktır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu kârlılığın aktif kalitesini bozmadan elde edilmesi esastır. Bu bağlamda, bankalar açısından en önemli ve anlamlı göstergelerden birisi de net dönem kârı/ortalama özkaynak rasyosudur. Rasyonun gelişimine bakıldığında, aktif kârlılığında olduğu gibi, olumsuz bir görünüm göze çarpmaktadır. 1995-1998 yılları arasında söz konusu rasyo, ilgili yıllarda gerçekleşen enflasyon oranlarının altında kalmış ve bankacılık sektörü bu yıllarda reel anlamda bir öz kaynak kârlılığı elde edememiştir. Rasyonun 1999 ve sonraki gelişimine bakıldığında ise daha olumsuz bir gelişim yaşanmış ve Asya ve Rusya krizlerinin etkisi ile özkaynak kârlılığı

---

⁷⁷ Füsün S. Erbilgiç ve Bengi Özer, The Effects of Inflation on Compositions of Revenues, Deposits and Profitability of Commercial Banks in Turkey, Bogaziçi Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies, Volume. 7, No. 1-2, 1993, s.169.

rasyosu bu tarihten itibaren dönem zararlarının ciddi montanlarda artışı nedeni ile negative dönmüştür.

Sonuç olarak, önceki dönemlerde olduğu gibi, bu zaman aralığında da bankacılık sektöründeki kâr artışlarının, reel kazançlar ile ifade edilmekten çok uzak olduğu görülmektedir.⁷⁸

Tablo 81 : Kârlılık Rasyoları (1995-2001)

Yıllar	Net Dön. Kâr- (Zararı)/ Ort.T.Aktif	Net Dön. Kâr- (Zararı)/ Ort.Özkaynaklar	Net Dön. Kâr- (Zararı)/ Ort. Öd. Sermaye	Tefe Artış %
1995	3.4	55.4	100.2	78.9
1996	3.9	64.3	119.0	79.8
1997	3.4	54.1	80.6	99.1
1998	2.7	44.9	59.6	69.7
1999	(0.6)	(14.9)	(12.7)	68.8
2000	(3.1)	(72.8)	(61.8)	39.0
2001	(3.8)	(69.9)	(63.4)	68.5

Kaynak: 40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-1997, s.184 ve Bankalarımız 1999-2000 ve 2001 Yayınlarından Derlenmiştir.

3.2.6. Kamu Bankalarının Görev Zararları

Görev zararları, kanunlarla kendilerine verilen özel görevler dolayısı ile kamu bankalarının vermiş oldukları kredilere yürütülecek olan faiz oranlarına müdahale edilmesi ve bu müdahale sonucunda, kaynak maliyeti ile kredi faizi arasında, kamu bankaları aleyhine oluşan olumsuz fark olarak tanımlanmaktadır. Görev zararları daha

⁷⁸ Saruhan Doğan ve Yıldız Sarsel, Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörüne Bir Bakış, Türkiye Bankalar Birliği. Ankara, 1994. s.16.

çok tarım kesimini desteklemek amacı ile TC. Ziraat Bankası'nca ve küçük esnaf ve sanatkarları desteklemek için Halk Bankası'nca kullanılan düşük faizli krediler nedeni ile ortaya çıkmış ve yıllar itibari ile sürekli bir biçimde artış kaydetmiştir.

1995-2001 yılları arasındaki dönemde gerçekleşen görev zararlarına ilişkin rakamlar Tablo 82'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde, kamu bankaları görev zararlarının her yıl nominal olarak arttığı görülmektedir. Buna göre, 1995 yılında cari fiyatlarla 14.030 milyon TL olan görev zararları, 2001 yılı sonunda % 4.581 gibi oldukça ciddi bir artış göstererek yine cari fiyatlarla 656.770 milyon TL'ye yükselmiştir. Görev zararlarının GSMH'ye olan oranında gözlemlenen dalgalanma ise, ilgili yıllarda GSMH'da yaşanan artış hızının, görev zararları artış hızından daha yüksek bir oranda gelişme göstermiş olmasından kaynaklanmıştır. Her yıl ciddi montanlarda artış gösteren ve çoğunlukla popülist politikalarla kaynaklanan görev zararları, getirdiği önemli yükler nedeni ile bütçe açıklarının artmasında, dolayısı ile de kamu mali dengesinin bozulmasında önemli bir paya sahiptir.

Öte yandan kamu bankalarının yıllar itibari ile ciddi boyutlara ulaşan görev zararları ve bu zararların zamanında ödenmemesi nedeniyle ortaya çıkan likidite ihtiyaçları önemli oranda artmış ve had safhaya ulaşan kaynak ihtiyaçları nedeni ile uzun yıllar boyunca, başta özel bankacılık kesimi olmak üzere tasarruf sahipleri tarafından istismar edilmiştir.

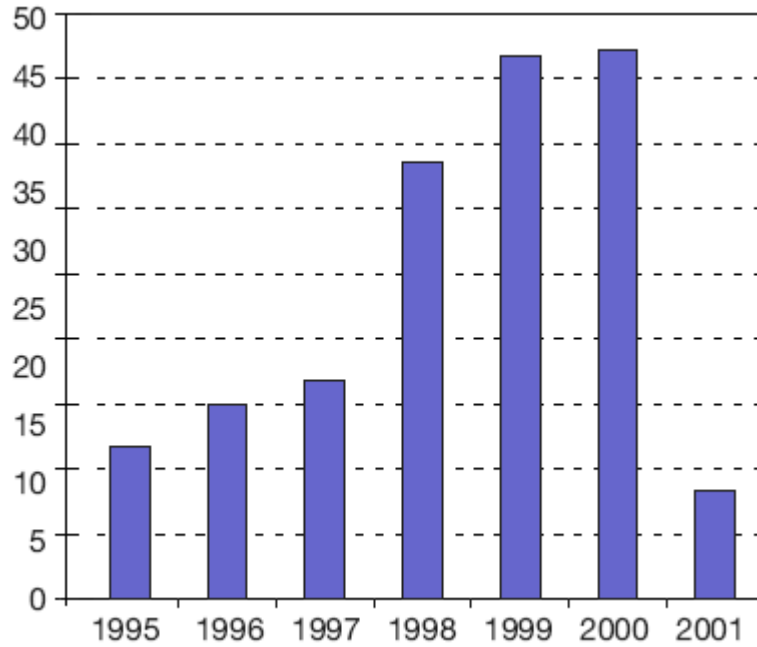
Tablo 82 : 1995-2001 Döneminde Görev Zararlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı
(Milyon TL Cari Fiyat)

Yıllar	Görev Zararı	GSMH	GSMH	Görev Zararı/ Artış %
1995	14.030	7.854.887	0.17	-57
1996	13.997	14.978.067	0.09	-47
1997	53.522	29.393.263	0.18	100
1998	289.165	53.518.331	0.58	222
1999	556.514	78.283.000	0.71	22
2000	638.933	125.971.000	0.50	-30
2001	656.770	153.405.000	0.42	-16

Kaynak: Yavuz Akbulak , Emre Kavaklı, Ayça Tokmak, Kayıp Yıllar, 2004, s.114

Büyük bölümünü görev zararlarının oluşturduğu diğer aktifler kaleminin 1995-2001 yılları arasındaki gelişimi Grafik 12’de görülmektedir. Grafikten de görüleceği üzere, diğer aktiflerin toplam aktifler içindeki payı sürekli olarak artış kaydederek 2000 yılında % 48’e yükselmiş ve çoğunluğunu görev zararlarının oluşturduğu diğer aktifler kalemi kamu bankalarının bilanço büyüklüğünün neredeyse yarısını oluşturur düzeye gelmiştir.

2001 yılında görülen ciddi düşüş, bu yılda görev zararlarının tazmin edilmesinden kaynaklanmıştır.

Grafik 12 : Diğer Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı (1995-2001) (Kamu Bankaları, %)

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.31.

3.3. 1997 ASYA VE 1998 RUSYA KRİZLERİ

Güney Doğu Asya ülkelerinde 1997'nin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan finansal kriz, öncelikle Tayland, daha sonra da Endonezya, Malezya, Filipinler, Güney Kore ve Japonya'ya sıçramış ve ulusal para birimlerinin ciddi ölçülerde devalüe

edilmesi ile birlikte dünya mal ve finans piyasalarının dengelerini de bozmuştur.⁷⁹ Kriz süreci, öncelikle bir finans krizi şeklinde kendini göstermiş ve bölge ülkelerine yönelik uluslararası fon akımlarının aniden yön değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır.

Bölgesel krizin, global bir dünya krizine dönüşmemesi için uygulamaya konulan IMF tipi istikrar politikaları (kısıtlayıcı para politikası, bütçe açıklarının kapatılması, yerli para değerinin düşürülmesi vb.), enflasyonu düşürmekle birlikte, ekonomide durgunluğa yol açarak, bir süre sonra temel makroekonomik dengelerin tekrar bozulmasına neden olmuştur.⁸⁰

Asya mucizesinin 1997 yılının ortalarından itibaren Asya krizine dönüşmesinden sonra, bu ülkeleri krize götüren nedenler bir çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Asya krizinin nedenlerini açıklamak üzere geliştirilen yaklaşımlarda genel olarak Asya ülkelerine aşırı sermaye akışı ile ilişkili olarak ortaya çıktığı ve Asya ülkelerinin krize girişinde finans piyasalarının önemli rolü olduğu görüşü paylaşılmaktadır.⁸¹

Güney Doğu Asya Krizi'nin üçüncü ülkeler üzerindeki etkileri ise, doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yönden incelenebilir. Asya ülkelerinin devalüasyon sonrasında rekabet avantajı kazanarak ihracatlarını arttırması, doğrudan etki olarak tanımlanırken, özellikle ticari rakip oldukları ülkelerin ihracatlarını daraltmaları, dolaylı etki olarak görülmektedir. 1998 yılındaki gelişmeler bu çerçevede incelendiğinde, Güney Doğu Asya ülkelerindeki devalüasyonun, Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatını azaltıcı, bu ülkelere olan ithalatını ise arttırıcı yönde etkilediği görülmektedir. Ancak Türkiye'nin bu ülkelerle olan ticaret hacminin düşüklüğü nedeni ile bu krizin Türkiye'nin dış ticaret hacmine etkileri de sınırlı olmuştur.

Sonuç olarak, Asya krizi sonrasında dünya ekonomisinde durgunluk eğiliminin arttığı ve Dünya ticaret hacminin daraldığı gözlenmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün

---

⁷⁹ Erinç Yeldan, Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, 2001, Ocak-Şubat, s.10.

⁸⁰ Dünder Sağlam, Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 152, 1998, Kasım, s.43.

⁸¹ Gülten Demir, Asya Krizi ve IMF, Der Yayınları, İstanbul, 1999, s.143.

verilerine göre, 1990-1995 döneminde % 7 büyüyen dünya ticaretinin büyüme hızı, 1996 yılında % 4 ve 1997 yılında ise % 3 olarak gerçekleşmiştir.⁸²

Dünya ekonomisinde Güney Doğu Asya Krizi'nin şoku yaşanırken, 1998 yılı Ağustos ayında Rusya'da, Ruble'nin devalüe edilmesi ve moratoryum ilanı ile yeni bir finansal kriz yaşanmaya başlanmıştır.^{83,84} Güney Doğu Asya Krizi'nden sonra Rusya'da yaşanan mali kriz, 1998 yılında Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyen ikinci önemli olaydır. Rusya'da çıkan mali krizin etkisi, Türk piyasalarında, Asya Krizi'ne nazaran daha fazla hissedilmiştir. Krizle birlikte ihracatımız olumsuz yönde etkilenmiş ve özellikle iki ülke arasında yapılan "bavul ticareti" büyük zarar görmüştür.

Dünyada yaşanan krizlerden etkilenilmesi ve bu krizlerin ekonomiye olumsuz yansımalarının en temel nedeni, 1980 yılından sonra uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda izlenen dışa açılma siyaseti, dolayısıyla da küreselleşme ile birlikte dış şoklara karşı açık hale gelmesidir.

3.4. 1999 YILINDA EKONOMİNİN VE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

3.4.1. 1999 Yılında Ekonominin Genel Görünümü

1994 yılında yaşanan krizden sonra alınan kararlar sonucunda IMF ile bir stand-by anlaşması imzalanmış ve bu doğrultuda parasal bir çerçeve hazırlanarak, 1994 Mayıs ayında uygulamaya konulmuştur. Adı geçen parasal çerçevede uygulamaya konulan politikalar sonucunda, parasal hedeflerin tamamı tutturulmuş, yıl sonunda ekonomide istikrar büyük ölçüde sağlanmıştır. Göreli olarak sağlanan bu istikrar sonucunda, satışı gerçekleştirilen DİBS'lerin faiz oranları da hızlı bir düşme eğilimine girmiştir.

Faiz oranlarındaki düşme ve belirsizliklerin azalması ile birlikte, Hazine daha uzun vadeli borçlanma imkanına kavuşmuştur. Bu gelişmeleri, devletin tüm mevduatı sigorta kapsamına almasıyla sağlanan güven ortamının da etkisiyle, finans sektöründe

⁸² Demir, a.g.e., s.250.

⁸³ İlker Parasız, Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar, Ezgi Kitapevi, 2001. Mart, Bursa, s.424-425.

⁸⁴ Oğuz Esen, Rusya Krizi: Geçmişe Kısa Bir Bakış, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 150, 1998, Eylül, s.67.

istikrar sağlanması ve faiz düşüşü takip etmiştir. Mevduat faizlerindeki düşüşün kaynak maliyetini olumlu etkilemesi, kredi faizlerinde de önemli oranda indirimi beraberinde getirmiştir. Bankacılık sektörü 1997 yılında da millî gelir artış hızının üzerinde bir hızla büyümüştür. Sektörde özel ve yabancı sermayeli ticaret bankalarının bilançoları büyürken, kamusal sermayeli bankaların aktif, kredi ve mevduat açısından sektör payı azalmıştır. 1997 yılının ikinci yarısından itibaren enflasyonun ve faizlerin yükselme eğilimine girmesi, günlük repo işlemlerinden doğan kaynak maliyetini artırmıştır.

Hazine ve TCMB 1997 yılında piyasalardaki belirsizliği gidermek amacıyla ortak bir protokol uygulamaya başlamışlardır. Alınan kararlar sonucunda Hazine'nin TCMB'den avans kullanımı durdurulmuş, TL finansal araçlara olan talep artmış, faizler gerilemeye başlamış, repo gibi kısa vadeli işlemlere yönelen kaynaklar, tekrar mevduata yönelmiştir.⁸⁵

Asya ve Rusya krizleri, dünya ülkelerinde olduğu gibi Türk ekonomisini ve bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuz gelişmelerin etkisi ile, 1998 yılının ikinci yarısının ortalarından itibaren hızlı bir sermaye çıkışı yaşayan Türkiye, 1999 yılına yavaşlayan bir ekonomik faaliyet, artan siyasi istikrarsızlıklar, yeni bir azınlık hükümeti, erken seçim kararı ve geçici bütçe ile girmiştir.⁸⁶ Yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda, ekonomik alanda alınan kararların olumlu yansımaları da kısa sürmüş ve başta makro ekonomik göstergelerdeki olumsuzluk olmak üzere, bankacılık sektörünün mevcut ve üstü örtülmüş problemleri tekrar su üstüne çıkmaya başlamıştır.

Temel ekonomik göstergeler dikkate alındığında, 1999 yılında Türkiye ekonomisinin genel görünümü ve performansının kötüleştiği görülmektedir.⁸⁷ O dönemde ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yapan Hikmet Uluğbay'ın da ifade ettiği gibi, Türkiye tarihinde ilk defa dört ay boyunca toplanan vergi gelirleri, borç faizlerine yetmemiş ve borç faizlerinin ödenebilmesi için daha fazla vergi geliri ve borçlanma yapılması gereği ortaya çıkmıştır.⁸⁸

---

⁸⁵ Babuşcu, ve diğerleri, a.g.e., s.20.

⁸⁶ Bankalarımız, 1999, Tbb, Mayıs, 2000. s.1-3.

⁸⁷ Bankalarımız, 99, s.1-3.

⁸⁸ Aydoğdu ve Yönezer, a.g.e., s.118.

1999 yılında, başta ekonomik krizlerin en temel nedeni olan bütçe dengesindeki bozulma ve dolayısı ile bütçe açıklarının GSMH'ye olan oranında artışlar olmak üzere, iç ve dış borçlarda önemli artışlar kaydedilmiş ve bir önceki yıl fazla veren cari denge, bu yılda ciddi ölçüde açık vermiştir. Söz konusu olumsuz gelişmelerin ülke içindeki siyasi istikrarsızlıkla birleşmesi, finansal piyasalardaki dengeyi bozmuş, bu durum ise, faiz oranlarının hızla yükselmesine yol açmıştır. Dışarıya sermaye çıkışı, ancak faiz oranlarının önemli oranda yükselmesi sonucunda önlenebilmiştir. Uluslararası ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle, yurt dışından sağlanan kaynakların sınırlanması ve ekonomik faaliyetlerin, özellikle sanayi sektöründe daralmaya bağlı olarak yavaşlamaya başlaması, bankaların aktif kalitesini bozmuştur.

Faizlerin yükselmesi ile birlikte yatırımlar azalmış, üretim seviyesi düşmüş ve sonuç olarak, işsizlik daha da artmaya başlamıştır. Tüm bu olumsuz gelişmeler sonucunda 1999 yılında ekonomi % 6.4 oranında daralmış ve GSMH, dolar bazında % 9 oranında küçülmüştür.

Kamu bankalarının görev zararları hariç, kamu kesimi açığının millî gelire oranı, 6 puanlık bir artışla rekor düzey olan % 15'e ulaşmıştır. Keza gerek KKBG'deki gerekse reel faiz oranlarındaki artışın etkisi ile iç borç stoku % 97 oranında büyümüş ve bu stokun millî gelire oranı 7 puanlık bir artışla % 29'a yükselmiştir. Bu olumsuzluklar yaşanırken, 1999 Ağustos ve Kasım aylarında meydana gelen ve binlerce insanımızı kaybettiğimiz deprem felaketi, ekonomik ve sosyal problemlerin daha da artmasına neden olmuştur. Ekonomik performansı olumsuz yönde etkileyen diğer nedenler arasında ise; uluslararası ekonomik faaliyetlerin daralması, petrol fiyatlarının yükselmesi, bütçe dengesinde yaşanan müzmin olumsuzluklar, yüksek enflasyon ve erken genel seçimin neden olduğu belirsizlikler de önemli bir rol oynamıştır.⁸⁹

Tüm bu olumsuzlukların yanında 1999 yılında kaydedilen az sayıdaki olumlu gelişmelerin belki de en önemlisi Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinin kesinleşmesidir. 1997 yılında gerçekleştirilen meşhur Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin adının geçmemesi tam bir şok etkisi yaratmış ve bu karara ülke içinde ciddi tepkiler gelmiştir.

⁸⁹ Bankalarımız, 99 Tbb, s.1-3.

1999 yılında Almanya Başbakanı Gerhard Schröder'e bir mektup yazan Ecevit Hükümeti bu mektuba olumlu yanıt almış ve Helsinki Zirvesi'nde 12 aday ülkenin yanında Türkiye'nin tam üyelik için 13. aday ülke olması sağlanmıştır.⁹⁰

3.4.2. 1999 Yılında Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

TBS, son yıllarda olduğu gibi, 1999 yılında da son derece riskli bir atmosferde çalışmış, ekonomik performansın düşüşünden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu nedenle sektörün üstlendiği risklerin bir bölümü 1999 yılında gerçeğe dönüşmüştür.⁹¹

Sektörde yer alan bazı bankalar için sonun başlangıcı, 1994 likidite ve döviz krizi ile başlamıştır.⁹² Üç bankanın sistem dışına çıkmasına ve bankacılık sektörünün ciddi ölçüde tahrip olmasına neden olan 1994 krizinden sonra alınan önlemler ve sektörün kendini toparlama çabaları, tıpkı ekonomik göstergelerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de olumlu bir rüzgar estirmiş ve mevcut kronik problemler göz ardı edilerek geçici bir bahar havası yaşanmaya başlanmıştır. Ancak bu hava, 1998 yılından itibaren terse dönmeye başlamış ve şalın düşmesi ile birlikte mevcut problemler de tekrar su üstüne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Güney Doğu Asya ve Rusya'da yaşanan krizlerin ardından makro ekonomik göstergelerde kaydedilen olumsuzlukların ekonomide yarattığı daralma yüzünden, sektördeki problemliler krediler artmış ve aktif kalitesi bozulmaya devam etmiştir. Kuşkusuz aktif kalitesindeki bozulmada en büyük pay, sektörde adeta müzminleşmiş olan risk algılama probleminin artarak devam etmesidir. Bu gelişmelere bağlı olarak, donuk aktifler artmış ve bankacılık sektöründe tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı, bir önceki yıla göre % 2,3'den % 7,2'ye yükselmiştir.⁹³ Ayrıca, bilanço toplamalarının artış hızı

⁹⁰ Ramazan Başak, Yarım Asırlık Bir Rüya "AB", Dünya Gazetesi, 29.11.2006, s.22.

⁹¹ Bankalarımız, 99, Tbb, s.1-7.

⁹² Altıntaş, a.g.e., s.508.

⁹³ Bankalarımız 1998, Tbb, s.40.

düşmeye başlamış ve pasifte mevduat dışı kaynaklarda bir artış olurken mevduatın kompozisyonu DTH'lar lehine bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde TL mevduatın toplam mevduat içerisindeki payı % 50'nin altına gerilemiş, dolayısı ile döviz tevdiat hesaplarının payı da % 50'nin üzerine çıkmıştır.

Bu gelişmeler, kurlarda yaşanan göreceli istikrarın da etkisi ile bankaları tekrar açık pozisyonlarını artırmaya yöneltmiş ve bu uygulamaların artması sonucu, sektör artan bir kur riski tehlikesi altına girmeye başlamıştır. Nitekim, söz konusu yılda döviz pozisyon açığına bağlı olarak kambiyo işlemlerinden kaynaklanan zararlar artmaya devam etmiş ve sektörün açık pozisyonu 8.4 milyar dolardan 13.2 milyar dolara yükselmiştir.⁹⁴ Keza, bu dönemde bankacılık sektörünün aktif yapısında kredilerin payı azalmaya başlarken, gerek faizlerinin yüksek olması gerekse risksiz bir yatırım aracı olarak görülmesi nedeni ile DİBS'lerin payı artmaya başlamıştır. Bu pozisyon değişikliği, önceki yıllarda da olduğu gibi, kamunun finansmanı amacı ile bankaların asli fonksiyonlarından uzaklaşmaya devam ettiği anlamına gelmektedir. Öte yandan DİBS'lerin yaratılan açık pozisyonlarla ve 16,2 milyar dolar seviyesine yükselen repo hacminin ise overnight faizlerle finanse edilmesi, bankacılık sektörünün aynı zamanda ciddi ölçüde faiz ve likidite riski ile kur riski altına girmeye başladığını da göstermektedir.

Öte yandan, kamu bankalarının mali bünyesi, ciddi büyüklüklere ulaşan görev zararlarının yüksek faizlerle finanse edilmesi zorunluluğu nedeniyle bozulmaya devam etmiş, bu durum ise sistemin nakit akışının daha da bozulmasına yol açmıştır.

1994 krizinden sonra kurulan ve kamudan satın alınan bankalarla birlikte TBS'de faaliyet gösteren banka sayısı 1999 yılında tarihinde en yüksek seviye olan 81'e yükselmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, banka sayısındaki söz konusu artışlar ileri sürülerek sektörde aşırı kapasite olduğu şeklinde görüşler de gündeme gelmeye başlamıştır. Yapılan bir araştırmada, TBS'de 1990'lı yılların sonlarına doğru etkileri hissedilen aşırı kapasite olgusunu, salt banka sayısının çok olduğu şeklinde açıklamanın, AB ölçütlerine göre oldukça küçük boyutlarda kalmış olan TBS'de bir

---

⁹⁴ Ekrem Keskin, 1999 Yılında Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Bankacılar Dergisi, TBB, Haziran 2000, s.15.

çelişki oluşturacağı belirtilmiş, dolayısıyla sorunun sınırsız mevduat güvencesi ve DİBS'lerin sağladığı yüksek getiri imkanlarının rahatlığıyla uzun dönem maliyet etkinliğini dikkate almadan faaliyet gösteren banka sayısının çokluğu şeklinde değerlendirilmesinin gerektiği sonucuna varılmıştır.⁹⁵ Gerçekten de Hazine'nin yüksek kamu borçlarının çevrilmesinde bankalara olan bağımlılığı ve 1994 yılında mevduata getirilen tam güvence uygulamasına bağlı olarak üstlenilebilecek olan muhtemel yükümlülükleri ertelemeye yönelik uygulamalar, 1990'lı yılların sonuna kadar bu yapıya göz yumulmasına da sebep olmuştur.

1999 yılında bankacılık sektörü açısından yapılabilecek en önemli tespitlerden biri de, sektörün gelir ve gider dengesinde görülen bozulmadır. Özellikle ödenmiş sermayede kaydedilen ciddi sermaye artışlarına rağmen, bankacılık sektörü, 1999 yılı itibari ile önceki yılların aksine 1.880 milyon dolar zarar etmiştir. Ayrıca, holding bankacılığının gelişmesi ve iştiraklere aktarılan kaynaklar, bankaların hem temel işlevlerini yerine getirememelerine, hem de likit varlıklarını azaltarak krize duyarlı hale gelmelerine yol açmıştır.⁹⁶

1999 yılında bankacılık sektörü açısından oldukça önemli bir gelişim yaşanmış ve 18 Haziran 1999'da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile sektörü düzenleme, gözetim ve denetim işleri, özerk bir statüde kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'na verilmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı Yasa ile bankaların kuruluşundan tasfiyesine kadar olan süreçte alınması gereken kararların tamamı bu kuruma bırakılmıştır.

TBS'nin, 1999 yılındaki görünümünü daha iyi analiz edebilmek için, önce sağlıklı bir bankacılıktan ne anlaşılması gerektiğini saptamak lazımdır. Genel kabul gören görüşe göre, sağlıklı bankacılık için 6 temel unsurun bir araya gelmesi şarttır.

1. Mali yapısı uluslar arası standartları yansıtan,
2. Topladığı kaynakları üretken alanlara yönlendiren,
3. Riskleri ölçerek yüklenen,

---

⁹⁵ İhsan Uğur Delikanlı, Türk Bankacılık Sektöründe Kapasite Analizi, (1981-2000) ve Avrupa Birliği İle Mukayesesi, BDDK, 2005, s.164-165.

⁹⁶ Erdoğan, a.g.e., s.129.

4. Reel sektörü kendine esir etmeyen,
5. Oligopolistik bir yapı özellikleri taşımayan,
6. Yöneticileri tecrübeli ve bilgili niteliklere sahip bankacılık sistemine “sağlıklı” sıfatı verilebilmektedir.⁹⁷

Tabii ki bu kriterlere güçlü bir özkaynak yapısını ve belirli niteliklere sahip olması gereken hakim hissedarlık konumunu da ilave etmek gerekmektedir. Yukarıda yapılan açıklamalar dikkate alınarak bu kriterlere bakıldığında, 1999 yılında TBS'nin sağlıklı bir yapıda olduğunu söylemek imkansızdır. Aslında gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektöründe de aynı problemler mevcuttur. 1999 yılında, TBS'nin genel olarak durumuna bakıldığında, sistemin beş zayıf halkasının da mevcut olduğu görülmektedir.⁹⁸

Birincisi, bankaların çok yüksek ve riskli bir makro ekonomik ortamda faaliyette bulunmalarıdır. Enflasyonun getirdiği belirsizliklerle ve ani politik gelişmelerle dolu bir ortamda, bankacılık sektörünün olabilecek bir çok riske de açık olduğu aşikardır.

İkincisi, Bankalar Kanunu'nun problemleri bankaların TMSF'ye devredilmesini sağlayan Yetki Kanunu'nun, 1994 yılında iptal edilmesi sonucu yaşanan ciddi yasal boşluktur. Söz konusu yasal boşluk nedeniyle bazı bankalara zamanında müdahale edilmesi mümkün olamamış ve sorunlar ciddi boyutlara ulaşmaya başlamıştır.

Üçüncüsü, Kamunun yüksek ve giderek de artan finansman ihtiyacının, sistemin yönünü klasik bankacılık ilkelerinden uzaklaştırması ve kamunun finansmanına yönelen bankaların çağdaş ve normal bankacılığı unutmaya başlamasıdır.

Dördüncüsü, kamu bankalarının görev zararları ve bu zararlarının finansman faizlerinin yukarıya çekilmesine neden olmasıdır. Kamu bankalarının görev zararı, daha önceleri yapılan ödemeler hariç ve

---

⁹⁷ Erçel, a.g.e., s.219.

⁹⁸ Erçel, a.g.e., s.40-41.

akım bazında 1999 yılında millî gelirin % 8'ine ulaşmış ve stok olarak ise GSMH'nin % 12.5'ini oluşturur duruma gelmiştir. Anılan açıkları finanse etmek için kamu bankaları 1990'lı yıllarda dolar bazında dünyanın kamuya ait kuruluşlarca ödenen en yüksek faizi olan yıllık ortalama % 27 faizi ödemek durumunda kalmışlardır.

Beşinci zayıf halka ise, mali bünyesi bozuk olan bankaların sistem dışına çıkartılamaması ve bankacılık sektörünün temizlenememesidir. Bu zayıf halkanın meydana çıkması mali bünyesinde sorun olan ve yapılan uyarılara ve alınan önlemlere rağmen bu olumsuzlukları gideremeyen bankaların, TMSF'ye devredilmesini sağlayan Bankalar Kanunu'nun 64. maddesinin değiştirilmesini sağlayan 538 sayılı KHK'nın iptal edilmesinden kaynaklanmıştır.

16.06.1994 tarih ve 538 sayılı KHK'nın dayanağını oluşturan 3991 sayılı Yetki Kanunu'nun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi sonucu, mali bünyesi bozulan bankalar, bu tarihten 1999 yılına kadar geçen uzun bir süre içerisinde TMSF'ye devredilememiş ve ilgili otoriteler tarafından etkin önlemlerin de alınmaması sonucunda, mali bünyesi bozuk bankaların mevcut sorunları giderek ağırlaşmıştır.

1994 krizinden sonra başta sermaye açıklarının giderilmesi ve mali bünyeyi güçlendirecek diğer önlemlerin alınması gerekirken, bu önlemler çoğunlukla alınmamıştır. Günü kurtaran politikalarla sorunlar ötelenerek, sektör ayakta tutulmaya çalışılmış ve böylece 1999 yılına kadar gelinmiştir. Bankacılık sektörünün yapısal problemlerine çözüm bulunması ve sektörün daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasının maliyetinin o dönem 5 milyar Dolar düzeyinde olacağı yetkili mercilerce hesaplanmıştır.⁹⁹ Nitekim, 1996 yılı başlarında TMSF'de birikmiş sigorta primleri kullanılarak sektörün en önemli problemlerinin başında gelen sermaye açığını büyük ölçüde gidermek ve bankacılık sektörünü daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak mümkün iken, bu maalesef yapılamamış ve bir sonraki bölümde de ayrıntılı biçimde analiz edileceği üzere, bankacılık sektörü, o gün için bir çok bankanın sorununu çözebilecek

---

⁹⁹ Erçel, a.g.e., s.41.

olan bu paranın, ileride tek bir bankadaki sigortalı mevduatı dahi ödemeye yetmeyeceği bir ortama sürüklenmiştir.¹⁰⁰

1997 yılında Türkiye Ticaret Bankası ve 1998 yılında da Bank Ekspres'in TMSF'ye devredilmesinin ardından, yeterli önlemlerin alınmaması sonucunda (İptal edilen Yetki Kanunu'nun yerine yeni bir Kanun çıkarılmasından kısa bir süre sonra), IMF ile yeni bir programın başladığı 1999 yılının Aralık ayında niyet mektubunun uygulanmasından iki gün önce İnterbank'a, on gün sonra da Egebank, Sümerbank, Yurtbank, Yaşarbank ve Esbank'a el konulmuştur.¹⁰¹

IMF ile yapılan görüşmeler sonucunda 23 Kasım'da, Ocak 2000'den geçerli olmak üzere bir "Stand-by Anlaşması" imzalanmıştır. Bunun üzerine, 9 Aralık 1999 tarihinde, IMF'ye niyet mektubu gönderilmiş, aynı gün TCMB enflasyonu önlemeye ve istikrarı sağlamaya yönelik 2000 yılı para ve kur politikasını açıklamıştır.

Diğer yandan, 11 Aralık 1999'da, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının kesinleşmesi, piyasalarda geleceğe yönelik olumlu beklentileri güçlendirmiştir. Bu olumlu gelişmeler sonucunda, faizler gerilemeye başlamış, iç borçlanma ihalelerinde vadeler uzamış ve borsadaki işlem hacmi artışı ile endeks hızla yükselmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, doğal olarak Hükümet'in 2000 yılından itibaren uygulayacağı politikaların bağlayıcı özelliğini de artırmıştır. Ayrıca imzalanan söz konusu stand-by anlaşması müzakereleri sırasında IMF, batan bankaların dış borçlarının mevduat güvencesinde olduğu gibi garanti kapsamına alınmasını şart koşmuş ve bu şarta yönelik mevzuat değişikliği yapılmak durumunda kalmıştır.

3.5. 2000 YILI İSTİKRAR PROGRAMI VE BANKACILIK SİSTEMİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER

---

¹⁰⁰ Altıntaş, a.g.e., s.508.

¹⁰¹ Oğuz Esen, Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü Makale, Siyasa, Yıl:1, Sayı:1 Bahar 2005, s.10.

2000'den itibaren üç yıllık bir ekonomik süreci kapsayan, maliye, para, kur ve gelir politikalarının yanı sıra, yapısal değişimleri de içeren Enflasyonu Düşürme Programı uygulamaya konmuştur.^{102,103}

Türkiye'de çeşitli tarihlerde bir çok istikrar programı uygulanmış olmasına rağmen, enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik büyüme ortamının yeniden sağlanmasını amaçlayan en kapsamlı programın söz konusu program olduğu kabul edilmektedir. Bu programın hazırlanmasında, 1999 yılının ikinci yarısında yaşanan deprem felaketi ve bu felaketin ülkenin içinde bulunduğu şartları daha da ağırlaştırması ile tam üyelik sürecinin resmen başlaması sonucunda, uluslararası kamuoyunun kapsamlı bir istikrar programının uygulanması konusunda gündeme gelen yoğun baskılarının önemli bir payı vardır.¹⁰⁴

2000 yılı enflasyonu düşürme ve istikrar programı;

- ✓ Kamu sektörü fazlası,
- ✓ Tutarlı gelir politikaları ile desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleri,
- ✓ Yapısal reformlar,

olmak üzere, üç temel unsura dayanmaktadır.¹⁰⁵

Programda öncelikli unsur, enflasyonun temel nedeni olan kamu açıkları ve buna dayalı Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin ortadan kaldırılabilmesi için kamu sektörü temel fazlasının yüksek belirlenmesidir. Bu doğrultuda daha az iç borçlanmaya gidilerek, faiz ödemelerinin yükünün hafifletilmesi, gerekli finansmanın ise dış borçlanma ve özelleştirmeden sağlanacak gelirle karşılanması hedeflenmektedir.

Özellikle enflasyonla mücadelenin ilk aşamasında, enflasyon ve faiz oranlarının daha hızlı indirilmesini sağlamak üzere sıkı döviz kuru ve tutarlı gelir politikası izlenmesi öngörülmüştür.

---

¹⁰² Parasız, a.g.e., s.245.

¹⁰³ Doğan Cansızlar, Bankacılık ve Sermaye Piyasası, İktisat Dergisi, 2001, Sayı: 417, s.6.

¹⁰⁴ Apak, Aytaç, a.g.e., s.123.

¹⁰⁵ TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nca 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'ye gönderilen Niyet Mektubu Paragraf No:7.

Programın diğerk bir unsuru olan yapısal reformlar ise, programın sürekli ve kalıcı çözümler getirebilmesi için alınan önlemler paketini içermektedir. Bu konulara niyet mektubunda “Tarım Reformu, Sosyal Güvenlik Reformu, Kamu Mali Yönetiminde Şeffaflık, Vergi Politikası, Özelleştirme, Bankacılık Sistemini Güçlendirme ve Bankacılık Düzenlemeleri ve Diğerk” başlıkları altında yer verilmiş, böylece kamu maliyesini disiplin altına alarak enflasyonu düşürmek amaçlanmıştır. Ayrıca program, bankacılık sisteminin güçlendirilmesini sağlamaya yönelik yeni düzenlemeleri de içermektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, 1999 yılında bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak üzere, 4389 sayılı Bankalar Kanunu yasalaştırılmıştır. Bu Kanun, sektörün sağlıklı işlemesine engel olan hukuki boşluğun doldurulması ve sektördeki aksaklıkların giderilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Kanun, daha sonra 4491 sayılı Yasa ile yeniden ele alınmış, böylece düşük enflasyona geçiş sürecinde bankalara yönelik tedbirler için bir adım daha atılmıştır. Bankalar Kanunu ile ilgili değişiklikler, tebliğler ve niyet mektubunda yer alan bankacılık sistemine yönelik düzenlemeler aşağıda özetlenmiştir:

- Bankalar Kanunu’ndaki değişiklikle; idari ve mali özerkliğe sahip, siyasi otoriteden bağımsız olması düşünülen BDDK’nın kurulmasına karar verilmiştir. Bu değişikliğe göre, halen Hazine Müsteşarlığı ile TCMB tarafından paylaşılan düzenleme, denetim ve gözetim yetkisi, kurulacak olan bu kuruma devredilmiştir. 2000 yılı Ağustos sonuna kadar faaliyete geçmesi planlanan kurumun, bankaların düzenleme, denetim ve gözetimiyle ilgili her konuda özerk hale getirilmesi hedeflenmektedir. Özellikle bankalara lisans vermek, bu lisansları kaldırmak ve karşılık düzenlemelerini onaylama yetkileri kurumda olacaktır. Kurumun faaliyete geçmesi ile bankacılık sisteminde denetim eksikliği giderilecek ve şeffaflık artacaktır.
- Bankacılık sisteminin düzenlenmesi ile gözetim ve denetimi hususlarında atılan diğerk önemli bir adım, ihtiyati raporlama ve finansal bilgilerin açıklanmasına yönelik muhasebe standartlarıyla ilgilidir. Buna ek olarak

piyasa riskini de içeren sermaye yeterliliği ve iyileştirilmiş risk yönetimi prosedürleri alanında uluslararası standartlara paralel olarak önümüzdeki dönemde yeni düzenlemeler getirilecektir.¹⁰⁶

Bu değişiklikler, bankaların varlık değerlemelerinin daha iyi yapılmasına, daha anlamlı mali tabloların çıkmasına olanak sağlayacaktır. Böylece bankaların mali yapılarını iyileştirici tedbirler zamanında alınabilecektir.

- Bankalar Kanunu'nda yapılan anılan değişikliklerle, banka kuruluşunda aranan şartlar ağırlaştırılmıştır. Banka kurucuları, banka sahibi olmanın gerektirdiği mali güç ve sorumluluğa sahip olacaklardır. Banka genel müdür ve yardımcılarının atanmasından önce Kurum'dan izin alınacaktır. Banka kurulurken ödenmiş sermaye asgari 20 trilyon TL olacak ve bankalar açacakları her şube için kuruluşta aranan asgari sermaye tutarının % 1'i oranında özkaynak bulunduracaklardır.

Ayrıca yapılan bir diğer değişiklik ile ödenmiş sermayenin % 10'u oranında TMSF'ye giriş payı yatırılması şartı getirilmiştir.

- Yeni Kanun ile banka ortaklarının banka kaynaklarını istismar etmelerini önlemek amacıyla tüzel ve gerçek kişilere verilecek kredilerin tanımına açıklık getirilmiştir.
- Avrupa Birliği'ne girme sürecinde olan Türkiye'nin bankacılık alanında uluslararası standartlara uyum sağlayabilmesi için, Bankalar Kanunu'nda kredilerde de yeni düzenlemelere gidilmiştir. Kredi karşılıklarına ilişkin tebliğde ise, mevcut kredilerin yenilenmesi dahil tüm kredilere uluslararası standartları uygulamaya yönelik düzenlemeler getirilmiştir.
- Ayrıca anılan Kanun'da, bankaların gerek bir şahıs veya bir tüzel kişiye gerekse bir gruba kullandıracakları kredilerin sınırları yeniden belirlenmiş ve böylece de risklerin yoğunlaşarak, bankaların olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

---

¹⁰⁶ Niyet Mektubu Paragraf No:60.

- Bankaların mali bünyesinin zayıflamasına ve iflasına neden olan banka şahıs ve yöneticilerine, uygulanacak olan “şahsi iflas” müeyyidesi dahil, diğer cezai hükümler ağırlaştırılarak yeniden düzenlenmiştir.
- Yine bu Kanun ile; yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankalara, idari para cezası uygulanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, cezai müeyyideler eskisine göre daha da artırılmış, Kanun, caydırıcı bir nitelik ve yaptırım gücü kazanmıştır.
- Söz konusu Bankalar Kanunu ile ayrıca, bankaların sermaye yeterliliği ve döviz pozisyonu konularında kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Bu Kanun ile bağlantılı olarak, sermaye yeterliliğinin ve açık döviz pozisyon oranlarının konsolide bazda uygulanmasına yönelik ayrıntılı tebliğler çıkarılmıştır. Öte yandan, sermaye yeterlilik oranları, gereken asgari seviyenin altında olan bankaların, sermaye pozisyonlarını güçlendirmek için bir takvime bağlı program sunmaları ve bu programa uymaya zorunlu tutulmaları öngörülmüştür.

Böylece, bankaların daha güçlü özkaynaklarla faaliyet göstermeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

- Bankalar Kanunu’ndaki yeni düzenlemelerle; bankaların devir, birleşme ve tasfiyesi ele alınmış, bu konuda BDDK’nın yetki ve sorumluluklarına yer verilmiştir. Ayrıca, banka birleşme ve devirlerine ilişkin hukuki boşluğun, BDDK’nın çıkaracağı yönetmeliklerle giderileceği ifade edilmiştir.
- Son olarak ele alınan bir başka düzenleme ise; bankaların işlemleri nedeniyle karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünü sağlamak amacıyla faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu, esas ve usulleri Kurum’ca çıkarılacak yönetmelikle belirlenecek, etkin bir iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim sistemi kurmakla yükümlü olduklarına, ilişkindir.

3.6. 2000 KASIM VE 2001 ŞUBAT KRİZLERİ ÖNCESİNDE YAŞANAN GELİŞMELER

3.6.1. 2000 Kasım Krizi Öncesi Gelişmeler

1999 yılında IMF ile anlaşma sonucunda oluşturulan, fiyat istikrarını sağlamaya ve sürdürülebilir bir kamu borç düzenine ulaşmaya yönelik olan Ekonomik Program, 2000 yılında sonuçlarını vermeye başlamış ve bu kapsamda görülen olumlu gelişmelerden birisi de iç borçlanma faiz oranlarındaki düşüş olmuştur. Faizlerin düşmesi ve dolayısı ile kamu menkul kıymetlerinin eski cazibesinin kaybetmesi üzerine, bankalar başta bireysel krediler olmak üzere kredi piyasalarına yönelmişler ve bu yönelme ile birlikte bankacılık sektörünün kredi hacmi de önemli oranda yükselmiştir.¹⁰⁷ Nitekim, TCMB'nin yayımladığı istatistiklere göre; Aralık 1999 tarihi itibari ile 1.004 trilyon TL. düzeyinde bulunan tüketici kredileri, 2000 yılının Ekim ayında % 300'ün üzerinde bir artış kaydederek 4.504 trilyon TL'ye yükselmiştir.¹⁰⁸ Bu bağlamda, bankacılık sektörünün kredi hacminde, tüketici kredilerinin de etkisi ile 2000 yılında bir önceki döneme göre dolar bazında % 26.6 ile en yüksek artış gerçekleşmiştir.

1994 yılında yaşanan bankacılık krizinin etkilerinin azaltılması amacı ile geçici bir süre için getirilen ancak daha sonra süreklilik kazanan % 100 mevduat güvencesi, 1 Haziran 2000 tarihinden itibaren hesap başına 100 milyar TL ve 01.01.2001 tarihinden itibaren uygulanmak üzere ise yine hesap başına 50 milyar TL olarak yeniden belirlenmiştir.

2000 Eylül ayında, Bayındırbank'ın Romanya'daki bankası BTR (Banco Turco Romano)'nin mali durumu bozulmuş, bankadan hızlı para çekilişi başlamıştır. Olayın başlangıcı bir kişinin bavullarla bu bankadan yurt dışına para çıkarırken yakalanmasına dayanmaktadır. Mali bünyesindeki problemler nedeni ile Bayındırbank'ın bu bankaya yardım etmeye gücü yetmeyince Vakıfbank'tan yardım talep edilmiş ve gerekli yardım bu bankadan sağlanmıştır. Bu olay yurt içinde çok konuşulmamış olsa da, olayın ortaya

¹⁰⁷ Vakıfbank, 2003, s.6-7.

¹⁰⁸ Ercan Uygur, Krizden Krize Türkiye, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni, No:2001/1, s.13.

çıkış biçimi ve hakim hissedar konumunda bulunan Bayındırbank'ın, bu bankaya yardım edemeyecek durumda olduğunun ortaya çıkması, yurt dışında oldukça önemli olarak algılanmıştır. Nitekim Rudiger Dombusch, bu olayı Türkiye'de krizin bankacılık kesiminde başlamasının ilk sinyali olarak görmüştür.¹⁰⁹

Mali bünyesinde problemler gerekçe gösterilerek 27.10.2000 tarihinde Etibank ve Bank Kapital'in TMSF'ye devredilmesi ile birlikte, TMSF kapsamındaki bankaların sayısı 10'a yükselmiştir. Yurt dışı kredilerdeki artışlara bağlı olarak önemli bir bölümü fiktif işlemlerle gizlenen açık pozisyon uygulamaları da giderek artmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, Ocak 2000 itibari ile yurt dışından kullanılan 12.5 milyar dolarlık kredi bakiyesi, Eylül 2000 tarihi itibari ile % 32 oranında artarak 16.5 milyar dolara ve Kasım 2000 tarihinde ise % 36 oranında artarak 17 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.¹¹⁰

2000 yılının son aylarında likidite sıkışıklığının etkisiyle faiz oranları tekrar artışa geçmiş ve açık pozisyonu olan bankalar pozisyonlarını kapatabilmek için yüksek maliyetlerle kaynak bulmak zorunda kalmışlardır. Yaşanan bu olumsuz gelişmelere bağlı olarak, yüksek oranlı iç ve dış borçlanmaya gidilerek oluşturulan ve DİBS stokunun yaklaşık % 10'unu elinde bulunduran Demirbank, zor duruma düşmeye başlamış ve ortaya çıkan bu olumsuzluklar sonucu, iç ve dış borçlanma kanallarının tıkanmasının da etkisi ile banka, sahibi olduğu DİBS'lerin bir bölümünü satmak zorunda kalmıştır. Bunların sonucunda, DİBS'lerin fiyatları düşerken, faizleri de yükselmeye başlamıştır. Öte yandan, yıllardır artan bir eğilim gösteren ve kronik bir hal alan kamu bankalarının yüksek likidite ihtiyaçları da, kısa vadeli faizler üzerinde ek baskı oluşmasına yol açmıştır.¹¹¹

Faizlerde yaşanan söz konusu yükseliş ve programa olan güvenin kaybolmaya başlaması ile birlikte, ellerinde DİBS bulunan bazı yabancı bankalar, bu bonoları satıp dövize dönmeye başlamış ve bu yaşananlar dedikodu mekanizmasının da etkisi ile faizlerin daha da yükselmesine neden olmuştur. Bu belirsizlik ortamının artmaya

¹⁰⁹ Halil Tunalı, Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması, Doktora Tezi, 2007, s.162.

¹¹⁰ TCMB, 2001 Yıllık Rapor, s.131.

¹¹¹ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması, İstanbul, 1. Baskı, s.274.

başladığı günlerde, tek başına Deutsche Bank bir günde 750 milyon dolarlık DİBS satmıştır. Fonlama maliyetlerinin yükselmesi ile birlikte bankalar için bono taşımanın maliyeti de artmaya başlamış ve yapılan satışlar faizleri daha da yukarıya çekmiştir.

Belirsizliklerle birlikte, faizlerdeki yükseliş de sürmüştü ve yaşanan bu kaos ortamında açık pozisyonların kapatılmaya çalışılması sonucu, gecelik faizler 2000'lere, bileşik faizler ise % 100'lerin üzerine yükselmiştir. Bir yandan astronomik seviyelere yükselen faizler, diğer yandan TCMB'nin 7 milyar dolar civarında bir döviz satışı gerçekleştirmiş olması ile birlikte dövizde spekülasyon artışlarının da önü kesilmiştir.

Sonuç olarak, 2000 yılının Kasım ayında dövize yönelen bu spekülasyon saldırısı; faiz oranlarının çok yükselmesi, önemli döviz rezervi kayıpları ve en önemlisi IMF'den sağlanan 7.5 milyar dolarlık ek kredi ile güçlükle atlatılabildiği görülmüştür.

IMF ile yapılan anlaşma sonucunda uygulanmaya başlanan program ve özellikle enflasyonla mücadele kapsamında yürütülen politikalar, bankaların aktif ve pasif yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında bankacılık sisteminin likidite, faiz ve kur riskine karşı olan duyarlılığı artmıştır. Bu olumsuz gelişmelerin var olduğu bir ortamda yaşanan Kasım 2000 krizi ve buna bağlı olarak faizlerin önemli oranlarda yükselmesi, zaten ciddi yapısal sorunları olan bankacılık sisteminin mali yapısının daha da kötüleşmesine yol açmıştır.¹¹²

Bu bağlamda, DİBS faiz oranları, kriz öncesinde % 40 seviyelerinde iken, Kasım ayı sonunda % 138.6'ya, 4 Aralık tarihinde ise % 181.2'ye yükselmiştir.¹¹³ Kasım 2000'de yaşanan ve faizlerin oldukça ciddi boyutlarda arttığı bir krizin ardından, önemli bir DİBS stokuna sahip bulunan Demirbank, menkul kıymetlerin değerinin düşmesi sonucu uğranılan zarar ve likidite krizi sonucu taahhütlerini karşılayamaz duruma gelmiş ve 06.12.2000 tarihinde TMSF'ye devredilmiştir.

Haziran 1999 - Aralık 2000 dönemindeki haftalık verilerle hesaplanan finansal baskı endeksi¹¹⁴ (FBE) değerleri, Kasım 2000 krizi hakkında anlamlı sonuçlar

¹¹² Vakıfbank, a.g.e., s.6-7.

¹¹³ BDDK, Yıllık Rapor, 2000, s.26.

¹¹⁴ FBE = Gecelik Faiz Oranındaki % Değişim + Döviz Kurundaki % Değişim – Döviz Rezervindeki % Değişim formülüyle hesaplanmıştır. Endekse giren değişkenlerin haftalık % değişimlerinin ortalamadan

vermektedir. Bu analizde, $FBEt \geq \mu + 1,5\sigma$ olması halinde finansal krizin olduğu kabul edilir. $\mu = 0$ ve $\sigma = 1,94$ olmak kaydıyla, Kasım ayının son iki haftasında FBE 5,40 ve 9,93 olduğundan $FBEt \geq \mu + 1,5\sigma$ şartı gerçekleşmiştir.¹¹⁵

3.6.2. 2001 Şubat Krizi Öncesi Gelişmeler

Kasım krizinin ardından alınan önlemler ve IMF ile sağlanan anlaşma sonucunda, piyasalarda yaşanmakta olan kaos ve dalgalanma kısmen sona ermiş ve ilk etki faizlerin düşmesi şeklinde kendini göstermiştir. TCMB, Kasım'da yaşanan likidite krizini aşmak için, döviz satışının yanı sıra repo yolu ile de piyasaları fonlamaya ve rahatlatmaya çalışmıştır. Ancak, programın devamını sağlamak amacı ile, gerek Hazine'den gerekse IMF'den gelen açıklamalar, piyasalarda yaşanan dalgalanmayı ve programa olan güvenin tekrar oluşturulmasına katkı sağlamamış, 1 Aralık 2000 Cuma günü piyasalara tam bir kriz havası hakim olmuştur.

Başlangıçta IMF ve Dünya Bankası'ndan gelen haberler, piyasalarda olumlu beklentilere neden olmuş iken, daha sonrasında yıl sonuna yönelik pozisyonların kapatılması telaşının da etkisi ile yerli ve yabancılardan gelen döviz talebi ile gecelik faizler % 1700'lere, bileşik faizler ise % 107'lere kadar çıkmış ve borsa son bir yılın en düşük seviyesine gerilemiştir.

İzleyen günlerde % 2000'li seviyelere kadar yükselen repo faizleri döviz mevduatından TL'ye geçişi de hızlandırmış ve bu gelişmeler borsanın daha da gerilemesine neden olmuştur. TCMB'nin likidite krizinin yaşandığı Kasım ayından itibaren yaptığı döviz satışlarının toplamı ise 7 milyar dolara yaklaşmıştır.

---

farkları standart sapmaya bölünerek standartlaştırılmıştır. FBE standartlaştırılmış değerler toplamına eşit olduğundan FBE'nin ortalaması olan μ 'nün değeri sifıra eşittir ($\mu = 0$). Yapılan hesaplamada FBE'nin standart sapması 1,94 ($\sigma = 1,94$) ve σ 'nın katsayı parametresi 1,5 olarak bulunmuştur. Bu hesaplamada $FBEt \geq \mu + 1,5\sigma$ olduğunda finansal krizin olduğu kabul edilir.

¹¹⁵ Uygur, a.g.e., s.2-5.

Yaşanan bu olumsuz gelişmelerden sonra IMF ve Dünya Bankası'nın desteği ile Türkiye'ye sağlanacak olan kredinin 10 milyar dolar olarak açıklanmasının etkisiyle gecelik faizler süratle % 200'lere ve bono faizleri ise % 80'li seviyelere gerilemiş ve borsa tekrar artmaya başlamıştır.¹¹⁶ Ancak, yaşanan bu olumlu süreç kısa sürmüş ve yüksek enflasyon oranları ile artan iç borçlanma gereksinimi yanında, ortaya atılan ve başta kur çitasının aşırı değerli olduğu şeklindeki çeşitli spekülasyonlar, programa olan güvenin azalmaya başlamasına neden olmuş ve bu gelişmelerin sonucunda faizler tekrar artmaya ve vadeler de kısalmaya başlamıştır.

20 Şubat 2001 tarihinde gerçekleştirilen ve tarihin en büyük itfası olarak nitelendirilen Hazine ihalesinde, vadeler kısaltılmış olmasına rağmen, yeterli talep toplanamamış ve olumsuz beklentiler daha da artmıştır.

Bu ortamda dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı arasında gereksiz bir biçimde yaşanan tartışma ve bu tartışmanın kamuoyuna sunulmuş biçimi, zaten bir kıvılcım bekleyen piyasalarda, dövize hücum şeklinde bir panik havasının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

21 Şubat tarihinde bankalar arası piyasalarda gecelik faizler % 6.200'lere kadar yükselmiş, 19 Şubat'ta 1\$=686.500 TL olan dolar kuru, 23 Şubat'ta 920.000 TL'ye çıkmıştır. Sonuçta, TL'nin aşırı değerlenmesi ve yüksek cari açık gibi nedenlerle alt yapısı oluşan ekonomik kriz, siyasi sorunlar nedeniyle tetiklenerek patlamıştır.¹¹⁷ Yaşanan bu son derece olumsuz gelişmeler neticesinde, 16 Şubat'ta 27.9 milyar dolar düzeyinde bulunan TCMB döviz rezervi, 23 Şubat'ta 22.6 milyar dolar seviyesine inmiş ve rezerv kaybı 5.4 milyon dolar olmuştur.¹¹⁸

TCMB tehlikeli seviyelere tırmanmaya başlayan döviz talebini azaltmak amacı ile, 7.5 milyar dolar düzeyinde bir döviz satışı gerçekleştirmiş olmasına karşın, piyasalara likidite vermeyerek likiditeyi kontrol altına almaya çalışmış; ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı sonrasında, kamu bankalarının da 14 katrilyon TL gibi aşırı düzeyde seyreden nakit sıkışıklıklarının etkisi ile ödemeler sistemi kilitlenmiştir.

¹¹⁶ Vakıfbank, a.g.e., s.7.

¹¹⁷ Melek Acar Boyacıoğlu, Bankalarda Derecelendirme (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Amprik Bir Çalışma, Doktora Tezi, 2005, s.173.

¹¹⁸ Aydın, a.g.e., s.198.

Uygulanan program çerçevesinde, 1\$+0,77 Euro şeklinde belirlenen sepet kurun, Temmuz 2001'e kadar hedeflenen TEFE oranında artması öngörülmüşken, yaşanan bu olumsuzlulardan sonra, 21 Şubat 2001 tarihinde uygulanmakta olan bu döviz kuru sistemi terk edilerek, TL dalgalanmaya bırakılmış ve Kasım krizi ile ciddi darbe alan Enflasyonu Düşürme Programı, daha birinci yılını doldurmadan yürürlükten kaldırılmıştır. Diğer bir ifade ile, uygulanmakta olan "Kontrollü kur, serbest faiz" politikası bırakılarak "Kontrollü faiz, serbest kur" politikasına geçilmiştir.¹¹⁹

Kasım 2000'de yaşanan faiz krizi ve Şubat 2001 tarihinde yaşanan hem faiz ve hem de döviz krizi ile birlikte, zaten ciddi mali bünye sorunları ile boğuşan TBS'nin mali yapısı daha da bozulmuş ve sistem önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet tarihimizin yaşanan bu en önemli krizleri sonrasında, birçok banka varlık ve alacakları ile borç ve taahhütleri karşılayamaz duruma geldiği iddiası ile TMSF'ye devredilmiştir.

3.6.3. Banka Devirlerinin Kronolojisi ve TMSF'ye Devirlerden Sonraki Gelişmeler

TMSF'ye devredilen bankalar ve IMF'ye verilen Niyet Mektuplarına ilişkin gelişmeler Tablo 83'de yer almıştır. 1997 ve 1998 yıllarında TMSF'ye devredilen Türk Ticaret Bankası ve Bankekspres tabloda yer almamaktadır. Tablo 83'den de görüleceği üzere, 1999, 2000 ve 2001 yıllarında yoğun olarak gerçekleştirilen TMSF'ye devirlerde IMF'ye 4 defa Niyet Mektubu verilmiştir.

Tablo 83 : Banka Devirlerinin Kronolojisi (1999-2003)

1999	2000	2001	2002	2003
İnterbank	Kapitalbank	Ulusalbank	Pamukbank	İmar Bankası
Esbank	Etibank	Tarişbank		
Yaşarbank	Demirbank	İktisatbank		
Egebank	IMF.N.M.	IMF.N.M.		
Sümerbank	(2-7-2000)	(18-12-2000)		
Yurtbank		Bayındırbank		
IMF.* N.M.		Kentbak		
(09-12-1999)		EGS Bank		

¹¹⁹ Apak ve Aytaç, a.g.e., s.125.

Sitebank
Toprakbank
IMF.N.M.
(26-06-2001)

Kaynak : Oğuz Esen, Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü, a.g.m. s.11.

* Niyet Mektubu

Yaşanan bu krizlerin hemen sonrasında gerçekleşen banka devir ve birleşmelerine ilişkin bilgiler ise Tablo 84’de verilmiştir.

Söz konusu tabloda dikkate ve takdire değer en önemli bilgi bir ve ikinci satırlarda yer almaktadır. İlk devir, Doğu grubuna bağlı bulunan ve o dönem güçlü bir mali bünyeye sahip olan bankalar arasında görülen Körfezbank ve Osmanlı Bankası arasında gerçekleştirilmiştir. Önce Körfezbank, Osmanlı Bankası’na, yaklaşık 4 ay sonra da Osmanlı Bankası, Garanti Bankası’na devredilmiştir. Böylece Grubun en büyük bankası olan Garanti Bankası’nı yaşatmak veya bir başka deyişle, onun sağlığını korumak için, Grubun A kategoride yer alan ve güçlü bir mali bünyeye sahip iki bankası feda edilmiş ve özellikle banka sahiplerine ileri görüşlülük anlamında önemli bir ders verilmiştir.

Tablo 84 : Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Osmanlı Bankası	Körfez Bankası	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001 tarihinde Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş., tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona erdirilmek suretiyle Osmanlı Bankası A.Ş.’ye devredilmiştir.
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	Osmanlı Bankası 14.12.2001 tarihi itibarıyla Garanti Bankası’na devredilmiştir.
HSBC Bank Plc.	Demirbank	HSBC Bank Plc.	Demirbank 14.12.2001 tarihinde HSBC Bank A.Ş.’ye devredilmiştir.
Tefken Yatırım	Bank Ekspres	Tekfen Bank A.Ş.	Bank Ekspres’in Tefken Bank A.Ş.’ye devri 26.10.2001 tarihinde tamamlanmış olup, devir tarihi itibarıyla unvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.

Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11 Ocak 2002 tarihinde Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyakbank A.Ş. adı altında faaliyete başlamıştır.
Sınai Yatırım Bankası	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	Sınai Yatırım Bankası, 29.03.2002 tarihinde Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na devredilmiştir.

Kaynak: BDDK (Kasım 2002), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu-V. s. 33.

Kur rejiminin terk edilmesi ile birlikte yaşanan istikrarsızlığın ve belirsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi için ekonominin yeniden yapılandırılmasını içeren yeni bir programa ihtiyaç duyulması üzerine, acilen yeni bir plan uygulamaya konulmuştur. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) adı verilen bu programın temel hedeflerinden biri de, krizlerde ağır darbeler almış bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmaktır.

3.7. KASIM 2000 VE ŞUBAT 2001 KRİZLERİNİN NEDENLERİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

3.7.1. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Nedenleri

Ülke tarihinin en büyük krizleri olarak nitelendirilen ve birbirini tetikleyen bu iki krizin nedenleri de aynıdır. Aslında sadece bu iki krizin değil, geçmişte yaşanan diğer krizlerin de temelinde yatan nedenler çok farklı değildir. Temel nedenleri aynı olan krizler, bazen kendisini ağırlıklı olarak 1994 ve 2001 Şubat krizlerinde olduğu gibi kur artışları şeklinde, bazen de Kasım 2000'de olduğu gibi faiz artışları biçiminde göstermektedir. Dolayısı ile yaşanan krizlerin nedenini doğru teşhis etmek, gerekli önlemlerin alınması ve aynı hataların tekrarlanmaması bakımından önem taşımaktadır.

M. Tirole Devatripot (1994)'a göre, banka sermayesinin yok olmasının dolayısıyla da banka iflaslarının; *makro ekonomik şoklar, riskli faaliyetlerde bulunmak, yoğun rekabet ve kötü yönetim* olmak üzere dört önemli nedeni vardır.¹²⁰

Edward Kane (1999) ise, bankacılık krizlerinin ortaya çıkış nedenlerinde daha farklı bir görüş ileri sürmüştür. Ona göre bankacılık krizleri, düzenleyici otoritenin

¹²⁰ İhsan Uğur Delikanlı, Bankacılık Sektörü Açısından Kriz Sebepleri ve Öneriler, a.g.m.s, 75. The Prudential Regulation of Banks, The MIT Press, 1994.

politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu görüş, siyasi olarak önem arz eden sektörlerle ucuz fon akışı sağlayacak, piyasa faiz oranlarının altında kullandırılan kredilerden kaynaklanan zararın etkisini karşılayacak ve aynı zamanda bankaları koruyacak politikalar uygulamak sureti ile düzenleyici otoritenin yüksek büyüme hızına ulaşılması, kurların düşük seyretmesi gibi olumlu gelişmelerden kısa dönemde menfaat temin ettiği varsayımına dayandırılmıştır. Bankaları korumak için, ya piyasaya girişler kısıtlanarak mevcut bankaların konumlarını devam ettirmelerine yardım edileceği ya da mali yapısı zafiyete uğramış zombi olarak nitelendirilen bankaların, hükümet garantisi verilerek destekleneceği öngörülmüştür. Kane, banka batırmanın giderek artması nedeniyle de ülke içinde muhasebeleştirilmesine izin verilmeyen riskli yatırımların, ülke dışında ve özellikle offshore merkezlerde park edilmesine izin verileceği ve böylece finansal krizlere yol açacak sorunların halının altına süpürülen çöpler misali uzun yıllar gizlenebileceği öngörüsünde bulunmuştur.¹²¹

Her iki görüşte ileri sürülen, krizin ortaya çıkış nedenleri de doğrudur. Ancak Edward Kane'in görüşü, ülkemizin gerçekleri ile bire bir örtüşmesi bakımından daha fazla önem taşımaktadır.

Kasım ve Şubat krizlerinin temel nedenlerini üç ana bölüme ayırabiliriz:

Makro ekonomik ve politik istikrarsızlık,

Bankacılık sektörünün sahip olduğu problemler,

Yapısal faktörler.

Söz konusu nedenler, aşağıda başlıklar halinde incelenmeye çalışılacaktır.

3.7.1.1. Makro Ekonomik İstikrarsızlık

Türk finans kesiminde, 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerde şüphesiz ki bankalardaki yönetim hatalarının payı vardır. Ancak yaşanan krizlerin altında yatan asıl neden, kısa ömürlü hükümetlerin neden olduğu makro ekonomik istikrarsızlıklardır.

---

¹²¹ Delikanlı, a.g.e., s. 75.

Çok partili sisteme geçildiği tarihten Kasım ve Şubat krizlerinin yaşandığı döneme kadar geçen yaklaşık 50 yıllık dönemde, 55 hükümetin değişmiş olduğu göz önüne alındığında, bu tespitin ne kadar doğru olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Öte yandan makro ekonomik istikrarsızlıkların sürmesinde, sorunlarını zamanında çözemeyen ve daima erteleyen bir anlayışa sahip olunmasının da önemli bir payı vardır. Gerçekten, başta kısa ömürlü ve popülist politikalarla oy tabanını artırmaya ve bu yolla iktidarda kalmaya çalışan hükümetlerin, problemleri zamanında çözmek yerine ertelemeyi tercih etmeleri sonucu mevcut problemler de daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Problemleri çözmeye zorunluluğu ortaya çıkınca da karşılaştıkları devasa maliyetleri toplumun ve ekonominin sırtına yüklemişlerdir. Dolayısıyla, diğer krizlerde de olduğu gibi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde de yıllardır çözülemeyen ve ciddi boyutlara ulaşan makro ekonomik istikrarsızlıklar baş rolü oynamıştır. Krizlere neden olan makro ekonomik faktörlerin başında ise bütçe açıkları, enflasyon ve cari açıklar gelmektedir.

3.7.1.1.1. Bütçe Açıkları

Makro ekonomik istikrarsızlıkların temelinde, kamu açıkları ve bu açıkların yarattığı problemler gelmektedir. Kronik hale gelen kamu açıklarını finanse edebilmek amacı ile adil ve etkin vergi politikaları uygulanması gerekirken, bu yöntem tercih edilmemiş ve 1980'li yılların başından itibaren kamu açıklarının finansmanı için borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. Söz konusu bu politika tercihi doğrultusunda, 1995 öncesinde borç stokunun vergi gelirlerine oranı % 50'nin altında iken, bu oran özellikle 1999 yılından itibaren ciddi bir biçimde artmaya başlamış ve bu oran Tablo 56'dan da görüleceği üzere, 2001 yılında % 103 gibi en olumsuz seviyeye yükselmiştir.

Ekonomik ve politik belirsizliklerden dolayı gittikçe kısa vadeli hale gelen ve yüksek faiz ödenmek durumunda kalınan söz konusu borçlanma süreci, aşağıda da değinileceği gibi, uzun dönemde enflasyonun kronik bir hal almasına neden olmuş ve ekonomik sistemi önemli ölçüde tahrip ederek Kasım ve Şubat krizlerinin yaşanmasına da zemin oluşturmuştur.

Verimsiz ve popülist politikalar sonucunda oluşturulan bu süreç, aynı zamanda yıllar itibari ile artan borçlanma hacmi ve enflasyon oranları arasında kısır bir döngünün oluşmasına da neden olmuştur.

İkinci bölümde yer alan ve 1989-1994 yılları arasındaki dönemin incelendiği başlıkta da değinildiği üzere; sözü edilen dönemde gerçekleşen bütçe açığı toplamı 40.884 milyar dolar iken, bu tutar 1995-2001 döneminde toplam 116.674 milyon dolara yükselmiştir. Başka bir deyişle, 1989-1994 döneminde ortalama olarak her yıl 6.814 milyar dolar bütçe açığı verilirken, bu açık 1995-2001 döneminde % 144.6 gibi oldukça ciddi bir oranda artmış ve ortalama olarak 16.667 milyar dolara yükselmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, 1989-1994 döneminde bütçe açıklarının GSMH'ye oranı ortalama % 4.8 olarak gerçekleşmiş iken, bu oran 1995-2001 döneminde % 91.7 gibi oldukça ciddi bir oranda artarak, ortalama olarak % 9.2 seviyesinde gerçekleşmiştir. Verilen bu rakamlardan da açıkça anlaşılacağı üzere, Kasım ve Şubat krizleri öncesinde kamu gelir gider dengesindeki bozulma, önceki dönemlerle kıyaslanamayacak derecede artmıştır. Yukarıda yapılan açıklamalar ve verilen rakamlardan hareketle, yıllar itibari ile artan oranda verilen kronik bütçe açıkları ve bu açıkların sebep olduğu sorunların, önceki yıllarda olduğu gibi 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin de ana nedenlerinden birini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

3.7.1.1.2. Enflasyon

Türkiye'de var olan risklere ilave olarak, yıllardır devam eden ciddi bir enflasyon olgusu bulunmaktadır. Enflasyon, başlı başına, ülke genelinde olduğu gibi finansal piyasalar için de ciddi bir risk teşkil etmektedir. Bu yüzden tüm risk gruplarına etki eden enflasyon, Türkiye'de önemli bir gösterge olarak göz ardı edilemez bir etkiye sahiptir.

Enflasyon, son yıllarda, bankacılıkta zaten var olan riskleri artırdığı ve ekonomik-finansal faaliyetleri zorlaştırdığı için, bu alanda çeşitli mücadele yöntemleri uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak enflasyon, başarıyla yürütüldüğüne inanılan para programları ile düşürülme trendine girse de, bu trend, krizlerle tekrar sekteye uğramış ve hedeften uzaklaşılması ile enflasyon yeniden artışa geçmiştir. Öte yandan

enflasyonun etkisi ile bilançolarda mevcut olan finansal riskler yüzünden, banka kârlılıklarında dalgalanmalar meydana gelmekte ve kârlardaki istikrarsızlıklar bankaları zararlarla sonuçlanan ciddi sorunlara sürüklemektedir. Türkiye’de bankacılık sektöründe nominal olarak artmış görünen kârların reel artışları konusunda ciddi kuşkulara rastlanmaktadır. Bu bağlamda enflasyonun yarattığı aşındırmayı telafi edecek boyutlarda reel kara sahip banka sayısının çok az olduğunu söylemek mümkündür.¹²²

Türkiye’de kriz, enflasyon ve risk birbirinden ayrılmayan kavramlar olarak görülmektedir. Kronik enflasyonu düşürülmek için düzenlemeler yapılmasına rağmen, makroekonomik dengesizlikler yüzünden krizlerin yaşanması ve risk yönetimine önem verilmemesi ile artan ve bertaraf edilemeyen riskler beraber bir sarmal niteliği taşımakta, etkileri birbirlerini artırmaktadır.¹²³ Bu nedenle, Türkiye’de bankacılık sektörü, uzun yıllardır devam eden, birbirini besleyen makro ekonomik istikrarsızlıklar ve enflasyonun tesirleri altında finansal hizmet vermek durumunda kalmış ve bu süreç, sektörün mali bünyesinde ciddi bozulmalar yaratmıştır.

Enflasyonu etkileyen makro ekonomik istikrarsızlıkların başında ise bütçe açıkları gelmektedir. Bütçe açıklarının giderilmesinin ve ülke kalkınmasının en önemli itici gücü ise vergi gelirleridir. Vergide adaletin sağlandığı ve etkin bir biçimde yaygınlaştırıldığı ülkelerde, yapısal problemler de en az seviyelerde yaşanmaktadır. Ancak ülkemizde, bütçe açıklarının finansmanında, etkin ve adil bir vergi politikasının geliştirilmesi ve kamu harcamalarının verimli alanlara yönlendirilerek üretimin artırılması hedeflenmesi gerekir iken, yıllarca işin kolayına kaçılarak, iç ve dış borçlanmaya ağırlık verilmiştir. Söz konusu borçlanma politikaları ve zaman zaman da açıkların kapatılmasında TCMB kaynaklarına başvurulması sonucunda, ülkemizde enflasyon oranları da yıllar itibari ile hep yüksek seyretmiştir.

Türkiye’deki bu yüksek enflasyon oranları, nominal faizleri yukarı çekmiş, yüksek faiz oranları ise yeniden enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Yani

---

¹²² Füsün S. Erbilgiç ve Bengi Özer, The Effects of Inflation on Compositions of Revenues, Deposits and Profitability of Commercial Banks in Turkey, Bogaziçi Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies, Volume. 7, No. 1-2, 1993, s.169.

¹²³ Metin Kıvılcım, The Analysis of Inflation: The Case of Turkey, Ankara. Capital Market Board, No. 20. 1995, s.37.

izlenen politikalar sonucunda kamu açıkları ve enflasyon oranları arasında neden-sonuç ilişkisi ortaya çıkmış ve bu oluşum yıllar süren bir kısır döngüye dönüşmüştür.

Öte yandan kamu açıklarının kapatılmasında kullanılan DİBS'ler, bankaların kredi vermek biçiminde belirlenen asli fonksiyonlarından da uzaklaşmalarına neden olmuş ve banka bilançolarındaki DİBS ağırlığının giderek artması, bankaların faiz riskine daha fazla maruz kalmasını da gündeme getirmiştir. Ayrıca, enflasyon nedeniyle yüksek seyreden faiz oranları, bir yandan şirketlerin yatırım kararlarını olumsuz olarak etkilemiş ve banka kârlarını düşürmüş, öte yandan yüksek faiz oranları ile kullandırılan kredilerin geri dönüşlerinde de problemler yaratarak, bankaların aktif kalitesinin bozulmasına sebebiyet vermiştir.

Chari, Jones ve Manuelli, enflasyon, büyüme ve bankacılık üzerine bir model kurmuşlar ve enflasyon ile bankacılığın parasal tabanı arasında pozitif bir ilişki mevcut olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu ilişkide karşılıklı bir etkileşim olduğunu da kabul etmektedirler. Bu etkileşimin en güzel örneği, yıllardır enflasyon ile mücadelenin sürdüğü ve kontrolü için birçok tedbirin denenmeye devam edildiği Türkiye'de görülmektedir. Tüm tedbirlere rağmen Türkiye'de enflasyonun halen yüksek olmasının nedenlerinden biri de, birçok sektörün oligopolistik veya monopolistik bir yapıda olmaları gösterilmektedir.¹²⁴

Bu yapıdaki sektörlerde, hükümetin aldığı tedbirlerden ya da diğer nedenlerden dolayı talep düştüğünde arz da düşürülerek fiyatın artırılması mümkün olmaktadır. Türkiye'de bankacılık sektörü oligopolistik bir yapıya sahip olduğu için enflasyonun kontrol edilmesi zorlaşmaktadır. Bu nedenle enflasyonu düşürmenin ön şartlarından biri de, diğer sektörlerde olduğu gibi, mali sektörde de tam rekabet şartlarını sağlamaktır.¹²⁵

3.7.1.1.3. Cari Açıklar

Cari açık, bir ülkenin yurt dışına sattığı mal ve hizmetlerden kazandığı tutarların yurt dışından aldığı mal ve hizmetlere ödediği tutarlardan az olması demektir.

¹²⁴ V.V.CHARI, Larry E. JONES and Rodolfo E. MANUELLI, Inflation, Growth and Financial Intermediation, Federal Reserve Bank of S Türkiye Louis Review, Volume. 78. (May/June 1996). s.56.

¹²⁵ Mustafa Akan, Bankacılık Sektörü Pazar Yapısındaki Gelişmeler, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Sayı. 5, (Mart 1996). s.57.

Cari açık, kısaca “döviz açığı” diye de ifade edilebilir. İç tasarruf açığı, büyüme ve düşük kur/değerli yerli para politikası cari açığı artıran başlıca nedenlerdir.

Ülkemizde, cari açığın yıllarca yüksek seviyelerde oluşmasında en önemli pay, yüksek faiz düşük kur politikasıdır. Gerçekten de bu politika sonucu TL'nin değerlenmeye devam etmesi ile birlikte, cari açıklar ve bu açıkların GSMH'ye oranları da sürekli olarak bir artış trendi izlemiştir. Bu bağlamda, 1999 yılında 1.360 milyon dolar olan cari işlemler açığı, % 622 oranında artarak 2000 yılında 9.819 milyon dolara yükselmiş ve Cari Açık/ GSMH oranı ise; uluslararası literatürde, yaşanacak krizler bakımından kırmızı bölge olarak nitelendirilen % 4'ün de üzerine çıkararak % 5 olarak gerçekleşmiştir.¹²⁶

Aslında cari işlemler açığının boyutu ve GSMH'ye oranı kadar, bu açığın nasıl finanse edildiği de önemlidir. Cari işlemler açıkları sabit sermaye yatırımları ve uzun vadeli borçlanmalarla finanse ediliyor ise bu açıklar ülkeler açısından ciddi bir tehlike doğurmayacaktır. Ancak “sıcak para” dediğimiz kısa vadeli sermaye hareketlerine dayanılarak bu açıkların kapatılması, her an bir tehlikenin ortaya çıkmasına da zemin hazırlayacaktır.

Döviz kuru artış oranlarının 1 Dolar + 0.77 Euro sepeti göz önüne alınarak belirlendiği 1999 enflasyonu düşürme programı sonrasında, TL aşırı değerlenmeye başlamış ve düşük kur yüksek faiz oranları sonucunda ülkeye önemli değerlerde sıcak para gelmeye başlamıştır.

Cari açıkların ulaştığı seviye ve bu açıkların yıllar itibari ile sıcak para ile finanse edilmesi, ülkemizde krizlerin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Diğer bir anlatımla cari açıklar, ekonomimizdeki kırılmalıkları artırmış ve yaşanan krizlere önemli bir alt yapı oluşturmuştur. Kriz göstergesi olarak kabul edilen olguların önemli bir bölümü Merkez Bankası bilançosundaki döviz rezervlerinin çeşitli büyüklükleri karşılama oranı olarak gösterilebilir. 1990'larda gelişmekte olan ülke krizleri konusunda

---

¹²⁶

Dina Çakmur Yıldıztan, Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri, Nobel Dağıtım, 2006, s.77.

yapılan birçok araştırmada, Cari Açık/ Döviz Rezervleri ve Kısa Vadeli Dış Borç/ Döviz Rezervleri oranları önemli kriz göstergeleri olarak görölmektedir.¹²⁷

Bu bağlamda Ülke tarihinin yaşadığı en önemli krizler olan 2000 ve 2001 krizleri öncesinde, cari açığın döviz rezervlerine olan oranı da sürekli olarak artmaya devam etmiştir. Tablo 85’de, 2000 yılı kriz öncesinde cari açıkların döviz rezervlerine olan oranı verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, Aralık 1999 tarihinde % 5.9 olan cari açığın döviz rezervine oranı, bu tarihten itibaren sürekli olarak ve ciddi bir biçimde artmış ve Kasım 2000 krizi öncesinde % 39’a, krizin gerçekleştiği Kasım’da % 47’ye ve krizden sonraki Aralık ayında ise % 50’ye dayanmıştır.

Tablo 85 : 12 Aylık Cari Açık/ Döviz Rezervi Oranı

Tarih	12 Aylık Cari Açık/ Döviz Rezervi
1999 – 12	0.059
2000 – 1	0.102
2000 – 2	0.152
2000 – 3	0.215
2000 – 4	0.229
2000 – 5	0.267
2000 – 6	0.277
2000 – 7	0.286
2000 – 8	0.335
2000 – 9	0.336
2000 – 10	0.392
2000 – 11	0.467
2000 – 12	0.497

Kaynak: TCMB

Yaşanan krizler öncesinde cari açıkta kaydedilen bu olumsuz gelişmeler yanında, aynı zamanda kısa vadeli borçların döviz rezervlerine oranında da belirgin bir artış görölmeye başlanmıştır.

¹²⁷ Yıldıztan, a.g.e., s.69.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan finansal krizler öncesinde göze çarpan önemli bir gösterge de, borçlanma şeklinde gerçekleştirilen özel fon girişlerindeki hızlı artışlardır. Ülkemizde de özellikle 2000 yılında yaşanan hızlı fon artışlarının hemen hemen tamamı borçlanma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'ye gelen fonlar sterilize edilmediği için parasal genişlemeye, talep artışına ve dolayısıyla da enflasyonun yükselmesine ve yerli paranın hızla değer kazanarak dış ticaret açıklarının büyümesine neden olmuştur.¹²⁸

Tablo 86'da, kısa vadeli borç/döviz rezervi ve kısa vadeli borç/ ihracat oranları verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, 1999 yılında 1.01 olan kısa vadeli borçlar/döviz rezervi oranı, 2000 yılı sonunda önemli bir artış göstererek 1.44'e yükselmiştir. Asya ülkelerinde yaşanan global krizde, bu oranın Malezya'da % 0.61'e, Filipinler'de % 0.85'e ve Tayland'da ise % 1.45'e ulaştığı bilinmektedir.¹²⁹ Görüleceği üzere, kriz öncesinde gerçekleşen kısa vadeli borç/döviz rezervi oranı, kriz geçiren iki ülkeye göre oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Tablo 86 : Kısa Vadeli Borç/Döviz Rezervi Oranları

Tarih	Kısa Vadeli Borç/ Döviz Rezervi Oranı	Kısa Vadeli Borç/ İhracat
1999 – IV	1.01	0.88
2000 – I	1.08	0.92
2000 – II	1.02	0.90
2000 – III	1.10	0.95
2000 – IV	1.44	1.04

Kaynak: TCMB.

Aslında tıpkı enflasyon oranlarının oluşmasında olduğu gibi, cari açıkların artmasının temelinde de kronik hale gelen bütçe açıkları yatmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, temelde verimsiz ve popülist harcamalar sonucunda oluşan bütçe açıklarının vergi gelirleri yerine, borçlanma politikaları ile kapatılmaya çalışılması, faiz oranlarının yüksek seyretmesine neden olmuş ve yüksek

¹²⁸ Aydın, a.g.e., s.139.

¹²⁹ www.bddk.org.tr

faiz oranları ise faiz yükünü artırarak, daha fazla bütçe açığının verilmesine sebebiyet vermiştir. Artan bütçe açıkları ise, yüksek faiz, düşük kur politikası sonucu dış açıkların ve cari açığın artmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye bu gelişmeler sonucunda, yıllarca süren ve bütçe açıkları ile cari açıkların birlikte gerçekleşmesini ifade eden ikiz açıklar (twice deficit) ile yaşamaya mahkum bir ülke konumuna getirilmiştir.

Yüksek faiz ve düşük kur politikalarının uygulanması sonucunda, bankacılık sektöründe artan açık pozisyonlar ve sonrasında oluşan kur riskleri, günü kurtarma politikaları sonucunda sıcak para ile finanse edilmeye çalışılan cari açıklar, özellikle 2001 Şubat krizinin de en önemli nedenleri arasında sayılmaktadır.

3.7.1.1.4. Politik İstikrarsızlık

Önceki yıllarda da olduğu gibi, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ortaya çıkmasında politik istikrarsızlıkların da rolü büyüktür. Aslında genel olarak bir sıralama yapmak gerekirse, politik istikrarsızlıklar, makro ekonomik istikrarsızlıklara; makro ekonomik istikrarsızlıklar da mevcut olumsuzluklarla birlikte krizlere neden olmaktadır. Türkiye’de genellikle uyumsuz ve kısa ömürlü koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Son 40 yılda kurulan 13 koalisyon hükümetinin 7 tanesi son 10 yılda ortaya çıkmıştır.¹³⁰ Bu gelişmeler politik istikrarsızlığın en önemli göstergelerinden biridir. Ortalama olarak bir yıldan kısa süreli iş başında kalabilen hükümetlerin bizzat kendisi krizlerin en temel nedenidir.

1999 seçimlerin hemen ardından kurulan ve oldukça farklı eğilimlerin bir araya geldiği üçlü koalisyon, başlangıçta olumlu icraatlara imza atmıştır. Ancak, ilerleyen süreçte yapısal reformların hayata geçirilmesinde ve özelleştirmelerin gerçekleştirilmesinde hükümet üyeleri arasında ciddi görüş ayrılıkları çıkmış, bu görüş ayrılıkları birçok konuda kendini göstermeye başlamıştır. Bu olumsuz süreçte, Avrupa Birliği’ne üye olma çabaları yavaşlamış ve tüm bu gelişmeler programın sürdürülebilirliğine olan güveni azaltmıştır. Bu güvenin azalması, hükümet içi çekişmeler ve diğer olumsuz gelişmelerle birlikte faizlerin yükselmesine ve sıcak

¹³⁰ Bu hükümetlerin kuruluş tarihleri, adları ve yönetim süreleri şöyledir: 1991, DYP-SHP, 19 ay; 1993, DYP-SHP, 27 ay; 1995, DYP-CHP, 4 ay; 1996, ANAP-DYP, 4 ay; 1996, RP-DYP, 12 ay; 1997, ANAP-DSP-DTP-Bağımsızlar, 18 ay; 1999, DSP-MHP-ANAP 3,5 yıl.

paranın ülkeyi terk etmeye başlamasına neden olmuş ve Kasım 2000 krizi patlak vermiştir.

Yaşanan tüm bu olumsuzlukların yanında, daha çok hoşgörü ve uzlaşma kültürünün olmaması sonucu artan hükümet içi çekişmelere, son olarak bir de Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında geçen anlamsız ve kamuoyuna sunulmuş biçimi itibari ile de son derece yanlış olan tartışma eklenince, bu sefer de Şubat 2001 krizi patlak vermiştir.

3.7.1.2. Bankacılık Sektörünün Sahip Olduğu Problemler

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ortaya çıkmasında ve bankacılık sektörünün ağır bir hasar görenek 17 üyesinin TMSF'ye devredilmesinde şüphesiz ki sektörünün sahip olduğu önemli problemlerin de payı büyüktür. Söz konusu problemleri, kamu erkinden ve bankalardan kaynaklanan problemler şeklinde iki ana gruba ayırabiliriz

3.7.1.2.1. Kamu Erkinden Kaynaklanan Problemler

3.7.1.2.1.1. Banka Kuruluşlarında ve Hisselerin Devrinde Yeterli Özenin Gösterilmemesi

Bankalar bir itibar müessesesidirler. Bu nedenle kuruluşlarından, kurucularının niteliklerine kadar bütün şartların çok özenle belirlenmesi gerekmektedir. Mevduat toplama yetkisine sahip yegane kurumlar olduğu için, faaliyetlerinin oldukça kapsamlı bir şekilde denetlenmesi de şarttır.

Kurucularının yeterli mali güç ve itibara sahip olması ve bir çok kriter de göz önüne alınarak özenle seçilmesi durumunda, sonrasında yaşanacak problemler de şüphesiz ki asgari düzeylerde olacaktır. Ancak, Türk bankacılık tarihine bakıldığında, yaşanan bankacılık krizlerinin temelinde, yeterli itibara ve mali güce sahip olmayan banka sahiplerinin ve onların işbaşına getirdikleri basiretsiz yöneticilerin neden olduğu hata ve suistimallerin önemli bir payının olduğu görülmektedir. Bu tespit, şüphesiz ki varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılayamaz duruma düşen ve TMSF'ye devredilen tüm bankalar için geçerli değildir. Ancak azımsanmayacak sayıda banka için

geçerli olduğu da unutulmamalıdır. Bu konu ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak irdelenecektir.

O dönemde sermaye gruplarını banka sahibi olmaya özendiren ve iten bazı sebeplerin varlığından da bahsetmek gerekmektedir. Burada üç temel nedenden söz edilebilir.¹³¹

Prestij sahibi olmak ve bunu büyütme,

Reel sektörde sürdürülen faaliyetler için bankacılık hizmetlerine daha kolay erişme,

Sahip olunan banka kaynaklarını kullanarak varlıklarını devam ettirebilmek veya semirmek.

Öte yandan, zaten ciddi mali bünye sorunları olan ve 1994 krizinden çok derin yaralar alarak çıkan bankacılık sektörü, başta sermaye artırımları olmak üzere rehabilite edileceği yerde, bu önlemler gereğince alınmamış ve çok daha kötüsü yapılarak banka sayısı ciddi bir biçimde artırılmıştır. Bu bağlamda, 1994 yılı sonunda 67 olan banka sayısı, 1999 yılında, yani kriz öncesinde, 14 yeni bankaya daha izin verilerek 81'e yükseltilmiş ve bankacılık krizlerine de bir anlamda resmen davetiye çıkartılmıştır. Oysa, basiretli bir yönetimin yapması gereken, sayıyı artırmak değil sektörün ciddi seviyelerde bulunan mevcut problemlerinin çözümü için sermaye sahiplerini bu bankaların ortağı veya sahibi olmaya yönlendirilmesi olmalıydı. Bunun gerçekleştirilmesi için de biraz teşvik yetebilirdi.

Yetersiz mali gücü olan gruplara bankacılık izni verilmesi konusunda birçok örnek verilebilir; ama en çarpıcı örneklerden biri de İnterbank örneğidir. Önceki bölümlerde de değinildiği üzere; Bankalar Kanunu'nun, mali bünyesi, bozulan bankaların TMSF'ye devredilmesine ilişkin maddelerin dayanağını teşkil eden KHK'nın Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmesi üzerine, sorunlu bankaların TMSF'ye devrinde problem ortaya çıkmış ve 1994 yılında ortaya çıkan bu hukuki boşluk, ancak 1999 yılında giderilebilmiştir.

---

¹³¹ Altıntaş, a.g.e., s.507.

İnterbank da, mali bünyesinde görülen ciddi olumsuzluklar sonucunda, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 64. maddesi¹³² kapsamında, yakın izlemeye alınan bankalardan biridir.

Bankanın mali bünyesi, 64. madde kapsamında alınan tüm önlemlere rağmen düzeltilememiştir. Varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılayamaz duruma gelince ise TMSF'ye devredilmek istenmiş; ancak yaşanan hukuki boşluk nedeni ile bu mümkün olamamıştır. Bu sırada, dünyanın hiçbir yerinde olmaz denilen bir olay gerçekleşmiş ve İnterbank'ın sahibi tarafından 1998 yılında özelleştirilen bir kamu bankasına alım yönünde teklif verilmiştir. O dönem bankaların gözetim ve denetiminden sorumlu otorite olan Hazine Müsteşarlığı'nca, önce Bankalar Kanunu'nun 64.maddesi kapsamında yakın gözetimde bulunan bir banka sahibine ikinci bir bankanın

¹³² (23/08/1993 gün ve 512 sayılı KHK'nin 30. md.si ile yapılan değişiklik; Anayasa Mahkemesi'nin E.1993/46, K.1993/48, Türkiye 05/11/1993 sayılı kararı ile iptal edilmiş, 16.06.1994 gün ve 538 sayılı KHK'nin 30. md.si ile yeniden düzenlenmiştir.)

1. Denetlemeler sonucunda bir bankanın mali bünyesinin ciddi bir şekilde zayıflamakta olduğunun tespit edilmesi halinde, Bakan uygun bir süre vererek, banka yönetim kurulundan;

- a) Sermayenin artırılmasını veya sermayenin ödenmeyen kısmının tahsilini veya sermaye benzeri kredi temin edilmesini,
- b) Kar dağıtılmamasını, tahsilinde tehlike görülen alacaklar için karşılık ayrılmasını,
- c) Bir kısım şubelerin kapatılması, yeni personel alımının durdurulması veya sınırlandırılması suretiyle veya benzeri şekilde masrafların kısılmasını,
- d) İştirak veya sabit değerlerin kısmen veya tamamen elden çıkarılmasını,
- e) Risk doğurucu işlemlerden kaçınılmasını, kredilerin sınırlandırılmasını veya durdurulmasını, verimsiz veya donuk kredilerin takibiyle ilgili önlemlerin artırılmasını,
- f) Mevzuata aykırı fiilleri ile banka mali bünyesini zayıflattığı tespit edilen personelin bankayı temsil yetkilerinin kaldırılmasını,
- g) Genel kurulun toplantıya çağırılmasını,
- h) Mali bünyenin güçlendirilmesi için gerekli görülecek diğer tedbirlerin alınmasını, isteyebilir.

Yönetim Kurulu bu istikamette gerekli tedbirleri almak ve aldığı karar ve tedbirleri aylık raporlar halinde Müsteşarlığa bildirmek zorundadır.

Bakan, yukarıdaki tedbirleri talep hakkı saklı kalmak kaydıyla, gerektiği takdirde bankanın yönetim kurulu, müdürler kurulu veya denetim kurulu üyelerini kısmen veya tamamen görevden alarak veya yönetim ve denetim kurulu üye sayısını artırarak bu kurullara üye atamaya, kanuni karşılık yükümlülüklerini Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın da görüşünü alarak cezai faizlerini kaldırmak suretiyle ertelemek veya düşürmek de dahil olmak üzere mali bünyenin takviyesi için gerekli tüm tedbirleri almaya yetkilidir. Bu madde gereğince atanan yönetim kurulu üyeleri için 22.nci maddenin 1.nci fıkrasındaki hükümler aranmaz.

2. Yukarıdaki tedbirlerin alınmasının istenilmesine bağlı olmaksızın Bakan (HBS NOTU: buradaki ibare Anayasa mahkemesinin E.1997/55, K.1997/65, Türkiye 9.10.1997 sayılı kararı ile 10.06.1999 tarihinde yürürlüğe girmek üzere iptal edilmiştir.)Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın da görüşünü alarak (HBS NOTU: buradaki ibare Anayasa mahkemesinin E.1997/55, K.1997/65, Türkiye 09.10.1997 sayılı kararı ile 10.06.1999 tarihinde yürürlüğe girmek üzere iptal edilmiştir.) banka hakkında (yani TMSF'ye devir) 68 inci madde hükümlerinin uygulanmasını talep etmeye yetkilidir.

Bu bankalardan sermayesinin tamamı genel ve katma bütçeli dairelere veya kamu iktisadi teşebbüslerine ait olanların devir veya birleştirilmesine, bununla ilgili usul ve esasları tespiti Bakan yetkilidir.

1.nci fıkranın uygulanmasına rağmen mali bünyenin güçlendirilmesine imkan görülemeyen yatırım bankaları ve kalkınma bankalarının bankacılık işlemlerini yapma izni 12.nci maddeye göre kaldırılır.

verilemeyeceği belirtilmiştir. Ancak olaya siyasetin eli girince işler değişmiş, yeni bir ortak daha alınarak ortaklık yapısı değiştirilmiş ve bu ortaklık yapısına Hazine'den bu sefer uygunluk verilmiştir.¹³³ Yani, varlık ve alacakları ile taahhütlerini karşılayamaz duruma gelmiş ve TMSF'ye devredilmek istenmesine rağmen, yaşanan hukuki boşluk nedeni ile bunun gerçekleştirilemediği bir bankanın sahibine, alınan bir ortak ile birlikte yeni bir bankaya sahip olma izni verilmiştir.

Hazine Müsteşarlığı'nın bankanın ortaklık yapısına uygunluk vermiş olmasıyla sıra, özelleştirme kapsamında olan anılan bankanın satışının, Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) tarafından onaylanmasına gelmiştir. Yaşanan bu garip süreçte, o dönem hükümette oldukça etkili olan ve aynı zamanda ÖYK üyesi de olan, Sanayi ve Ticaret Bakanı, bu satış kararının kendisi dahil ilgili herkesi Yüce Divan'a göndereceğini açıkça ve açık yüreklilikle ifade etmiştir.¹³⁴

1999 yılına gelindiğinde, Bankalar Kanunu'nun 64. maddesine istinaden yakın izleme kapsamına alınan İnterbank, yaşanan hukuki boşluk nedeni ile TMSF'ye devredilememiş ve ilgili otorite tarafından gerekli önlemlerin de alınamaması üzerine büyümeye devam etmiştir. İnterbank, anılan dönem itibari ile yaklaşık 2.5 milyar dolar mevduat ve 2 milyar dolar kredi hacmine ulaşmıştır. Bugün 150 veya 200 şubeli bankaların bile ancak ulaşabildikleri bu büyüklüğe, İnterbank, 35 şubesi ile yaklaşık on yıl önce ulaşmayı başarmış ve bu büyümeye de maalesef seyirci kalınmıştır.

1999 yılının son aylarında TMSF'ye devirlerle ilgili yaşanan söz konusu hukuki boşluk giderilmiş ve Aralık 1999 tarihinde IMF ile niyet mektubunun imzalanmasından iki gün önce İnterbank, TMSF'ye devredilmiştir. İnterbank'ın TMSF'ye devredilmesi, bu bankanın hakim hissedarının ortak olduğu diğer bankayı da derinden etkilemiş ve bankanın mali yapısı da ciddi şekilde bozulmaya başlamıştır. Üstelik çok garip bir gelişme daha olmuş ve 1998 yılında özelleştirilen bu bankanın, Özelleştirme İdaresi tarafından satıldıktan 7 ay sonra Bankalar Kanunu'nun 64. maddesine tabi; yani yakın izleme kapsamında olduğu ortaya çıkmış ve bu husus satış anında bankanın yeni sahiplerinden de gizlenmiştir.

---

¹³³ Hakan Tartan, Hortumun Ucundakiler, 2003, s.245.

¹³⁴ Tartan, a.g.e., s.243.

Sonuç olarak, varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılamada ciddi problemler yaşayan bir banka olan İnterbank'ın sahibine; siyasi otoritenin de karar ve etkisi ile kamu otoritesi tarafından, mali bünyesi bozuk olan ve 64.maddeye tabi olduğu için yakın izleme kapsamına alınan ikinci bir banka daha satılmış ve İnterbank'ın TMSF'ye devredilmesi ile birlikte, satılan ikinci bankanın da mali yapısının önemli derecede bozulmasına neden olunmuştur.

Verilen bu çarpıcı ve çarpıcı olduğu kadar düşündürücü olan satış ile ilgili olarak, ne bu satış kararını veren siyasiler Yüce Divan'a gönderilmiş ne de bu satışa zemin hazırlayan ortaklık yapısına olumlu görüş veren ve satışın gerçekleşmesine neden olan bürokratlar mahkemeye sevk edilmişlerdir.

Morris Goldstein ve Philip Turner tarafından kaleme alınan 1999 yılında Ali İhsan Karacan'ın tarafından çevirisi ve sunuşu yapılan "Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri" adlı kitapta; günümüzde de bankacılık krizlerine atıfta bulunularak çok sık tekrarlanan şöyle bir söz yer almaktadır:

"Bir bankayı soymanın en iyi yolu bir bankaya sahip olmaktır."

Bu söz, ilgili kamu otoriteleri tarafından daha çok 2000 ve 2001 krizlerinde TMSF'ye geçen bankalar için de kullanılmış ve çok sık da tekrarlanmıştır. Aslında özünde doğru olan bu söz, ilk anda kulağa hoş gelmekte ve TMSF'ye devredilen bankaların eski sahip ve yöneticilerine halkın tepkisini de artırmaktadır. İstenen de budur zaten. Ancak, TMSF'ye devredilen bazı bankalar zamanında soyulmak için alındılar ise, bu bankaların soyulması için onlara izin veren bir başka taraf da vardır şüphesiz. O da dönemin siyasi iktidarı ve ilgili kamu otoritesidir. Yani, bu bankaların soyulduğunu ve bu bankaların da soyulmak için alındığı iddia ediliyorsa, bu soyguna izin veren makamların da işin içerisinde olduğu söylenmek zorundadır. Dolayısıyla yukarıdaki söz, pek ala;

"Bir bankayı soydurmanın en iyi yolu o bankaya soyulması için izin vermektir."

şeklinde de çevrilebilir. Ancak, gündem hep bu sözün ilk hali ile oluşturularak, Türk kamuoyu hep bu yönde etkilenmiştir. Kimse bu sözün ikinci halinin ne olacağını ve asıl sorunun kaynağının burada olduğunu şu ana kadar ciddi bir biçimde sorgulamamıştır. Çoğunlukla yapıldığı gibi, bu olay da, yine bir tarafın; yani hakim hissedar ve yöneticilerin üzerine yıkılmış ve olayın diğer sorumluları göz ardı edilmiştir.

3.7.1.2.1.2. Kamunun Aydınlatılması Gereğinin Yerine Getirilememesi ve Banka Bilançolarında Seffaflığın Sağlanamaması

1989-1994 yılları arasındaki dönemin incelendiği ikinci bölümde, kamunun aydınlatılması yükümlülüğünün yerine getirilmemesi ve/veya getirilememesi sonucunda bankacılık sektöründe bir ahlaki çöküntünün ortaya çıkmasına neden olunduğu vurgulanmış ve bu durumun 1994 krizini ortaya çıkaran sebepler arasında yer aldığı ifade edilmiştir.

Aynı durum 2000 ve 2001 krizleri için de geçerlidir. Anılan krizlerin yaşandığı yıllarda yürürlükte olan 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 13/3. maddesinde de;

“Kurul, yayımlanan bilanço veya kar ve zarar cetvelinin gerçeğe aykırı olduğunun veya kamuya gerçeğe aykırı bilgi verildiğinin tespiti halinde, bilanço veya kar ve zarar cetvelinin düzeltme beyanı ile birlikte aynı gazetelerle yeniden yayımlanması da dahil olmak üzere, mevduat sahiplerinin yanıtılmasına karşı gerekli tedbirleri almaya yetkilidir.” hükmü yer almaktadır. Üstelik 4389 sayılı Kanun ile Otoriteye, *“mevduat sahiplerinin yanıtılmasına karşı gerekli tedbirlerin alınması”* konusunda yetki verilerek madde hükmü biraz daha genişletilmiştir.

Ancak Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından TMSF kapsamına alınan bankalara ilişkin sayısız tespitler yapılmış olmasına rağmen, hiçbir bankanın bilançosu bu hüküm kapsamında yayımlanmamış ve/veya yayımlanmamıştır. Bu nedenle ne bilançolar sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmiş ne de bu bankaların gerek mevduat sahiplerinden gerekse de sermaye piyasalarından önemli tutarlarda fon toplamalarına engel olunabilmiştir. Durum böyle olunca da fona devredilen bankalarda mevduatı olan

ve sermaye piyasalarından bu bankalar ile iştiraklerinin hisselerini alan binlerce tasarruf sahibi ve yatırımcı ciddi bir biçimde mağdur edilmiştir.

3.7.1.2.1.3. Denetim Sonuçlarının Gereğince Yerine Getirilememesi

Bankacılık sektörü, tüm dünyada da olduğu gibi, ülkemizde en çok denetlenen sektörlerin başında gelmektedir. Bu husus bankacılığın kamudan mevduat toplama imtiyazına sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten de bankalar, başta bankalar Yeminli Murakıpları olmak üzere TCMB, Maliye Bakanlığı, SPK gibi çok sayıda bakanlık ve kuruluş tarafından denetlenmektedir. Bankaların varlık ve alacakları ile borç ve taahhütleri arasında ilgi ve dengelerin tespit ve tahlili ile tabi olunan mevzuata uygunluk konusunda en kapsamlı ve etkili denetimler, kuşkusuz Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yapılan denetimlerdir. Murakıpların en temel görevi; bankalarda mali bünye incelemeleri yapmak, yapılan tespit ve değerlendirmeler sonucunda gerekli önlemlerin alınmasını temin etmektir. Bir diğer görevleri ise, bankaların tabi olduğu mevzuat ve yükümlülüklerle uyulup uyulmadığının kontrolüdür.

Bankalar ve şubeleri nezdinde yapılan incelemeler sonucunda, düzenlenen mali bünye ve mevzuat raporları, gereği yapılmak üzere ilgili otoriteye gönderilmekte, ilgili otorite de gereğini yapmaktadır. Normal şartlarda prosedür böyledir. Ancak bankacılık alanında sistem maalesef bu şekilde çalışmamış ve Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından düzenlenen mali bünye raporlarının gereği, ilgili bankalar nezdinde zamanında ve etkin bir biçimde yerine getirilememiştir. Nitekim, TMSF'ye devredilen her banka hakkında mali bünye sorunları ve yapılması gerekenler ile ilgili olarak Murakıplarca düzenlenmiş mali bünye raporları mevcuttur. Yani hiçbir banka, hakkında mali bünye raporu olmadan TMSF'ye devredilmemiştir. Şöyle ki, Bankalar Yeminli Murakıplarınca bankaların varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılamada sorunlar tespit edilmeye başlandığı anda, onlar tarafından yapılan öneri doğrultusunda, o banka mali bünyesinin düzeltilebilmesi için çeşitli yaptırımlar uygulanmak üzere yakın izlemeye alınmaktadır. Bu kapsam, daha önce de ayrıntısı verilen 3182 sayılı

Bankalar Kanunu'nun 64. maddesi ve anılan Kanun'dan sonra yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesidir. Bu kapsama alınan bankalar, ilgili otorite tarafından mali bünyelerinin düzeltilebilmesi için iki aşamalı olarak, başta kredi ve iştirakler olmak üzere çeşitli kısıtlamalara tabi tutulmaktadır.

Bu kapsam, aynı zamanda bir nevi hastanedir ve buraya gelen hastalara, sağlıklarına kavuşturulabilmeleri için başta ilaç tedavisi olmak üzere çeşitli tedaviler uygulanmaktadır. Otorite tarafından yapılan müdahaleler ve alınması gereken önlemler; olumlu sonuç verir ise, yine Bankalar Yeminli Murakıplarının olumlu görüşü ile ilgili banka yakın izleme kapsamından çıkarılmakta, yani hasta taburcu edilmekte ve normal şekilde yoluna devam etmesi sağlanmaktadır. Eğer alınması istenen tüm bu önlemlere rağmen, bankanın mali bünye sorunlarında bir iyileşme sağlanamaz ve durum daha da kötüye giderse, yine Murakıpların önerisi doğrultusunda, banka son aşama olan TMSF'ye devredilmektedir.

Dolayısıyla, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sırasında, TMSF'ye devredilen tüm bankalar, Murakıpların yaptıkları incelemeler ve onların yaptıkları öneriler doğrultusunda otoriteler tarafından çoğu uzun yıllarca yakın izleme kapsamında tutulan bankalardır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, TMSF'ye devredilen hiçbir banka, borç ve taahhütlerini karşılayamaz duruma gelmeye başladığı tespit edilmeden TMSF'ye devredilmek durumunda kalmamıştır. Yani, mali bünyeleri 2000 ve 2001 krizlerinden yıllar önce bozulmuş olan bankaların gerçek durumları, ne denetim elemanları ne idaredeki bürokratlar ne de siyasiler için bir sırdır. Ancak Güneydoğu Asya ve Rusya krizlerinin, ülkeyi de etkisine almasından çekinen siyasi irade, bankacılıkta temizlik için uygun zamanın gelmediğine inanmış ve sorunlar biriktirilmiştir. Nitekim bu hal, dönemin ekonomiden sorumlu Devlet Bakanlarından Sn. Hikmet ULUĞBAY, 10.07.2005 tarihli Milliyet Gazetesinde, "Bankalara el koysaydık domino etkisi yapacaktı." diyerek, durumu açık bir biçimde ifade etmiştir.¹³⁵

---

¹³⁵ Altıntaş, a.g.e., s.509.

Kısacası; krizlere giden süreçte, bankacılık alanında denetim zafiyetinden daha çok, denetim raporlarının gereğinin zamanında ve gerektiği şekilde yerine getirilememesi problemi yaşanmıştır. Eğer mali bünye sorunlarının ele alındığı denetim raporları ve yakın izleme kapsamına alınan bankaların mali bünye problemlerinin çözümü ile ilgili gerekler, zamanında ve etkin bir biçimde dikkate alınıp değerlendirilseydi, 2000 ve 2001 krizlerinde yaşanan bankacılık krizleri, çok daha hafif atlatılabilir ve maliyeti de çok daha düşük olabilirdi.

Murakıplar tarafından yapılan mali bünye incelemeleri sonucunda, yakın izleme kapsamına alınan ve 10 yıldan fazla bir süre yakın izleme kapsamında tutulan bankaların varlığı ve yakın izleme kapsamına alındıktan sonra belki bazı istisnaları dışında hiçbir bankanın sağlığına kavuşarak tekrar sisteme dönemediği ve tamamına yakınının TMSF'ye devredildiği; yani tabir yerinde ise, tedavi olmak üzere hastaneye alınan hastaların bırakın iyileştirilmesini, durumlarının daha da kötüye gitmesi sonucunda hemen hemen tamamının kurtarılamayarak kaybedildiği göz önüne alındığında, bu sistemde yapılan yanlışlar, dolayısıyla da yukarıdaki paragrafta yapılan tespit, daha net olarak anlaşılabilir.

3.7.1.2.1.4. Denetim Zafiyetleri

Bankaların denetiminde yaşanan zafiyetlerin temelinde denetim elemanı sayısının yetersizliği önemli bir rol oynamaktadır.

IMF tarafından en az 100 kişi olmaları gerektiği çeşitli defalar vurgulanmış olmasına rağmen; yıllardır ortalama 50, 60 kişi ile kriz öncesinde sayıları 81'e kadar yükselen bankaların denetiminden sorumlu olan Bankalar Yeminli Murakıplarının en temel görevi, bankalarda mali bünye incelemeleri yapmaktır.

Bir önceki başlıkta da belirtildiği üzere; Murakıplar, bankaların mali bünye sorunlarının tespitini zamanında yapmışlar ve bu tespitlerin gereğinin yapılması amacı ile ilgili otoriteye raporlanmasına ilişkin görevlerini büyük bir ekseriyetle ve özenle yerine getirmişlerdir. Kaldı ki bu kadar az sayıdaki Murakıp ile, ayrıca başta kamu bankalarında görev zararlarının tespiti, Dünya Bankası tarafından tahsis edilen fonlardan kullandırılan kredilerin amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığı,

Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Başbakanlık'ta oluşturulan komisyonlarda aktif görevlendirmeler, Maliye Bakanlığı Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından yönlendirilen işler ve bankalarla ilgili vergi incelemeleri, ihbarlar ve şikayetler olmak üzere bir çok görev de yerine getirilmeye çalışılmıştır.. Ancak, nedeni çoğunlukla bu kısıtlı sayıya ve olağanüstü iş yüküne dayanmasına rağmen, Kasım 2000 krizi öncesi döneme ait mevzuat incelemelerinde bir zafiyetin olduğu düşünülmektedir. Nedeni ne olursa olsun bu, sonuçları itibari ile ciddi bir zafiyettir. Çünkü, özellikle Kasım 2000 krizi başta olmak üzere, Kasım ve Şubat krizleri öncesinde TMSF'ye devredilen bankalar ile ilgili olarak, ilgili bankaları zarara uğrattığı iddia edilen işlemlere ilişkin cezai müeyyideleri içeren mevzuata aykırılık raporlarının sayısı çok azdır.

Ancak yaşanan krizlerden sonra TMSF'ye devredilen bankalar ile ilgili olarak, çoğunlukla bankayı zarara uğratan işlemler nedeni ile toplamda yüzlerce rapor düzenlenmiştir. Örneğin Etibank'ta fona devirden önce bu anlamda yazılmış hemen hemen hiçbir rapor yoktur. Ancak bankanın fona devredilmesinden sonra yazılan rapor sayısı en iyimser tahminle 50'nin üzerindedir.Eğer Kanuna ve ilgili mevzuata aykırı bir işlem veya eylem nedeni ile bankanın zararına sebebiyet verilmiş ise, bunlar o dönem rapora bağlanarak gereği yapılmalıydı. Çünkü hukuksal anlamda bankanın zararı TMSF'ye devir ile gerçekleşmemiş ve daha önce o işlemin yapıldığı anda ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bankaların fona devrinden önce ve kısıtlı sayı ve imkanlarla zarara sebebiyet verilen tüm işlemlerin tam anlamıyla ortaya çıkartılabilmesi mümkün değildir. Bu kabul edilmektedir. Ancak bankaların fona devrinden sonra yazılan yüzlerce raporun en az yarısının fona devirlerden önce yazılabileceği gerçeğini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Nitekim 2008 yılında başlayan küresel mali krizde TBS'nin mali yapısının sağlamlığı ve bu sağlıklı yapının aslında Ülkemizin de yaşanan krizde en önemli şansının ve dayanak noktasının olmasının, BDDK'nın zamanında gerçekleştirdiği düzenlemeler yanında, bankalar yeminli murakıplarının yaptığı denetimler sonucunda alınan önlemlere de bağlı olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle tabir yerinde ise gemi karaya oturduktan veya araba kaza yaptıktan sonra yapılan müdahalelerin ve yazılan cezaların da çok fazla bir önemi yoktur. Dolayısıyla, Kanuna ve ilgili mevzuata aykırılık iddiası ile bankaların TMSF'ye devirlerinden sonra

düzenlenen ve çoğu bankaların zarara uğratıldığı gerekçesi ile cezai müeyyideleri içeren mevzuat raporlarının bir bölümü, eğer bankaların TMSF'ye devirlerinden önce düzenlenebilmiş ve gerekleri de zamanında yerine getirilebilmiş olsa idi, büyük bir ihtimalle banka hakim hissedarları ve yöneticileri tarafından gerçekleştirilen hatalar ve suistimaller, bu denli yüksek olmayacak ve TMSF'ye devir bilançosunun faturası da böyle yüksek gerçekleşmeyecekti.

3.7.1.2.2. Bankalardan Kaynaklanan Problemler

3.7.1.2.2.1. Bankacılık Sektörünün Sahip Olduğu Risklerin Yönetiminde Yaşanan Zafiyetler

Daha önce, krizlerin en temel sebebinin makro ekonomik istikrarsızlıklardan kaynaklandığı belirtilmiş ve bu istikrarsızlığa neden olan göstergeler açıklanmaya çalışılmıştı. Şüphesiz ki bankacılık krizlerinin temelinde makro ekonomik istikrarsızlıkların çok önemli bir payı vardır. Ancak, bankacılığın aynı zamanda bir risk yönetme sanatı olduğu da unutulmamalıdır.

Bu bağlamda, TBS'nin tarihi gelişimine bakıldığında, bankaların riskleri yönetmede ciddi zafiyetler içerisinde bulunduğu, varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılayamaz duruma düşmelerinde, bu zafiyetin çok önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. Bir sonraki başlıkta, bankaların karşı karşıya kaldığı temel riskler verilmektedir. Söz konusu açıklamalar yapılırken, yaşanan krizlerde daha belirgin rol oynayan riskler ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

3.7.1.2.2.1.1. Likidite Riski

Likidite, yükümlülüklerin ve takas borçlarının istenildiğinde ödenebilmesi anlamına gelmekte ve aynı zamanda da bir güven müessesesi olan bankalar için en önemli risk grubunu ifade etmektedir. Bankaların mevduata dayalı kaynakları genellikle kısa vadeli, buna karşılık başta kredi şeklinde yaptıkları plasmanlar ise uzun vadeli. Oluşmasına sebebiyet verilen vade uyumsuzlukları, bankaları zaman zaman likidite riski ile karşı karşıya bırakmakta ve bu riskler geri dönmeyen krediler nedeni ile daha da artmaktadır.

Uzun dönemde bir bankanın başarısı, diğer bir deyişle mali bünyesinin gücü, likidite ile ölçülmektedir. Bankaların likidite sıkışıklığına girerek ödeme güçlüğüne düşmeleri olasılığı ise likidite riski olarak açıklanmaktadır. Likidite riski, aşağıda belirtilen diğer risklerden çok daha önemlidir, dolayısıyla da daha önem verilmesi gereken bir risktir. Çünkü, tamamen güvene dayalı bir sektörde faaliyet gösteren bankalar, kur riski, faiz riski ve kredi riski gibi riskler sonucu ortaya çıkan zararlar dolayısı ile istisnalar hariç, bir anda iflas noktasına gelmezler.

Bu riskler ve risk sonucunda ortaya çıkan zararların, bankaları taahhütlerini karşılayamaz noktaya getirmesi belirli bir süreç alır. Ancak, bankaların varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılayamaz duruma gelmeleri, yani likidite riski ile karşı karşıya kalmaları durumunda, sürü psikolojisinin de etkisi ile, banka çok kısa bir zamanda iflas noktasına gelebilir. Bu nedenle, bankacılık sektöründe likidite riskine özel bir önem verilmekte, munzam karşılıklar ve dispoñibilite yükümlülükleri dışında sektörün likidite ile ilgili belirli rasyoları tutturmaları da istenmektedir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinde de bankaları taahhütlerini karşılayamaz duruma getiren ilk risk likidite riski değildir. Krizlerin yaşandığı dönemlerde bankalar, üç aşamalı bir gelişmeden sonra likidite riskine maruz kalmışlardır.

Bu aşamaların birincisi; faizlerde ve kurlarda yaşanan ciddi yükselişler, ikincisi, gerek yurt içi gerekse yurt dışı limitlerin sert bir şekilde kapanması, üçüncüsü ise, sürü psikolojisi sonucu bankalara hücum edilmesidir.

Bu önemli gelişmelerden sonra bir bankanın zaten likidite riskine dayanması hemen hemen imkansızdır. Bu nedenle ekonomik alanda çıkan ve bankacılık sektörüne de yayılan krizlerde, sektördeki krizin fitilini ilk ateşleyen riskin bir likidite riski olmadığı söylenebilir.

3.7.1.2.2.1.2. Kredi Riski

Kredi riski, bankaların verdiği kredilerin geri ödenmeme olasılığıdır. Bankalar geri ödenmeyen krediler için karşılık ayırarak, bu karşılıkları net faiz gelirinden düşmektedirler. Bu da bankaların kârını azaltıcı bir etki yaratmaktadır.

Firmalar kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile bankalardan kredi talep etmektedirler. Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden ayarlanmış faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Türkiye şartlarında yüksek enflasyon nedeni ile faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyretmekte, bu durum borçlanma maliyetlerini de yükseltmektedir. Finansman maliyeti artan firmalar, ekonomik ilerleme sağlandığı sürece bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Ancak, ekonomi resesyona girdiğinde, firmaların maliyetlerini karşılayan faaliyet kârları düşmekte ve uzun vadede iflaslar meydana gelebilmektedir. Bu sonuç, bankaların batık kredilerinin artmasına sebep olmakta ve bu batık krediler nedeni ile muhtemel zararlar, dolayısıyla da bankaların kârlılık oranları düşmektedir. Bireysel kredilerde de aynı etki mevcuttur.

Enflasyon yüzünden geliri azalan kişilerin kredi borcunu ödeyememe riski ortaya çıkmakta ve bankaların batık kredi hacmi daha da artmaktadır.

Kredi riski ile yüksek faiz oranları ve dolayısıyla enflasyon arasında güçlü bir bağlantı vardır. Enflasyonun 41 ülke için zaman, kesit ve karma serileri eşliğinde elde edilen bulguları değerlendiren Erb, Harvey ve Viskanta'ya göre kredi riski ile enflasyon arasında belirgin bir korelasyon bulunmaktadır.¹³⁶

Önemli bir bölümü takipteki kredilerin artışından kaynaklanan bankacılık sektörünün donuk aktifleri, özellikle 1999 yılından itibaren ciddi bir biçimde hızlanarak artış eğilimi göstermiştir. 1999 yılında 12.489 milyon dolar olan donuk aktiflerin hacmi, Kasım 2000'de meydana gelen krizin etkisi ile 2000 yılı sonunda % 83.5 oranında bir artışla 22.916 milyon dolar olmuştur. Donuk aktiflerdeki bu olumsuz gelişim 2001 yılının Şubat ayında meydana gelen kriz sonrasında da devam etmiş ve donuk aktifler 2001'in sonunda, bir önceki yıla göre % 93.3 gibi oldukça ciddi oranda bir artışla 44.296 milyon dolar olmuştur. Yani yaşanan krizler öncesinde bankacılık sektörünün aktif kalitesi daha çok takipteki kredilerin etkisi ile bozulmuş ve meydana gelen krizlerde sistemin oldukça ciddi düzeylerde olumsuz etkilenmesine de zemin hazırlamıştır.

3.7.1.2.2.1.3. Faiz Riski

¹³⁶ Claude ERB, Campbell R. HARVEY and Tadas E. VISKANTA, Inflation and World Equity Selection, Financial Analysts Journal, (November/December 1995). s. 37.

Faiz oranı riski, faiz hadlerinde meydana gelen dalgalanmalar neticesinde banka maliyet ve getirilerinde oluşan belirsizlikler olarak yorumlanabilir. Bununla beraber, banka bilançosunun piyasa değeri de değişime uğramaktadır. Aktiflerin ortalama vadesi pasiflerin ortalama vadesine eşit olmadığı, eşit olsa da aktif ve pasifteki faizlerin farklı tabanları olması nedenleriyle faiz riski kaçınılmazdır. Bu nedenle, en doğru faiz riski yönetimi, banka mevduat ve kredilerini aynı vade ve türe oturtma stratejisine bağlıdır.

Hatalı faiz riski yönetimi ile bankaların kârlılıkları zedelenmekte, likidite ve sermaye yeterliliği risklerine yol açılmaktadır. Bu riskin analiz ve yönetiminde fonksiyonel olarak yer alan diğer alt riskler ise gelir riski, fiyat riski, yeniden yatırım riski, önceden ödenme riski ve marj riskidir.

Gelir riski, faize duyarlı aktif ve pasiflerde meydana gelen dalgalanmalardır. Bu, açık analizinde kullanılan birincil araçtır. Açık analizi, faize duyarlı aktiflerle faize duyarlı pasiflerin farkı hesaplanarak bulunmaktadır. Fiyat riski de bilançonun piyasa değerindeki değişiklikleri ifade etmektedir.

Yeniden yatırım riski, gelecekteki yatırımların belirsizlik göstermesidir. Önceden ödeme riski ise, yüksek faiz ile verilen kredilerin faizlerin düşmesi nedeni ile vadeden önce ödenme durumudur. Marj riski de faizlerdeki değişimlerin yatırım araçlarını aynı ölçüde ve aynı yönde etkilememesidir. Bu durumda, faiz hadleri, banka mevduat ve kredi faiz oranlarına aynı şekilde yansımamaktadır.¹³⁷

Faiz riski yönetiminde açık analizinden başka, süre boşluğu yöntemine de başvurulmaktadır. Bu yöntem, faiz riskinin alt riskleri eşliğinde tüm bilanço kalemlerinin sürelerinin hesaplanarak süre boşluklarının tespit edilmesidir. Bir başka yöntem de vadeli piyasalara girerek futures, options, swaps gibi araçlarla hedging yapmaktır.

Faiz, bankacılık sektörünün gelirlerinde olduğu gibi, maliyetlerinde de çok önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Türkiye gibi, enflasyonun ve dolayısıyla faizlerin yüksek seviyeleri zorladığı bir ülkede, bankalar için aynı zamanda bir belirsizlik

¹³⁷ Hayri Kozanoğlu, Uluslararası Bankacılıkta Risk Yönetimi, Marmara Üniversitesi, 1996, s.6-8.

faktörüdür. Enflasyonist ortamlarda çalışan bankaların bilançoları faiz oranı riskine karşı çok hassas olmaktadır. Üstelik uzun vadede beklenen getiriler açısından tahmin zorluğuna, istikrarsızlık ve bankaların itibarlarını düşürücü bir etkiye de sebep olmaktadır. Faiz oranlarındaki eğilimin kısa vadelere yöneldiği, sabit değil değişken orana dayalı olduğu görülmektedir.¹³⁸

Yıllar itibari ile enflasyon oranındaki artışlar, sona ermeyen enflasyon beklentilerini körükleyerek faiz oranlarını yükseltmekte ve sonuçta, bankaların net faiz gelirleri azalmaktadır. Türkiye’de, düzensiz ve yüksek faiz oranları, hızlı enflasyon ile birlikte bankaların faiz giderlerini de artırmaktadır. Enflasyon oranındaki artışlar nedeni ile enflasyon beklentileri artınca, faiz oranları da yükselerek belirsizlik yaratmaktadır.

Türkiye’de faiz oranlarında meydana gelen artışlar, piyasaların yüksek oranda enflasyon beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Finansal piyasalar fiyat artışlarına karşı çok hassas olduklarından ve herhangi bir değişimi anında yansıtıklarından, beklentiler faiz oranlarının yükselmesi sonucunu getirmektedir. Alacaklarının vadesi borçlarından daha uzun olan bankalar, yeniden fiyatlamaya gittiklerinden, net faiz gelirlerinde bir gerileme yaşamaktadırlar. Bu nedenle faiz riskinin yönetilmesi bankacılık sektörü açısından özel bir önem taşımaktadır.

Yüksek faiz düşük kur politikasının daha belirgin olarak uygulamaya konulduğu 1989 yılından itibaren bankacılık sektörü, kur riskinin yanında ciddi düzeylerde faiz riski ile de karşı karşıya kalmaya başlamıştır. Ancak, özellikle 1994 krizinden sonra bankacılık sektöründe mali bünye problemlerin artışına bağlı olarak oluşmaya başlayan kırılmalıklar ve bu kırılmalıkların yanında üstlenilen ve ölçsüz bir biçimde sürekli olarak artış eğilimi gösteren faiz risklerinin, Kasım 2000 krizi öncesi önemi çok daha belirgin olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

Faiz riskleri başta DİBS’ler ile bunların fonlama biçiminden ve aktif ve pasifin vade yapısına dayalı olarak ortaya çıkmış ve hacmi sürekli olarak artmıştır.

---

¹³⁸ Deniz Gökçe, Faiz Politikalarının Esasları ve Türkiye’de Faiz Politikası Uygulamaları, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul: 1993, s.39.

Kronik hale gelen bütçe açıklarının finansmanı amacı ile 1985 yılında çıkartılmaya başlayan DİBS'lerin en büyük alıcıları bankalardır. Gerek risksiz bir yatırım aracı olması gerekse yüksek getirilere sahip bulunması nedeniyle DİBS'ler, zaman içerisinde çok tercih edilmeye ve bankaların aktifleri içerisindeki ağırlıkları da artmaya başlamıştır.

Tablo 87'de, Aralık 1999 ve Aralık 2000 tarihleri arasında, bankaların ellerinde bulundurdukları DİBS'lerin aktif toplamı içindeki payları banka grupları bazında verilmiştir. Tabloya bakıldığında, oranın en yüksekten en düşüğe doğru sıralanışı şu şekildedir: TMSF, yabancı, kamu, özel, kalkınma ve yatırım bankaları. Bu oran, TMSF bankalarında hem çok büyük hem de gittikçe artan bir seyir izlemiştir. Aralık 2000'de bu orandaki hızlı artış, zararları karşılığı bu bankalara Hazine tarafından DİBS verilmesinden kaynaklanmıştır. Yabancı bankaların DİBS/Toplam Aktif oranı da, büyük olmakla birlikte gittikçe azalma seyri göstermiştir.

Tabloda ayrıca, kamu bankaları, TMSF bankaları, kalkınma ve yatırım bankalarının aktifleri içerisinde, DİBS'lerin payı artarken, diğer banka gruplarında bir azalmanın olduğu da görülmektedir. DİBS'lerin özel ve yabancı sermayeli bankaların aktifleri içerisindeki paylarında gözlemlenen azalma; uygulanan Program çerçevesinde faiz oranlarının düşmesinden ve boşluğun da tüketici kredileri ile ikame edilmeye başlamasından kaynaklanmıştır. Kamu sermayeli bankalar ile fon bankalarının bütçe açıkları nedeni ile böyle bir şansa sahip olamaması, onlarda tam tersi bir gelişimi de zorunlu kılmıştır.

Tablo 87 : Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları (%)

Bankalar	12/1999	09/2000	12/2000
Kamu Bankaları	17,8	22,4	22,3
Özel Bankalar	26,5	20,3	20,0
Yabancı Bankalar	36,2	34,8	29,8
TMSF Bankaları	55,4	60,7	90,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6,9	10,1	8,4
Toplam	26,2	25,1	26,9

Kaynak: BDDK, (2001b), Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 15 Mayıs 2001, s.9.

Gerek DİBS'lerin kısa vadeli kaynaklarla fonlanması gerekse faizlerin yükseldiği dönemlerde değerlerinin düşmesi nedeni ile yukarıda da vurgulandığı üzere bankalar, özellikle 1999 yılından itibaren ciddi bir faiz riski ile karşı karşıya kalmaya başlamışlardır.

2000 yılında programa olan güvenin azalmasıyla ve likidite sıkışıklığının etkisiyle, faiz oranları artışa geçmiş ve açık pozisyonu olan bankalar pozisyonlarını kapatabilmek için yüksek maliyetle kaynak arayışına girmişlerdir. Yaşanan bu olumsuz gelişmelere bağlı olarak, yüksek oranlı iç ve dış borçlanmaya gidilerek oluşturulan ve DİBS stokunun yaklaşık % 10'unu elinde bulunduran Demirbank, zor duruma düşmeye başlamış ve DİBS'lerinin bir bölümünü satmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, DİBS'lerin fiyatları düşerken, faizleri de buna paralel yükselmeye başlamış ve kamu bankalarının yüksek likidite ihtiyaçları kısa vadeli faizler üzerinde ek baskı oluşmasına yol açmıştır.¹³⁹

Öte yandan fonlama maliyetlerinin yükselmesi ile birlikte, bankalar için bono taşımanın maliyeti de artmaya başlamış ve yapılan satışlar faizleri daha da yukarıya çekmiştir. Belirsizliklerin artmaya devam etmesi ile birlikte faizlerin de yükselişe devam etmesi ve yaşanan bu kaos ortamında açık pozisyonların kapatılmaya çalışılması sonucu, gecelik faizler 2000'lere, bileşik faizler ise % 100'lerin üzerine çıkmıştır.

Kasım 2000 krizi ile birlikte, faizlerin önemli oranlarda yükselmesi, zaten ciddi yapısal sorunları olan bankaların mali yapısının daha da kötüleşmesine yol açmıştır.¹⁴⁰

Bu olumsuz gelişmeler ve faizlerin yükselmesi sonucu, önemli bir DİBS stokuna sahip bulunan Demirbank, faiz riskini iyi yönetememesine bağlı olarak ortaya çıkan zarar ve likidite krizi sonucu taahhütlerini karşılayamaz duruma düşmüş ve TMSF'ye devredilmiştir. Demirbank, riski dağıtmayarak, bir anlamda yumurtaları aynı sepete koymanın bedelini ödemiştir.

---

¹³⁹ Tunali, a.g.e., s.162.

¹⁴⁰ Vakıfbank, a.g.e., s.6-7.

Faiz oranı riskinin bir diğerk örneği de mevduatlarda yaşanmıştır. Bankacılık sektöründe toplam mevduatın % 50'si DTH'lardan oluştuğu göz önüne alındığında, devalüasyonların yařandđı dönemlerde, pasifte değer artışları oluşmuştur. TL olarak verilen krediler ise, bankaların kur artışları sonrası dolar karşılığı olarak bu kredilerin değerinde düşüş yaratmıştır. Ayrıca kredilerin mevduatlardan daha uzun bir vade yapısına sahip olması da bankalarda faiz riskini artıran bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴¹

3.7.1.2.2.1.4. Kur Riski

Kur riski, TBS için en önemli risklerden biri olup yaşanan bankacılık krizlerinin de önemli nedenleri arasında görölmektedir. Bankalar, döviz temelinde pozisyon aldıklarında çoğu zaman kur riski ile karşılaşmaktadırlar. Döviz kurundaki beklenmedik değişmeler, banka bilançolarında bulunan döviz kalemlerinin piyasa değerlerine yansımaktadır. Burada, bankaların gelecekteki getirilerinin dövizdeki dalgalanmalar sonucu değişebilme olasılığı ifade edilmektedir.

Kur riski, yabancı para aktifler ile yabancı para pasiflerinin birbirine eşit olmadığı bilançolarda görölen bir risktir. Aradaki farkın nedeni, bankaların kur beklentilerine bağlı olarak kar sağlama talebidir. Bu durumda ise, hem kâr hem de zarar söz konusu olabilmektedir. Zarar olasılığı nedeni ile, asıl amaç kayıp miktarını minimum düzeyde tutabilmektir. Bu yüzden, bankalar döviz pozisyonlarını sürekli olarak kontrol altında tutmak zorundadırlar.

Döviz kurları; faiz oranları, enflasyon, maliye ve para politikaları, yatırım ve büyüme politikaları, ödemeler dengesi gibi ekonomik parametreler sonucunda dengeye ulaşmaktadır. Merkez bankaları, ülke döviz pozisyonlarını kontrol edebilmek, hedef kuru tutturalabilmek, rezervlerini ve dış borçlarını yönetebilmek için, döviz piyasalarında etkinlik göstermektedirler. Döviz kuru, basit bir ifade ile, ulusal para ile yabancı bir ülke parası arasındaki değişim oranıdır. Bu oran, millî paranın ne kadar yabancı para satın alabildiğini göstermektedir. İki ülke arasındaki döviz kuru enflasyonu yüksek olan ülke aleyhine yükselmektedir.

¹⁴¹ Sudi Apak ve Ayhan Aytaç, Türk Bankacılık Sisteminde Risk Kaynakları ve Yönetimi, Türkiye Finans Eğitim Sempozyumu, 2001, s.11.

Türkiye’de olduğu gibi, enflasyonu daha yüksek olan ülkenin para değeri doğaldır ki düşmektedir. Bu gelişme karşısında, tasarruf sahipleri millî para yerine dövize kaymaktadırlar. Mevduat hacminin ağırlıklı olarak yabancı para cinsinden olması, bankalardaki kur riskini de artırmaktadır. Bu nedenle, kurlar birincil olarak enflasyonun etkisi altında dalgalanmakta ve enflasyon arttıkça döviz kuru riski de artmaktadır.¹⁴²

Tablo 88’den de görüleceği üzere, kur artışları enflasyon artışlarını izlemiş ve enflasyonun yükseldiği yıllarda, kurlarda da yukarı yönlü hareket meydana gelmiştir.

2000 yılında kur ve enflasyon arasındaki makasın açılması, Kasım krizi sonrasında kurlarda yaşanan hareketlenmeden ve enflasyon datalarının geç yansımalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 88 : Türkiye’de Döviz Kurları ve Enflasyon (1995-2001)

Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
TL/\$ Artış	54,5	77,5	86,5	71,7	60	49,6	87,6
*Enflasyon TEFE	66	85	91	54	63	32,7	88,6

Kaynak: TBB Bankalarımız Yıllıkları Muhtelif Sayılar.

* Enflasyon oranı olarak TEFE yıllık % değişim alınmıştır.

Döviz kuru riskini etkileyen bir diğer unsur da, bankanın doğru bir kur riski yönetimi ile fiyat değişikliklerine karşı tedbir almamasıdır.

Türkiye’de açık piyasa ekonomisine geçildikten sonra, genel olarak döviz kuru TEFE’nin etkisi altında kalmıştır. Kriz yılları olan 1991, 1992 ve 1994 finans krizi ve son olarak 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri nedeniyle dövize talep fazla gerçekleştiğinden döviz kuru enflasyonun üstünde seyretmiştir. Dövizde meydana gelebilecek ani artışlar, 1994 ve Şubat 2001 krizlerinde olduğu gibi açık pozisyonu fazla olan bankalar için çok önemli tehlikeler yaratabilmektedir.

¹⁴² Kozanoğlu, a.g.e., s.32-34.

Son yıllarda, bankaların açık pozisyonlarını büyütme eğilimleri, kolayca krize girmeyi sağlayan önemli faktörlerden biri olarak gösterilmektedir. Bu sebeple, 2001 Şubat krizi sonrasında alınan tedbirler ve BDDK'nın düzenleme ve talimatları sayesinde bankaların açık pozisyonlarını önemli ölçüde azalttıkları görülmektedir. Nitekim, 2001 yılına yaklaşık 20 milyar dolar tutarında bir açık pozisyon ile yakalanan bankaların bu açıkları, kriz sonrasında 209 milyon \$'a kadar gerilemiştir.¹⁴³

İkinci bölümde yer alan ve 1989-1994 döneminin incelendiği başlıkta da ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, 32 sayılı Karar'dan sonra bankaların yurt dışı borçlanmaları, kamu otoritesi tarafından tercih edilen yüksek faiz ve düşük kur politikası ile birlikte süratle artmaya başlamıştır. Söz konusu politikanın sonucunda hızla artmaya başlayan açık pozisyonlar ve DİBS'ler nedeniyle bankalar, ciddi bir kur ve faiz riski altına girmeye başlamıştır.

Aşırı kar hırsının etkisi ile ciddi büyüklüklere ulaşmaya başlayan açık pozisyonların, yasal sınırlar içerisinde kalabilmesi için, bu açık pozisyonlar fiktif işlemlerle gizlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu fiktif işlemler tespit edilmiş olmasına rağmen, gereken yapılmadığından “kur riski oranı”, açık pozisyonları gerçek ve etkin bir biçimde sınırlayamamıştır. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda da, bankacılık sektörü 1994 yılındaki krize, ilan ve tahmin edilenin çok üzerinde bir açık pozisyonla yakalanarak girmiş ve üç banka sistem dışına çıkmıştır. Yaşanan bu krizde diğer bankalar da ağır yaralar almış ve bankacılık sektörünün mali bünye problemleri daha da artmıştır.

Bu dönemde alınan yaralar ve bu yaraların daha sonra sarılamaması, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine giden süreci hızlandırmış ve yaşanan krizlerin en önemli nedenleri arasında yer almıştır. Şöyle ki; 1994 yılında yaşanan kriz sonrasında, kambiyo mevzuatına dayanılarak uygulanan “kur riski oranı”nın bankaların sahip olduğu açık ve fazla pozisyonları etkin bir şekilde sınırlayamaması, bankacılık sektörünün 1994 krizine 5 milyar dolarlık bir açık pozisyon ile yakalanması, üç bankanın TMSF'ye devredilmesi, çoğunun da kambiyo zararları ve yüksek faizler nedeni ile ağır yara almasının sonrasında bankaların taşıyabilecekleri kur riskinin, Basel

---

¹⁴³ Gökçe, a.g.e., s.39.

prensiplerine ve ileri ülke uygulamalarına paralel bir şekilde, özkaynaklarla sınırlanması gündeme gelmiştir.¹⁴⁴ Bu kapsamda hazırlanan YPNGP/Sermaye Tabanı Standart Oranı, 1 Mart 1995 yılında yürürlüğe konulmuştur.

IMF ile yapılan anlaşma çerçevesinde, 2000 yılının başından itibaren yürürlüğe konan program da öngörülen sepete bağlı yarı sabit kur sistemi, ikinci defa yüksek faiz ve düşük kur sistemini körüklemiş ve bankaların açık pozisyonlarını ciddi ölçülerde artırmasını da teşvik etmiştir.

Bu gelişmeler üzerine, TCMB, bankaların sahip olabilecekleri açık pozisyon miktarını sınırlamış ve açık pozisyon/sermaye tabanı oranını % 50'den % 20'ye düşürmüştür. Bu oranlar üzerinde gerçekleşen pozisyon aşımalarını engelleyebilmek için de pozisyon aşımalarını % 8 yerine % 100 oranında munzam karşılık yükümlülüğüne tabi tutmuştur.¹⁴⁵ Öte yandan, 1995 yılında yürürlüğe konulan YPNGP/Sermaye Tabanı Standart Rasyosu, daha sonra birçok kez değişikliğe uğramasına rağmen, bünyesinde gerçek açık pozisyonları tam ölçememesi gibi bazı temel zayıflıkları da barındırmaya devam etmiştir.

Gerek sözü edilen zayıflıklar gerekse 1994 krizi öncesinde de, sık sık başvurulduğu gibi fiktif forward işlemleri ile gerçek açık pozisyon rakamları gizlenmiş ve yaşanan krizlerde bankacılık sektörünün çok daha büyük bir darbe almasının da zemini hazırlanmıştır. Yani, 1994 krizinde kur riski oranını tutturabilmek amacı ile kur riski oranının pay ve paydasını gerektiğinde suni yollarla büyütme için her yolu deneyen bazı bankalar; kur riskinin bu zafiyetinin YPNGP/Sermaye Tabanı Standart Rasyosu ile bir ölçüde giderilmiş olması karşısında, bu sefer de suni vadeli işlemlere yönelmişlerdir.¹⁴⁶

Bu bağlamda, krizler öncesinde, yani Eylül 2000 tarihi itibari ile bankacılık sektörünün bilanço içi pozisyon açığı 20.9 milyar dolara yaklaşırken, aynı dönemlerde bankaların özkaynakları dönem kârı dahil 10.7 milyar dolar civarındadır. O dönem yürürlükte olan mevzuata göre, 2.1 milyar dolar civarında olması gereken açık pozisyon

---

¹⁴⁴ Altıntaş, a.g.e., s.210.

¹⁴⁵ Chambers, a.g.e., s.19.

¹⁴⁶ Altıntaş, a.g.e., s.209.

rakamı, yaklaşık 10 kat daha fazla açılarak 20.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.¹⁴⁷ Fiktif işlemlere dayanılarak verilen bu denli yüksek açık pozisyonlar, gerek programa duyulan güvensizliğin artmaya başlaması gerekse yıl sonu pozisyon kapama telaşı sonucunda hareketlenen kurlara bağlı olarak Kasım 2000 krizinde bankacılık sektörüne ciddi zarar vermiştir. Ancak fiktif işlemlere bağlı olarak yaratılan bu açık pozisyonlar, sektöre asıl darbeyi, kurların bir gecede % 40'ların üzerinde arttığı Şubat 2001 krizinde vurmuş ve bazı bankalar bu suistimalin bedelini TMSF'ye devredilerek çok ağır bir biçimde ödemişlerdir.

3.7.1.2.2.1.5. Operasyonel Risk

Çeşitli tanımlamaları yapılan operasyonel risk, BDDK tarafından yayımlanan 'Bankaların Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik'te; banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilmemesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın, ve sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıplar ya da zarara uğrama ihtimali olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁸

Başta iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin sağlıklı bir biçimde oluşturulamamış olması, dolayısıyla da riskleri algılama ve yönetimlerinin de zayıflaması ile, özellikle Kasım ve Şubat krizleri öncesinde, bankalarda önemli montanlarda operasyonel risklerden kaynaklanan zararlar ortaya çıkmıştır.

Operasyonel risklerin bir diğer yönü, ödeme sisteminin işlemesi ile ilgilidir. Ödemeler sisteminin yeterli kontrolleri sağlayamaması ve bilgisayar teknolojisinin yarattığı olanaklar yüzünden, bankaların müşteriler ve/veya çalışanlar tarafından dolandırılma riski ortaya çıkabilmektedir.

Operasyonel risk, teknolojik risk olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bunun en klasik örneği, The Bank of New York'un bilgisayar sisteminin yarattığı sorunlar oluşturmaktadır. Bankanın bilgisayar sistemi bankaya yapılan ödemeleri kaydetmezken,

¹⁴⁷ Chambers, a.g.e., s.19.

¹⁴⁸ RG. 08.02.2001. Sayı. 24312, s.16.

bankadan yapılan ödemeleri kaydetmiş ve günün sonunda büyük bir nakit açığı ortaya çıkmış ve bu durum, bankanın ancak Federal Rezerv'den destek kredisi alımı ile çözülebilmiştir.¹⁴⁹ Keza, dünyanın önemli bankalarından olan Barings Bank ve Daiwa Bank olayı da, operasyonel riske verilebilecek en iyi örneklerdendir.

Bu iki olay da, adı geçen bankalarda etkili iç kontrol ve iç denetim fonksiyonlarının kurulmamış olmasından kaynaklanmıştır. Her iki bankada da yeterli ölçüde iş bölümünün bulunmaması nedeniyle bankanın fonları üst yönetime rapor edilmeden riskli yatırımlara yönlenebilmiş ve aşırı yetki verilerek kontrol edilmeyen görevlilerin hataları sonucu, iki banka da iflas etmek zorunda kalmıştır.

3.7.1.2.2.1.6. Bankacılık Sektörünün Sahip Olduğu Risklerin Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerindeki Rolü ve Değerlendirilmesi

Krizleri, ekonomik ve finansal piyasalarda yaşanan krizler olarak iki ana gruba ayırabiliriz. Ekonomik krizler, finansal krizlere neden olabildiği gibi şüphesiz ki finansal krizler de ekonomik krizlere neden olabilmektedir. Dolayısıyla söz konusu krizler arasında çoğu kez bir neden sonuç ilişkisi olduğu görülmektedir. Gerek Kasım 2000 krizi gerekse Şubat 2001 krizinin ortaya çıkması, bankacılık sektöründen kaynaklanmamıştır. Yani deyim yerinde ise, krizin fitilini ilk bankacılık sektörü ateşlememiştir.

Makro ekonomik ve politik istikrarsızlıklar nedeniyle yıllardır biriken problemler ve artan kırılganlıklar, bazı olumsuz gelişmelerle tetiklenmiş ve bu olumsuz gelişmeler faiz ve döviz kuru gibi önemli göstergeleri tetikleyerek bu göstergelerde anormal artışları gündeme getirmiştir. Yaşanan bu olumsuz süreç, bankacılık sektöründeki fitili de ateşlemiş ve zaten uzun yıllar boyunca ciddi mali bünye sorunları ile boğuşmakta olan ve ufak bir dalgalanmada önemli ölçüde tahribata uğraması kaçınılmaz olan TBS'de, krizin yaşanmasına neden olmuştur.

Makro ekonomik istikrarsızlıklara ve ciddi ekonomik kırılganlıklara bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik kriz, bu sefer de yıllardır çözülemeyen sorunların olduğu

---

¹⁴⁹ Karacan, a.g.e., s.27.

bankacılık sektörüne sıçramış ve ekonomik kriz daha sonra tam bir bankacılık krizine dönüşmüştür.

Bankacılık sektörüne ait mali bünye sorunlarının temelinde yetersiz sermaye, aktif kalitesinin bozukluğu ve gelir-gider dengesinde yaşanan problemler yatıyor olsa da, asıl önemli neden risklerin yönetiminde sergilenen basiretsizliktir. Kuşkusuz risklerin yönetiminde gösterilecek basiret ve hassasiyet, mali bünye problemlerinin ortaya çıkmasını tamamen ortadan kaldırmayacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere, makro ekonomik ve politik istikrarsızlıklar ortadan kaldırılmadığı sürece, bankaların mali bünye sorunları artmaya devam edecektir. Ancak, riskleri doğru ölçen, değerlendiren ve gerekli önlemleri alarak yöneten bir bankacılık sektöründe, mali bünye problemleri de asgari seviyelerde kendini gösterecektir.

Gerek risklerin iyi yönetilememesi sonucu oluşan zararlar gerekse oluşması muhtemel riskler karşılığında ayrılan karşılıklar sonucunda, zaten yetersiz düzeylerde bulunan özkaynaklar daha da erimekte ve yeterli takviye de yapılamayınca krizlerde ağır hasar görülmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Bankacılık sektörünün kredi riskini iyi yönetememesi de, mali bünye problemlerinin oluşmasında ve bu problemlerinin yaşanan krizlerde baskın bir rol oynamasında önemli bir etken olmuştur.

Önemli bir bölümü takipteki kredilerin artışından kaynaklanan bankacılık sektörünün donuk aktifleri, özellikle 1999 yılından itibaren ciddi bir biçimde hızlanarak artış eğilimi göstermiştir. 1999 yılında, 12.489 milyon dolar olan donuk aktiflerin hacmi, daha çok takipteki kredilerin artışı ve Kasım 2000’de meydana gelen krizin etkisi ile 2000 yılı sonu itibari ile % 83.5 oranında bir artışla 22.916 milyon dolara yükselmiştir. Dolayısıyla bu kadar yüksek takipteki alacak miktarı bankacılık sektörünün aktif kalitesi ile gelir gider dengesini ciddi bir biçimde bozmuş ve likidite açısından yarattığı sıkıntılarla birlikte krizlerde bankacılık sektörünün daha çok zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Öte yandan, gecelik faizlerin 7000’lere, Hazine borçlanma faizlerinin ise ciddi bir artış göstererek % 100’lerin üzerine çıktığı bir ortamda, önemli bir DİBS stokuna sahip bulunduğu göz önüne alındığında, faiz riskinden, gereksiz yere yapılan ve kamuoyuna sunulan tartışmanın da etkisi ile kurun önemli ölçüde yükseldiği bir dönemde, üstelik de fiktif işlemlerle olması gerekenin 10

kat daha üzerinde bir açık pozisyon bulundurulduğu göz önüne alındığında ise kur riskinden, kaçınmak mümkün değildir.

Olağanüstü şartların yaşandığı bu tür durumlarda elbette ki zarardan tamamen kaçınmak mümkün değildir. Önemli olan katlanılmak zorunda kalınacak zararın minimizasyonudur. Risklerin iyi değerlendirilerek ölçüldüğü ve yönetildiği bir ortamda, olası dalgalanmalarda karşı karşıya kalınacak zararın miktarı da minimum düzeylerde olacaktır. Aksi halde ortaya çıkan zarar nedeniyle iflas ve kapanmalara kadar varan bir sürecin yaşanması çok mümkün olacaktır ki bu durum da zaten 2000 ve 2001 krizlerinde yaşanmıştır.

TBS, gerek Kasım 2000 gerekse Şubat 2001 krizlerinde bu önemli iki riskten de kaçınmamış ve bu riskleri her şeye rağmen iyi yönetememiştir. Sergilenen bu basiretsizlikler sonucunda da, yaşanan krizlerden çok daha derin etkilenmiş ve TMSF'ye devredilmesi nedeni ile bir çok üyesini kaybetmiştir.

3.7.1.2.2.2. Banka Bilançolarının Olumsuz Yapısı

3.7.1.2.2.2.1. Özkaynak Yetersizliği

Özkaynaklar tüm işletmelerde olduğu gibi bankacılık alanında da oldukça önemle değerlendirilen bir göstergedir. Finansal sağlamlık göstergeleri de çoğunlukla özkaynaklarla ilişkilendirilerek analiz edilmektedir. Öte yandan bankaların verecekleri krediler başta olmak üzere, edinecekleri iştirak ve gayrimenkullerde özkaynakların belirli bir oranı ile sınırlandırılmaktadır. Ancak, bankacılık alanında en önemli göstergelerden biri olan özkaynak yeterliliği konusunda TBS'nin yıllar itibari ile olumlu bir düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Yani, özkaynak yetersizliği, TBS'nin belki de kuruluşundan bu yana her yıl önemli ölçüde artan en önemli kronik problemlerinden biridir. Nitekim, Kasım ve Şubat'ta yaşanan krizler öncesinde bankacılık sektörünün toplam pasifleri içerisindeki özkaynak toplamının ağırlığı % 6 gibi son derece düşük bir seviyededir. Problemin temelinde ise, yetersiz mali güce sahip bulunan kişi ve gruplara verilen izinler ve yasaların bu konuda yaptırım gücünü etkin bir biçimde kullanamamış olması yatmaktadır.

Başta kredi riski olmak üzere, bazı risklerin iyi yönetilememesi sonucu uğranılan muhtemel ve gerçekleşen zararlar da bankacılık sektörünün bu kronik probleminin artmasında yıllar itibari ile önemli bir rol oynamıştır. Belirli risklere ve maliyetlere dikkat edilmeden sağlanan kaynaklar ve bu kaynakların aktifte kullanılış biçimleri, zaman içerisinde bazı bankaların varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılama da ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bu problemlerin ortaya çıkması sonucu, emniyet sibobu niteliğinde bulunan özkaynakların da yetersiz oluşu ile birlikte, dalgalanmalar yüzünden ciddi zararlar görülmüş ve yok olma ile karşı karşıya kalınmıştır.

3.7.1.2.2.2.2. Düşük Aktif Kalitesi

TBS'nin, yıllar itibari ile düşük aktif kalitesine sahip olmasının temelinde, kredi riskinin iyi yönetilememesi sonucu ortaya çıkan ve önemli büyüklüklere ulaşan takipteki krediler ve donuk aktifler yatmaktadır.

Kredi riski bölümünde de değinildiği gibi, önemli bir bölümü takipteki kredilerin artışından kaynaklanan bankacılık sektörünün donuk aktifleri, özellikle 1999 yılından itibaren hızlı bir artış göstermiştir. 1999 yılında 12.489 milyon dolar olan donuk aktiflerin hacmi vurgulandığı üzere, daha çok takipteki kredilerin artışı ve Kasım 2000'de meydana gelen krizin etkisi ile 2000 yılının sonunda % 83.5 oranında bir artışla 22.916 milyon dolara yükselmiştir. Öte yandan, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı da Eylül 2000 itibari ile % 11 gibi önemli bir düzeyde olup yaşanan krizlere bağlı olarak bu oran giderek yükselmiş ve Şubat 2001 krizi öncesinde yaklaşık % 13'e ve Eylül 2001 itibari ile ise % 19 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır.¹⁵⁰

Zorunlu ve gönüllü olarak edinilen iştirakler ve diğer duran varlıklar da bankaların aktif kalitesini düşüren diğer faktörlerdir. Daha çok takipteki kredilerin artışına bağlı olarak artan donuk aktifler ve verimsiz yatırımlar olarak adlandırılan iştirak ve duran değerler, gerek likiditeyi gerekse karlılığı olumsuz etkileyerek, bankaların aktif kalitesinin düşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

---

¹⁵⁰ TCMB, 2001 Yıllık Rapor, s.127.

TBS'nin belirtilen nedenlerden dolayı kalitesiz bir aktife sahip olması, krizlere karşı dayanıklılığını önemli ölçüde azaltmış, Kasım ve Şubat krizlerinde sektörün çok daha fazla hasar görmesine de neden olmuştur.

3.7.1.2.2.3. Hakim Hissedar ve Yöneticilerin Suistimalleri

Bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında, hakim hissedar ve yöneticilerin suistimallerinin önemli bir payı vardır. Bu suistimler, banka izinlerinin verilmesi konusunda yapılan yanlışların doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeterli mali gücü ve itibarı olmayan kişi ve gruplara, çoğunlukla da siyasi baskılarla verilen bankacılık yapma yetkileri, zaman zaman kötüye kullanılmış ve bu bankaların mali bünyelerinin bozulmasında, bu kötüye kullanımlar önemli bir rol oynamıştır.

İleride ayrıntılarıyla ele alınacağı gibi, İmar Bankası hariç TMSF'ye devredilen bankaların devir tarihlerindeki toplam zararı 17.2 milyar dolardır. Bu rakamın yaklaşık 11 milyar doları, bankanın hakim hissedarlarına kullandırılan kredilerden, yaklaşık 6.2 milyar doları ise operasyonel zararlardan kaynaklandığı göz önüne alındığında, hakim hissedar ve yöneticilerin bankacılık krizlerindeki rolü daha iyi anlaşılacaktır. Bu hususlar ileride ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

3.7.1.2. Yapısal Faktörler

Krizlere neden olan yapısal faktörleri de üç ana başlık altında toplayabiliriz:

- Yüksek faiz düşük kur politikası,
- Kamu bankalarının ağırlığı,
- Mevduata tam güvence verilmesi.

3.7.1.2.1. Yüksek Faiz Düşük Kur Politikası

1980'li yılların sonuna doğru birçok ülke, sıcak para politikaları doğrultusunda sermaye hareketlerini serbestleştirerek döviz kurunu kontrol altına almış ve bunun karşılığında da yüksek faiz politikası uygulamaya başlamıştır.

Yurt dışındaki bu gelişmelere paralel olarak, 1989 yılında çıkarılan 32 sayılı Karar ile ülkemizde de kambiyo kontrolleri kaldırılmış ve yurt dışından borçlanmalar kolaylaştırılmıştır. Dünyadaki en yüksek reel faizlerin verilmesi, yurt dışı borçlanmaları teşvik etmiş ve yapılan borçlanmaların doğal olarak döviz kuru üzerinde baskı yapması ile birlikte ülke düşük kur yüksek faiz sürecine girmiştir.

Temelde kronik bütçe açıklarından kaynaklanan kamunun kaynak ihtiyacını karşılamak amacı ile alt yapısı hazırlanmadan uygulamaya konulan bu politikalar sonucunda, bankacılık sektörü mevduat kaynağına alternatif olarak kontrolsüz bir biçimde yurt dışı borçlanmaya başlamıştır. Açık pozisyon yaratılarak TL'ye dönüştürülen bu kaynaklar ise, aktifte kredilere ve DİBS'lere plase edilmeye başlanmıştır. Üstelik, suni ve fiktif işlemlere başvurularak, yasal açık pozisyon oranı 10 kat daha fazla bir oranda açılmış ve olası riskler de ciddi bir biçimde artırılmıştır. Bu anormal seviyelerdeki açık pozisyon oranları, kurlarda ciddi artışların yaşandığı 1994 ve 2001 krizlerinde bankacılık sektörünün ağır hasar görmesinde de baş rolü oynamıştır. Dolayısıyla 2000 ve 2001 krizlerinde en sorumlu makamlarda bulunmuş olan TCMB ve Hazine Müsteşarlığı bürokratlarının da ifade ettiği gibi, bu krizlerin sebepleri araştırıldığında milat, 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ve kambiyo kontrollerinin kaldırılmasına dayanmaktadır.¹⁵¹

3.7.1.2.2. Kamu Bankalarının Ağırlığı

Kamu bankalarının TBS'de öteden beri belirgin bir ağırlığı vardır. 1980'li yıllarda ortalama % 45 düzeyinde bulunan bu ağırlık, uygulamaya konulan politikalar sonucunda 1990'lı yıllarda % 40'ların altına gerilemeye başlamıştır.

Yaşanan tüm problemlerin temel nedeni olarak görülen kamu açıklarının kapatılmasında, özellikle 1980'li yıllardan itibaren kamu bankalarının ölçüsüz bir şekilde kullanıldığı yakından bilinmektedir. Öte yandan, kamu bankalarının önemli düzeylere ulaşan görev zararlarının zamanında ödenememesi ise ciddi likidite problemlerinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Gerek kamu açıklarının kapatılması amacı ile kullanım gerekse söz konusu görev zararları nedeniyle ortaya çıkan likidite

---

¹⁵¹ Aydoğdu ve Yöner, a.g.e., s.170-305.

sıkıntıları, finansal piyasalardan ancak kısa vadeli ve yüksek maliyetler ile sağlanabilmiştir. Bu durum, bir yandan kamu bankalarının zararlarını artırırken, diğer yandan da mali sistemin işleyişini ciddi bir biçimde bozmuştur.

3.7.1.2.3. Mevduata Tam Güvence Verilmesi

Bankaların en önemli kaynağı şüphesiz ki mevduattır. Oranları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, ülke tasarruflarının en geniş biçimde değerlendirildiği mevduatlar, tasarrufların korunması amacı ile sigortaya tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda birçok ülkede tüm mevduatlar değil, sadece tasarruf mevduatları sigorta kapsamına alınmıştır.¹⁵²

Yaşanan olumsuzluklara ve krizlere bağlı olarak tasarruf mevduatının sigortaya tabi olan bölümü de genişletilmekte; hatta zaman zaman % 100'e kadar yükseltilmektedir. İkinci bölümde yer alan ve 1989-1994 ve 1995-2001 dönemlerinin incelendiği başlıklarda da değinildiği üzere, 1994 yılında yaşanan ve üç bankanın TMSF'ye devredilmesi ile sonuçlanan krizden sonra, krizin daha da derinleşmesini önlemek amacı ile mevduata % 100 güvence verilmek durumunda kalınmıştır. Krizin derinleşme eğilimi gösterdiği bir dönemde, mevduata verilen tam güvence kararının yerinde olduğu düşünülmektedir. Ancak bu güvencenin, şartların normale dönmeye başladığı andan itibaren de kaldırılması gerekmektedir.

Mevduata tam güvence sisteminin uzun bir süre yürürlükte bırakılması; başta bankaların risk algılamalarını ve riskleri değerlendirme zorunluluklarını ciddi bir biçimde zafiyete uğratacaktır. Öte yandan tasarruf sahipleri açısından da tasarruflarının değerlendirilmesi aşamasında gösterilmesi gereken hassasiyet azalacak ve hangi banka yüksek faiz veriyor ise tasarruflar da oraya yönlenecektir. Yani rasyonel kriterlere göre yapılması gereken değerlendirme, bankanın güvenilirliğine ve mali yapısının sağlamlığına göre değil, tamamen vermiş olduğu faiz oranına göre yapılacaktır. Ülkemizde mevcut durum da aynen böyle olmuş ve son 30 yıldır mevduat sahipleri tıpkı uyuşturucu peşinden koşar gibi, yüksek faiz müptelası haline getirilmiştir. Mevduat sahiplerinin paralarına yüksek kazanç sağlamaya yönelik çaba sarf etmesinde bir

¹⁵²

Tasarruf Mevduatı yürürlükteki Bankalar Kanunu'na göre; gerçek kişiler tarafından bu nam altında açılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduat, olarak tanımlanmaktadır.

anormallik yoktur. Anormal olan risk algılamasının olmamasıdır. Vatandaşa yüksek faizin aynı zamanda da yüksek risk olduğu ve yüksek risk alanların da gerektiğinde bunu ödemek zorunda kalabilecekleri öğretilmemiştir. Bir diğer deyişle 30 yıldır mevduata tam güvence verilerek bu gerçeği öğrenmesine fırsat verilmemiştir.¹⁵³ Bu durum bir yandan ahlakî riziko (moral hazard) yaratmış, öte yandan da faizlerin yükselmesine ve finansal sistemin bozulmasına neden olmuştur.

Mali bünyelerinde yaşanan sorunlar nedeniyle 1994 yılında 3 bankaya el konulması ile birlikte yeniden gündemimize giren sınırsız mevduat güvencesinin 5 Temmuz 2004 tarihinde sona erecek olmasından dolayı, o tarihlerde “5 Temmuz’a Doğru Mevduat Güvencesi ve Bankaların Şeffaflığı” başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır.¹⁵⁴ Söz konusu yazıda, 5 Temmuz 2004 tarihinden itibaren bankalarda bulunan tasarruf mevduatının 50 milyar TL ile sınırlı olarak güvenceye tabi olacağını ve bu miktarın üzerindeki mevduatların, bu tarihten itibaren artık herhangi bir şekilde güvence kapsamında olmayacağı belirtilmiş ve aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“Bankacılık sektörünün güvenliği ve sağlıklı çalışabilmesi açısından olağaniüstü durumlarda başvurulması ve şartları kalktığına ise uygulamadan kaldırılması gereken mevduata sınırsız güvence sistemi, zaman zaman kesintilere uğramış olsa da maalesef 10 yılı aşkın bir süredir uygulanmaktadır. Güvence sisteminin bu kadar uzun bir süredir uygulanıyor olması belli dönemlerde bankacılık sektörünün sağlıklı çalışmasına yarar sağlamış olsa da, sonuç olarak sektörün daha rasyonel ve rantabl çalışmasını engellemiş ve sisteme dolaylı olarak zarar vermiştir.

5 Temmuzda kalkacak olan sınırsız mevduat güvencesine bağlı olarak, bankacılık sektöründe kısa dönemde görülecek olumsuz etkiler, sonuçta uzun vadede sektörü olumlu etkileyecek ve bankacılık sektörünün daha rasyonel ve rantabl çalışmasını sağlayacaktır.

Ancak bu gelişmelere paralel olarak bankacılık sektöründe şeffaflığın sağlanması da şarttır.”

¹⁵³ Altıntaş, a.g.e., s.511.

¹⁵⁴ Ramazan Başak, Dünya Gazetesi, 25, Haziran, 2004, s.11.

Yazının devamında ise, 1994 krizinden sonra üç bankanın sistem dışına çıkartılması sonrasında kaleme alınan “*Bankaların Denetimi ve Kamunun Aydınlatılması*” başlıklı yazıya¹⁵⁵ atıfta bulunularak, bankacılık sektöründe bu şeffaflığın sağlanmasından sonra mevduat güvencesinin kaldırılması ve kamunun olası zararlarının önlenmesi gereğinin altı önemle çizilmiş ve sektörde oluşturulacak bu şeffaflığın, başta sermaye artışı ve aktif kalitesinin yükseltilmesi olmak üzere banka mali bünyelerinin daha da güçlenmesini sağlayacağı belirtilmiştir.

Ancak gereken önlemler yine zamanında alınmamış, 1994 yılında yaşanan krizden sonra getirilen % 100 mevduat güvencesi, şartların normale döndüğü 1995 yılının ikinci yarısından itibaren tedrici olarak kaldırılması gerekir iken kaldırılmamıştır.

Böylece uzun süreli sınırsız mevduat güvencesi, şeffaflığın sağlanamaması ile birlikte, bankacılık sektörünün rasyonel kurallara göre faaliyet göstermesini engellemiş ve yaşanan krizlerde sektörünün çok daha fazla zarar görmesinin de önemli nedenleri arasında yer almıştır. Nitekim, yapılan bir çalışmada, yüksek oranda veya sınırsız bir mevduat güvence sisteminin varlığının, bankacılık sisteminin sağlamlığını tehlikeye düşürdüğüne ilişkin kesin denilebilecek ölçüde sonuçlar elde edilmiştir.¹⁵⁶ Söz konusu çalışmada, mevduat çekilişlerinin önlenmesi amacıyla getirilen geniş veya sınırsız mevduat güvencesinin, ahlaki tehlikeye neden olduğu, risk yönetimine ilişkin algılamaları zayıflattığı ve yöneticilerin daha riskli alanlara yatırım yaptığı saptanarak, sistematik bankacılık problemlerin ortaya çıkmasında belirgin bir rol oynadığı ileri sürülmüştür.

Çalışmada ayrıca, geniş veya sınırsız mevduat güvencesinin, sadece bankacılık krizlerinin yaşanması ihtimalini değil, krizlerin maliyetini de artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Görüleceği üzere, çalışma sonucunda elde edilen bulgular, mevduata % 100 güvence verilmesinden sonra ülkemizde yaşananlar ile uyum içerisindedir.

---

¹⁵⁵ Ramazan Başak, Dünya Gazetesi, 20 Nisan 1995, s.,6.

¹⁵⁶ Aslı Demirgüç, Kunt, Enrica, Detragiache, The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries, IMF Staff Papers, Vol, 45, No.1, 1998.

3.7.2. Krizlerden Sonra Bankacılık Sektörünün Geldiği Nokta

TC. Merkez Bankası eski Başkanı Gazi ERÇEL, Türkiye'nin bir kıvılcım ile krize düştüğü anda, bankacılığın geldiği noktayı aşağıdaki başlıklar halinde sıralamıştır:¹⁵⁷

Hazine faiz oranlarının, öngörülen süreden önce ve daha hızlı düşmesi sonucu bankacılık sisteminin zaten dar olan kar alanlarının daha da daralması bankaları telaşlandırdı. Bu telaşla bankalar, gelir yaratmak amacı ile bir yandan tüketici kredilerine yönlendiler, diğer yandan da “finansal mühendislik teknikleri” ile açık pozisyonlarını büyüttüler. Açık pozisyonların bu denli büyümesi sistemi kur risklerine karşı daha da güçsüz bir duruma soktu.

Vadeleri uzayan Hazine kağıtları ile vadeleri bir yıldan başlayan tüketici kredileri arasında oluşan vade uyumsuzluğu risk yaratır hale geldi.

Mart 2000 için faaliyete geçmesi planlanan BDDK'nın, ancak Eylül 2000'de faaliyete geçebilmesi bankacılık sorununu sahipsiz bıraktı.

2000 yılında gerek özelleştirmeler gerekse yurt dışından temin edilmesi planlanan kaynakların 5 milyar dolar daha az gerçekleşmesi, fon ve kamu bankalarının sıkıntılarını artırdı ve dayanılmaz boyutlara ulaşan likidite ihtiyaçlarının yüksek faizlerle temin edilmesi sonucunu doğurdu.

Kamu bankalarının rehabilite edilmesi konusunda ciddi bir ilerleme kaydedilemedi.

Bankalar arasında önce içeride daha sonra da uluslararası alanda yaşanan çekişme ve birbirini kötülemeler sisteme büyük zarar verdi.

DGM (Devlet Güvenlik Mahkemesi)'ye gönderilen banka davalarının medya başta olmak üzere dünya ve iç kamuoyuna sunulduğu sadece bu bankalara değil sistemin tümüne olan güvenin de azalması sonucunu doğurdu.

---

¹⁵⁷ Erçel, a.g.e., s,44-45.

Türkiye'nin bir kıvılcım ile krize düştüğü anda bankacılığın eriştiği noktayı böyle özetleyen Erçel, gerçekçi ve ayağı yere basan varsayım ve beklentilerle oluşturulan program, gereği gibi uygulansaydı sistemin bir anda böyle bir risk ile karşı karşıya kalmayacağını söyleyerek, krize davetiye çıkaran gelişmelerin, programın samimiyetle uygulanmamasından kaynaklandığına, vurgu yapmıştır.

3.8. TMSF'YE DEVREDİLEN BANKALARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Türk bankacılık tarihinin en büyük krizlerinin yaşandığı 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde 25 banka TMSF'ye devredilerek sistem dışına çıkarılmıştır. Bunlardan Türk Ticaret Bankası ve Bankekspres, Anayasa Mahkemesi'nin yetki yasasını iptali sonucunda Kanun'da yaşanan boşluklar nedeniyle sahipleri ile anlaşarak, diğerleri ise bu yasal boşluğun giderilmesinden sonra alınan kararlar doğrultusunda TMSF'ye devredilmişlerdir. Keza az sayıda banka, otorite alması gereken tedbirleri kısmen aldığı veya hiç almadığı, dolayısıyla yükümlülüklerini vadesinde karşılayamayacak durumda olmasına dayanılarak, buna karşın çok sayıda banka ise, yönetimi elinde bulunduran ortakların banka özkaynaklarını, bankanın emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde doğrudan veya dolaylı olarak kendi lehlerine kullandıkları iddiası ile TMSF'ye devredilmişlerdir. Üstelik bankalar, halka açık olarak ve sağlıklı olup olmadığına bakılmaksızın tüm iştirakleri ile birlikte TMSF'ye devredilmişlerdir.

Kamuoyuna hiç bir ayırım yapılmadan “hortumcu” diye ilan edilen bu bankaların, başta verdiği zararlar olmak üzere, yaptıkları işlemler ve geçmişteki faaliyetleri abartılı bir biçimde sürekli olarak kamuoyunun gündemini oluşturmuş ve yaratılan bu hava nedeniyle toplumun bu olaylara olan tepkisi de sürekli olarak artırılmıştır.

Gerek TMSF'ye devirlerde ve sonrasında izlenen yöntem gerekse bunların kamuoyuna sunulmuş biçiminin doğru olmadığı ve izlenen bu yöntemlerin başta bankacılık sektörü ve reel sektör olmak üzere, ekonomiye çok ciddi zararlar verdiği ve vermeye devam ettiği düşünülmektedir. Bu çalışmanın “Giriş” bölümünde de belirtildiği üzere; bu dönemde gerçekleşen bankacılık krizlerine yol açan nedenler tam ve doğru bir biçimde ortaya konulamamış ve dolayısıyla yaşanan krizlerden sonra

alınan tedbirler de çok isabetli olamamıştır. Bu nedenle bu değerlendirmelerin önyargılardan uzak bir biçimde yapılmaya çalışılması, aynı hataların bundan sonra tekrar etmemesini sağlayacak ve ülkeye verilebilecek zararların da önüne geçilmiş olacaktır.

Burada da vurgulandığı gibi, özellikle 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin nedenleri ve sorumluları doğru olarak belirlenememiştir. Ortaya çıkan krizler, mevcut mevzuatın ve denetimin yetersiz oluşuna bağlanarak, tüm sorumluluğun bankaların hakim hissedar ve yöneticilerine kesilmesi ile birlikte kapatılmıştır. Ondan sonra da bütün gelişmeler bu yanlış çıkarım üzerine inşa edilmiştir. Durum böyle olmasına rağmen, kimse ve hiç bir kamu otoritesi, yıllardır soyulduğu iddia edilen bankaların, bu soygunları bunca süredir nasıl yapabildiklerini ve soyanlar varsa, o zaman bu soyguna izin verenlerin ve seyirci kalanların da olması gerektiğini düşünmemiş, düşünememiştir. Elbette ortaya çıkan krizlerde banka hakim hissedar ve yöneticilerinin önemli suistimalleri ve riskleri, iyi yönetememelerinden veya yönetmek istememelerinden kaynaklanan ciddi hataları vardır. Bu konuda hiç bir tereddüt yoktur. Ancak bu trajedinin yaşanmasında; mali gücü yetersiz olan gruplara bankacılık izinlerini veren ve denetim raporlarının gereğini yapmayan veya yapamayan yöneticilerin, yıllardır uygulanmakta olan basiretsiz ve sorumsuz politikalarla ülkenin kaderi haline gelen makro ekonomik istikrarsızlıkların sonucunda faizlerin bir gecede % 7000'lere çıkmasının ve kurlarda bir anda % 50'lere varan artışların yaşanması ve ekonomide tam bir kaos ortamının yaratılmasına neden olan siyasi kararların da çok büyük sorumlulukları vardır. Yani;

Yıllardır süregelen bütçe açıklarının kapatılabilmesi amacı ile teşvik edilerek ve zaman zaman da zorunlu tutularak bankalara satılan ve krizlerden önce ortalama olarak % 35'ler civarında bulunan DİBS faizlerinin birden bire % 100'lerin üzerine çıkmasının,

1999 yılında imzalanan ve 2000 yılının başından itibaren uygulamaya konan Programda, kurların belirlenen sepete bağlı olarak bir yılda % 20 civarında bir artış göstereceğinin deklare edilmesine ve sürekli olarak da Programa bağlı kalınacağı ilan edilmesine rağmen, kurlarda bir gecede % 40'ın

üzerinde artış yaşanmasının ve ilerleyen günlerde de bu artış oranının % 60'ları geçmesinin,

Gecelik borçlanma faizlerinin % 7000 gibi son derece astronomik seviyelere fırlamasının ve TCMB'nin bile gecelik olarak % 6200'lere ulaşan oranlarda ancak bankalara borç verebildiği bir ortamın,

Kamu bankalarının 23 milyar doları aşan görev zararlarının, piyasalarda yarattığı tahribatlar ve aşırı düzeylerde bulunan likidite ihtiyaçlarını karşılayamamaları sonucunda, borçlarını ödeyemez duruma gelerek ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmalarının,

Yaşanmasına sebebiyet verilen bu kaos ortamında mevduat sahiplerinin bankalara hücum etmesinin,

Yine sebebiyet verilen bu kaos ortamında, hem yurt içinde hem de yurt dışında tüm borç alabilme olanaklarının neredeyse imkansız hale geldiği bir ortamın,

sorumluluğu tamamen banka hakim ortakları ile yöneticilere yıkılamaz. Aksi tutum, bir yandan doğru çözümlerin gündeme getirilememesine neden olacağı gibi, diğer yandan, çoğu kez yapıldığı gibi gerçek sorumluların göz ardı edilmesi anlamına gelecektir ki, maalesef öyle de yapılmaktadır.

Bu nedenle TMSF'ye yapılan devirlerde yaşanan koşulların hiç bir şekilde dikkate alınmaması ciddi bir eksikliklerdir. Yani, kriz öncesinde normal bir yıl olan 1998 ile IMF istikrar programının uygulandığı 1999-2000 yılları arasında ve krizlerin ortaya çıktığı dönemlerde, mali bünyesi sorunlu bankaların aynı yöntem kullanılarak TMSF'ye devredilmeleri son derece yanlış olmuştur. Bir başka deyişle, piyasa riski tamamen bankacılık riski olarak değerlendirilmiş, kararlar ve uygulamalar buna göre şekillendirilmiştir. Öte yandan gerek aktif büyüklüğü, gerekse piyasa payları açısından farklı ölçekteki tüm bankalara aynı yöntem kullanılarak müdahale edilmesi de doğru değildir. Örneğin; 2000 yılında aktif büyüklüğü açısından bankalar sıralamasında 8.

sırada yer alan Pamukbank ile 59. sırasındaki Sitebank, aynı yöntem ile çözümlenmeye çalışılmış ve hatalı davranılmıştır.¹⁵⁸

Krizlerin nedenleri konusunda sergilenen yanlış yaklaşımla bağlantılı olarak krizlerin temelinde, yasaların yetersizliği ve denetim eksikliğinin yattığı gibi çelişkili bir düşüncenin ürünü olarak da, şu an halen yürürlükte olan ve bir tepki yasası olduğu konusunda bankacılık ve akademi çevrelerinde de üzerinde görüş birliğine varılan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu çıkartılmıştır. Oldukça ağır cezai maddeler içeren bu Yasanın, küresel krizin etkilerinin ciddi bir biçimde hissedilmeye başlandığı 2008 Türkiye’inde, bankacılık sektörü tarafından kredi musluklarının önemli ölçüde kesilmesinin baş sorumlusu olarak nitelendirilmesi, Yasa hakkındaki bu görüşlerin hiç de haksız olmadığını göstermektedir.

Öte yandan bankaların TMSF’ye devredildiği günlerde, yaşananların kamuoyuna sunulmuş biçimi de tamamen güvene dayalı bir sektör olan bankacılık sektörüne ve reel sektöre de büyük zararlar vermiştir. Üstelik, kamunun kanunlarla kendisine verilen gerçek bilançolara dayalı aydınlatma görevini yerine getirmemesi ve/veya getirememesi sonucu, daha sonra TMSF’ye devredilen bankaların halka açık hisselerine kamuoyuna açıkladıkları makyajlı bilançolar üzerinden yatırım yapan binlerce küçük tasarruf sahibi mağdur olmuştur. Uygulanan bu yanlış politikalar sonucunda yaklaşık 800 milyon dolarlık hisse senedinin değeri sıfırlanmıştır.¹⁵⁹

Çoğunlukla siyasi, bürokratik ve ekonomik rant elde etmek için, banka sahibi olan medya patronları arasında çıkar amaçlı olarak gündeme getirilen ve kamuoyuna da bu düşüncelerle abartılarak, zaman zaman da saptırılarak sunulan bu davranışlar sonuçta ülke ekonomisine de büyük zararlar vermiştir. Üstelik 1999’da el konulan İnterbank ile başlayan ve daha sonra TMSF’ye devredilen diğer bankalarla da devam eden “*Kat Et Geri Çağır*” politikaları ile zararların ve sıkıntıların önemli ölçüde artmasına da neden olunmuştur. Yine ekonomide yaşanan krizler tamamen göz ardı edilerek, bir iki ay ödenmeyen devre faizleri için idari takip süresi kullanılmadan kanunî takibe geçilmiş ve zararların daha da artmasına sebebiyet verilmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Esen, a.g.m., s.10-11.

¹⁵⁹ Sudi Apak, Ekonomide Güven, Yönetim ve Fondaki Bankalar, Mufad Dergisi, Sayı: 10, s.39.

¹⁶⁰ Apak, a.g.e., s.38-39.

Gerçekten de TMSF'ye devredilen birçok bankada fonun atadığı bazı yöneticiler tarafından, hem krediler vadeden önce çağırılmış hem de gereksiz aceleciliklerle takibe başvurulmuştur.

Bu yanlış uygulamalar gerek reel sektöre gerekse ilgili firmaların kredi kullandıkları diğer bankalara, daha doğrusu sisteme büyük zarar vermiştir. Yaşanan krizlerin gerçek nedenlerinin tartışılmaması ve medyatik hale getirilerek çözümlerin yanlış yerlerde aranmaya çalışıldığının görülmesi üzerine, Ek:1'de de verilen *“Bankacılık Sektörüne Doğru mu Yaklaşıyoruz?”* başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır.¹⁶¹ Yazıda özetle; TMSF'ye devredilen bankaların gerektiği biçimde denetlendiği, nitekim bu bankaların tamamına yakın bölümünde mali bünye tespitlerini içeren onlarca murakıp raporunun düzenlendiği, ancak bu tespitler doğrultusunda gerekenlerin zamanında yapılamadığı ve sektörün sahip olduğu sorunların belki de çoğunun zaman içerisinde çözülmesi mümkün iken, bu sorunların biriktirildiği ve bu biriken sorunlara çözüm adına yanlış yaklaşılması sonucunda ise ortaya oldukça maliyetli bir tablonun çıktığı, vurgulanmıştır. Yazının devamında, TMSF'ye devir zararlarının sürekli abartılarak kamuoyuna aktarılmasının, kamuoyunun ayırım yapmaksızın bankacılara ve bankacılık sektörüne tepkisinin artırılmasına neden olduğu ve böylece gerçek suçluların mağdur konumuna getirildiği ifade edilmiştir. Yazının son bölümünde ise;

“Bankacılık sektörüne bu şekilde yanlış yaklaşılması sonucu, bankaların reel sektörü ve yatırımları yeterince ve uygun koşullarda desteklediğini ve desteklemeye devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Kullandırılan kredilerin bankaların aktifi içerisindeki payının yüzde 70'lerden dramatik bir biçimde azalarak yüzde 25'lere düşmüş olması da bunun en açık kanıtıdır.

Bu nedenle yanlışlara zamanında ve gerektiği şekilde yaklaşılarak çözüm bulunmaya çalışılması ve böylece de gerçekleştirilen operasyonlar ve çıkartılmak istenen tepki yasaları nedeniyle uçlarda dolaşmak zorunda kalınmaması, ülkemizin kalkınması ve gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir.”

---

¹⁶¹ Ramazan Başak, Dünya Gazetesi, 10 Aralık 2003._

şeklindeki görüşlere yer verilmiştir.

Gerçekten söz konusu yazıdan da anlaşılacağı gibi, yaşanan krizlerin nedenleri tam olarak ortaya konulamamış, suçlular ile mağdurlar birbirine karıştırılmış ve krizin sorumluluğu bir tarafın üzerine yıkılarak abartılı rakamlarla siyasi, bürokratik ve ekonomik rant elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak birileri bu rantı elde ederken, üretim azalmış, binlerce iş yeri kapatılmış, işsizlik artmış ve yüz binlerce kalifiye eleman işsiz kalmış, suçu olmayan binlerce yatırımcının tasarrufları bir gecede sıfırlanmış, kamunun önemli gelir kaynakları yok olmuş, dolayısı ile ülke ekonomisi bu gelişmelerden çok ciddi zararlar görerek fakirleşmiştir..

3.8.1. TMSF'ye Devredilen Bankaların Gerçek Zararları

Bir önceki başlıkta yer alan “Bankacılık Sektörüne Doğru mu Yaklaşıyoruz” başlıklı yazıda da belirtildiği üzere, bu yazının yazıldığı tarih itibari ile 80 milyar dolara kadar çıkan batık banka zararı, daha sonra 125 milyar dolara kadar yükseltilmiş ve 24 Eylül 2005 tarihinde bizzat Hükümet kanadından zararın 156 milyar dolar olduğu ilan edilmiştir.¹⁶² Oysa, 2001 yılsonu itibari ile TBS'nin toplam aktifleri, 169 katrilyon TL karşılığı 117 milyar dolardır. Dolayısıyla böyle bir zararın olması fiilen mümkün değildir.

---

¹⁶² Kılavuz, a.g.e., s.14.

TMSF Başkanı, 28.05.2004 tarihli Radikal gazetesinde yayımlanan bir haberde, “Hepimize geçmiş olsun. Uçup giden paraları kurtarmaya çalışıyoruz. Fonun sorumluluğundaki borç miktarı 46 milyar dolar, alacak tarafında ise 5-5.5 milyar dolar, bu alacak miktarını da 10-15 yılda tahsil etmeyi düşünüyoruz.” diyerek değişik bir rakam ve tablo ortaya koymuştur.¹⁶³ 2007 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) finans topluluğunun bir toplantısına davetli olarak katılan TMSF Başkanı bu defa ise, batık bankaların maliyetinin 60 milyar dolar olduğunu ve bu rakamın o ana kadar 16 milyar dolarının tahsil edildiğini söylemiştir. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi, batık banka zararları konusunda tıpkı bu zararların gerçek nedenleri gibi bir kargaşa ve bir bilgi kirliliği söz konusudur. Gerçekle hiçbir ilgisi olmayan bu zarar rakamlarını duyan kamuoyu ve mahkemeler ise, doğal olarak etkilenmekte ve tepkilerini de bu rakamlara göre abartılı veya yanlış şekilde vermektedirler.

İlan edilen bu yanlış rakamlara karşılık bankacılık operasyonlarının gerçek maliyeti İmar Bankası hariç olmak üzere bizzat BDDK tarafından yaklaşık 17.3 milyar dolar olarak açıklanmıştır.¹⁶⁴

TMSF’ye devredilen banka zararları ile ilgili olarak BDDK tarafından yayımlanan bilgiler Tablo 89’da verilmiştir. Anılan Tablodan da görüleceği üzere, bu zarar rakamının yaklaşık 11 milyar doları, hakim hissedarlara doğrudan ve dolaylı olarak kullandırılan kredilerden, bakiye 6.3 milyar doları ise operasyonel zararlardan oluşmaktadır.

Tablo 89 : TMSF Bankalarının Devir Zararları (Milyon Dolar)

---

¹⁶³ Mustafa Aysan, Radikal Gazetesi, 02.06.2004.

¹⁶⁴ Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu, BDDK, VII, Ekim, 2003.

Hakim Ortaklardan Alacaklar	11.0
- Kendi Bankalarından Kullandıkları Krediler	9.1
- Diğer Fon Bankalarından Kullandıkları Krediler	1.9
Operasyonel Zarar	6.3
Toplam Devir Zararı	17.3

Kaynak. BDDK. Ekim, 2003.

Öte yandan kamuoyunda uzun bir süre, TMSF'ye devredilen bankaların devir zararlarının 48 veya 50 milyar dolar olduğu konuşulmuş ve yorumlar da buna göre yapılmaya çalışılmıştır.

Kamuoyuna açıklanan anılan zararların da nereden oluştuğuna bakmak gerekmektedir. Bu rakamın bankaların yeniden yapılandırma maliyetlerinin karıştırılmasından veya karıştırılmasına sebebiyet verilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Tablo 90'da sözü edilen bu zarar rakamlarının ayrıntıları verilmektedir. Buna göre, bankacılık sektörü yeniden yapılandırma maliyeti olarak hesaplanan 47.2 milyar doların, 21.9 milyar doları kamu bankalarının görev zararlarına aittir (2.7 milyar doları sermaye desteği şeklinde verilmiştir). Yani, zamanın hükümetlerince, çıkartılan kanunlara istinaden, daha çok esnaf ve çiftçinin desteklenmesi amacı ile kamu bankalarınca kaynak maliyetlerinin altında bir getiri ile kullandırılan krediler nedeniyle oluşan zarardır.

Özel bankalar tarafından kendi bankalarına konulan sermaye tutarı ise 2.7 milyar dolardır. Tablo 90'dan da görüleceği üzere; TMSF'ye devredilen bankaların zarar toplamı, Tablo 89'daki rakamlarla uyumlu olarak 17.3 milyar dolardır.

Tablo 90 : Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Maliyeti

- Görev zararları için oluşan borç	19,2
- Nakit sermaye desteği	2,5
- Nakit dışı sermaye desteği	0,2
TMSF Bankaları İçin Aktarılan Kaynaklar	22,5

- Kamu sektöründen aktarılan kaynak	17,3
- TMSF gelirleriyle yapılan mevduat ve aktarılan kaynak	5,2
Özel Sektörden Aktarılan Kaynaklar	7,9
- Özel sektör bankaları tarafından aktarılan kaynaklar	2,7
- TMSF'den aktarılan kaynaklar	5,2
Toplam	47,2

Kaynak: BDDK, Ekim 2003.

Öte yandan, bu rakamın 11 milyar TL'sinin banka hakim hissedarlarına doğrudan ve dolaylı olarak kullandırılan kredilere ait olduğu göz önüne alındığında; bu rakamın bir zarar rakamı değil, çoğunlukla tahsili sağlanabilecek bir alacak rakamı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, zarar olduğu iddia edilen bu rakamlar, tam olarak gerçeği de yansıtmamaktadır. Çünkü zarar, tevsik edici belgelere dayanılarak tahsil edilme kabiliyeti bulunmayan veya bu yönde bir belge olmamasına rağmen, tahsil edilemeyeceği kanaatine sahip olunması durumunda ortaya çıkmaktadır. Oysa başta krediler olmak üzere aktifte birçok alacak ve varlık için o dönemin psikolojisi ve yaratılan yanlış havanın etkisi ile zarar nitelemesi yapılmış ve gerçek zarar rakamı önemli miktarlarda artırılmıştır.

Zarar rakamlarının, gerek tevsik edici belgelere dayanılarak gerekse oluşan kanaate göre isabetli olarak tespit edilmesi durumunda, söz konusu alacağın tahsil kabiliyeti bulunmadığından herhangi bir tahsilat söz konusu olamayacaktır. Bunun aksine, eğer zarar nitelemesi yapılan alacak ile ilgili bir tahsilat sağlanıyorsa o zaman yapılan zarar tespiti isabetli değildir demektir. Nitekim, TMSF'ye devredilen banka sahiplerinin doğrudan ve dolaylı olarak kullandıkları, zarar nitelemesi yapılan 11 milyar dolarlık tutardan mahsup edilmek üzere, bizzat TMSF başkanının açıklamalarına göre, 2007 tarihi itibari ile 16 milyar dolar (İmar Bankası dahil) tutarında tahsilat yapılmış, banka sahiplerine ait bir çok mal varlığı teminat olarak alınmış ve bunların bazıları nakde dönüştürülmüştür. Dolayısıyla zarar olarak ilan edilen bu toplamın bir bölümü gerçekten, zarar olsa da önemli bölümü aslında bir alacaktır.

Bu gerçeklere rağmen, başlangıçta TMSF'ye devredilen banka zararlarının içerisine kamu bankalarının 22 milyar doları aşan görev zararları da ilave edilerek, ulaşılan yaklaşık 50 milyar dolarlık zararın, "hortumlandı" denilerek kamuoyunun bilgisine sunulması, yukarıda da belirtildiği üzere, bu rakamın her geçen gün artırılarak bu sunuma devam edilmesinin kimseye faydası yoktur, aksine bankacılık sektörüne ve dolayısı ile de ülkeye zararı çoktur ve bu, açık bir biçimde ortaya da çıkmıştır.

Şüphesiz ki TMSF'ye devirlerden sonra bu zararların finanse edilmesi gerekmektedir. Bu zararlar karşısında Hazine'den alınan DİBS'ler ve yapılan borçlanmalar nedeniyle ortaya çıkan faiz yükü, bu zarar rakamlarını da artıracaktır. Ancak ilan edilen zarar rakamları ile devir zararlarının finansmanı amacı ile oluşan zarar rakamları arasında en ufak düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Bankaların TMSF kapsamına alınmasından itibaren artık bu bankalarla ilgili sorumluluk TMSF'ye aittir. Fon, bu bankaların zarar üretmemesi için ve bankaların eski sahipleri tarafından alınan ölçüsüz risklerin ortadan kaldırılması için gerekeni yapmak zorundadır. Oysa durum böyle olmamış, fona alınan bankalara atanan bazı yöneticiler, bu riskleri ortadan kaldırmak için herhangi bir çaba göstermemişler ve dolayısı ile de bu bankaların zararlarının artmasına sebebiyet vermişlerdir. Yani, ilan edilen ve her defasında abartılarak artırılan rakamları pratikte de gerçekleştirmek için adeta çaba göstermişlerdir. Örneğin, özellikle Kasım 2000 krizinden önce ve sonra, TMSF'ye devredilen bankaların önemli oranlardaki açık pozisyonları, yeni yönetimlerce kapatılmamış, bu konuda gerekli önlemler alınmamış, hem Kasım hem de Şubat 2001 krizinde bu bankalar çok ciddi zarara uğramışlardır.

Kasım krizinden hemen sonra el konulan ve yaklaşık 5 milyar dolara ulaşan bir açık pozisyon rakamı ile Şubat 2001 krizine giren Demirbank, bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden biridir. O dönem görevde olan BDDK Başkanı'nın 28.05.2003 tarihinde bizzat Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne vermiş olduğu bilgilere göre; Kasım krizinin ardından Aralık 2000'de el konulan Demirbank'ın, 5 milyar dolar olan pozisyon açığı, 2001 Haziran ayına kadar sürdürülmüş ve eski sahiplerinin döneminde 440 trilyon lira zarar ettiği iddiası ile el konulan bankanın zararı, Şubat 2001 de yaşanan devalüasyonun da etkisi ile bu sefer TMSF'nin yönetiminde yaklaşık 3 kat artarak 1.4 katrilyon TL'ye yükselmiştir.¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ Kılavuz, a.g.e., s.164.

Yine Etibank'a el konulduğunda, bankanın menkul kıymetler portföyünde bulunan önemli tutarlardaki İhlas Finans hisseleri yaklaşık 5 ay sonra İhlas Finans'ın batması ile zarara dönüşmüştür. Dolayısıyla bu hisseler zamanında elden çıkarılabilmiş olsaydı ortaya çıkan ciddi zarar da önlenebilirdi.

Fona devirlerden, sonra yöneticiler tarafından gerçekleştirilen işlemler sonucunda ortaya çıkan zararlara ilişkin olarak daha birçok örnek verilebilir. Bu nedenle, asıl bazı basiretsiz yöneticiler tarafından TMSF'ye devirlerden sonra bu bankalar daha kötü yönetilmiş ve daha fazla zarara uğratılmıştır. Dolayısı ile açıklanan bu abartılı rakamlar olsa olsa fondan sonra iş başına getirilen yöneticilerin neden oldukları zararlardır.¹⁶⁶

---

¹⁶⁶ Aysan, 02.06.2004.

3.8.2. TMSF'ye Devredilen Bankalar ve IMF'nin Rolü

Bir diğer önemli konu, bu bankaların TMSF'ye devirlerinin doğru olup olmadığı ve kamunun neden olduğu hatalar sonucu zor duruma düşen bazı bankaların kurtarılmalarının mümkün olup olmadığıdır.

Aşağıda da ayrıntıları verilecek olan, gerek IMF ve BDDK arasında yapılan yazışmalarından gerekse dönemin BDDK bürokratlarının yaptığı samimi itiraflardan anlaşılacağı üzere, sonuçları itibari ile Türk bankacılık tarihinde yaşanan en büyük ve en tahrip edici krizler olan 2000 ve 2001 krizlerinde bankaların TMSF'ye devirlerinde yeterli hassasiyetin gösterilmediği veya gösterilemediği, yaşatmak yerine yok etmenin ön planda tutulduğu bir anlayışın sergilendiği görülmektedir.

Dönemin bankacılıktan sorumlu bir numaralı ismi BDDK Başkan Yardımcısının da belirttiği gibi, Haziran 1999 yılında çıkarılan 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda, mali bünyesi bozulan bankalar için TMSF'nin yardımda bulunması mümkündür. Bu destek munzam karşılıkların serbest bırakılması veya mevduat yapılması şeklinde verilebilecektir. Nakit sıkışıklığı çeken bankalara TMSF tarafından geçici olarak, düşük faizli yapılacak mevduat, ilgili bankalara sorunlarını çözmek için zaman kazandıracak ve dolayısı ile de sorunun çözümüne de katkı sağlayacaktır. Ancak, IMF ve Dünya Bankası, bunun banka sahiplerini koruma anlamına geleceğini belirterek, ilgili maddenin Yasadan çıkarılmasını istemeleri üzerine, bu madde Yasadan çıkarılmış ve TMSF'nin mali bünyesi bozulan bankalara yardım etme şansı ortadan kalkmıştır. Aynı hüküm IMF ile imzalanan Niyet Mektubuna da konulmuştur.¹⁶⁷

Değiştirilen bu Yasa maddesinin tamamen IMF ve Dünya Bankası'nın baskısı ile çıkarıldığı, bu Kanun'un herkesin elini kolunu bağladığı için bankalara el koymaktan başka çarenin kalmadığı gerçeğinin altını da çizen BDDK'nın bankacılıktan sorumlu Başkan Yardımcısı; "IMF uygulamasında banka sahiplerine imkan yaratacak tedbirlerin alınması yasak. Yani "Ben bankaya yardım ediyorum ve böylece sitemi koruyorum." diyemiyorsunuz. Bankalara yardım etmek sakıncalı bir şey değil, bu işi objektif bir biçimde sistemin lehine yaparsanız doğru bir şey; ama sizin bunu suistimal

¹⁶⁷ Aydoğdu ve Yönezer, a.g.e., s.262-275.

etmeden doğru yapacak gücünüz varken, IMF ve Dünya Bankası gelip o imkanı elinizden alıyorsa, işte o zaman ekonomiye ciddi zarar veriyor demektir.”¹⁶⁸ şeklinde yaptığı samimi itiraf, aslında her şeyi çok açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Yine BDDK faaliyete geçmeden bankacılık sisteminin bağlı bulunduğu Hazine Müsteşarlığı'nın bankacılıktan sorumlu Müsteşar Yardımcısı ise:

“Sistemin mali bünye açısından zaafı vardı. Bunlar geciktiği ve zamanında rehabilite edilmediği için de arttı. Sanıyorum rehabilitasyon konusunda yöntem farklılıkları vardı. Siz sistemi demoralize etmeden ayakta tedavi öngörüydünüz. IMF ise Fon'a alınmaları gerektiğini savunuyordu. Fon'a alınma ise Türkiye gibi ülkelerde bütün bankacılık sistemini etkiliyor. Rehabilitasyona ihtiyacı olan bankalar bir geçiş dönemi içinde zafiyetlerine göre yavaş yavaş tedavi edilecekti. Gerekli enstrümanlar Bankalar Kanunu'nda vardı. Burada elbette bir fona da ihtiyaç vardı. Ama bu iş “züccacıyeci dükkanına giren fil gibi” girilmeden yapılacağı için bugünkü kadar büyük olmayacaktı. IMF ve Dünya Bankası ile yapılan görüşmelerde bazı ülkelere banka rehabilitasyonları sırasında yapılan katkıları hatırlatıp bu fona destek de istedik; ama olmadı yanaşmadılar.”¹⁶⁹ diyerek, sorunu bulunan bankaların istisnasız olarak fona devredilmesinin yanlış olduğu ve bu bankaların bazılarının ayakta tedavi edilerek tekrar sisteme kazandırılacağı, bunun da maliyetinin çok daha düşük olacağını vurgulamıştır.

---

¹⁶⁸ Aydoğdu ve Yönezer, a.g.e., s.283-287.

¹⁶⁹ Aydoğdu ve Yönezer, a.g.e., s.316.

IMF tarafından bu fonun sağlanması durumunda krizlerin çıkmasının önlenebileceği şeklindeki benzer tespitler, aynı kitabın 264. sayfasında dönemin BDDK Başkan Yardımcısı tarafından da yapılmıştır.

Öte yandan BDDK ile IMF arasında geçen ve Ek:2’de ayrıntıları verilen resmî mesaj trafiğinden, bankaların TMSF kapsamına alınmasında IMF’nin ne kadar etkin bir rol oynadığı ve dönemin yetkililerine fona devirler dışında fazla bir seçeneğin bırakılmadığı açıkça görülmektedir.¹⁷⁰

Sözkonusu resmi yazışmalarda, bazı bankalara el konulmasının yanlılığı özellikle vurgulanmış ve çözüm için üç, dört hafta süre istenmiştir. Ancak, istenen bu süre IMF tarafından verilmemiş ve dört gün önce sermaye artırımını BDDK tarafından kabul edilen Kentbank ile birlikte bu bankalar TMSF’ye devredilmiştir.¹⁷¹

Bu gelişmeler üzerine dönemin BDDK Başkanı, IMF Başkanının bankacılık sistemine ilişkin ilave bilgi beklentisinin hatırlatılması üzerine 11 Temmuz tarihli Sabah gazetesinde aynen şunları söylemiştir:

“Gerekenden fazla bilgi ve belge veriliyor. Mazeret yaratılmasın yeni vergi teşviği kanunu çıktıktan sonra hiç olmazsa 3-4 hafta fırsat tanısaydık iyi olurdu.Bunu Dünya Bankası ve IMF’ye de ilettik. Dünya Bankası ile uzlaşmaya vardık ancak IMF bu çabaların devam etmesini istemedi.”¹⁷²

BDDK Başkanı 11 Temmuz 2001 tarihli Milliyet gazetesinde ise;

“BDDK, devlete yük gelmemesi için zor durumdaki bankaların birleşmesi ve sermaye artışı için üç-dört hafta süre istedi. Ancak IMF, ‘Vakit kaybedilmeden bunlara el konulsun.’ dedi. ....Dünya Bankası ile mutabakat sağladık; ama IMF tarafı daha katı davrandı. Ben gene de düşünüyorum ki, öyle bir fırsat tanısaydık daha ucuz bir çözüm yolu bulunulabilirdi.” diyerek, ne yazık ki bu bankalara el konulması aşamasında kamu otoritesinin çaresiz kaldığını ve kamu iradesine IMF tarafından ipotek konulduğunu açıkça itiraf etmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ Kılavuz, a.g.e., s.119.

¹⁷¹ Kılavuz, a.g.e., s.122.

¹⁷² Kılavuz, a.g.e., s.124.

¹⁷³ Kılavuz, a.g.e., s.125.

Ek 2’de yer alan yazışmalarda adı geçen bankalar dışında TMSF’ye devredilen diğer bazı bankalarda da maalesef benzer süreçler yaşanmıştır. Üstelik TMSF’ye devredilen bankaların birçok sağlıklı iştiraki de otomatikman fona devredilmiş ve daha sonra ise çoğunlukla yok edilmiştir.

Bankalar Kanunu’nun ilgili hükümlerine istinaden bir bütün halinde ve payların kime ait olduğuna bakılmaksızın TMSF’ye devredilen bankaların payları arasında, hakim ortaklar dışındaki ortakların ve halka açık bankalarda halkın da hisse senetleri bulunmaktadır. Bu “toptancı” işlemin hukuki dayanağı gösterilmemiştir. Söz konusu devirlerin hukuki dayanağını ve haklılık zeminini gösteren bir mahkeme kararı da mevcut değildir. O tarihteki BDDK yetkilileri, bu devirlerin sebebini, söz konusu hisse senetlerinin hiçbir değerleri bulunmadığı şeklinde açıklamışlardır. Bu ikna edici olmayan açıklamayı ne hukuk ne de iktisat kuralları desteklemektedir.¹⁷⁴

IMF’nin talimatları sonucu izlenen bu politikaların ne kadar yanlış olduğu günümüzde çok açık bir biçimde ortaya çıkmıştır.

---

¹⁷⁴ Ünal Tekinalp, *Bankaların Fona Devredilmesi Sisteminin Eleştirilmesi ve Öneriler*, 27 Kasım, 2004, s.281.

2008 yılında etkileri hissedilir derecede artan küresel mali krizde, ABD ve Avrupa ülkelerinin merkez bankaları ile hazineleri, mali bünyesi bozulan bankaları kurtarabilmek için bu bankaların bir bölüm hisselerini ve sorunlu aktiflerini satın alarak likidite enjekte etmişler ve zor durumda olan söz konusu bankaların yaşamalarını sağlamışlardır. Yani batışları önlemek için üstelik de batık kredileri karşılamak için adeta seferber olmuşlardır. Bizdeyse tam tersine, nasıl daha çabuk batırırız diye seferber olunmuştur.¹⁷⁵ Oysa, neden olunan krizlerin de bankaların zor duruma düşmelerinde önemli etkisinin olduğu düşünülmüş olsa ve sağduyu ile meselelere yaklaşılarak seçici olunmaya çalışılsa idi, çok daha küçük maliyetlere maruz kalınarak bu problemler çözülebilirdi. Ancak, yaşatmak yerine yok etmenin ön planda tutulduğu bu uygulamalar sonucunda, hayatiyetini devam ettirebilecek düzeyde bulunan birçok bankanın TMSF kapsamına alınmış olması ile birlikte, kamu zararı artmıştır. Üstelik de TMSF'ye devirlerden sonra uygulanan hatalı politikalar sonucunda; bu zararlar geometrik olarak daha da artmış, binlerce kalifiye insan işsiz kalmış, devredilen bankalar ve iştiraklerinden elde edilen vergi, fon ve diğer primler yok olduğu için devletin gelir kaynakları önemli ölçüde daralmış, söz konusu bankaların ve iştiraklerinin halka açık olanlarının hisselerini alan binlerce yatırımcı mağdur olmuştur.

Ayrıca yine TMSF'ye devirlerden sonra izlenen başta “*kat et geri çağır*” gibi politikalar ve bu politikaların otomatikman diğer bankalara da örnek olması ile birlikte, reel sektöre de çok ciddi zararlar verilmiş, bunun sonucunda ise, binlerce iş yeri kapatılmış, üretim daralmış, işsizlik artmış ve kamu yine çok önemli gelir kaynaklarından mahrum kalmıştır.

Sonuç olarak, gerek ekonomik alanda gerekse bankacılık alanında zamanında alınmayan önlemler ve TMSF'ye devirlerde izlenen yanlış stratejiler ve sonrasında uygulanan politikalar sonucunda, ülke ciddi zararlara uğramış ve fakirleşmiştir.

3.9. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN 1995-2001 DÖNEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

---

¹⁷⁵ Aydın Ayaydın, Vatan Gazetesi, 22.09.2008.

Üç bankanın sistem dışına çıkması ve bankacılık sektörünün ciddi bir biçimde tahrip olması ile sonuçlanan 1994 krizinden sonra uygulamaya konulan 5 Nisan Kararlarının etkisi ile ekonomide göreceli bir istikrar sağlanmıştır.

Ancak yapısal sorunlarına kalıcı çözümler üretmek yerine, geçici çözümler bulmayı, başka bir deyişle, günü kurtarmayı hedef alan karar ve önlemler sonucu, göreceli olarak sağlanan bu istikrar uzun sürmemiş ve kısa bir süre sonra sahip olunan ciddi ekonomik problemler tekrar belirgin bir şekilde su üstüne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, bütçe açıkları, iç borçlar, dış borçlar, dış ticaret dengesi ve cari açık gibi makro ekonomik göstergelerde var olan bozulmalar daha da artmaya başlamıştır. Bu dönemde ilk defa, borç faiz ödemeleri, vergi gelirlerini aşmıştır. Öte yandan, kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin yarattığı politik istikrarsızlıklar da, bu olumsuzlukları önemli ölçüde artırmış ve olası çözüm yollarını da tıkamıştır.

Yaşanan bu ekonomik ve politik istikrarsızlık ortamında, bankacılık sektörü de sağlıksız gelişimine devam etmiş ve sektörün sahip olduğu mali bünye problemleri önlem alınmadığı için giderek ağırlaşmıştır.

1997 ve 1998 yıllarında gerçekleşen Asya ve Rusya krizleri ise bu olumsuzluğu daha da artırmıştır. Bu süreçte bankacılık sektörünün en temel işlevi olan kredilerin, toplam aktifler içerisindeki payı azalmaya başlamış, buna karşılık MDC'lerin payında bazı yıllar hariç artışlar kaydedilmiştir.

Önceki dönemlerde olduğu gibi 1995-2001 döneminde de TBS, asli fonksiyonlarından uzaklaşmaya devam ederek, kamunun finansman açıklarını finanse etmiş, bu nedenle tasarrufların önemli bir bölümü yatırım ve üretim harcamalarının finansmanı için reel sektöre kullanılacağı yerde, çoğu verimsiz ve popülist olan harcamaların finansmanı amacı ile kamuya kullanılmıştır. Bu bağlamda, kamu iç borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye başlandığı 1985 yılından, inceleme dönemimiz itibari ile en yüksek büyüklüğe ulaştığı 1999 yılına kadar geçen 14 yıllık dönemde, kamunun iç borçlanmaları nedeniyle TBS'den çekilen fon miktarı dolar bazında kabaca 15 kat, TL bazında ise yaklaşık olarak 13.900 kat artmıştır. Üstelik bu borçlanmaların önemli bir bölümü açık pozisyonlarla finanse edildiği için, bankacılık sektörü giderek artan ölçüde kur riski ve faiz riski altına da girmiştir. Yine yaşanan bu olumsuz süreçte, sektörün takipteki kredilerin de etkisi ile donuk aktifleri artmaya başlamış ve bu trend, 1999 yılından itibaren hızlanarak sektörün aktif kalitesinin daha da bozulmasına sebep olmuştur.

Bu gelişmelere paralel olarak, zaten düşük bir özkaynak düzeyi ile faaliyetlerine devam etmeye çalışan bankacılık sektörünün karlılık rasyoları da olumsuz bir gelişim göstermiştir. 1999 yılından itibaren ise, sektörün zarar etmeye başlaması ile birlikte, karlılık rasyoları da negatife dönmüştür. Öte yandan, yine bu dönemde, kamu bankalarının aşırı likidite ihtiyaçları ve önemli büyüklüklere ulaşmış görev zararları nedeniyle mali sistemin işleyişini bozucu uygulamaları da artarak devam etmiştir.

1995-2001 döneminin en dikkat çekilecek gelişmelerinden biri de, bankacılık sektörünün açık pozisyon uygulamalarını önemli ölçüde artırmaları ve bu aşırılığı da bazı fiktif işlemlerle gizlemeye çalışmalarıdır. Bu dönemde sektör, gerek bütçe açıklarını finanse etmek amacı ile artış eğilimi gösteren MDC'ler nedeniyle gerekse tehlikeli boyutlarda gerçekleştirilen açık pozisyon uygulamaları nedeni ile önemli ölçüde faiz ve kur riski altına girmeye başlamıştır. 1994 krizinden sonra uygulamaya konulan ve geçici olması gerekirken, kalıcı bir hale gelen % 100 mevduat güvencesi de, anılan dönemde bankacılık sektörünün mali yapısının bozulmasına önemli katkı yapmıştır.

Tüm bu risklerin sınırlandırılması için etkin önlemler alınmadığı gibi, 1994 krizinden sonra önemli ölçüde tahrip olan bankacılık sektörünün, rehabilite edilmesi ve sorunlarına kalıcı çözümler bulunması yönünde gerekli adımlar da atılamamıştır.

Makro ekonomik göstergelerde kaydedilen aşırı bozulma, özellikle 1999 yılından itibaren faiz oranlarının ve kurların yükselmeye başlamasına neden olmuştur. Bu ve diğer gelişmelere bağlı olarak beklentilerin daha da olumsuzlaşmasına ve birlikte, faiz ve kurlardaki yükseliş daha da artmış ve Kasım 2000 krizi patlak vermiştir.

Krizle birlikte, gecelik faizler 7000'lerin, DİBS faizleri ise % 100'lerin üzerine çıkarak astronomik oranlarda artmıştır. Yaşanan olumsuzlukların çok daha ileri boyutlarda artmasıyla ve Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki kavganın kamu oyuna sunulmuş biçiminin de etkisi ile bu sefer de yaklaşık 3 ay sonra Şubat 2001 krizi patlak vermiştir. Krizle birlikte kurlar ilk etapta % 40'ın üzerinde artmış ve bu artış kısa bir zaman sonra % 100'lerin üzerine çıkmıştır.

Ekonomik ve siyasi alanda yaşanan bu olağanüstü şartlar sonunda, denetim raporlarının zamanında ve etkin bir biçimde gereklerinin yapılamamış olmasının da etkisi ile toplam 20 banka TMSF'ye devredilmiş ve TBS tarihin en büyük hasarına uğramıştır. Ancak, gerek bankaların TMSF'ye devredilmelerinde gerekse devirlerden sonra özenli ve seçici davranılmayarak ciddi hatalar yapılmış, bankacılık sektörüne ve sorunlarına yanlış yaklaşmıştır.

Oysa gerekli özen ve dikkat gösterilseydi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamış olduğu bu en büyük iki krizin etkileri, TMSF'ye devirler ile ilgili yapılan analizlere dahil edilebilmiş olsaydı, bankacılık sektörü yine kötü bankalardan kurtulabilirdi, reel sektörde yarattığı tahribatlarla birlikte ülkeye bu kadar yüksek bir maliyet de oluşmazdı. Üstelik ilerleyen başlıklarda da belirtileceği üzere; 2000 ve 2001 yıllarında yapılan bu hatalar, küresel krizin bütün şiddeti ile yaşandığı 2008 yılında bile, etkilerini sürdürmeye devam etmiş ve TBS'nin, anılan dönemde yaşananların korku ve tedirginlikleri ile kredi musluklarını aşırı bir tepki ile kışmasına da neden olmuştur. Bu konu dördüncü bölümde ele alınacaktır.

TBS'nin krizlere gelinceye kadar yaşadığı bu süreç, bu bölümde yer alan önceki başlıklar altında da belirtildiği üzere, Kane'nin, Dünya'da yaşanan krizlerin nedenleri konusunda ileri sürdüğü teze çok uygundur. Kane (1999) tarafından da ileri sürüldüğü şekilde, bankacılık sektörünün denetim ve düzenlenmesinden sorumlu olan Hazine yönetimi, 1994 krizinden sonra bilançoları ciddi bir biçimde bozulan ve uluslararası literatürde “zombi” olarak isimlendirilen bankalara, yüksek büyüme hızlarını sağlayabilmeleri ve kurlarda istikrarlı bir gelişimin sürdürülebilmesi adına, kamu borç stokunun çevrilebilmesi için destek çıkmak zorunda kalmıştır. Bir yandan krizden sonra getirilen % 100 devlet güvencesi ile mali bünyesi problemlili olan bankaların olası riskleri Hazine'ce üstlenilmiş, diğer yandan da artan bütçe açıklarının karşılanmasında neredeyse tek enstrüman olan ve tamamına yakın bölümü bankalarca satın alınmış bulunan DİBS'lere yüksek reel faizler verilerek özellikle mali bünyesi bozuk olan bankalar yaşatılmaya çalışılmıştır. Ancak, bu süreçte mali bünye problemlilerini giderecek ölçüde sermaye artışlarının ve gerekli önlemlerin alınmaması sonucu, yukarıda açıklandığı üzere kamu tarafından alınan önlemlerin etkisi de sınırlanmıştır. Bu nedenle, bir süre sonra bilançolarda bozulmaya yol açan işlemlerin, bankaların yurt dışında kurdukları ve/veya kuracakları iştirakler aracılığıyla yurt dışına kaydırılması zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda yoğun olarak offshore merkezler kullanılmıştır. Nitekim, kamu borçlanmasının sürdürülebilmesinde, Hazine yönetiminin kendilerine daha da bağımlı hale geldiğini ve riskli faaliyetlerden doğan zararların, DİBS'lerden elde edilen yüksek faizlerle peçelendiğini keşfeden bankalarca, back to back ve paralel borçlanma gibi yöntemler kullanılarak yurt dışı iştirakleri aracılığı ile Türkiye'dekinden çok daha fazla kredi kullandırma imkanına sahip olmuştur. Tamamen borç yönetimine odaklı bir politika izleyen Hazine yönetiminde, söz konusu kredilerden kaynaklanan risklerin, Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların bilançolarına yansımadağı gibi bir rahatlıkta hareket edilmiş ve denetimler sonucunda tespit edilen anılan hususlara ilişkin önlemler oldukça gecikmeli olarak alınabilmiştir. Bu süreçte banka bilançolarındaki bozulma daha da artmıştır. Hazine yönetiminde, kamu borçlanmasının zorunlu olduğu üzere sürdürülebilmesi ve ilave açıkların yaratılmaması için, mali bünyesi problemlili olan bankaların sorunları sürekli olarak ertelenmesi,

başlangıçta kamuya daha az maliyet oluşturacak bir zararın, birikimli olarak ve daha yüksek bir bedel üzerinden üstlenilmesi ile son bulmuştur.¹⁷⁶

Kane (1999), bankacılık krizlerine giden süreçte, düzenleyici otoritenin politikalarının da değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Yukarıda belirtilen uygulamalar, Türkiye’de de böyle bir değerlendirmenin yapılması gereğini açıkça ortaya koymaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAŞANAN KRİZLERDEN SONRA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN ÖNEMLİ GELİŞMELER VE NEDENLERİ

Bu başlıkta, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerden sonra bankacılık sektörünün kredi hacminde kaydedilen gelişmeler ve sektörde artan yabancılaşma eğilimi analiz edilmeye çalışılacak, ayrıca bu çalışmada ileri sürülen teze uygun

---

¹⁷⁶ Delikanlı, a.g.e., s,78-79.

örnekler olması nedeniyle 2002-2007 yılları arasında TMSF kapsamına alınan bankalar değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

4.1. KRİZE BAĞLI OLARAK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KAYDEDİLEN GELİŞMELER

4.1.1. 2002-2007 Döneminde Kredilerde Meydana Gelen Gelişmeler

Bankaların asli fonksiyonu tasarrufların, ekonomik kalkınmanın gereklerine göre kullanılmasını sağlamaktır. Bu işlev ise krediler yolu ile yerine getirilmektedir.

Sermaye birikiminin yeterli ölçüde sağlanamadığı, dolayısıyla özkaynakların kıt, buna karşılık ise yabancı kaynaklara gereksinimin ileri düzeyde olduğu ülkemizde, başta reel kesim olmak üzere ekonomik birimlerin kredilere ulaşımı son derece önem kazanmaktadır. Sermaye piyasalarının da yeterince gelişmemiş olması nedeniyle bu asli fonksiyonun tamamına yakın bölümü bankacılık sektörü tarafından karşılanmaktadır.

Bankacılık sektörünün sahip olduğu kredi hacmindeki gelişmeler Tablo 91’de verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, bankacılık sektörü kredi hacminde 2002-2007 yılları arasında önemli bir artış kaydedilmiş ve 2002 yılında 34.377 milyon dolar olan kredi hacmi, 2007 yıl sonunda 241.916 milyon dolara yükselmiştir. Ancak, kredi hacminde sayısal anlamda görülen bu yükselmeye karşın, kredilerin bankacılık sektörünün aktifleri içerisindeki payı, özellikle 2006 yılına kadar olumsuz bir görünüm sergilemiştir. Nitekim, 2002 yılında, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin etkisi ile kredilerin pasif yapısı içerisindeki payı ciddi bir oranda azalarak % 26.5 düzeyine kadar gerilemiştir (2001 yılı sonunda bu oran % 24.5 düzeyindedir).

Sonraki yıllarda, kredilerin ağırlığında göreceli olarak bir artış kaydedilmiş olsa da, 2006 yılı sonuna kadar bu oranın tatmin edici düzeylerde gerçekleştiği söylenemez. Bir başka deyişle, 2006 yılına kadar bankacılık sektörünün kredi vermek biçiminde belirlenen bu asli fonksiyonunun gereğini yeterince yerine getirdiğini söylemek mümkün değildir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, sermaye piyasalarının ve banka dışı finans kurumlarının yeterince gelişmediği ülkemizde, en önemli fon sağlayıcısı konumunda

olan bankaların vermiş olduğu kredilerin 2007 yılı itibari ile ulaştığı % 50 aktif ağırlığının bile yeterli olmadığı, dolayısıyla da bankacılık sektörünün bu kredi hacmi ile ekonomik kalkınma ve gelişmeye yeteri ölçüde destek olamadığı düşünölmektedir.

2000 ve 2004 dönemi yerli sermayeli mevduat bankaları ile yabancı sermayeli bankalar tarafından kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payları bakımından ise oldukça dikkat çekici bir dönemdir. 2000 yılında yabancı bankalar tarafından kullanılan kredilerin bankacılık sektörü toplam kredileri içerisindeki payı % 17.1 ve yerli sermayeli bankalarca kullanılan kredilerin payı % 31 iken, bu dağılım 2004 yılında oldukça radikal bir biçimde değişerek yabancı sermayeli bankalar açısından % 45'e yükselmiş ve yerli sermayeli bankalar açısından ise hemen hemen değişmeyerek % 31.9 seviyesinde kalmıştır.¹⁷⁷ Söz konusu dönemde, yabancı sermayeli bankaların TBS'deki payında ciddi bir değişim olmadığı dikkate alındığında, bu bankaların kredi hacimlerinin oldukça ciddi bir biçimde artırdıkları ve bu dönemde bir anlamda yerli sermayeli bankaların oluşturduğu boşluğu doldurmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir.

Bankacılık sektöründe yaşanan krizlerden sonra kredi hacminin daralması ve bu daralmadan başta KOBİ diye nitelendirilen küçük ve orta boy işletmelerin etkilenmesi kaçınılmazdır.¹⁷⁸ Ancak özellikle 2000 ve 2001'de yaşanan krizlerden sonra kredi hacminin ciddi ölçülerde daralması ve bankacılık sektörünün 2006 yılına kadar ekonomiyi ve reel sektörü yeterince finanse edememesinin temelinde,

- ✓ Bankaların TMSF'ye alınmasında izlenen özensiz yöntemin,
- ✓ O dönem yürürlükte olan Karşılıklar Kararnamesi'nde yazılı bulunan zarar kavramı ile gerçek anlamda zararın birbirine karıştırılması ve geri dönüp dönmeyeceğine ve teminatlı olup olmadığına fazla dikkat edilmeden kullanılan çoğu kredilere zarar nitelmesi yapılması ve sonucunda da, gerçekten suçlu banka yöneticisi ve hakim hissedarlarının yanında, gerçekten suçsuz ve mağdur veya en azından üzerlerine atılı suça layık olmayan bir çok hakim hissedar ve banka yöneticisinin ortaya çıkmasına neden olunmasının,

¹⁷⁷ BDDK, Yıllık Rapor, 1994, www.bddk.org.tr

¹⁷⁸ Joseph, Stiglitz, Making Globalization Work, Penguin Books, 2006, s.70,71.

- ✓ Kredi verme işlemlerinin organize suçlar yani çete suçları kapsamına sokularak DGM'nin sorumluluk alanına alınmasının,
- ✓ Krizden sonra uygulamaya konulan ve akademisyenler ile bankacılar tarafından bir "Tepki Yasası" olarak da nitelendirilen yasaların 12 yıla kadar hapis gibi çok ağır cezai yaptırımlar içermesinin,
- ✓ Bu suçlarla ilgili olarak 20 yıllık bir zaman aşımı süresinin benimsenmiş olmasının,
- ✓ Zarar rakamlarının her gün artırılarak bunun kamuoyunda sunulmuş biçiminin,

önemli rol oynadığı, bugün özellikle bankacılık sektöründe en geniş anlamı ile kabul görmektedir.

1929 dünya ekonomik buhranından sonra en büyük ve en kapsamlı kriz olarak kabul edilen ve 2008'de ülkemizde de etkileri ciddi bir biçimde hissedilmeye başlayan küresel mali kriz ortamında, bankacılık sektörünün reel sektörü yeterince finanse edememesi ve kredi musluklarını gereğinden fazla kılması da yukarıdaki nedenlerle yakından ilişkilidir. Böyle bir ortamda bankacılık kesimi tarafından kredi musluklarının kısılmak zorunda kalınmasının, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 160'ıncı maddesinde yer alan ve 12 yıla kadar ağır hapis cezasını gerektiren "zimmet" maddesi ve 20 yıllık zaman aşımı süresinin bulunması ile yakından ilgisi vardır.

Nitekim, aynı zamanda Türkiye'nin en önemli ve en büyük özel sektör bankalarından İş Bankası'nın da Genel Müdürü olan Bankalar Birliği Başkanı'nın, "bugünkü şartlar altında hiçbir bankacının kredi vermemesi gerekir kelepçe korkusu ile kredi veremiyoruz." şeklindeki sözleri, gazetelerde manşetten verilmiştir.¹⁷⁹ Diğer yandan Denizbank Genel Müdürü Hakan ATEŞ de 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nu kastederek, üzerlerinde kanun tehdidi bulunduğunu, olağanüstü geçici dönemlerde yanlış hareketi olan birtakım banka yöneticileri ile ilgili alınan tedbir, olağanüstü hal koşullarıdır ve bunun normal hale dönülünce kaldırılması ve bankacılığın Avrupa bankacılığıyla eşitlenmesi gerekiyor..... 'Zimmet suçlamasıyla dava açılabilme tehdidi' yüzünden bankaların kredi vermesinin daha da zorlaştığını belirtmiştir.¹⁸⁰ TBS'deki diğer banka yöneticilerinin de bu konuda farklı düşünmediği görülmektedir.

Durum böyle olunca da, özellikle 2008'in son aylarında piyasalarda çok ciddi likidite sıkışıklığı yaşanmaya başlanmış ve karşılıksız çekler ve protestolu senetler adeta çığ gibi büyümeye başlamıştır. Bu kapsamda, 2008 Haziran ayında 105 bin olan karşılıksız çek adedi, Eylül 2008'de 133.9 bin adede, Ekim 2008 ayı itibari ile ise 156.9 bin adede yükselmiştir.¹⁸¹ Yani 2000 ve 2001 krizlerinin öncesinde ve sonrasında yapılan bu hataların, 2008 Türkiye'sinde de hâlâ olumsuz yansımaları devam etmekte ve bankacılık sektörüne yaklaşım tarzındaki bu yanlışlıklar, yüzlerce iş yerinin kapanmasına ve işsizliğin artmasına neden olmaya devam etmektedir.

Bankacılık Kanunu'nda yer alan cezai müeyyidelerin oldukça ağır olduğu ve krizlerde oluşturulan yanlış ve abartılı havanın izlerini taşıdığı muhakkaktır. Ancak bu müeyyidelerin ağır olmasından çok, bu maddelerin doğru ve mümkün olduğunca objektif olarak değerlendirilmesi ve yaptırımların da buna göre belirlenmesi daha fazla önem taşımaktadır. Aslında meselenin özü de budur. Ayrıca, TMSF'ye devredilen banka hakim hissedarları ve eski yöneticileri hakkında açılan, sürdürülen ve/veya sonuçlanan yargılamalarda, 'İhtisas Mahkemesi' olarak nitelenen mahkemenin konunun mütehassısı olmayan yargı mensupları tarafından oluşturulmuş olması ve sonucunda açılan davaların, alınan kararların eşit, adil ve hakkaniyete uygunluğu konusunda derin

¹⁷⁹ Vatan Gazetesi, 18.12.2008.

¹⁸⁰ Vatan Gazetesi, 25.12.2008.

¹⁸¹ www.tcmb.gov.tr

şüpheler uyandırmıştır. Mahkumiyetle sonuçlanan davalara ilişkin verilen kararların çoğunun Yargıtay'dan bozularak geri dönmesi bu tespiti doğrulamaktadır.

Tablo 91 : Kredilerin Gelişimi ve GSMH'ye Oranları (2002-2007) (Milyon Dolar)

Yıllar	Krediler Toplamı	Artış %	Aktif İçerisindeki Ağırlığı %	Krediler/GSMH
2002	34.377	21.3	26.5	20.5
2003	50.234	46.1	28.0	19.6
2004	77.259	53.8	33.7	24.1
2005	114.070	47.6	38.6	31.5
2006	155.139	36.0	45.0	37.9
2007	241.916	55.9	50.0	43.2

Kaynak: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007. s.140 ve 185'deki Verilerden Tarafımızca Hazırlanmıştır.

4.1.2. Krizlerden Sonra Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Yabancılaşma Eğiliminin Analizi

Tablo: 92'de, 1980, 1990 ve 2000 yıllarında, yabancı bankaların çeşitli açılardan TBS'deki oransal ağırlıkları verilmiştir. Buna göre, 1980 yılında % 2.9 olan yabancı bankaların aktif toplamının, TBS'nin aktif toplamı içindeki payı, 1990 yılında % 3.5, 2000 yılında ise % 5.4'e yükselmiştir. TBS'deki toplam kredilerin 1980 yılında % 1.8'ini veren yabancı bankalar, 2000 yılında % 2.8'ini verir konuma gelmişlerdir. Keza, yabancı bankaların toplam mevduattaki payları da bir yükselme kaydetmiş ve 1980 yılında % 2.3 olan bu pay, 2000 yılında % 3.2'ye yükselmiştir.

Sözkonusu tablodan da görüleceği üzere, yabancı bankalar TBS'deki en yüksek payı özkaynaklar kaleminde almaktadır. Buna göre, yabancı bankaların % 2.2 olan TBS özkaynak toplamındaki payı, 2000 yılında ciddi bir biçimde artarak % 7.6'ya yükselmiştir.

Tablo 92 : Yabancı Sermayeli Bankaların Sektör Payı (%)

	1980	1990	2000
Aktif	2.9	3.5	5.4
Kredi	1.8	3.5	2.8
Mevduat	2.3	2.4	3.2
Özkaynak	2.2	3.8	7.6
İstihdam	1	2	2
Şube	2	2	2

Kaynak: TBB.

Verilen rakamlardan, 1980-2000 yılları arasında yabancı bankaların çeşitli kriterler açısından TBS'deki payında artış gözlemlenmekle birlikte, bu payın oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sınırlı paya rağmen yabancı bankalar, 1980 yılından sonra getirdikleri yeni teknikler ve modern bankacılık anlayışı ile bankacılık sektöründe rekabet ortamının yaratılmasında ve hizmet kalitesinin yükseltilmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹⁸²

Ekonomide gerçekleştirilen reformlar ve dünyada yaşanan olumlu konjoktürün etkisi ile sektöre yabancı sermaye ilgisindeki artış, özellikle 2004 yılından sonra somut yatırımlara dönüşmüştür.¹⁸³ Böylece, 2005 yılında 3 adet, 2006 yılında 4 adet ve 2007 yılında da 3 adet olmak üzere, toplam 10 bankanın çoğunluk hisseleri veya stratejik ortaklık sağlayan payları yurt dışı yerleşikler tarafından satın alınmıştır.

Bu olumlu gelişmeler paralelinde, yabancı bankaların TBS'deki payında da ciddi artışlar gerçekleşmiştir.

'Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısının Analizi' başlıklı Tablo 93'de, Türkiye'de faaliyet göstermekte olan bankaların sermaye yapılarına göre dağılımları verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, Temmuz 2008 tarihi itibari ile, TBS'de aktif büyüklüklerine göre kamu sermayeli bankaların payı % 26.6, özel sermayeli bankaların ise % 31.9 olarak gerçekleşmiştir.

¹⁸² 40. Yılında TBB ve TBS, s.22.

¹⁸³ 50. Yılında TBB ve TBS, s.57.

Diğer yandan, aynı dönemde hisse devir süreci biten bankalar göz önünde tutularak ve değişen oranlarda yapılan yeni küresel sermaye yatırımları da dikkate alınarak yapılan hesaplamalara göre, TBS'deki küresel sermaye payı % 24.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu paya, yurt dışı yerleşik yatırımcıların ellerinde tuttuğu % 17.1 oranındaki borsa payları ilave edildiğinde, TBS'deki küresel sermaye payı % 41.5'e yükselmektedir.

Verilen bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Türk bankacılık tarihinin kuruluşundan bu yana % 5'ler düzeyinde bir gelişim gösteren yabancı bankaların toplam bankacılık sektöründeki payı, özellikle 2005 yılından itibaren hızla artmış ve Temmuz 2008 tarihi itibari ile TBS'nin % 41.5'lik bölümünü oluşturur düzeye yükselmiştir. Başka bir deyişle, yabancı bankalar, kamu bankaları ile yerli özel sermayeli bankaların payını geride bırakarak, 2008 yılı itibari ile TBS'de hakim konuma yükselmiştir.

Tablo 93 : Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısının Analizi

TEMmuz 2008	Bankanın Toplam Aktifler İçindeki Payı (%)	Hissedarların Kamu, Özel ve Yabancı Dağılımı (%)				
		Kamu	Özel	Küresel Sermaye Payı (%)		
				Oransal Pay(*)	Borsa Payı	Toplam (**)
ABN AMRO BANK	0,2	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
ADABANK	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
AKBANK T.A.Ş.	11,3	0,0	63,9	10,3	25,8	36,1
ALTERNATİFBANK	0,5	0,0	99,9	0,0	0,1	0,1
ANADOLUBANK A.Ş.	0,5	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
ARAP TÜRK B.	0,1	15,4	20,6	64,0	0,0	64,0
UNICREDIT BANCA Dİ ROMA	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
BANK MELLAT	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
BANKPOZİTİF KREDİ VE KALKINMA BANKASI A.Ş.	0,2	0,0	35,0	65,0	0,0	65,0
BİRLEŞİK FON BANKASI A.Ş.	0,1	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
CALYON BANK T.A.Ş.	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
CITIBANK	0,7	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
ÇALIK YATIRIM	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
DENİZBANK	2,7	0,0	0,2	75,0	24,8	99,8
DEUTSCHE BANK A.Ş.	0,2	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
DİLER YATIRIM	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
FİNANSBANK A.Ş.	3,8	0,0	10,0	51,7	38,3	90,0
FORTIS BANK A.Ş.	1,7	0,0	5,7	65,0	29,2	94,2
GSD YATIRIM B.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
HABİB BANK	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
HSBC BANK	2,2	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
İLLER B.	0,9	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
JP MORGAN CHASE BANK	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
MERRILL LYNCH	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
MILLENİUM BANK	0,2	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
NUROL YATIRIM B.	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0
ING BANK A.Ş.	2,3	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
SOCIETE GENERALE	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
ŞEKERBANK	1,1	0,0	52,7	0,0	47,3	47,3
T.C. ZİRAAT B.	14,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
T.EKONOMİ B.	2,1	0,0	88,3	0,0	11,7	11,7
T.GARANTİ B.	11,7	0,0	37,1	20,8	42,1	62,8
T.HALK B.	7,0	75,0	19,1	0,0	5,9	5,9
T.İŞ BANKASI	13,0	0,0	78,1	0,0	21,9	21,9
T.KALKINMA B.	0,1	99,1	0,9	0,0	0,0	0,0
T.SINAI KALKINMA B.	0,8	8,4	85,0	0,0	6,6	6,6
T.VAKIFLAR B.	7,3	74,5	4,0	0,0	21,5	21,5
TAİB YATIRIM BANKASI A.Ş.	0,0	0,0	0,7	99,3	0,0	99,3
İMKB TAKAS VE SAKLAMA BANKASI A.Ş.	0,3	0,0	95,1	4,9	0,0	4,9
EUROBANK TEKFEN A.Ş.	0,5	0,0	6,8	93,2	0,0	93,2
TEKSTİL BANKASI A.Ş.	0,5	0,0	96,2	0,0	3,8	3,8
TURKISH BANK	0,1	0,0	60,0	40,0	0,0	40,0
TURKLAND BANK A.Ş.	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI A.Ş.	0,7	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
WESTLB AG	0,1	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
YAPI VE KREDİ B.	9,3	0,0	17,2	76,2	6,6	82,8
ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	0,7	0,0	26,7	61,9	11,4	73,3
ASYA KATILIM BANKASI A.Ş.	1,2	0,0	72,0	0,0	28,0	28,0
KUVEYT TÜRK EVKAF FİNANS KURUMU A.Ş.	0,7	0,0	19,8	80,2	0,0	80,2
TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş.	1,0	0,0	40,0	60,0	0,0	60,0
Toplam (%)	100,0	26,6	31,9	24,3	17,1	41,5

Yabancı (oransal ve borsa) ve kamunun (Türkiye) payları arasında kalan ve gerçek kişileri, vakıf, münzam sandık, yurt dışı yerleşiklerce tutulmayan borsa paylarını ve benzeri hissedarları da kapsayan paydır.

(*) Oransal hesaplama = (bankadaki yabancı hisse oranı * bankanın aktifleri) / sektörün toplam aktifleri

(**) Toplam = oransal hesaplama + borsa payları.

Kaynak: BDDK, MKK, Bankalardan Alınan Veriler. **Aylık veriler geçici olup, yuvarlamadan ve bilgi kaynakları arasında farklılıklardan oluşan ufak hatalar bulunabilir.**

Temmuz 2008 itibarıyla aktif büyüklüklerine göre, Türk bankacılık sektöründe kamu sermayesinin payı %26,6, özel sermayenin payı %31,9 düzeyindedir. Diğer taraftan, aynı dönemde hisse devir süreci biten bankalar göz önünde tutularak ve değişen oranlarda yapılan yeni küresel sermaye yatırımları da dikkate alınarak yapılan hesaplamalara göre, Türk bankacılık sistemindeki küresel sermayenin payı %24,3 seviyesindedir. Bu paya, yurt dışı yerleşik yatırımcılar tarafından elde tutulan hisseler (%17,1) oranında borsa payları eklendiğinde, toplam küresel sermaye payı %41,5 olmaktadır.

Kaynak: BDDK Finansal Piyasalar Raporu, Haziran, 2008, Sayı: 10, s.17. (www.bddk.org.tr)

Öte yandan, hem ülke hem de dünya uygulamaları göz önüne alınarak yapılan araştırma ve elde edilen bulgulardan, yabancı sermayeli bankaların, buldukları ülkelerde bankacılık sektörünün performansına ve kredilendirme süreçlerine olumlu katkılar yaptıkları anlaşılmaktadır.

Ayrıca “yağmurlu havada şemsiyeyi kapatma” anlamına gelecek biçimde, dalgalanma dönemlerinde, kredileri yerli sermayeli bankalardan daha fazla kısıtları yönünde belirgin bir sonuç da elde edilememiştir. Bu bağlamda, Latin Amerika, Uzak Doğu ve AB’ye yeni katılan Doğu Avrupa ülkelerinin bankacılık sistemlerini ele alan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların hemen hemen tamamında, yabancı bankaların literatürdeki yaygın kanının aksine, piyasanın kaymağını yeme (cherry picking) politikasında olmadıkları, bankacılık sektörünün genel olarak performansını artırarak daha rekabetçi bir piyasanın oluşmasına katkı yaptıkları ortaya çıkmıştır.¹⁸⁴ Türkiye’de şu ana kadar elde edilen bulgular da bu yöndedir.

Bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi, söz konusu dönemde, yabancı sermayeli bankaların TBS’deki payında ciddi bir değişim olmadığı dikkate alındığında, bu bankaların kredi hacimlerini oldukça ciddi bir biçimde artırdıkları ve bu dönemde bir anlamda yerli sermayeli bankaların oluşturduğu boşluğu doldurmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Keza, mevduatın krediye dönüşme oranında da yabancı bankaların yerli bankalara göre daha iyi bir performans sergiledikleri görülmektedir.

Şüphesiz ki, yabancı bankaların, bankacılık sektörünün uluslararası sisteme daha kolay entegre olması, kredi kültürünün artması, sektörde verimliliğin yükselmesi, bu bankaların ana ortakları tarafından ülkeye bakışın olumlu yönde değişmesi ve yabancı sermayenin gelişi ile birlikte diğer bankaların da değerlerinde artış yaşanması, gibi olumlu katkıları vardır.

Öte yandan bankacılık krizlerinden sonra artan fon ihtiyacına bağlı olarak bankacılık sektöründe yabancılaşma eğiliminin artması da beklenen bir gelişmedir.¹⁸⁵ Ancak, ülkemizde yabancı bankaların ağırlığının süratle artarak TBS’de

¹⁸⁴Mustafa Işık, Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payı ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.74-75.

¹⁸⁵ J. Stiglitz, A.Knyazeva, D. Knyazeva, Journal of Banking and Finance, Volume 33, October 2009, s.1804-1816.

hakim konuma yükselmesinin temelinde aşağıda belirtileceği üzere farklı bir nedenin de önemli bir payı vardır.

Ülke tarihinin en ağır krizleri olarak nitelendirilen 2000 ve 2001 krizlerinden sonra, hükümet ve BDDK tarafından alınan önlemler ve uygulamaya konan programlar sonucunda, bankacılık sektörünün sorunları hızla çözülmeye, akabinde bankaların mali yapıları da hızla düzelmeye başlamıştır. Bu alanda da önemli başarılar elde edilmiştir.

Bu gelişmeler ve likidite bolluğuna istinaden küresel sermayenin yatırım iştahının artması, doğaldır ki, TBS'ye yabancı sermayenin ilgi göstermesini de beraberinde getirmiştir.

Ancak yabancı bankaların kamusal ve yerli sermayeyi geride bırakarak TBS'de hakim konuma gelmesinin bir diğer önemli nedeni daha vardır. 1995-2001 yılları arasındaki dönemin incelendiği üçüncü bölümde de ayrıntılı bir biçimde ele alınmaya çalışıldığı gibi, 2000 ve 2001 krizlerinde ve sonrasında bankacılık sektörüne yaklaşım tarzı ile yakından ilgilidir. Krizler öncesinde ve sonrasında gerçek suçlular ile ekonomik krizler nedeniyle zor duruma düşmüş bankalar arasında özenli davranılmaması ve adeta züccaciyeci dükkanına giren filler gibi herkese çete suçlaması yapılarak kamu oyunda hortumcu olarak ilan edilmesi sonucunda yerli sermaye küstürülmüş, korkutulmuş ve bankacılık sektöründen uzaklaştırılmıştır.

Küresel mali krizin yaşandığı bu dönemde, bankacılık sektörünün reel kesime kullandırdıkları kredileri gereğinden çok fazla bir tepki ile kısmasının altında da bu krizlerde ve sonrasında sergilenen bu yanlış yaklaşım tarzının önemli bir payı vardır. Bu nedenle Türkiye'de yabancılaşma eğiliminin, objektif kriterlere ve gelişmelere bağlı olarak değil de daha çok bir zorunluluktan kaynaklandığı düşünülmektedir.

4.1.3. Krizlerden Sonra Bankacılık Sektöründe Çalışanların Sayısında Kaydedilen Gelişmeler

Bankacılık izinlerinin gerekli ve yeterli incelemeler yapılmadan verilmesi sonucu artan banka sayısına paralel olarak yükselen sektördeki çalışan sayısı, 2000 ve 2001 krizlerinden sonra önemli oranda azalmış ve binlerce kalifiye banka çalışanı işsiz kalmıştır.

Seçilen yıllar itibari ile TBS'deki çalışan sayıları Tablo 94'de verilmektedir. Sözkonusu Tablodan da görüleceği gibi, TBS'de banka sayısının 81 ile en yüksek sayıya ulaştığı 1999 yılında, bankacılık sektöründe çalışan sayısı da 173.988 kişi ile tarihinin en yüksek seviyesine yükselmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin etkisi ile banka sayısında meydana gelen azalmaya paralel olarak bankacılık sektöründe çalışan sayısı da azalmaya başlamış ve 2003 yılında 1999 yılına göre % 42 oranında azalarak 123.249'a gerilemiştir.

Yaşanan krizlerin reel sektörde yarattığı tahribat sonucu bu sektörde yaşanan işsizliğe ilişkin gelişmeler ise, bankacılık sektöründe kaydedilen gelişmelerden farklı değildir.

Krizlerden sonra işsizlik oranları artmakta ve istihdamın tekrar eski seviyesine gelmesi ise zor olmaktadır.¹⁸⁶ Gerçekten aradan geçen 8 yıla ve ülke nüfusundaki ciddi artışlara rağmen 2007 yılında sektörde çalışan sayısı ancak 158.534'e yükselebilmiş ve hala 1999 seviyesine gelememiştir.

Tablo 94 : Yıllar İtibari İle Bankacılık Sektöründe Çalışan Sayısı

	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2003</u>	<u>2007</u>
Çalışan sayısı	173 988	170 401	137 495	123 249	158 534

Kaynak : 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi, 1958-2007, s.183.

4.2. 2002-2007 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEMDE TMSF'YE YAPILAN DEVİRLER

¹⁸⁶ Joseph.Stiglitz,The Global Crisis Social Protection and Jobs, International Labour Review, Volume 148, June, 2009.

2002-2007 yılları arasında, Pamukbank ve İmar Bankası olmak üzere iki banka TMSF'ye devredilmiştir. Bu çalışmada ileri sürülen teze uygun örnekler olması nedeniyle bu devirlere kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

Pamukbank'ın büyüklüğü ve fon kapsamına alınış biçimi, İmar Bankası'nın ise sadece Türkiye'de değil dünyada eşine rastlanmayacak ölçüde bir bankacılık örneği oluşturduğu için ayrı ayrı ele alınması gereği duyulmaktadır.

4.2.1. Pamukbank'ın TMSF Kapsamına Alınması

Pamukbank, Haziran 2002 tarihinde TMSF kapsamına alınan ve o dönemde Yapı ve Kredi Bankası'nın da sahibi olan Çukurova Grubu'na ait büyük ölçekli bir bankadır. Bu banka, aynı zamanda TBS'de yakın izleme kapsamında en uzun süreli tutulan bankalardan da biridir. Pamukbank, varlık ve alacakları ile borç ve taahhütlerini karşılamada sorun olduğu düşünüldüğü için kamu otoritesi tarafından önce 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 64. maddesi ve daha sonra ise 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesi kapsamında yakın izleme kapsamına alınmıştır.

Bankaların yakın izleme kapsamına alınmasının temel amacı, ilgili bankanın sahip olduğu mali bünye problemlerini gidererek rehabilite etmek ve yeniden sisteme kazandırmaktır. Ancak adı geçen banka, 10 yılı aşkın bir zamandır yakın izleme kapsamında tutulmuş ve yukarıda da belirtildiği üzere 2002 yılında TMSF'ye devredilmiştir. Üstelik yakın izleme kapsamının bu kadar uzun sürmesi, sadece Pamukbank için değil, sistemdeki bir çok banka için de geçerlidir. Dolayısıyla, bankacılık sektöründe özellikle 1990 yılından itibaren yoğun olarak uygulanmakta olan yakın izleme kapsamının, ciddi bir biçimde sorgulanmaya ihtiyaç vardır. Ancak, TBS'nin en büyük oyuncularından biri olan Pamukbank ile ilgili oldukça önemli bir başka hususun da vurgulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Aşağıda yer alan ifadeler, o dönem BDDK'nın bankacılık uygulamalarından sorumlu Başkan Yardımcısına aittir;¹⁸⁷

---

¹⁸⁷ Aydoğdu ve Yönezer, a.g.e., s.289-290-291.

“23 Haziran 1999 tarihinde çıkan 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda, bu Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten önce açılmış bulunan kredilerle ilgili olarak ayrılacak karşılıklarda dört yıllık bir geçiş süreci öngörülmüştür. Bu hüküm dört yıl boyunca problemlili veya batık kredilere karşılık ayırlamayacağı anlamına gelmektedir. Yani aynı zamanda problemlili veya batık banka kredileri nedeni ile sermayelerinin negatife dönüşmesi nedeni ile dört yıl boyunca bu bankalara el konulamayacaktır.”

Bu yanlış ve düşündürücü olan Karar, Ocak 2002 tarihinde çıkan Kanun ile kaldırılmış ve batık kredilere karşılık ayrılabilir konuma gelmiştir. Ancak, bu değişiklikle birlikte, İmar Bankası ve Pamukbank’ın sermayeleri de negatife dönmüştür. İmar Bankası bir sonraki başlıkta ele alınacağı için bu başlıkta sadece Pamukbank ile ilgili gelişmeler aktarılacaktır.

Bundan sonraki gelişmeleri dönemin BDDK Başkan Yardımcısı aynen şöyle bildirmektedir:

“2002 Haziran’ında Pamukbank’a el konuldu. Pamukbank ile ilgili bilinmeyen bir husus var. Aşağıda bahsedeceğim girişim engellenmemiş olsaydı, Pamukbank’a el konulmasına ihtiyaç olmayacaktı. IMF ve Dünya Bankası’nın dayatması ile Aralık 1999’da çıkartılan Bankalar Kanunu’nun zor durumdaki bankalara yardımı yasakladığı maddelere bir istisna getirilmesi için IMF’yi zar zor ikna ettik. IMF’nin kabul ettiği önerimiz neydi? Biz geçiş maddesini kaldırır iken Pamukbank’ın bundan dolayı sermaye yeterliliğini yitireceğini, o yüzden el koyma durumunda kalabileceğimizi tahmin ediyorduk. Pamukbank’ın sahibinin sistemde büyük bankalardan birine de sahip olması nedeniyle Pamukbank’a el konulması diğer Bankayı da (diğer Banka’dan kasıt Yapı ve Kredi Bankası’dır) olumsuz etkileyebilirdi. Bunun engellenmesi için taslak kanuna bir madde daha koydurduk. O da şuydu: Sermaye artışında kullanılmak üzere, yönetim ve denetimi doğrudan ve dolaylı olarak ortaklara ait varlıkların teminat olarak alınması karşılığında bu ortaklara, bankanın sermaye yeterliliği standart oranının % 5’e ulaşmasına yetecek tutarı aşmamak üzere kredi verilmesi. Bunu da ilan ettik. BDDK olarak bu maddenin de yer aldığı kanun taslağını sevk ettik. Bakanlar Kurulundan ve Meclis Plan

Bütçe Komisyonundan geçti. Bu varlık karşılığı bir krediydi. Şöyle açıklayayım; diyelim ki, Çukurova Grubu'nun elindeki en değerli hisseler, örneğin Türkcell hisselerini teminat olarak gösterecek, TMSF'ye rehin olarak verecek, TMSF bunun karşılığında Hazine'den aldığı kağıtları Pamukbank'a koyacak, donuk kredileri TMSF'ye alacak. Donuk krediler için Çukurova Grubu ile bir sözleşme imzalayacak. Eğer bu yeniden yapılandırma yürürse, borç zamanında ödenirse sorun yok, ödenmezse rehinli hisseler TMSF'ye geçecek. Böylece kimsenin 1 lira zararı olmayacak. Fakat maalesef bu madde Genel Kurul'da çıkartıldı. O madde eğer Genel Kurul'da çıkartılmasaydı Pamukbank'a el konulmayacaktı.”

Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi bu hüküm Meclis'ten geçmeyince, TBS'nin en önemli oyuncularından biri olan Pamukbank da TMSF'ye devredilmiştir.

Pamukbank ile ilgili olarak BDDK tarafından yapılan öneri günümüz dünya uygulamaları ile de uyumludur. Çünkü, Çukurova Grubu, Türkcell başta olmak üzere ülkenin en zengin mal varlığına sahip olan ve bünyesinde binlerce insanın çalıştığı gruplarından biridir. Bu konumu nedeniyle oluşan bu zararı ve/veya borcu fazlası ile karşılayabilecek bir mal varlığına da sahiptir. Ülke tarihinin en ağır krizleri sonrasında bu önerinin hayata geçirilmesi ve yok etmek yerine teminat alınarak yaşatmanın tercih edilmesi, ekonomik çıkarlar için de son derece önem taşımaktadır.

Böylesi yanlış bir gelişmenin ardından, güçlü teminatları göz önüne alındığında, kurtarılması ve yaşatılması çok mümkün olan önemli bir banka, TMSF kapsamına alınmış ve yok edilmiştir.

Aslında bu önerinin TMSF kapsamına alınan diğer bazı bankalar için de uygulanması ve ülke ekonomisine ciddi katkılar yapmakta olan bazı bankaların ve grupların teminat alınarak yaşatılması gerekirdi. Küresel krizin bütün şiddeti ile yaşandığı 2008 yılında, dünya ülkeleri kendi bankacılık sistemlerinde bu öneriyi sıklıkla hayata geçirmektedirler. Türkiye'deki uygulamaların tam tersine; likidite vererek, kötü aktifleri devralarak ve hisse satın alarak, bankacılık sistemlerinin ayakta kalmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.

Ancak, 2000 ve 2001 krizlerinde, kamunun bu şekilde proaktif bir şekilde davranması bir yana, tüm bankacılık sisteminin birbirlerine olan fonlamaları radikal bir biçimde kesip limitleri iptal etmeleri karşısında gerekli önlemler bile alınamamış ve sistem yeterince korunamamıştır. Ülke içindeki bu yanlış uygulamalar, ülke dışına da kötü örnek olmuş ve bu sefer yurt dışı kreditorler de limitleri iptal yoluna gitmeye başlamışlardır. Oysa, 19.12.2008 tarihinde, Avrupa Merkez Bankası, bankacılık sistemlerini rahatlatmak amacı ile almış olduğu bir çok önleme ilave olarak, bankaların birbirlerine olan borçlanmalarını artırabilmek için, mevduat faizlerini düşürmüş, borç verme faizlerini yukarıya çekmiş ve açılan bu makas sayesinde, bankaların birbirlerini daha fazla fonlayabilmesini de önemli ölçüde teşvik etmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, etkin önlemler alınmadan, bankaların istisnasız ve toptancı bir anlayışla TMSF'ye devredilmeleri, ülke ekonomisine çok ciddi zararlar vermiştir. Ayrıca ekonomik bağımsızlığın ülke bağımsızlığını da doğrudan etkilediği gerçeğinden hareketle, bağımsızlık tartışmalarının da çoğunlukla haklı olarak ciddi bir biçimde sorgulanmasına neden olmuştur.

4.2.2. İmar Bankasının TMSF Kapsamına Alınması

İmar Bankası, TMSF'ye alınan tüm bankalardan oldukça farklı bir konuma sahiptir. Farklılığı, çifte kayıt tutulması başta olmak üzere TBS'de birçok ilkin bu bankada gerçekleştirilmiş olmasındandır. Yani Türkiye'de ve dünyada eşine az rastlanır bir usulsüz işlemler bütünü bu bankada gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁸ TBS'de o ana kadar eşine rastlanmayan bu olayın, ayrıntılı olarak incelenmesi, bazı dersler çıkartılabilmesi için gereklidir.

İmar Bankası, 20 Haziran 1994 tarihinde 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 64. maddesinde yakın izleme kapsamına alınmıştır.¹⁸⁹

BDDK'nın, sektörde 2001 krizi ile ağırlaşan sorunları çözmek amacıyla aynı yıl uygulamaya koyduğu "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı"ndan yaklaşık 2 yıl sonra, Temmuz 2003 tarihinde bankanın işlem yapma ve mevduat kabul

¹⁸⁸ İmar Bankası Olayı, BDDK, TMSF, Ekim 2003, s.53.

¹⁸⁹ İmar Bankası Olayı, BDDK, TMSF, s.53.

etme izni kaldırılmış, yönetim ve denetimi, TMSF'ye devredilmiştir. Bu devirle birlikte, bankacılık sektöründe daha önce karşılaşılmayan çok büyük ölçekli bir organize yolsuzluk olayı ile karşılaşılmıştır.¹⁹⁰

Bankanın TMSF'ye devredilmesinden sonra yapılan incelemeler sonucunda;

- ✓ Banka bilgi işlem sistemi aracılığıyla gerçekleştirilmesi gereken operasyon işlemlerinin resmî mercileri yanılmak amacı ile Merkez Yatırım ve Ticaret A.Ş. tarafından yerine getirilmesi,
- ✓ Bu vasıta ile işlemlerin kayıt dışı bırakılması,
- ✓ Açığa Devlet İç Borçlanma Senetlerinin satışının yapılması,
- ✓ Grubun mal varlıklarının hisse devirleri yoluyla elden çıkarılması,
- ✓ Parasal işlemlerin kayıt altına alınmadan sürdürülmesi,
- ✓ Vergi kaçırmaya yönelik işlemlerin sistematik olarak ve günlük işlemlerin doğal bir uzantısı olarak tanımlanarak yapılması,
- ✓ Banka müşterileri ile kamunun zararına fiil ve eylemlerin gerçekleştirilmesi,

gibi olayların bir arada ve sistemli bir şekilde yapılması, Türkiye'de bugüne kadar karşılaşılmayan, gerek yerinde denetimlerde gerekse BDDK'ya doğrudan sunulan bilgi ve belgeler üzerinden tespiti mümkün olmayan organize suçlar bütünü oluşturmaktadır.¹⁹¹

Bu olaylar, BDDK açısından bankaların denetim ve gözetimine ilişkin yöntemlerin yeniden gözden geçirilmesi ve daha etkin bir sistemin nasıl oluşturulması gerektiği yönünde yeni çalışmalar yapılmasını da gündeme getirmiştir.

Yapılan bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, İmar Bankası olayında aslında alınması gereken önemli dersler vardır. Ancak bu olay, o tarihlerde olduğu gibi

¹⁹⁰ 50. Yılında TBB ve TBS, s.46.

¹⁹¹ İmar Bankası Olayı, BDDK, TMSF, s.53.

günümüzde de çoğunlukla denetim eksikliğine bağlanmış ve kamuoyu bu şekilde yönlendirilmiştir.

Türk ve dünya bankacılık tarihinde, bugüne kadar eşine rastlanmamış nitelikte olan bu olay çoğunlukla yapıldığı gibi sadece denetim elemanlarının üzerine yıkılamayacak kadar önemli ve boyutları itibariyle de organize bir olaydır.

İmar Bankası olayının denetim eksikliğine bağlanması ve sorumluluğun da Bankalar Yeminli Murakıpları'na yıkılmaya çalışılması üzerine, "*Bankacılık Denetiminde IMF Krizi*" başlıklı bir yazı hazırlanmıştır.¹⁹² Yazıda; Murakıpların iş yükünün çok fazla olmasına karşın, sayılarının çok az olduğu vurgulandıktan sonra aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır;

"Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu'nun ortadan kaldırılması ile ilgili olarak en önemli gerekçeler arasında gösterilen İmarbank olayına gelince; Bu banka hakkında yıllardır yazılan ve mali bünye olumsuzluklarını içeren onlarca Murakıp raporunun olduğunu düşünüyorum. Bu bağlamda Yeminli Murakıplarının belki de hakkında en fazla rapor düzenlediği Banka İmar Bankası'dır."

Gerçekten adı geçen banka ile ilgili olarak gerek mali bünye olumsuzluklarını, gerekse de mevzuata aykırılıkları içeren çok sayıda murakıp raporu mevcuttur. Ancak gelinen aşamada bu raporların gereklerinin tıpkı diğer bankalarda yazılan raporlar gibi zamanında ve etkin bir biçimde yerine getirilemediği ortaya çıkmıştır.

İmar Bankası'nda ortaya çıkan çifte kayıt olayı, sadece Türkiye'de değil dünyada bile o ana kadar eşine rastlanmış bir olay değildir. Diğer yandan, denetim elemanları, ancak kendilerine sunulan bilgi ve belgeler üzerinden inceleme yapabilme imkanına sahiptirler. Herhangi bir ihbar ve şikayet olmadığı durumda, denetim elemanlarının çifte kayıtları tespit etmesi oldukça zordur. Bu nedenle, İmar Bankası olayının çoğunlukla denetim eksikliğine bağlanarak sorumluluğun Bankalar Yeminli Murakıplarına yıkılması doğru değildir ve diğer fona devirlerde olduğu gibi meselenin doğru tahlil edilememesi anlamına gelmektedir.

¹⁹² Ramazan Başak, Dünya Gazetesi, 24 Kasım 2004, s.11.

İmar Bankası olayı TBS’de bir çok gelişmenin ve değişimin de başlangıcını oluşturmuştur. Ancak İmar Bankası olayı, iki temel yanı sıra da daha net bir biçimde ortaya çıkarmıştır ki bu çok önemlidir. Birincisi, Pamukbank örneğinde görüldüğü gibi, İmar Bankası’nın da 10 yıla yakın bir zamandır Bankalar Kanununun 64 ve devamında 14. maddesine istinaden otorite tarafından yakın izleme kapsamında tutulduğu ve Murakıplar tarafından yazılan onlarca rapora rağmen gerekli önlemlerin alınamaması nedeniyle boyutların bu aşamaya gelmesine neden olunduğu; ikincisi ise, bizzat BDDK ve TMSF tarafından da ifade edildiği üzere, sadece Türkiye’de değil dünyada bile bugüne kadar bir örneği görülmemiş olan bu organize usulsüzlüklerle ilgili olarak, bankanın hakim hissedar ve yöneticilerine uygulanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na ilişkin cezai müeyyidelerin, daha önce TMSF’ye devredilen diğer bankaların hakim hissedar ve yöneticilerine de aynen uygulanmış olmasıdır.

Yani Danıştay Kararı ile TMSF’ye devredilmesinin yanlış olduğu kesinleşen Kentbank ile İmar Bankası’nın hakim hissedar ve yöneticileri, kamuoyunda “hortumcu” ilan edilerek aynı çete, aynı zimmet ve aynı dolandırıcılık suçlamalarına muhatap kalmışlar ve yargılanmışlardır. Bu nedenle oldukça önemli sonuçları olan bu hususun çok ciddi bir biçimde sorgulanmaya ihtiyacı vardır.

ÖZET VE SONUÇ

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılına kadar dışa kapalı bir ekonomik yapının hakim olduğu ortamda, mevduat toplama ve kredi verme şeklindeki klasik fonksiyonlardan öteye geçememiştir.

Türk ekonomisinde liberalleşme hareketinin başlangıcı olarak kabul edilen 24 Ocak 1980 Kararları ile, serbest piyasa ekonomisine geçiş için en önemli adım atılmış ve birçok ekonomik kurum oluşturularak, başta Bankalar Kanunu gibi temel bazı yasalar, yeni ekonomik düzene daha uyumlu hale getirilmiştir.

Ekonomide yaşanan bu değişim rüzgarı, Türk bankacılık sektörünü de olumlu yönde etkilemiş, kambiyo ve dış işlemler başta olmak üzere, bankaların işlem çeşitliliği süratle artmıştır. Öte yandan bu değişim rüzgarı ile birlikte yabancı bankaların sayısı da artmaya başlamıştır.

Banker krizi ve sonrasında 5 bankanın sistem dışına çıkartılmış olması, zaten ciddi mali bünye problemleri bulunan bankacılık sektörünü derinden etkilemiş ve problemlerin giderilmesine yönelik etkin önlemler alınamamıştır.

Verimsiz ve popülist kamu harcamaları nedeniyle oluşan ve hem ekonomik alanda hem de bankacılık alanında tüm sorunların da ana kaynağı olan bütçe açıklarının kapatılabilmesi için, başta bu harcamaların kısılması olmak üzere, etkin ve adil bir vergi sistemi kurulması yerine, 1985 yılından itibaren borçlanma politikalarına ağırlık verilmeye başlanması ile birlikte, Türk bankacılık sektörü de yavaş yavaş kredi vermek biçiminde belirlenen asli fonksiyonlarından uzaklaşmaya başlamıştır.

Sonraki yıllarda, makro ekonomik istikrarsızlıkların da etkisi ile bankacılık sektörünün mali yapısı daha da bozulmaya devam etmiş, ancak kamu borçlanmasının devam ettirilebilmesi için sektörün sorunlarını giderici etkin önlemler alınamamıştır. Üstelik sorunları gidermek bir yana, tam tersi yapılarak banka sayısı sürekli olarak artırılmıştır.

Altyapısı hazırlanmadan yürürlüğe koyulan 32 sayılı Karar, Türk bankacılık sektörü için tüm sorunların adeta başlangıcı olmuş ve bu Karar ile birlikte mevduata alternatif olarak yurt dışı borçlanmalar önemli ölçüde artmaya, devamında ise adeta bir açık pozisyon çılgınlığı yaşanmaya başlanmıştır.

Yaratılan açık pozisyonlar bir takım fiktif işlemlerle gizlenerek DİBS'lere yatırım yapılmış ve sektörde geçici olarak tatlı kârlar elde edilmiştir.

Özkaynak yetersizliği ve düşük aktif kalitesi nedeniyle ciddi mali bünye problemleri ile boğuşan bankacılık sektörünün; bu sorunları ile fiktif açık pozisyonlarla DİBS alınması sonucu oluşan ve her geçen gün artmakta olan faiz ve kur risklerine,

karşı gerekli önlemler alınamamış ve sorunların çok daha vahim seviyelere yükselmesine engel olunamamıştır.

Makro ekonomik problemlerin artışına bağlı olarak kurlarda yaşanan ciddi artışlar sonucu, 1994 yılında 3 banka sistem dışına çıkartılmış ve yaşanan krizle birlikte bankacılık sektörünün ciddi bir biçimde tahrip olması, daha sonraki krizlere de önemli bir zemin hazırlamıştır.

Kriz sonrasında uygulamaya konan program ve alınan önlemler, geçici bir rahatlama sağlamıştır. Ancak, gerek sürekli olarak ötelenen makro ekonomik problemler gerekse politik istikrarsızlıklar sonucu oluşan ekonomik görünümdeki bozulma, bir süre sonra problemlerin tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur.

Ekonomik yapıdaki bu olumsuzluklar, Asya ve Rusya krizlerinin de etkisi ile bankacılık sektörünün sorunlarını daha da artırmış ve 1994 krizinin sona erdirebilmek amacı ile mevduata tam güvence sağlanması ve bu güvencenin süreklilik kazanması ise bu olumsuzluklara önemli katkı yapmıştır.

1994 krizi ile birlikte önemli ölçüde kapatılan açık pozisyonlar yine bazı fiktif işlemlerle yasal sınırın yaklaşık olarak 10 katına varacak oranlarda artırılmış ve açılan bu pozisyonlarla yine reel sektör yerine kamunun açıkları finanse edilmeye devam edilmiştir.

1994 kriz öncesinde olduğu gibi, bu uygulamalar sonucunda da alınan önemli seviyelerdeki kur riski ve faiz risklerine karşı yine etkin önlemler alınamamış ve deyim yerinde ise daha önce sonu görülen film, hatırlanmayarak artmakta olan potansiyel tehlike engellenememiştir.

Daha çok politik amaçlara hizmet eden popülist ve verimsiz kamu harcamalarının finansmanı için oluşumuna sebebiyet verilen ve önemli büyüklüklere ulaşan görev zararları nedeniyle kamu bankalarının mali yapısı daha da bozulmuş ve bu bankaların kamuya kaynak yaratabilmek için yıllarca yüksek faizle sömürülmesine engel olunamamıştır.

Risk yönetiminde sergilenen ve önemli suistimallere varan uygulamalara ve bu uygulamaların bankaların mali yapısını daha da bozmasına karşı ise yine etkin önlemler alınamamıştır.

Üstelik 1994 krizinden sonra sorunlu bankaların mali yapısının güçlendirilmesine çalışılacağı yerde, tam tersi yapılmış ve banka sayısı 68'den 81'e yükseltilmiştir.

Öte yandan banka sahibi olabilecek ölçüde mali güç ve itibara sahip olmayan bazı kişi ve gruplara, çoğunlukla siyasi baskı ve yönlendirmelerle banka sahibi olma imkanı tanınmış ve bankalar adeta verildikleri günde TMSF'ye devredilmiştir.

Keza, 1990'lı yılların başından itibaren gerçekleştirilmeye başlanan offshore uygulamalarının çoğunlukla yasal olmayan işlemlerin gizlenmesi amacı ile yapılmasına da engel olunamamış ve bu uygulamaların çığ gibi büyümesine, banka zararlarının bu merkezlere transfer edilerek gizlenmesine, düzgün çalışan bankalar aleyhine haksız rekabet yaratmasına ve böylece bankacılık sisteminin dejenere olmasına adeta seyirci kalınmıştır.

Gerek makro ekonomik göstergelerdeki anormal bozulmalar gerekse sektörün önemli sorunlarının zamanında ve gerektiği biçimde çözülememesi sonucunda, Türk bankacılık sektörü 1994 krizinden 3 yıl sonra yani 1997 yılından itibaren tekrar TMSF olgusu ile karşı karşıya kalmaya başlamıştır. Devam eden süreçte, kötü ekonomik görünüm ve devamında beklentilerin de bozulması ile birlikte bazı bankalar daha fona devredilmiştir.

2000 yılının başından itibaren uygulanmaya başlanan program ise, hem ekonomide hem de bankacılık sektöründe bekletilmiş devasa sorunları olan ülkemizde bir işe yaramamış ve beklentilerin daha da kötüleşmesine bağlı olarak, faizler astronomik seviyelere yükselmiş ve sonucunda Kasım 2000 krizi yaşanmıştır. Bu bağlamda, DİBS faiz oranları, kriz öncesinde % 40 seviyelerinde iken, Kasım ayı sonunda % 138.6'ya, 4 Aralık tarihinde ise % 181.2'ye yükselmiştir. Gecelik faizler ise 2.000'lere fırlamıştır.

Bu krizin hemen ardından, faizlerdeki anormal artışlara bağılı olarak DİBS stoğunun yaklaşık % 10'unu elinde bulunduran ve bankacılık sisteminin büyük oyuncularından biri olan Demirbank TMSF'ye devredilmiştir.

Yaşanan bu kaos ortamı, zaten devasa problemlerle boğuşan Türk ekonomisini ve Türk bankacılık sektörünün sorunlarını çok daha vahim bir şekilde artırmış ve kriz sonrasında alınan önlemler ise bir işe yaramamıştır.

Mevcut olumsuzluklar üzerine bir de Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında yaşanan kavganın çaktığı kıvılcım, kurlarda ciddi artışlara sebep olmuş ve ekonomide artan panik havasının da etkisi ile bu sefer Şubat 2001 krizi patlak vermiştir. Bu bağlamda kurlardaki artış bir anda % 40 ve daha sonraki süreçte % 100'leri aşmış ve gecelik faizler 7000'lere fırlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı bu en önemli iki krizden sonra yıllardır çözülememiş ve ötelenmiş devasa sorunları bulunan Türk bankacılık sektörünün mali yapısı daha da kötüleşmiş ve bunun sonucunda bazı bankalar daha TMSF'ye devredilmiştir.

Kısacası, 3 bankanın sistem dışına çıkartılması ile sonuçlanan 1994 krizinden sonra yaşanan 2000 ve 2001 krizleri sonucunda; ekonomi ve bankacılık sektörü tarihinin en büyük tahribatını görmüş toplam olarak 21 banka daha sistem dışına çıkartılmış, milyarlarca dolar tutarında zarar ortaya çıkmış, binlerce iş yeri kapatılmış ve çoğu kalifiye olmak üzere yüz binlerce insan işsiz kalmış, binlerce küçük tasarruf sahibi ve yatırımcı mağdur olmuş ve üstelik de devlet bu bankalar ve iştiraklerinden sağladığı oldukça önemli gelir kaynaklarından da mahrum kalmıştır.

Bunlar hesaplanabilen ve görülebilen zararlardır. Oysa bir de görülemeyen ve hesaplanamayan zararlar vardır ki bunlarında boyutları hesaplanabilenlerden şüphesiz ki az değildir.

Ancak bu noktada, karşımıza, TMSF'ye devirlerde uygulanan yöntemin ve bu devirlerden sonra yapılanların ciddi bir şekilde ve sağduyu ile değerlendirilmesi zorunluluğu çıkmaktadır.

Çünkü, hem Türk ekonomisine hem de Türk bankacılık sektörüne en ağır tahribatı veren bu iki krizin nedenlerinin tam olarak ortaya konulmadığı ve sorumluluğun tamamen bir tarafa yıkılarak sonraki kararların ve gelişmelerin bu yanlış çıkarsama üzerine inşa edildiği, bunun da doğru olmadığı düşünülmektedir.

Kötü niyetli hissedar ve yöneticilerinin yönetiminde iflas noktasına gelmiş bankalar olduğu gibi, çeşitli hataları olmasına rağmen iyi niyetle çaba gösteren, ancak ekonomik ve siyasi alanda yaşanan olağanüstü olumsuz gelişmeler sonucunda zor duruma düşen ve binlerce kişiye istihdam sağlayan bankaların da olduğu maalesef göz ardı edilmiştir.

Bu nedenle, bankaların gerekli önlemleri almaya çalışmadan ve buna fırsat tanınmadan üstelik sağlam birçok iştirakleri ile birlikte “Toptancı” bir anlayışla TMSF’ye devredilmesi ve sonrasında tüm banka sahip yöneticilerinin ayırım yapılmadan kamuoyunda hortumcu ilan edilerek bankacılık suçlarının çete kapsamına alınması ve bu davaların Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görülmeye başlanması doğru olmamıştır.

Nitekim, bazı bankaların hak etmedikleri halde IMF’nin telkinleri ile TMSF’ye devredildikleri daha sonra resmi yazışmalarla açıkça ortaya çıkmış ve Kentbank örneğinde olduğu gibi yargı kararları ile de kesinleşmiştir.

Oysa küresel mali krizin yaşandığı 2008 dünyasında bir çok ülke, üstelik çoğunlukla da kendi hatalı mortgage kredi ve politikaları ile zor duruma düşmüş olan bir çok bankayı desteklemiş ve faaliyetlerinin devamını sağlamıştır. Yani batırmak değil yaşatmayı tercih etmiş ve sonuçta da ülkeleri için en doğrusunu yapmışlardır.

Her şey bir yana çifte kayıtlara dayalı olarak sadece Türkiye’de değil Dünya’da bile bir benzeri olmayan yolsuzluk örneği oluşturduğu belgelerle ortaya konan İmar Bankası ile TMSF’ye devredilen bir çok banka sahibi ve yöneticisinin Bankacılık Kanunu’nun aynı maddelerine göre cezalandırılmasının istenmesi bile tek başına sergilenen bu “Toptancı” anlayışın ne kadar yanlış olduğunu ortaya koymak için yeterlidir. Çünkü iki gruba yapılanlardan biri mutlak surette yanlıştır. Hangisinin yanlış olduğu ise açıkça ortadadır.

Öte yandan, TMSF'ye devirler nedeni ile ortaya çıktığı iddia edilen zarar rakamlarının her geçen gün gerçekte hiç bir ilgisi olmayan bir biçimde ilan edilerek, abartılı rakamlarla, kamuoyunun ve mahkemelerin tepkisinin artırılması ve yaratılan bu havada siyasi, bürokratik ve ekonomik rant elde edilmeye çalışılmasının da ülkeye ve bankacılık sektörüne büyük zararı olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Nitekim, bizzat BDDK tarafından açıklanan TMSF'ye devir zararları ile belirli çevreler tarafından her geçen gün artırılan bu devir zararları arasında en ufak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Ayrıca çoğunlukla yaratılan bu atmosferin etkilerini taşıyan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bu Kanunun yerini alan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda yer alan ağır cezai maddelerin, şartların normale döndüğü takip eden süreçlerde yumuşatılmaması, daha doğru bir anlatımla normalleştirilememesi de yanlış olmuştur.

Bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin gerçek nedenlerinin sağduyulu bir biçimde değerlendirilememesi sonucunda yapılan bu yanlışlıklar nedeniyle; 2001 yılını takip eden dönemlerde ilk olarak, bankacılık sektörünün kredi hacmi ciddi ölçülerde daralmış ve kredilerin toplam aktifler içerisinde % 24 gibi oldukça dikkat çekici bir seviyeye gerilemesi neticesinde, sektör ileriki yıllarda kredi vermek şeklinde belirlenen asli işlevini yeterince yerine getirememiştir. İkinci olarak, Küresel krizin ciddi bir biçimde hissedilmeye başlandığı 2008 Türkiye'sinde, bankacılık sektörü bu ağır müeyyidelerin etkisi ile, özellikle reel sektöre karşı kredi musluklarını önemli ölçüde kapatmıştır. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler ile yapılan bu yanlışlıklar da açıkça ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak ise, yapılmasına neden olunan bu yanlışlar sonucunda, bankacılık sektöründe, yabancı sermayeli bankaların payı süratle artmış ve yabancı sermayeli bankalar, kamu ve Türk özel sermayeli bankaları geride bırakarak 2008 yılı itibari ile Türk bankacılık sektöründe en ağırlıklı banka grubu konumuna yükselmiştir. Yani abartılı bankacılık operasyonları nedeniyle, Türk sermayesi bankacılık sektörüne küstürülmüş ve sektörden uzaklaştırılmıştır. Diğer bir anlatımla, TBS'de yabancılaşma eğiliminin artmasının, rasyonel kriterlerden değil de bir zorunluluktan kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yaşanan bu krizlerde; kötü niyetli banka sahibi ve yöneticileri ile bunların suistimallerinin ve hatalı politikalarının şüphesiz ki önemli bir payı vardır. Bunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak, bu bankaları sözü edilen grup ve kişilere veren ve denetim sonuçlarının gereklerini zamanında ve gerektiği ölçüde yapmayan ve/veya yapamayan ilgililer ile, politik istikrarsızlıkların ve yıllardır uyguladıkları politikalarla ülkenin makro ekonomik dengelerini alt üst ederek faizlerin ve kurların en ufak bir kıvılcımda bir anda astronomik seviyelerde artmasına ve ekonomide tam bir kaos ortamının yaşanmasına sebep olan siyasilerin de en az bu kadar sorumluluğu vardır.

Sonuç olarak, yaşanan tüm bu olumsuzluklar, yapılması gerekenlerin zamanında ve gerektiği biçimde yapılmamasından ve/veya yapılmak istenmemesinden kaynaklanmıştır. Sadece ekonomi ve bankacılık alanında değil, birçok alanda da proaktif olmayı başaramayan ve çoğunlukla da uçlarda dolaşan bir ülke olduğumuz, yaşanan birçok örnekten de açıkça görülmektedir. Yani, zamanında gereken önlemleri almayarak bir uçta duruyor ve problemlerin devasa boyutlara gelmesine seyirci kalıyor, aradan yıllar geçip sorunların, içinden çıkılmaz boyutlara geldiğini gördüğümüz anda da önlemleri “züccaciyeci dükkanına giren filler” gibi almaya çalışıyor, tüm suçu bir kesimin üzerine yıkıp doğruyu yaptığımızı zannediyoruz. Oysa gerek ekonomik gerekse bankacılık alanındaki önlemler zamanında alınabilseydi, raporlar zamanında ve gerektiği ölçüde değerlendirilebilseydi, hem sadece gerçek sorumlular cezalandırılabilirdi hem de ülke ekonomisi ve bankacılık sektörü bu denli tahrip olmazdı. Dolayısıyla aynı hataların tekrarlanmaması için bu olaylara tarafsız ve sağduyulu bir şekilde bakmak ve değerlendirmeleri bu bakış açısı ile yapmak gerekmektedir. Çoğu zaman yapıldığı gibi işin kolayına kaçılarak, sorumluluğun sadece bir tarafa yıkılmasının hiç bir zaman işe yaramadığı ve sorunları kalıcı olarak çözmediği açıkça görülmüştür.

2002 yılından günümüze kadarki dönemde ise özellikle geçmişte yapılan hataların çoğunlukla tekrar edilmediği görülmektedir. Politik alanda, önceki yıllara oranla sağlanan görece istikrarın da etkisi ile, hem ekonomik hem de bankacılık sektöründe alınan önlemler ve uygulamaya konulan düzenlemeler, piyasalarda göreceli bir istikrar sağlamıştır.

Özellikle BDDK'nın karar ve önlemleri, banka sahip ve yöneticilerinin geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde rasyonel bir risk anlayışına sahip olmaları ve bankalarının başta özkaynak artışı olmak üzere, mali yapısını düzeltme konusunda sergiledikleri hassasiyet sonucu, bankacılık sektörü bugün bazı sorunları olmasına rağmen oldukça sağlam bir noktaya gelmiştir.

Küresel krizin dünyayı derinden etkilediği ve ülkelerden birinin neredeyse batışına şahit olduğumuz 2008 yılında, Türk bankacılık sektörünün mali yapısı itibari ile bulunduğu seviye, sadece bankacılık sektörü açısından değil, Türkiye açısından da önemli bir şans olmuştur.

Yaşanan küresel krizle ve bu krizin etkilerinin artmasıyla birlikte, bundan sonra, başta kredi olmak üzere, bazı risklerin artacağı, bunun sonucunda ise geri dönmeyen krediler nedeniyle Türk bankacılık sektörünün aktif kalitesinin bozularak, kârlılık seviyesinin düşeceği tahmin edilmektedir. Türk bankacılık sektöründe yaşanması muhtemel bu olumsuzlukların ne derecede gerçekleşeceği ise, başta ABD olmak üzere, diğer ülkelerde yaşanacak gelişmeler ile hem ekonomik alanda hem de bankacılık alanında, geçmişte yapılan hataların tekrarlanmamasına bağlı olacaktır.

Ek 1; BANKACILIK SEKTÖRÜNE DOĞRU MU YAKLAŞIYORUZ ?

Bu günlerde en çok tartışılan ve gündemi oluşturan konuların başında şüphesiz ki bankacılık ve denetim konuları gelmektedir. Özellikle İmar Bankası nedeniyle ortaya çıkan tablo ve gelinen nokta, bu tartışmaları daha da artırmıştır.

Toplumun çok geniş bir bölümü ülkemizde yeterli denetimin olmadığı konusunda hemfikirdir. Bu kesimler, yeterli denetimin yapılması durumunda bu yolsuzlukların ve soygunların hiçbirinin olmayacağını ve böylece de ülke kaynaklarının israfının önleneceğini savunmaktadırlar.

Öncelikle hemen belirtmeliyim ki bu görüşlere çoğunlukla katılmıyorum ve doğru bulmuyorum. Ben denetimin çoğunlukla yokluğu ve eksikliğine değil, denetim sonuçlarının iyi değerlendirilemediğine ve gereklerinin zamanında ve tam olarak yerine getirilemediğine inanıyorum.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilen ve/veya tasfiye sürecine alınan bankaların tamamına yakın bölümü hakkında mali bünye tespitlerini içeren onlarca murakıp raporu vardır. Hiçbir banka (belki Demirbank'ı dışta tutabiliriz) mali bünyesi bir anda bozularak TMSF'ye devredilmemiştir. Bu devirler yukarıda da belirtildiği gibi uzun bir sürecin sonunda gerçekleştirilmiştir. Mali bünyelerinde oluşan zafiyet nedeniyle yıllarca hatta 10 yıldan fazla bir süre ile Bankalar Kanunu'nun 64'cü ve devamla 14'cü maddesi kapsamında tutulan bankaların olduğu da bilinen bir gerçektir. Tabi ki İmar Bankası olayını bu görüşlerimin dışında tutuyorum. Yeterli bilgi sahibi olmadığımız için bu konuda şu an bir şey söylemenin doğru olmadığını düşünüyorum.

Uçlarda yaşama geleneği

Gerek bankalar yeminli murakıplığı ve gerekse de kamu ve özel sektörde yapmış olduğum yöneticiliklerden edinmiş olduğum tecrübelerle dayanarak, birçok alanda uçlarda yaşayan ve bunda da gayet başarılı olan bir devlet geleneğine sahip olduğumuzu düşünüyorum. Yani ya zamanında hiçbir şey yapmıyor ve gerekli önlemleri gerektiği şekilde almıyoruz veya yaptığımız, daha doğrusu yapmak zorunda kaldığımız zamanda her şeyi ve aldığımız her önlemi olabildiğince abartıyor ve içinden çıkılmaz hale getiriyoruz. Yani problemlerimizi zamanında ve gerektiği şekilde çözmesini maalesef bir türlü başaramıyoruz. Sayın Ali İhsan Karacan'ın deyimini ile camdaki sineği tabanca ile vurmaya kalkıyor ve maalesef vuruyoruz da!

Bankacılık operasyonlarında da durum maalesef bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Sektörün sahip olduğu sorunların bekli de çoğunun zaman içerisinde çözülmesi mümkün iken, bu sorunlar birikmiş ve/veya biriktirilmiş ve sonucunda da gereği çok sert bir biçimde yapılmaya çalışılmıştır. Durum böyle olunca da içinden çıkılması çok zor ve çok maliyetli bir tablo ortaya çıkmıştır.

Hortumcu diye nitelendirilen banka patronlarının neden olduğu zarar rakamları basında yer aldıkça kamuoyu tepkisi artmakta ve yaratılan bu tepki ortamında hortumlandığı iddia edilen rakamlar da sürekli olarak artırılmaktadır.

Bir gün 40 milyar dolar olan bu tutar, bir başka gün 50 milyar dolar, bir başka gün ise 58 milyar dolar, hatta 80 milyar dolar olabilmekte ve bu gelişmeler de doğal olarak yukarıda da belirtildiği gibi kamuoyu tepkisini sürekli olarak artırmaktadır.

Oysa bu konuda en yetkin kişi olan ayrılan BDDK Başkanı'nın yaptığı açıklamalardan durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Yapılan açıklamada; İmar Bankası dışında gerçekleştirilen banka operasyonlarının kamuya maliyetinin 47 milyar dolar olduğu, bunu yaklaşık 22 milyar dolarının kamu bankalarına ait görev zararı olduğu, yani önceki hükümetlerce gerek çiftçinin, gerekse de esnafın desteklenmesi amacıyla çıkartılmış olan mevzuata göre yaratılmış olan zararlar olduğu vurgulanmıştır. Yani bu tür söylemlerle 22 milyar dolarlık kaynağı kullanan küçük esnaf ve çiftçilerde hortumcu sınıfına alınmaktadır. Bu tespitin bir diğer anlamı da, o dönemin hükümetlerinin bu

hortumlamaya ve sonucunda ortaya çıkan zararlara izin verdikleri ve/veya sebebiyet verdikleridir. Yapılan açıklamada yaklaşık 11 milyar dolarlık bölümün de banka sahiplerinin doğrudan ve dolaylı olarak kullandıkları kaynaklar nedeniyle oluşan zararlara ait olduğu belirtilmiştir.

Kamuoyunu doğru bilgilendirmek gereği

Dolayısıyla problemleri çözmek için öncelikle meseleleri doğru olarak ortaya koymamız şarttır. Aksi halde rakamları sürekli olarak artırarak ve muhataplarını ve mahiyetlerini değiştirerek kamuoyu oluşturmak, problemlerin çözümüne hiçbir katkı sağlamayacaktır. Sağlamamaktadır da.

Rakamları ve muhataplarını doğru olarak ortaya koyduktan sonra gerçekten hortumcu olanlarla, ülke ekonomisinde yaşanan sıkıntı ve krizlerin olumsuz etkilerinden dolayı zor duruma düşen kesimleri mutlak surette ayırt etmemiz gerekmektedir. Yani kötü niyet ve kasıt ile iyi niyeti, tedbirsizliği belki de iş bilmezliği ayırt etmemiz şarttır. Tabii ki bu arada neden olunan zararın da muhatabından faizleri ile birlikte tahsili esastır.

Kullanılan kaynakların ülke ekonomisine, istihdama ve vergi gelirlerine katkı yapmadığına, öte yandan ise bu kaynakların kötü niyetle kullanılarak buharlaştırılıp buharlaştırılmadığına mutlak surette bakmamız ve olayları sağduyu ile analiz etmemiz gerekmektedir. Gerçek suçluların mağdur konumuna gelişine kesinlikle izin vermemeli ve neden olmamalıyız. Böyle yaparsak işte o zaman problemleri zamanında ve olabildiğince de kamunun yararına çözmemiz mümkün olabilecektir.

Aksi halde meselelere şu ana kadar olduğu gibi bakarsak ve yaklaşarsak sonuç bize tepki operasyonları yapmaya ve tepki yasaları hazırlamaya götürecektir ki zaten öyle de olmaktadır.

Ülkemizin şu an en önemli problemi üretimsizliktir. Belki de tek çıkış yolumuz üretimdir. Üretim, birçok problemimizin de çözümü anlamına gelmektedir. Çünkü üretim vergi demektir, istihdam demektir, ihracat demektir, katma değer demektir. Kısacası ekonomik sorunların çözülmesi ve ekonomik canlanma ve kalkınma demektir. Üretimin artırılmasının yolu da reel kesime ve yatırımlara yeterince kaynak aktarılmasından geçmektedir.

Ancak kamunun borçlanma gereğinin yanında, bankacılık operasyonlarında izlenen prosedür sonucu, bankaların reel sektörü ve yatırımları yeterince ve uygun koşullarda desteklediğini ve desteklemeye devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Kullandırılan kredilerin bankaların aktif içerisindeki payının yüzde 70'lerden dramatik bir biçimde azalarak yüzde 25'lere düşmüş olması da bunun en açık kanıtıdır.

Aslında bu davranış biçimi sadece bankalarda gösterilmemiştir. Aralarında BDDK ve Hazine'de görev yapmakta olan bürokratların da bulunduğu kamuda görev yapan bazı bürokratlar da bu bakış açısının mağduru olmuş ve birçok bürokrat da mağduru olmamak için görev yapmaktan ve imza atmaktan kaçınmıştır.

Durum böyle olunca da ülkemizin sorunları maalesef çözüleceği yerde artmaya devam etmiştir.

Korku havası dağılmalı

Bu nedenle deyim yerinde ise sapla samanın çok fazla birbirine karıştırılması ve çok abartılı uygulamalar sonucunda bankacılık sektörü ve bürokraside yaratılmış olan korku havasının mutlak surette dağıtılması şarttır. Görev yapanların gerçekten suçlu olduklarında ceza göreceklerine, düzgün iş yaptıklarında ise herhangi bir şekilde başlarının ağrımayacağına inanmaları ve inandırılmaları gerekmektedir.

Bu güvenceyi de bu yanlış uygulamaların çoğu kez mağduru olan kişilerin oluşturduğu bugünkü siyasi iktidar verecektir.

Burada meselelere yaklaşırken ve sorunları ve sorumluları tespit ederken çok daha fazla hassasiyet ve özen göstermemiz gereğinin altını çizmek istiyor ve bunun da ülkenin geleceği için çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu özen ve hassasiyet bir gün mutlaka herkese lazım olacaktır.

Şu anda oldukça olumlu bir hava yaratılmış ve ekonomide çok ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda geleceğe yönelik umutlarımız da artmaya başlamıştır. Bu olumlu sürecin yapılacak yanlışlarla kesintiye uğratılmadan devam etmesi şarttır. Ülkemizin artık yapılacak yanlışlara ve gecikmelere tahammülü kalmamıştır.

Bu nedenle yazımın girişinde de belirtildiği gibi, yanlışlara zamanında ve gerektiği şekilde yaklaşarak çözüm bulunmaya çalışılması ve böylece de gerçekleştirilen operasyonlar ve çıkartılmak istenen tepki yasaları nedeniyle uçlarda dolaşılmak zorunda kalınmaması, ülkemizin kalkınması ve gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Ramazan BAŞAK
Dünya Gazetesi
14 Aralık 2003

Ek 2;

**TMSF'YE DEVREDİLEN BANKALARLA İLGİLİ OLARAK BDDK, İMF VE
DÜNYA BANKASI ARASINDA GEÇEN RESMÎ YAZIŞMALAR**

9 Temmuz 2001 tarihinde fona devredilen Kentbank, Toprakbank, EGS Bank ve Bayındırbank ile ilgili olarak; BDDK ve IMF arasında geçen resmî mesaj trafiği aşağıda verilmiştir.

IMF tarafından BDDK Başkanı R. Engin Akçakoca ile Başkan Yardımcısı Teoman Kerman'a gönderilen 28.06.2001 tarihli resmi e-mailde;

“ .... 4 banka ile ilgili planların (Kentbank, Toprakbank, EGS Bank ve Bayındırbank) 2001 sonu itibari ile % 8'lik sermaye yeterlilik oranına ulaşılması bakımından yetersiz olduğuna ve Niyet Mektubunda belirtilenin aksine taahhüt mektuplarının tamamlanmamış olduğuna dair kaygılarımız bulunmaktadır.

IMF Programının gözden geçirilmesinin tamamlanması için gerekli koşulun yerine getirildiğinin kabul edilmesinden önce bu bankalarla ilgili gerekli önlemler alınması gerekmektedir.

Kısıtlı zaman dahilinde yukarıda yer alan hususlara ilişkin cevabınız en geç yarına kadar bekliyoruz.....” (Odd Per) denilerek, verilmesi düşünülen kredi için bu dört bankaya el konulması istenmektedir.

Bir gün sonra yani 29.06.2001 tarihinde IMF ve Dünya Bankası'na BDDK tarafından gönderilen cevap da ise aynen şöyledir:

“ Sayın ODD PER,

Size muallâkta kalan konuların bazıları hakkında daha detaylı bilgi vermek istiyorum.

... dört banka sürekli izlemeye tutulacak ve ilk adım olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bu bankaların her birine, talimatlarımıza uymayan kararlara ilişkin veto hakkına haiz bir yönetim kurulu üyesi atayacaktır. Kurul üyelerinin atamaları önümüzdeki hafta itibariyle yapılacaktır.

Türkiye’deki tüm bankaların ana endüstriyel ve hizmet sektörü gruplarıyla çok yakın bağlantıları bulunmakta,. değerli olanakları ve menkulleri var. Sermayelerini arttırmanın tek mantıklı yolu varlıklarını satmalarıdır. IMF’nin de bildiği gibi, ülkemizde mevcut ekonomik ortamda varlıklarını satmaları kolay olmayan ve zaman isteyen bir süreçtir. Ancak, en kısa zamanda varlıkların satılarak ana çıkar sahiplerine şans verilmesi doğru, mantıklı ve adil olacaktır...

... bu bankalar “ölüm kalım” pozisyonunda değildir. Şimdilik gerekleri yerine getirebilecek kadar likittirler.

Özetle, Kurulumuz başka tasfiye planı aranmadan bu bankaların TMSF’ye devredilmesinin gereksiz ve yüksek maliyetli bir yük yaratacağı ve bunun da en düşük maliyetli seçeneği uygulamak temel prensibiyle uyuşmadığı fikrindedir...”

IMF tarafından BDDK’ya gönderilen 02.07.2008 tarihli e-mailde ise;

“Sayın Teoman Bey,

.....

.... Niyet Mektubu (Nisan 200, 15.paragraf) bu konuda son derece açıktır. Ya güvenilir planlara dayalı imzalanmış niyet mektupları olmalı ya da BDDK müdahalesi gerekmektedir. Bir kurul üyesinin atanması yeterli değildir.

Sonuçta, bu bankalar için şu anda bir “ölüm kalım meselesi” olmasa da bu durum her an değişebilir ve her durumda,bankaların sadece likit durumda olmaları yetmez ayrıca düzenli sermayelendirilmiş olmaları gerekebilir....”

Bu mail üzerine BDDK Başkanı R. Engin Akçakoca tarafından, IMF’ye gönderilen mail de ise;

“Sayın Odd Per,

Telefon görüşmemiz üzerine dört bankaya ilişkin ek hususları sunmak isterim.

A-) Toprak,

.... Bildiğiniz üzere grubun 16.000 çalışanı vardır ve şirketleri Türkiye Reel Sektörü için değerlidir.

B-) Bayındırbank;

.... bankaya el koyduğumuz takdirde BTR’ye Bayındırbank tarafından transferi yapılan Bayındır Grubuna ait tutarın geri alınması şansını kaybetmiş olacağız.

C-) Kentbank;

.... Bankası ile birleşme olasılığı gündemde. Ayrıca 2-3 hafta içinde Bankadan kabul edilebilir bir eylem planı alma şansımız bulunmakta.

D-) EGS;

Bu Banka ihracat ve küçük ve orta ölçekli endüstrilerde iş yaptığından EGS. Grubu İzmir Ticaret Odası’nın bankayı satın almakla ilgilenebileceği hususunda iyimser. Ayrıca bu bankanın yerel bir banka ile birleşme olasılığı da bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKAN, Mustafa. **Bankacılık Sektörü Pazar Yapısındaki Gelişmeler**, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Sayı. 5, Mart 1996.
- AKBULAK Yavuz, KAVAKLI Emre, TOKMAK Ayça, **Kayıp Yıllar**, Beta Yayınları, 2004.
- ALTINTAŞ, Ayhan. **Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği** Turhan Yayınevi, 2006.
- ALTINTAŞ, Halil. Erciyes Ün. İktisadi. ve İdari Bilimleri Fakültesi. Dergisi sayı: 22, 2004.
- APAK, Sudi. **Ekonomide Güven, Yönetim ve Fondaki Bankalar**, Mufad Dergisi, Sayı: 10.
- APAK Sudi ve AYTAÇ Ayhan, **Küresel Krizler, Kronolojik Değerlendirme ve Analiz**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2009.
- APAK Sudi ve AYTAÇ Ayhan. **Türk Bankacılık Sisteminde Risk Kaynakları ve Yönetimi**, Türkiye Finans Eğitim Sempozyumu, 2001.
- ARTUN, Tuncay. **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**, 1. Basım, Tekin Yayınları, 1980.
- AYAYDIN, Aydın. **Vatan Gazetesi**, 22.09.2008.
- AYDIN, Üzeyir. **Türkiye’de 1980 Sonrasında Yaşanan Ekonomik Krizlerin Analizi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- AYDOĞDU Hatice ve YÖNEZER Nurhan. **Krizin Sözlü Tarihi**, Ankara, 2007.
- AYSAN, Mustafa. **Radikal Gazetesi**, 02.06.2004.

BABUŞCU, Şenol, KÖKSAL, M. Oğuz, ÜNSÜN, Arzu, YAZICI, Zeynep. **Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Doğru Türk Bankacılık Sektörü**, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul, 2000.

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu, BDDK,VII, Ekim, 2003.

BAŞAK, Ramazan. **Bankacılık Sektörüne Doğru mu Yaklaşıyoruz**, 10 Aralık 2003, Dünya Gazetesi.

BAŞAK, Ramazan. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na Sunulan Yayınlanmamış Rapor, 1993, 1994.

BAŞAK, Ramazan. **Yarım Asırlık Bir Rüya "AB"**, Dünya Gazetesi, 29.11.2006.

BAŞAK, Ramazan. **Bankaların Denetimi ve Kamunun Aydınlatılması**, Dünya Gazetesi, 20 Nisan 1995.

BAŞAK, Ramazan. **Bankacılık Denetiminde IMF Krizi**, Dünya Gazetesi, 24 Kasım 2004.

BAŞAK, Ramazan., **5 Temmuz'a Doğru Mevduat Güvencesi ve Bankaların Şeffaflığı**, Dünya Gazetesi, 25 Haziran 2004.

BDDK (2001a), **Yıllık Rapor 2000**, Mayıs 2001.

BDDK. **Aylık Bülten, Kasım**, 2008.

BDDK. **Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi**, 11 Ocak 2002.

BDDK. **Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu**, Şubat, 2004.

BDDK. **Finansal Piyasalar Raporu**, Haziran, 2008, Sayı: 10.

BDDK. **Yıllık Rapor**, 1994.

BDDK. **Yıllık Rapor**, 2003.

BDDK. **Yıllık Rapor**, 2005..

BEYAZIT Önal Yıldırım, DÜZAKIN Gereklioğlu Hatice ve AKYÜZ Meltem. **Türkiye’de Mevduat Sigorta Sisteminin Gelişimi ve Bankaların Risk Değerlendirmesini İçeren Aktif Bir Mevduat Sigortası Modeli Önerisi**, İstanbul, Tbb. Yayınları, 1996.

BİNAY, Şükrü ve KUNTER, Kürşat **Mali Liberalleşmede Merkez Bankası’nın Rolü 1980-1997, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü**, Tartışma Tebliği No: 9803, Aralık 1998.

BOYACIOĞLU, Melek Acar. **Bankalarda Derecelendirme (Rating) ve Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma**, Doktora Tezi, 2005, s.173.

CANSIZLAR, Doğan. **Bankacılık ve Sermaye Piyasası**, İktisat Dergisi, Sayı: 417. 2001.

CAPRİO, Gerard Jr, William C. Hunter, George G. Kaufman, Danny M. Leipziger. **Preventing Bank Crises: Lessons From Recent Global Bank Failures**, The World Bank Publications, Washington 2001, s.15.

CHAMBERS, Nurgül. **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2004.

CHARI V.V, Larry E. JONES and Rodolfo E. MANUELLI. **Inflation, Growth and Financial Intermediation**, Federal Reserve Bank of STürkiye Louis Review, Volume. 78, (May/June 1996).

CLAUDE ERB, Campbell R. HARVEY and Tadas E. VISKANTA. **Inflation and World Equity Selection**, Financial Analysts Journal, (November/ December 1995).

ÇOLAK Ömer Faruk ve YİĞİDİM Aslan. **Türk Bankacılık Sektöründe Kriz**, 2001.

- DELİKANLI, İhsan Uğur. **Türk Bankacılık Sektöründe Kapasite Analizi, (1981-2000) ve Avrupa Birliği İle Mukayesesi**, BDDK, 2005
- DELİKANLI, İhsan Uğur. **Bankacılık Sektörü Açısından Kriz Sebepleri ve Öneriler**, a.g.m, The Prudential Regulation of Banks, The MİT Pres, 1994.
- DEMİR, Gülten. **Asya Krizi ve IMF**, Der Yayınları, İstanbul, 1999.
- DEMİRGÜÇ- Kunt Aslı.ve Detragiache Enrica.,**The Detarminants of Banking Crises in Devolving and Developed Countries**, IMF Staff Papers, Vol, 45, No.1, 1998.
- DOĞAN, Saruhan ve SARSEL, Yıldız. **Enflasyonun Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörüne Bir Bakış**, Türkiye Bankalar Birliği. Ankara 1994.
- EĞİLMEZ, Mahfi ve KUMCU, Ercan. **Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul, 1. Baskı.
- ERBİLGİÇ, Füsun S. ve ÖZER, Bengi. **The Effects of Inflation on Compositions of Revenues, Deposits and Profitability of Commercial Banks in Turkey**, Bogaziçi Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies, Volume. 7, No. 1-2, 1993.
- ERÇEL, Gazi. **Bıçak Sırtında**, Dünya Yayıncılık, Mayıs 2003, s.29.
- ERÇEL, Gazi. **IMF İle Yapılan Stand By Anlaşması Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün 1999 ve 2000 Yılına Dönük Değerlendirmesi**, Basın Açıklaması, Ankara,12 Haziran 2000, s.75.
- ERDOĞAN, Niyazi. **Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler**, (Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Uygulamaları-Kamu Bankaları Deneyimi), Yaklaşım Yayınları, Haziran 2002.

- ESEN, Oğuz. **Rusya Krizi: Geçmişe Kısa Bir Bakış**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 150, Eylül 1998.
- ESEN, Oğuz, **Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü**, 2005.
- ESEN Aslan ve SÜSLÜ Bora. **Finansal Kriz Teorileri ışığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi**, Makale “Yeni Türkiye” 2001.
- GÖKÇE, Deniz. **Faiz Politikalarının Esasları ve Türkiye’de Faiz Politikası Uygulamaları**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1993.
- GÜMÜŞDİŞ, Sinan. **Bankaların Risk Yönetim Anlayışlarını Değiştirmeleri Gerekir**, Asomedia Dergisi, Ocak 2001.
- İŞİK, Mustafa. **Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektöründeki Payı ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı**, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- İmar Bankası Olayı, BDDK, TMSF, Ekim 2003, s.53.
- KABAŞ, Tolga. **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi**, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- KARACAN, Ali İhsan. **Bankacılık ve Kriz**, 1996.
- KARAPAZAR, Ş, Orhan. **Yayımlanmamış Mevzuat Raporu**, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1993.
- KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, Altın Kitaplar 2007, s.171.
- KESKİN, Ekrem. **1999 Yılında Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler**, Bankacılar Dergisi, TBB, Haziran 2000, s.15.
- KILAVUZ, Hasan. **Hortum Düzeni**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

- KIVILCIM, Metin. **The Analysis of Inflation: The Case of Turkey**, Ankara. Capital Market Board, No. 20. 1995.
- KOZANOGLU, Hayri. **Uluslararası Bankacılıkta Risk Yönetimi**, (Marmara Üniversitesi, 1996).
- MİŞKİN, Frederic S. **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, Newyork,1997, s.2-5.
- NARİN, Selahattin. Yayımlanmamış Mevzuat Raporu, Hazine Müsteşarlığı, 1994.
- PARASIZ, İlker. **Enflasyon-Kriz-Ayarlamalar**, Ezgi Kitabevi, Mart, Bursa, 2001.
- SAĞLAM, Dündar. **Meksika, Asya ve Rusya Ekonomik Krizlerinin Mukayeseli Bir Analizi**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 152, 1998, Kasım.
- SCHİNASİ Garry J. **Preserving Financial Stability**, Economic Issues, Washington 2005.
- STİGLİTZ, J, KNYAZEVA, A. and KNYAZEVA, B. **Journal of Banking and Finance**, Volume 33, October 2009.
- STİGLİTZ, Joseph. **Making Globalization Work**, Penguin Boks, 2006.
- STİGLİTZ, Joseph. **The Global Crisis Social Protection and Jobs**, International Labour Review, Volume 148, June, 2009.
- TARTAN, Hakan. **Hortumun Ucundakiler**, 2003.
- TBB, **40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-1997**, TBB Yayını, İstanbul, 1998, Yayın No: 207.
- TBB. **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-2007**, TBB Yayını, İstanbul, 2008, Yayın No: 262.
- TBB. **Bankalarımız 1998**, Mayıs 1999.

TBB. **Bankalarımız 1999**, Mayıs 2000.

TBB. **Bankalarımız 2001**, Haziran 2001.

TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nca 9 Aralık 1999 tarihinde IMF'ye gönderilen Niyet Mektubu Paragraf No:7.

TCMB. **Yıllık Rapor**, 2001.

TEKİNALP, Ünal. **Bankaların Fona Devredilmesi Sisteminin Eleştirilmesi ve Öneriler**, 27 Kasım, 2004.

TUNALI, Halil. **Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması**, Doktora Tezi, 2007.

Türk Bankacılık Sektörünün 10 Yıllık Gelişimi, Vakıfbank, 2003.

UYGUR, Ercan. **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri**, TEK, No: 2001-1, (Tartışma Metni), Nisan 2001.

YAVUZ, Selda. **Türkiye'de Banka İflaslarının Ekonomik Konjonktür ile İlişkilendirilerek İrdelenmesi ve Erken Uyarı Sistemleri**, BDDK, Yayınlanmamış Yetki Etüdü.

YELDAN, Erinç. **Birinci Yılında 2000 Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi**, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Sayı: 226, Ocak-Şubat 2001.

YILDIRIM, Oğuz. **Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri**, Anadolu Üniversitesi,
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc>, erişim tarihi: 05.05.2008.

YILDIRTAN, Dina Çakmur. **Finansal Krizler, Erken Uyarı Sistemleri**, Nobel Dağıtım, 2006.

YÜKSEL Cemalettin ve GÜRSEL M. Yavuz. **31.12.1983 Tarihli Yayınlanmamış Mali Bünye Raporu**, Hazine Müsteşarlığı.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.bddk.org.tr

www.hazine.gov.tr

www.tcmb.gov.tr

www.tbb.org.tr